X JEUX OLYMPIQUES D'HIVER 1968 GRENOBLE

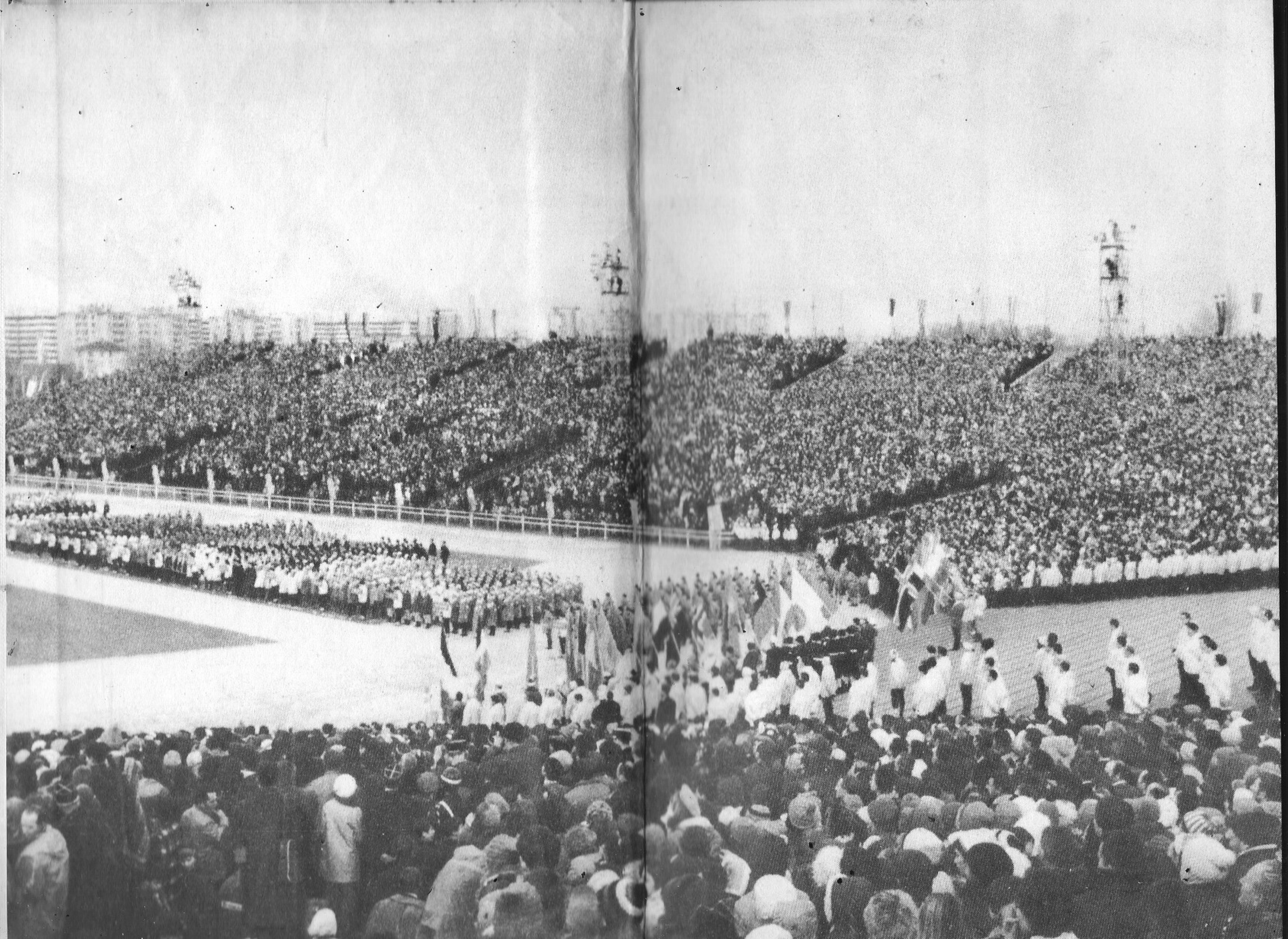

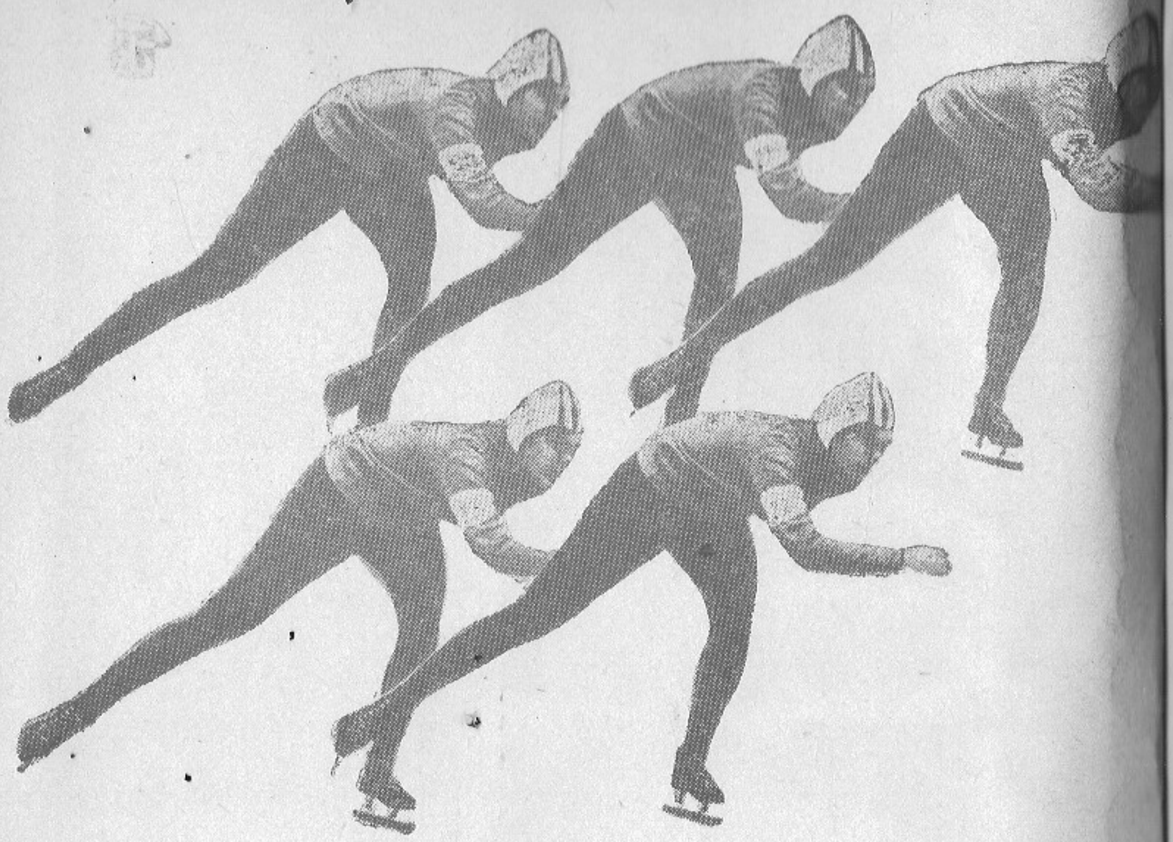

MALEV KITS

X TALI-OLÜMPIA-MÄNGUD GRENOBLE

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN 1969

7 A
K 48

Kujundus: A. Mesikäpp
Fotod: M. Botašov, B. Svetlanov,
V. Šadrin, G. Vaidla

Китс Малев. X зимние олимпийские игры. Гренобль. На эстонском языке. Оформление: А. Месикяпп. Издательство «Ээсти Раамат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10. Toimetaja E. Tuulik. Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa. Tehniline toimetaja P. Kass. Korrektor A. Längsepp. Laduda antud 2. X 1968. Trükkida antud 3. III 1969. Paber 60×90/16. Trükipoognaid 8 + 16 lisa. Arvestuspoognaid 12,23. Trükiarv 25 000. MB-02279. Tellimise nr. 5698. H. Heidemanni nim. trk. Tartu, Ülikooli 17/19. I. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik. Hind 72 kop. 6—9—1.

Lugupeetud spordisõbrad!

X taliolümpiamängud Grenoble'is peeti komplitseeritud rahvusvahelises olukorras. Maailmas ei valitsenud rahu. Olümpiatule valguses olime sunnitud mõtlema ka sõjatulele Vietnamis, Lähis-Ida sündmustele ja imperialistide relvatäristamistele mitmetes teisteski maades. Grenoble'i taliolümpiamängud peeti kahe ideoloogia terava võitluse õhkkonnas. Kuid sellest hoolimata tulid sportlased Prantsusmaa alpilinna kõigilt kontinentidelt ja võistlused toimusid. Võib arvata, et ka edaspidi — tekkigu olümpialiikumises lõhesid kui palju ja kui sügavaid tahes, tehku olümpialiikumist juhtivad tegelased vigu milliseid tahes — rahvaste rahutahe võidab alati. Alati jääb üllas olümpiaidee kõrgemaks ja puhtamaks kõigist poliitilistest intriigidest.

Saatesõnad sellele olümpiaraamatule kirjutan ma ühest aspektist lähtudes: sedapuhku on raamatu autoriks ajakirjanik, kellele olümpialähetuse andis leninlik komsomol. ELKNÜ Keskkomitee loodab, et lugeja võtab need read vastu seda momenti arvestades. Olümpiareportaažis, nagu autor ise oma tööd nimetab, pole juttu üksnes spordist ja sportlastest, vaid on tehtud problemaatilisi mõttematku ka mõningatesse spordieetika küsimustesse, mis peaksid praegugi aktuaalsed olema.

Kui need read lugejani jõuavad, on Grenoble'i sündmused juba unustusehõlma vajunud, seljataha on jäänud ka Mehhiko suur jõuproov ja spordisõprade südameid täidab uute võistluste ootusärevus. Eelkõige mõtleme Sapporole. Ja Sapporo ootuserutuses on igal spordihuvilisel kindlasti vaja sõpra, kelle abil meenutada möödunut, teha prognoose, vaielda, tõestada, vaadata tulevikku. Parim sõber sellisel puhul on ikka olnud raamat, kroonika sellest, mis oli varem.

Niisuguse kroonikana soovitangi lugejal võtta käesolevat raamatut Grenoble'i taliolümpiamängudest.

K. Reinsoo,
ELKNÜ Keskkomitee sekretär

Autorilt

Ma ei tea midagi uut öelda olümpiamängude ajaloo kohta lisaks sellele, mida kirjutasid H. Kask ja G. Hololey Innsbrucki taliolümpiamängudele pühendatud raamatu sissejuhatuses. Nende raamat ilmus 1964. aastal. Kuna kaks aastat enne seda tuli eesti keeles välja ka veel J. Lukašini ja B. Havini teos «Taliolümpiamängud», mis annab kokkuvõtliku ülevaate I—VIII mängudeni, siis koos käesolevaga peaks meie vabariigi lugeja käsutuses olema kõigi seni peetud mängude kroonika.

Grenoble'i taliolümpiamängud, nagu kõik seni toimunud suured rahvusvahelised foorumid, oli loomulikult liiga suur sündmus, et autor oleks jõudnud kõike oma silmaga vaadata ja kõigele tunnistajaks olla.

Grenoble'i taliolümpia avati 6. veebruaril ja lõpetati sama kuu 18. päeval. Igal võistluspäeval oli olümpiaga seoses niivõrd ohtrasti ettevõtmisi, et kogu olümpia jälgimiseks oleks tulnud ühel inimesel oma elust kulutada aastakümneid. Seepärast pean lugejale ütlema: kõik, mis siit leiate, on aastate jooksul enne Grenoble'i talimänge mälus ja märkmikes talletatud, siia on lisatud vahetud muljed ning jutuajamised kahe nädala jooksul Grenoble'is ja mõttevahetused pärast seda koduvabariigis. Kasutasin võimalikult enam mulle kättesaadavate perioodiliste väljaannete abi, mis ilmusid olümpiamängude ajal ja ka hiljem. Ma tahtsin teile võimalikult laiema ülevaate anda sellest, mis sündis Grenoble'is 6.—18. veebruarini. Tõenäoliselt kerkib lugeja ette palju probleeme, millele autor vastata ei tea. Kuid ärgem unustagem, et sport on sport, kus kõike võib juhtuda ja kus kõiki seaduspäraseid seoseid leida on raske. Miks näiteks just sel võistlusel see sportlane võitis või kaotas, miks just sel alal selle maa esindaja esimeseks või viimaseks tuli, sellele võib vaid oletamisi vastuseid otsida. Seepärast võtkem kogu kirjapandud lugu kui konkreetset informatsiooni — kes, kus, kui palju ning kuidas, ja sellest lähtudes analüüsigem ise edasi.

Paljude siin avaldatud mõtete ja seisukohtadega on lugeja tuttav reisikirja kaudu, mis ilmus «Noorte Hääles» 1968. aasta märtsis-aprillis pealkirja all «Kõikjal meie ümber olid mäed». Kuna ma pole kutseline spordiajakirjanik, siis kulusid marjaks toimetuse vastava osakonna töötajate nõuanded ning näpunäited. Olen neid ka selles raamatus arvesse võtnud ja annan siinkohal meie noorsooajalehe toimetusele edasi siira tänu. Aitäh veel suusaspordi spetsialistile Hans Grossile, kelle abi Grenoble'is ja ka hiljem koduvabariigis oli nimetamisväärne, samuti spordiajakirjanik H. Mäharile, kes kiiruisutamise probleemide lahkamisel hüva nõu ei keelanud. R. Kruusma andis lahkelt rohket faktilist materjali ning aitas orienteeruda tohutus nimederägas.

Kõigile neile veel kord — tänu!

Olümpialinn

Grenoble.

Pean olümpialinnast põgusalt jutustama juba sellepärast, et suurte võistluste päevil oli ta meile kõigile koduks. Siin asus olümpiaküla, pressikeskus, Grenoble'i hotellides elas enamik olümpiakülalisi ja Grenoble'is asusid peamised olümpiabaasid, kus peeti võistlusi — kaks jäähalli ning tehisjääga uisurada.

X taliolümpiamängud avati samuti Grenoble'is.

Grenoble jääb meie mälestustesse kõige säravama pärlikeena Alpide mägedeketis: mäletame tema tulesid õhtutundidel ja öösiti ülalt mäemassiividelt vaadatuna, kanname endas tema päevaste tänavate päikesepaistet ja soojust. Oli veebruar, kuid Grenoble'i päevad meenutasid Eestimaa maikuud.

Tahaksin lugeja viia väikesele jalutuskäigule mööda olümpialinna, et hiljem võistlustest rääkides ei pruugiks põnevaid heitlushetki segada olustikukirjeldustega. Tahan selle jalutuskäigu teha ka sellepärast, et natukegi tutvustada meie võõrustajaid — prantslasi.

Alustame jalutuskäiku moodsa jäähalli juurest, mis on ehitatud pargi rüppe. Park kannab Paul Mistrali nime. Jäähall ja kõrge torniga park aga oli kogu olümpia ajal meile kõigile peamiseks orientiiriks, sest linnatänavatel näitasid teeviidad ikka tema poole: Stade de Glace.

Mistrali pargis on ilusad puud, vesi ja sillakesed, lasteraudtee, mis kulgeb läbi tunnelite, ja armastajatepaarid, kes inimlikku tundesoojust ei häbene näidata möödakäijatele.

Selles pargis oli mõnus puhata. Tänavad pargi ümber on alati palistatud tihedast autodemüürist. Siin pargitakse. Suures elava liiklusega linnas on niisugune park nagu varjupaik, mis loob kindlustunde. Kui me oma peatuspaigast vahel terveks päevaks lahkusime, andis perenaine kaasa «kuivad produktid» — tsellofaankotikesse pakitud muna, singi, juustu, saia, ja joogiks nii kuidas soovisid — pudeli limonaadi, õlut või veini. Paul Mistrali pargis oli alati hea sellele kaloritehulgale ots peale teha. Kellegi esteetilisi tundeid ei paistnud see riivavat.

Paul Mistrali pargi tagant algab de Valmy avenüü, mööda Fantin-Latouri või Strasbourg'i tänavat pääses olümpialinna ärirajooni, Victor Hugo ja Verduni väljakule.

Võtkem sellel retkel endale teadmiseks kaasa mõningad arvud: olümpiaküla Grenoble'is mahutas 2300 võistlejat, 7200 võistlustega seotud teenistujat ja 2400 ajakirjanikku.

Linnas töötas 60 suurt hotelli. Peale selle aga majutati 2000 turisti linna lähedale prantslaste kodudesse ja 1000 turisti linna.

Olümpiaküla käsutuses oli 900 sõidukit, nendest 600 minibussi. Turistide jaoks aga kurseeris iga päev linna tänavail 800 suurt autobussi.

Toodud arvud aitavad paremini mõista ühe inimtäpi tunnet suurte tänavate liikluskeeristes. Et mitte aega raisata vastutulijate või möödaminejate kirjeldamisele ja kiitmisele, lisan veel niisuguse fakti: iga kolmas ülikoolilinna elanik on alla 21 aasta vana.

Grenoble on üks kõrgemal asuvaid linnu Euroopas ja tema aristokraatlike kuurortide pärast on teda ajakirjanduses ristitud «Alpi õndsuse linnaks». Olümpiapäevil valitsesid tema värvide kaskaadis olümpiarõngad, lipud ning vapid. Heraldika on teatavasti teadus vappidest ja võib arvata, et muuseumides ning heraldikaarhiivides on loendamatu arv sümboleid. Eeskätt muidugi loomad — lõvid, karud, kalad, kitsed . . . Ka olümpiaadidel, kus on kajastatud viie kontinendi atleetide ühtsus, on oma heraldika. Grenoble'i mängude vapil on lumeräitsaka ümber kolm punast roosi. See olümpiaõis on otsekui olümpiarõngastest vaasis. Roosid sümboliseerivad o t s u s t a v u s t, a r m a s t u s t ja t ö ö d.

Olümpiaembleem võidutses kogu linnas. Ta sundis vaatama, mõtlema ning tunnistama . . .

Töö!

Grenoble'is, linnas, mis mäletab Rooma imperaatoreid, kus kõrvuti kaasaja ehituskunsti «lagedega» lokkab väikeste luugitatud akendega vanade majade ümber luuderohi ja metsviinapuu, kus kõrguvad iidsed punased kivikatuste kolmnurgad, on mineviku ja oleviku stiilne ja oskuslik kokkusobitamine selgesti tunnetatav. Vana ning uue sulam on eelkõige nõudnud tööd. Iidseid kortse on silutud seal, kus vaja, on jäetud silumata seal, kus see asjale kasuks. See töö on kantud sügavast ilunõudest.

Grenoble'i olümpia jaoks tehti tohutu töö. Sellesse mahub loendamatult palju mulla- ja betoonitonne seoses uute ehitustega, Isère'i jõe õgvendamise ja vanade ehituste rekonstrueerimisega, sinna mahub inimmõistuse loovat mõtet.

Üks fakt kuulub veel nende tööde juurde: olümpia ehitustöödel hukkus 16 töölist. Seda fakti tähistati olümpia avapäeva hommikul vaikse leinaminutiga.

Üks ehitustest, mis pole küll vahetult seotud olümpiavõistlustega, on väärt, et temast pikemalt pajatada. Grenoble'i kultuuripalee. Kaasaja olümpialiikumine pole enam ammu üksnes atleetide füüsiliste võimete jõuproov. Olümpia on ka rahvaste kultuuripidu. Ja eesmärk on: siduda sporti veelgi tihedamalt rahvaste

kultuuri ja kunstiga. Seda eesmärki peeti silmas juba Roomas ning Tokios, seda arvestati ka Grenoble'is ja Mehhikos. Ja kus mujal võikski seos spordi ning kultuuri vahel olla veel selgemini tajutav kui Prantsusmaal, kus asub sedavõrd palju maailma kultuuri ja kunsti ammendamatuid varamuid. Ka sport ise pole enam ammu üksnes jaht sentimeetritele, sekunditele ja kilogrammidele. Näiteks kõik, mis oli Grenoble'is X taliolümpiamängudeks ehitatud — olümpiaküla ja pressikeskus, jaamahoone suurte kirjatähtede «Alpexpo» all, kust me palju päevi Autrans'i suusavõistlustele sõitsime, jäähallid, ja seesama ajakohane, nõelasilmast tulnud kultuuripalee, sõnaga — tohutu ehitustekomplekt vajaks vaagimiseks arhitekti teadmisi ning kogenud kunstnikusilma. Kes ütleb, millises vahekorras on Beloussova—Protopopovi esinemises sport, ballett ja muusika? Aga Peggy Fleming? Või Hana Maškova? On nad sportlased või kunstnikud? Kas Nõukogudemaa jäähokimeeskonna kuulsa kolmiku Firsov—Polupanov—Vikulov ründes on domineeriv loominguline inspiratsioon või teaduslik täpsus? Nii või teisiti — sport kaasajal, eriti olümpialiikumine, on orgaaniliselt seotud teaduse, kunsti ja kultuuriga.

Kultuuripalee aga sarnaneb moodsa sillavõlviga, Noa laevaga, mis oleks nagu ankru heitnud kõrgele künkale, kust ta sära paistab kõikjale uute olümpiaehituste tõttu üha suuremaks kasvavale Grenoble'ile. Wogensky, hoone arhitekt, valitseb siin hästi betooni ja on loonud üheaegselt kindla ning tugeva, kuid ka nõtke ansambli, mis sobib laeva anduri sisemusse.

Corbusier ütles hoone kohta: «Teravnurga poeemis on tohutud võlvid vastamisi.»

Turist hindab maja muidugi lihtsama sõnaga, aga ütleb ka kõik ära: «Maru vägev!» Arvata võib, et paljud Grenoble'i kultuuripalee sõsarad-velled kõigil kontinentidel kadedusest roheliseks lähevad.

Didier Béraud on selle moodsa arhitektuuritipu looja. Meest ennast on kirjeldatud nii: «Ta on kandilise kuju, otsustava ilme ja tugeva lõualuupartiiga. Tema näo geomeetria on niisama selge kui silmad. Ilmselt on Didier Béraud kindlakäeline, julgejoonelise töömeetodiga.»

Tollele mehele on iseloomulik seegi, et veel enne kui tal oli kokku lepitud arhitekt Wogenskyga, oli moodustatud staap ja pandud kohale administratiivpersonal, kes juba juhtis tegevust selles veel olematus majas. See oli aasta enne kultuurimaja sündimist Wogensky kalkal.

Maja tegevus algas koos olümpiaprogrammiga. Seda tegevust iseloomustas Didier Béraud nõnda: «Üks põhiidee on mind juhtinud. Esiteks hoida ära operatsioonid, mida ma nimetan «ülemvalitsejate visiitideks». Ei mingit prantsuse komöödiateatrit, ooperit ja balletti, et välja kutsuda suurte nimede olemasolu.»

Kultuuripalee sensatsioonidest kõneldi ning kirjutati palju.

Kõneldi, et esineb Maurice Béjart koreograafiaga. Tema koreograafial pidi olema analoogiat olümpiamängudega. Süžee olevat saanud inspiratsiooni spordist.

Kultuuripalee, kus kaasaja tehnika viimase sõna järgi on kunstnikele loodud kõik lavastamise ja esinemise tingimused (liikuvad pingiread saalis, fonoteegid, raamatukogud), andis elamuse tuhandetele olümpiakülalistele.

Ent jätame selle kultuuritoreduse ja vaatame linna edasi. Küllap iga turistiga on nii, nagu oli meiega. Verduni väljaku lähedal, seal kus kulgeb Herbert'i tänav, kannab üks majadest kirja: «Stendhali muuseum». (Selles linnas on Stendhali nimega seotud palju paiku. Käisime näiteks Stendhali kohvikus jne.) Seisatad. Unustad olümpiagi ja mõtled: «Siia tulen tingimata. Ei, täna ei saa, täna on liiga kiire. On vaja aega, terve päev, rohkemgi, et vaadata ning süveneda.»

Aga see päev jäi tulemata ja selles muuseumis jäi käimata. Kahju!

Jah, Grenoble on peale kõige muu veel linn, kus nägi ilmavalgust Henri Beyle (1783—1842), mees, keda maailm läbi aegade austab Stendhali nime all. (Muide, kuulsusest ja klassikast ja klassikutest andis Grenoble põhjust mõelda igal sammul. Ühel hokimatšil istus meie hulgas turist, kes rahvuselt oli tšehh, kuid elas Kaplinnas. Too mees filosofeeris: «Jah, täna imetleme neid hokitähti, kuid homme unustame. Meie professor Barnard aga jääb elama läbi aegade.)

Ka Stendhal on igavene, nii nagu Balzac, Flaubert, Hugo, Zola, Maupassant, Pasteur, Marie ja Joliot Curie ja paljud teised prantsuse suurkujud.

Kui te juhtute Grenoble'is J. J. Rousseau tänavale, leiate ühest hoovist läbi minnes maja nr. 14 ja tõusete teisele korrusele, siis loete sinna asetatud tahvlilt, et just selles majas on Henri Beyle sündinud.

Seda maja pole märgitud linna turismijuhis, ent just seda enam pälvib ta tähelepanu. Mitte üksnes Henri Beyle sünni pärast.

Kirjaniku sünnikorteris on praegu Grenoble'i Vastupanuliikumise Muuseum. Ja tundub, seegi valik pole juhuslik. Kirjanik, kelle looming on kantud kodanliku revolutsiooni kõige eesrindlikumatest ideedest, oli ka 1943. aasta raskeil võitluspäevil prantsuse kõige eesrindlikumate poegade ja tütardega. Need võitlesid Vercors'i mägedes. Vastupanuliikumise veteranid, kes nüüd hoiavad bussirooli, kes töötasid olümpiakülas giididena või kes vaatasid olümpiavõistlusi, jutustavad mägedest erilise soojusega. Ja inimestest, kes elavad Vercors'i mägedes. Mitte kõik prantslased ei saanud endale lubada lõbu olümpiavõistlustele vahetult kaasa elada. Pääsmed olid kallid. Kuid Grenoble'i baarides (ja neid on selles linnas sadu) võtsid kõige põnevamatel võistlusetundidel väikese lauakese ja klaasi õlle või tassi kohvi taga istet tuhanded

Grenoble'i tööinimesed, nende silmad olid kiindunud televiisori värvilisele ekraanile, nad varjasid oma tundeid ja vaatasid keskendunult ning ümbrust unustades olümpia jõuproove.

Nad ostsid enestele võistlustele kaasaelamise rõõmu paari frangi eest ja nad ei lahkunud ekraanide eest kunagi enne võistluse lõppu.

Nii tuli tuhandetel kaasa elada ka kõigele sellele, mis toimus jääpalees. Ma ei liialda, kui ütlen, et näiteks Nõukogude jäähokimeeskonnale oli pöidlahoidjaid rohkem nendes kohvikutes ja mugavates baarides kui hiigelhallis. Sest ei tohi unustada, et abonementkaart jäähoki võistlusele maksis 335 frangist kuni 720 frangini. See on töömehe terve kuu palk. Kuid peale jäähoki oli veel 34 ala ja . . . kõht, mis tahab süüa, keha, mida tuleb katta, ning korter, mille eest maksta.

Grenoble'i suure kaubamaja «Nouvelles Galeries» seinalgi ei puudunud olümpia suured tulevirvalised rõngad. Mitu korrusetäit kõige kvaliteetsemaid ning moodsamaid kaupu loendamatutes vitriinides. Kuid sa teadsid ja sa ei tohtinud unustada, et nii nagu olümpiamedalilgi on kaks külge (temal säravad mõlemad pooled), on kaks külge alati ka elul. Elu mõlematel külgedel aga pole sugugi võrdne sära.

«Nouvelles Galeries» ja hotell «Gallia» tuledesära on Grenoble'i elu üks külg, teine . . .

Kolleegid — Moskva, Kiievi ja Leningradi ajakirjanikud, kes jõudsid olümpialinna minust mõni päev varem, jutustasid: «Tundus naljakas, et Grenoble'i perroon oli kõle ning inimtühi. Pärast saime teada — raudteelaste streik. Nad streikisid just nimelt olümpiapäevil, et tõmmata enesele maailma avalikkuse tähelepanu.»

Me nägime linnas palju Vietnami sõja vastaseid loosungeid ja üleskutseid. Nendele olid alla kirjutanud kommunistid. Paljude prantslastega juttu ajades saime aru, et nad mõistavad hukka sõja ja Ameerika agressiooni.

Grenoble'i äärelinnas on kitsaste tänavatega linnaosa, tööliste linnaosa, kus munitsipaliteedi valimistel võidavad alati kommunistid ja mida kutsutaksegi «kommunistlikuks linnaks». Neil on sootuks teised eluprobleemid kui kaubamajas «Nouvelles Galeries» trügivatel turistidel või «Grand Hotel'i» restoranisaalis hõrgutavat hanemaksapasteeti mekkivatel jänkidest rahatuusadel.

Nad jutustasid, et kui varem maksis riik 85% elamuehituskuludest, siis praegu maksab ta vaid poole. Aga ehitada on vaja ja ehitataksegi. Tolle linnaosa majad kerkivad tööliste endi jõust, tarkusest ning töökusest. Nad on uhked, et nende tööviljana on Grenoble'i seitsmest spordisaalist neli ehitatud nende linnaossa. Neljas spordisaalis harjutavad töölised ja nende lapsed tasuta. Käsil on uue suure staadioni ehitamine. Kuid selle

võimlasaalide olemasolu kõrval ka kurb tõde — 35 000 elaniku kohta oli vaid üks kehalise kasvatuse õpetaja. Elanikud jutustasid kibedusega sellest, et massispordi arendamiseks kuskilt raha ei saa, et valitsevate ringkondade tähelepanu on pööratud üksnes tippudele.

Kuid punane linnaosa elab vapralt ja vapratele kuulus ka olümpiavõistlustel nende sümpaatia. Olümpia ajal käis linnaosas korjandus, et Vietnami patriootidele laev kinkida. Sellest korjandusest olid haaratud kommunistid, noorsugu ja ametiühingud. Säästetud santiimid läksid laeva ehitamiseks, mitte jäähalli 700-frangise jäähokiabonemendi ostmiseks. Just punase linnaosa elanikud mõtlesid esimestena nendel rõõmsatel ja kirevatel Grenoble'i päevadel homse päeva reaalsetele asjadele: mida hakkavad tegema homme kas või needsamad 7200 prantslast, kes olümpiapäevil olid tegevuses olümpiaküla teenindamisega? Nad olid kohustatud tundma muret ja vastutust.

Niisugune on nende elus kolme sõna — otsustavus, armastus, töö — tähendus.

Tööline võitleb nii kaua kui ta elab. Kommunist võitleb nii kaua, kuni ta võidab. Meest, keda mäletan baarist, mis kannab nime «Bar du Parc», ütles, et ta on kommunist, kes on käinud läbi Buchenwaldi.

«Meid, prantslasi, oli koos minuga surema määratud rohkem kui 3600, koos minuga tuli tagasi ligi 450!»

Ja küllap osa sellestsamast neljasaja viiekümnest oli neidki, kes otsustasid: Vastupanuliikumise Muuseum tuleb sisustada just Stendhali sünnimajas. Küllap selle neljasaja viiekümne hulgas on tänagi neid, kes võitlust võiduni jätkavad. Igal juhul — lapsed ja lapselapsed, kes elavad, ei tohi unustada ning peavad teadma. Kas või kõigi nende kiuste, kes Grenoble'i olümpia ajal «unustasid» turismijuhtides muuseumi olemasolu märkida või kes ütlevad — ei maksa minevikku meenutada, mis möödas see möödas.

Grenoble on ka täna tugev rahuliikumise kants ja Grenoble'i kommunistid kinnitasid meile paljudel puhkudel: noorsugu peab teadma tõtt minevikust.

Muuseumi paljud eksponaadid jutustavad peale Oradouri ja Buchenwaldi õuduste veel mägedest, mägijaamade vapratest giididest, kes töötasid ja võitlesid koos makiidega Vercors'i mäemassiivides 1943. aastal.

Pariis kinkis muuseumile Joliot Curie foto ja massiivse seatinast kasti. Selle kasti leidmise eest oleksid *Wehrmacht* ja gestaapo veerand sajandit tagasi ei tea mis andnud. Selles kastis hoiti rasket vett, mis oli fašistidele eluliselt vajalik uue ähvardava relva loomiseks.

Kas võitlustest Vercors'i mägedes võttis osa ka nõukogude inimesi?

Võttis. Ainult et teadjad võivad jutustada meestest, kellel olid hüüdnimed, kes konspiratiivsetel kaalutlustel noil päevil enda minevikust ise vähe rääkisid. Mäletatakse nägusid, üksikasjalikult ka anatoomilisi detaile, mäletatakse tegusid, mis tehti koos.

«Bar du Parc», kus ma viivulise veerandtunni kohtusin prantsuse kommunistidega, asub Paul Mistrali pargi taga, Jean Paini ja Strasbourg'i tänava ristumisnurgal. Võib-olla sellepärast, et tema asukoht oli niisugune (jäärajast ning suurest hallist kiviviske kaugusel), sai mõnigi kord sinna sisse astutud. Kindlasti leidub luksuslikumaid ja kallimaid kui «Bar du Parc», aga üht tunned ka siin — tähelepanu, hoolitsust ja mugavust. Enamik niisuguseid baare, niihästi Grenoble'is kui ka Pariisis, on väikesed. Mitte suuremad, kui näiteks Niguliste tänava piimasaal. Sisustus on ajakohaselt lihtne, maitsekas ja otstarbekas. «Bar du Parc» pakub külastajatele ajalehti, raamatuid, suveniire ja piisavas valikus tarbelisi galanteriiesemeid — salle, kaelasidemeid, kindaid, sokke, püksirihmu. Üks väike müügilett on tubakatooteid ja tulemasinaid ning baarileti juurde mahub parajasti kümmekaksteist janukustutajat või kehakinnitajat. Ruumi keskel on paar pikemat lauda ja umbes kümnele külastajapaarile väikesed lauad. Televiisor. Paljudes sellistes baarides on üles pandud kolm kuni neli televiisorit, nii et külastaja saab soovikohaselt valida istekohta vastavalt programmile.

Nendele baaridele on iseloomulik hea ventilatsioon ja vaikus. Külastajad üksteist ei häiri, istutakse, vaadatakse programmi, loetakse, suitsetatakse, ollakse mõnusas toasoojuses iseendaga või sõbraga. Jooki tellitakse, kuidas siis. Prantslased väidavad, et tööinimene, kes viibib palju ruumis, eriti päevavalgustuslampide all, ja saab vähe hapnikku, peab tarvitama rohkesti vedelikke. Valik on rikkalik. Kronenbourg'i firmaõlut serveeritakse veerandliitristes pudelikestes, samuti ka pepsi-colat ja coca-colat, alkoholi sisaldavaid jooke tellitakse 25 ja 50 grammi viisi. Klaasikesest piisab istujale tunniks või paariks. Koos tellituga toob kelner ka arvetšeki ja tasu võid jätta lauakesele või viia peremehele, kes enamasti seisab joogileti taga.

Kui kaubandusvõrgu reklaam kinnitab, et müüjad on valmis ostjaskonnale nende palvel isegi kuud taevast muretsema, siis teenindamiskultuuri kohta baarides võib lisada: siin saad veel päikese ja tähed lisaks. (Remarque on nimetanud heledat reinveini «päike pudelis».)

Lahkudes (sa oled rahakotti kergendanud paari klaasi õlle eest mõne frangi võrra) avab peremees sulle ukse, pakub tuttavlikult lahkumiseks kätt.

«Merci, monsieur!»

Ka külastuse ajal leidis ta mahti kõnetamiseks:

«Kas on teil soove? Võib-olla see programm ei meeldi teile?»

Lahkudes pärib kindlasti:

«Kas *monsieur* külastab meid ka homme? Kas samal ajal? On homseks erilisi soove?»

Mis parata, et just nondes väikestes baarides meenutasid suure Cervantese sõnu: «Kõige kallim on maailmas viisakus, sest see ei maksa midagi.»

Grenoble asub kahe suure mäemassiivi vahel. Idas on ligi kolme kilomeetri kõrgune Chaine de Belledonne. Siin on rajatud kuurortlinna meenutav Chamrousse, kus peeti slaalomi- ja kiirlaskumisvõistlused. Chamrousse'ist ma püüan jutustada siis, kui jõuame nende alade lähemale käsitlemisele. Samuti ka kõigist teistest võistluspaikadest, mis asusid mägedes. Läänest piirab linna Vercors'i massiiv, mille kõrguseks loetakse 2300 meetrit.

Grenoble ise on vaid pisut üle paarisaja meetri merepinnast ja soojad Vahemere tuuled paitavad teda mõlema mäemassiivi vahelt. Isère'i jõgi, mis on Rhône'i jõe üks harusid, jagab linna kaheks. Linna eaks loetakse kakskümmend viis sajandit. Siis olevat siia saabunud keltide suguharu ja rajanud küla. Hiljem sai külast gallia-rooma asula nimega Gularo. Neljandal sajandil meie ajaarvamise järgi tuntakse praegust Grenoble'it juba Gracciopolise linnana, millest tänane «Väike Pariis», nagu prantslased ise olümpialinna nimetasid, kujunes 13. sajandil.

Keskajal oli Grenoble Dauphiné feodaalriigi pealinn. Linna on laastanud paljud sõjad, ta elas kaasa Prantsuse revolutsiooni ja oli tunnistajaks Napoleoni tagasipöördumisele Elbalt.

Kahekümnendal sajandil hakkas arenema Grenoble'i tööstus ning täna tuntakse tema tekstiili- ja keemiatooteid kogu maailmas. Grenoble'is asub Prantsusmaa aatomiuurimiskeskus. Grenoble'i ülikoolis õpib rohkem kui 60 rahvuse esindajaid ja üldse on linnas ligi veerand miljonit elanikku.

Grenoble on üks tähtsamaid Prantsusmaa sotsioloogia-alase töö keskusi.

Niisugused oleksid kõige üldisemad andmed olümpialinna kohta, kus 6. veebruaril 1968. aastal kell 15.00 kohaliku aja järgi kõlasid pidulikud fanfaarihelid. Külaliste loožis istus Prantsusmaa president Charles de Gaulle, Rahvusvahelise Olümpiakomitee president Avery Brundage, olümpiamängude organiseerimiskomitee esimees Albert Michalon.

Olümpiastaadion oli kevadine. Äsja oli sadanud sooja vihma ning otse uskumatu tundus, et mõneteistkümne tunni pärast algavad valge olümpia võistlused. Kus on lumi? Chaine de Belledonne'i ja Vercors'i nõlvadki olid linna kohal karakullkarvalised, mustjashallid.

Kevad olümpiastaadionil oli petlik. Lumi oli kaugemal ja kõrgemal, ülal mägedes. Meteoroloogiabülletäänid näiteks kinnitasid, et Autrans'is, seal kus peeti suusatamisvõistlusi, oli lumikate üle kahe meetri. Siia ei paistnud midagi. Siin kõlas pidulikult «Marseljees», siin seisid võistlejad ja külalised, siin valitsesid olümpia avapeo värvid. Rääkimata delegatsioonide erinevatoonilistest esindusvormidest domineerisid viimase võimaluseni täiskiilutud tribüünisõrestikel must, punane ja valge. Hooaja moevärvidena võis neid näha ka prantslaste riietuses.

. . . Sammus kaardiväeorkester puna-valge-sinises paraadvormis ja omapärastes vaskkiivrites. Siis algas paraadmarss. Nagu ikka, kõige ees Kreeka ja nende järel 36 maa olümpiavõistkonnad. NSV Liidu punalipp oli usaldatud laskesuusatamise maailmameistri Viktor Mamatovi kätte. Tema taga astusid 74 Nõukogudemaa spordimeistrit. Nende hulgas olid «tähed», nagu Lidia Skoblikova, Ludmilla Beloussova ja Oleg Protopopov, Alevtina Koltšina, Jevgeni Grišin ning Ants Antson, nende hulgas olid nõukogude noormehed ja neiud, keda me veel ei tundnud, kuid kes sporditaevasse tõusid siin, Grenoble'is.

Loomulikult oli võimatu selles suures rahvuste paraadmarsis eraldada üksikuid kuulsusi, kuid me teadsime, et kuskil seal nende hulgas on Jean-Claude Killy ja Peggy Fleming, on Eero Mäntyranta ja Arto Tiainen, Emmerich Danzer ja Gabriele Seyfert, Hana Maškova ja Veikko Kankkonen, kindlasti ka Wolfgang Schwarz ning õde-venda Kauffmanid.

Varsti, üsna varsti näeme neid kõiki olümpia suures jõuproovis.

Tervituseks saab sõna Avery Brundage ja siis kuulutab Prantsusmaa president de Gaulle olümpiamängud avatuks.

Kaheksa alpi kütti toovad staadionile olümpialipu, valge, viie rõngaga siidkanga, mis olümpiahümni pidulike helide saatel aeglaselt 30 meetri kõrgusse masti tõuseb. Viis lennukit joonistavad Grenoble'i taevasse viis olümpiarõngast. Orkester mängib «Grenoble'i pidulikku marssi». Reliikviana säilitatav Oslo olümpialipp antakse neljaks aastaks hoiule Grenoble'i linnapeale Hubert Dubedout'le.

Staadionile langevad helikopteritelt 500 olümpialippu. Inimesed ruttavad neid õhinal püüdma. Ikkagi suveniir. Ja siis hakkab taevast sadama roose. Üle kolmekümne tuhande roosi, mis sümboliseerivad Grenoble'i linna, sajab olümpiakülaliste kaela.

. . . Kõige pidulikum hetk. Innsbrucki hõbemedaliomanik, eksmaailmameister iluuisutamises Alain Calmat toob staadionile olümpiatule. Tungal käes, tõuseb ta 96 astet mööda treppi hiigelurnini ja süütab kolmeteistkümneks päevaks olümpiatule.

See on rahutuli. See on hea tuli. Tema leek ja tema sädemed toovad südametesse häid tundeid, sunnivad mõtlema häid mõtteid. Küündigu tema leek ka nendeni, kes veel ei austa kõike inimlikku, mis eksisteerib päikese all, kes ei armasta elu.

Selles tules oli Grenoble'i olümpiahingus.

Ja siis kuuleme pidulikke prantsuskeelseid sõnu. Leo Lacroix, prantsuse mäesuusataja, annab olümpiavande: täita ja austada

mängude reegleid, võistelda spordi kuulsuseks ning oma kodumaa auks.

Kuus sportlast viivad siit staadionilt olümpiatule kõigisse võistluspaikadesse, kus algavad sportlikud jõuproovid.

Jälle kõlab «Marseljees». Jälle joonistavad lennukid taevasse olümpiarõngad.

1291 sportlast pööravad pilgud Grenoble'i taevasse. Kas mõtlevad nad olümpiavandele või eelseisvatele jõukatsumistele? On nad veel piduliku olümpia avatseremoonia mõju all? Grenoble'i avatseremoonia erines kõigist varemtoimunuist. Selle korraldamine oli usaldatud pariislastele. Stsenaariumi kirjutas filmiprodutsent Jacques Valentin, tema abilisteks olid helilooja Jacques Bondon, filmirežissöör Michel Bonnay ja filmidekoraator Denis Soulié. Michel Bonnay on tuntud näitlejana ning lavastajana. Ta on seisnud 74 filmi hälli juures ja olümpia avatseremoonia on ehk suurim töö, mis ta seni korda on saatnud. Seda jälgis ju rohkem kui 50 000 inimest Grenoble'i staadionil, rääkimata nendest, kes kõigis maailma maades televiisoriekraanide ees istusid.

Igal juhul olid avatseremoonia meistrid lahendanud oma ülesande loomingulise julguse ja suure leidlikkusega. Siin on palju, mida tuleb eriti esile tõsta: Jacques Bondoni sümfooniline süit, Denis Soulié «lavakujundus», kus selleks puhuks ehitatud staadion on üks omapärasemaid, mis seni üldse maailmas loodud. Näis nii, et nad olid arvestanud iga pisiasja ning detailiga, isegi majesteetlike Chaine de Belledonne'i ja Vercors'i nõlvadega, mida tol unustamatul õhtupoolikul kuldas päike.

Avapidustus oli pühalik-pidulik-tõsine. Ta oli sügav, kui nii sobib öelda. Ta polnud marsihelidest mürtsuv paraadmarss, nagu neid sageli spordivõistlustel esineb, ta polnud ka kerge estraadipala, mis kõrvast sisse teisest välja läheb ning ununeb. Ta mõjus nagu suure oreli kontsert.

Võib olla just nii oligi vaja. Just niisuguses miljöös mõistsime paremini olümpiamängude isa Pierre de Coubertini sõnu: «Oluline pole mitte võit, vaid see, et võideldud on hästi.»

Pierre de Coubertinile aga avati Grenoble'i olümpiamängude päevil üsna olümpiastaadioni lähedal monument. Pariisi skulptor Gerard Koch lõi olümpiamängude isa elusuuruse kuju ja see kingiti Grenoble'i linnale. Skulptuur anti linnapea Hubert Dubedout'le üle tol päeval, kui olümpiamänge korraldav komitee tuli üle vaatama viimaseid viimistlusi avatseremooniaks.

X taliolümpiamängud olid avatud. Inimesed aga seisid ning jalutasid veel kaua olümpiatule soojuses. Ning meie südametes oli rõõm. Saatus oli kinkinud meile võimaluse elada kaasa ühele ilusamale sündmusele maailmas, mis haarab kõiki rahvaid. Olümpiamängudele.

Ещё раз, ещё раз, ещё ...

Ma alustan jäähokiga käesolevat olümpiareportaaži sellepärast, et ka olümpiavõistlused jäähokiga algasid. See oli 6. veebruari õhtul pärast pidulikku avatseremooniat.

Kõigepealt tuletame meelde seda, kuidas on kulgenud võistlus ümmarguse litri ümber eelnevatel olümpiamängudel. (Ka edaspidi teistest aladest jutustades toome ära meie vabariigis populaarsete alade kõik senised olümpiavõitjad.)

1924 Chamonix — Kanada
1928 Sankt Moritz — Kanada
1932 Lake Placid — Kanada
1936 Garmisch-Partenkirchen — Inglismaa (meeskond koosnes aga kanadalastest)
1948 Sankt Moritz — Kanada
1952 Oslo — Kanada
1956 Cortina d'Ampezzo — NSV Liit
1960 Squaw Valley — USA
1964 Innsbruck — NSV Liit
1968 Grenoble — NSV Liit

Me võtsime kohad sisse, õigemini, lahke naeratusega bordoopunases kostüümis näitsik viis meid ettenähtud kohale, me silmitsesime uudistavalt olümpiaks ehitatud ülimoodsat jäähalli, tribüünikaari, mis meenutasid hiigelkärge (inimesed pingiridadel sumisesid ju lakkamatult nagu mesilased pereheitmise ajal), pleksiklaasist barjääridega mänguväljakut, mille kohta mängijad olid juba eelnevalt ajakirjanduses sõna võtnud ja kinnitanud: uudsed barjäärid ei sega.

Seni kui mängijad polnud väljakule uisutanud, oli mahti natuke mõelda. Seniste olümpiajõuproovide üle. Kanada, Kanada, Kanada . . . Viis korda Kanada ja kuuendalgi korral nemad, sedapuhku Garmisch-Partenkirchenis vaid Inglismaa värvides. Ka kõigil ülejäänud mängudel, kus «kuld» on langenud küll teiste saagiks, on kanadalased ikka olnud selle kaalumise juures (Cortina d'Ampezzos «pronks», Squaw Valleys «hõbe» ja Innsbrucki tihedas konkurentsis 4. koht).

Igale rahvale on ju iseloomulik üks kindel spordiala. Nii on see läbi aegade. See antakse edasi nagu elu igavene teatepulk. Isad alustavad, pojad viivad edasi. Ja olgugi vahepeal kaotusekibedust, see ala jääb teatud rahvale ikka o m a k s. Võtkem näiteks jaapanlaste džuudo. Tõsi küll, eks ole teistegi rahvaste esindajatel õnnestunud jaapanlaste käest džuudomaadluses tiitleid näpata, kuid džuudot on edasi viinud kõige rohkem ikkagi nemad. Neile kuulub prioriteet, nad on loojad ja nurgakivi paikapanijad.

Jäähoki sünnimaaks peetakse Kanadat. Kanadalaste kohta öeldakse, et nad «sünnivad maailma hokisaabastes». Jäähoki on Kanadas peaaegu et sotsiaalne nähe. Kanadalaste Bostoni «Karud», Chicago «Indiaanlased» (meeskond, kus mängib maailmakuulus Boby Hull, kellele uisutamisoskuse poolest ei olevat ühegi kontinendi jäähokimängijate hulgas vastast), New Yorgi «Rangers», Toronto «Vahtralehed», Dertroiti «Punased Tiivad» ja maailma üheks paremaks jäähokikollektiiviks loetav Montreali «Canadiens» on nimed, mida teatakse Alaskast Abrukani. Teadsime meiegi, et Montreali staadion, kus nädalavahetustel mängud peetakse, jääb hoolimata 17 000 kohast pealtvaatajatele kitsaks, et jäähokimatšide ajal on linnatänavad kõledalt tühjad. Inimesed istuvad kodudes televiisorite ees ja elavad kaasa oma lemmikute heitlusele. Stanley karikafinaal köidab alati kogu maailma.

Noil minuteil Grenoble'i hiigelhallis vahetasime omavahel mõtteid ka selle üle, et olümpiamängudel ei esinda jäähoki sünnimaad mitte küll Kanada elukutseliste kõrgeim liiga, vaid amatööride esindus, kuid . . . piisas üksnes nimedestki: Frank Huck, Roger Bourbonnais, Marshall Johnston, Ray Cadieux.

Kellel või õigemini missuguse maa koondisel on, keda nendele vastu seada. Eks puhtast patriotismitundest sündis ühe meie ajakirjaniku peas lohutav väide:

«Nende kuulus väravavaht Seth Martin ei mängi enam! See ka midagi loeb.»

Kuid lohutus osutus nõrgaks, sest Ken Broderick, Seth Martini troonipärija, polnud oma kuulsast eelkäijast põrmugi nõrgem. (Tõsi küll, Innsbruckis ei näidanud ta end veel kõige paremast küljest. Innsbruckis oli ta Kanada—Tšehhoslovakkia matši ajal väravas üksnes 13 minutit ja need minutid tõid Tšehhoslovakkiale 3:1 võidu. Kuid vahepealsete aastate jooksul kasvas Ken Broderickust oma ala suur meister.) Oligi nii, et kui turniiri lõppedes moodustati traditsiooniline «maailmakoondis», usaldati väravakaitsmise au Ken Broderickule. Ta oli pealegi spordimehe kõige õitsvamas eas — 25-aastane.

Umbes niisugused olid mõtted enne esimese Grenoble'i jäähokimatši algust, mil mõne hetke pärast pidid jääle tulema NSV Liit—Soome.

Sootuks mitte Kanada meeskond — ja ometi mõtlesime eelkõige kanadalastest. Miks? Kõige eelneva põhjal peaks see lugejale selge olema. Loomulikult oli «kullapretendente» teisigi. On saanud juba tavaks rääkida «suurest nelikust»: NSV Liit, Kanada, Rootsi, Tšehhoslovakkia. Tšehhid deklareerisid avalikult: «Ükskord ometi peab teenitult tulema ka meie päev.»

Kanadalaste treener D. Bauer oli samuti andnud kindla lubaduse: «Seekord võidame!»

Kõige tagasihoidlikumad olid prognoosidega siiski vast NSV Liidu ja Rootsi mängijad. Elame, näeme! Kuigi «Tre Kronor» oli

seekord kohale sõitnud tublisti noorendatud koosseisus, teadsime kõik, et rootslased võivad üllatada alati. Pealegi istus rootsi noorte mängijate hulgas ka kuulus «Tumba» ise ja juba ainuüksi tema kohalolek pidi midagi tähendama. Nõukogude Liidule polnud reklaami vaja. Visiitkaart oli kõigile teada: seitse korda maailmameistriks, sellest viis korda järjest, kaks «kulda» kahelt olümpialt.

. . . Ja oodatud hetk saabus. Puna-valgekirjalistes «mundrites» Nõukogudemaa meeskond ilmus jääle. Aplaus. Väravavõrku sahisesid esimesed proovilitrid. Soomlased joonistasid jääpeeglile soojenduspoognaid.

Kes nad siis olid, nood Nõukogudemaa parimate hulgast parimad, kellele kodumaa usaldas suure ülesande: kaitsta töörahva riigi au, võidelda mehiselt selle eest, et olümpiamängude lipuvardasse tõuseks punane võidulipp. Need olid: Nõukogude armee kasvandikud Veniamin Aleksandrov, Vladimir Vikulov, Oleg Zaitsev, Anatoli Ionov, Viktor Kuzkin, Jevgeni Mišakov, Juri Moissejev, Viktor Polupanov, Aleksandr Ragulin, Igor Romiševski, Anatoli Firsov, insenerid Vjatšeslav Staršinov ja Boriss Maiorov, treial Viktor Konovalenko, lukksepp Viktor Zinger, üliõpilased Jevgeni Zimin ja Viktor Blinov ning pedagoog Vitali Davõdov.

Meeskonna vanimaks mängijaks oli Veniamin Aleksandrov (sünniaasta 1937), noorimaks Jevgeni Zimin (sünniaasta 1947).

Ansamblit dirigeerisid Arkadi Tšernõšov ja Anatoli Tarassov.

Kui Jevgeni Mišakov oli esimese litri soomlaste puuri saatnud, puhkes tribüünikaartel aplaus. Läbi sadade häälte skandeeris turistidekoor: «Ещё раз, ещё раз, ещё много, много раз . . .»

Siis kui tuline heitlus jäähokikulla pärast juba lõppenud oli ja kui Pariisis Le Bourget' lennuväljal tuli juhus juttu ajada Viktor Polupanoviga, ütles ta: «Poole võidust olen alati kirjutanud spordisõprade, nende ergutuste, poolehoiu ning sümpaatiaavalduste arvele. Eriti välismaal võisteldes. Nad on nagu osake kodumaad, nad tuletavad meelde, et võistlus, mis väljakul käib, pole üksnes litri tagaajamine enese lõbuks, vaid on kohustus võita.»

Nõukogude meeskond ründas soomlaste puuri lakkamatult, tormiliselt. Vikulovi ilusast söödust tõstis litri väravanurka Anatoli Firsov, suurepärase soololäbimurde tegi Staršinov ja meeskonna «pesamuna» Jevgeni Zimin saatis kummiketta soomlaste väravasse kahel korral.

«Ещё раз, ещё раз, ещё много, много раз.»

Taas Jevgeni Mišakov ja Vjatšeslav Staršinov.

Jäähokisõber on peale mängu, mängijate ning treenerite täiesti omaette teema. Huvitav teema. Ma nägin sellesama NSV Liit—Soome kohtumise ajal, kuidas näiteks soliidne, juba kaugelt üle keskea Moskva helilooja, riikliku preemia laureaat Frenkel muutus ennastunustamiseni noorukiks ja karjus hääle kähedaks. Ma

nägin, kuidas ta pärast mängu läbi rahvamüüri Anatoli Firsovi juurde trügis ja teda kallistas: «Tolja, kallis Tolja, sa võrratu!»

Ma nägin, kuidas Vene NFSV teeneline kunstnik Stoljarov, meile hästi tuntud paljudest filmidest, närveeris jäähokimeeste pärast juba tunde enne matši algust ja süütas paberossi paberossi otsast.

Need, keda kunagi pole nakatanud spordipisik, ei taipagi võibolla, miks inimene võistlust pealt vaadates võib nii põlema süttida. Patriotismitunne? Emotsioon? Hasart? Eks nii ühel kui teisel põhjusel. Eelkõige vast sellepärast, et mäng on looming. Iga kohtumine on looming ja pealegi kordumatu. Ei ole ka jäähokis kunagi kaht veetilgana sarnast mängu, vaid on alati uued olukorrad, uued situatsioonid, üllatavad lahendused.

Grenoble'i jäähokiturniiri avamatšis ei suutnud soomlased Nõukogude meeskonnale olla vääriliseks võistluspartneriks. Kohalikus televisioonisaates ütles kommentaator nii: «Tšernõšovi jääkasakad andsid kontserdi.»

Mäng lõppes Nõukogude meeskonna kasuks 7:0. Ka Nõukogudemaa tuntud jäähokivaatlejad kinnitasid: «Soomlaste mängus ei ole märgata arengut.» Ja ometi oli see kõik vaid sissejuhatus üllatusteks ning ootamatusteks. Soomlaste suur kaotus Nõukogude Liidu meeskonnale ei näidanud kaugeltki «põhja poegade» tõelist sisu. See tuli välja hiljem.

Esialgu näis laabuvat kõik plaanikohaselt. Peale Soome alistas Nõukogude esindus suureskooriliselt ka Saksa DV, USA ja Saksa FV koondised ning saavutas esimese nelja mänguga soliidse väravateskoori 36:3.

Esimese nelja mänguga tõestasid oma kõrget klassi Anatoli Firsov, Vladimir Vikulov, Viktor Polupanov ja paljud teisedki. Kõige rohkem muidugi Firsov.

Tema kaudu tahakski nüüd asuda kõigi olümpia jäähokiturniiri meeldivate ja ebameeldivate üllatuste vaagimisele.

Pole kahjuks oma silmaga näinud Kanada kuulsaid elukutselisi ja seepärast ei oska siin rohkem paralleele tõmmata kui üksnes kuuldu järgi, intervjuude põhjal. Näiteks jutuajamine 19-aastase Toronto üliõpilase, Kanada edurivimehe Pinderiga. Ta ütles:

«Ma tahaksin väga õppida mängima nii, nagu mängib teie Firsov või meie Boby Hull...»

Kanada amatööride koondise treenerid J. McLeod ja D. Bauer võrdlesid pärast olümpiat Nõukogude ja Kanada elukutseliste meeskondade mängijaid. Litri vedamises pidas McLeod meie Anatoli Firsovit võrdseks Espositoga Bostoni «Bruinsi» esindusest ja mõlemad treenerid rõhutasid mõistet — Firsovi tüüpi mängija.

Mis tüüp see siis on?

Too üsna pikka sihvakat kasvu Moskva armeesportlane, kitsa tõmmu näo, pika sirge nina ja laia naeratusega mees jäähokiväljakul köidab tõepoolest isegi võhikut. Piisab või minutist vaadata jääl Firsov-Polupanov-Vikulov kolmikut, kui küsitakse: «Kes on nr. 11?»

Tema mäng sünnitab kõigepealt mõtisklusi individuaalsusest. Kunagi me püüdsime korv-, võrk-, jalgpalli või jäähokimeeskondade mänge analüüsida aina ühest aspektist — rääkida kollektiivist kui tervikust. Ka nüüd tuleb lähtuda sellest, kuid mitte mängija individuaalsust ja kollektiivsust vastandades. Metsa või pargi ilu sõltub eeskätt ikkagi iga üksiku puu ilust. Või veelgi tabavamalt ütles leedulane, NSV Liidu teeneline meistersportlane korvpallis J. Lagunavičius:

«Ühtki ooperit ei saa lavastada üksnes koori ja orkestriga. Peavad olema ka solistid, vähemasti üks solist.»

Solisti ansamblisse sobitamine on juba omaette küsimus. See on treeneri töö.

Individuaalsusest jäähokis nagu teisteski kollektiivsetes mängudes saab aga kõnelda üksnes sel juhul, kui saab kõnelda loomingust.

Võiks öelda nii: Anatoli Firsovil on suurepärane kehavalitsemine, täpne sööt, virtuooslik ja tugev pealevise, hea sõiduoskus, suurepärane litrivaldamine. See kõik on nii. Aga Vladimir Vikulov või kanadalane Roger Bourbonnais, soomlane Jorma Peltonen ja tšehh Jozef Golonka, rootslane Haakan Wickberg või kanadalane Frank Huck? Ka nende ja paljude teiste mängu võib iseloomustada samade sõnadega, ent ometi oli Anatoli Firsov parim kõigist.

Kui näitlejal õnnestub laval luua kordumatu individuaalsusega mõni roll, siis me ütleme, et ta «tabas imet»; kui interpreet, valitsedes pilli, mõtestab haaravalt, ületamatu originaalsusega lahti helilooja töö, ütleme samuti, et ta «tabas imet». Me saame emotsiooni, mida ei oskagi päris täpselt sõnadesse panna, mida ei saa kirjeldada. Elamus on komplitseeritud segu. Me tunneme, me naudime. See on kunst.

Niisugune on jäähokiväljakul ka Anatoli Firsovi mäng. Nii nagu mistähes kunsti ei saa luua kolleegium või kunstinõukogu, vaid kunstnik-isiksus, nii ka spordis saab «imet tabada» suurepäraste individuaalsete omadustega meister. Selline meister on vaba šabloonist. Ta tunneb ründesüsteeme ja kaitseolukordi niisama hästi kui teised, kuid väljakul mängusituatsioonis oskab ta luua uusi olukordi ja leida ootamatuid, originaalseid ning teinekord isegi jahmatamapanevaid lahendusi.

Firsov oli mees, kes pani ahhetama isegi paljud treenerid, nende hulgas meie enda Tarassovi ja Tšernõšovi.

Peale kõige muu võib imetleda Firsovi tahet ja enesekindlust. Enne matši Kanadaga olevat ta meeskonnale öelnud:

«Väravád ma võtan enda hooleks, aga teie hoidke seisu!» Ja loomulikult, Anatoli sõnadest ei solvunud keegi.

Le Bourget' lennuväljal ma küsisin talt: «Kas oli selline jutt

enne kohtumist kanadalastega?» Ta naeris ja vastas: «Kes neid jutte enam mäletab!» Tema ümber oli sedavõrd rohkesti austajaid ja autogrammikütte, et mees naljatas: «Olen oma pastapliiatsite tagavara autogrammide andmisega läbi kulutanud.»

Üht kinnitas ta sealgi: «Minu auhind on kogu kolmiku, kogu meeskonna auhind, see on ka meie treenerite auhind.» Kuid ei maksa sündmustest ette rutata.

Meenutame NSV Liidu ja Kanada meeskonna kohtumist!

Juba 14 minutit oli esimesest kolmandikust seljataga. Tablool endiselt 0:0. Siis sai meie kaitsemängija karistusminutid ning jääle jäädi neljakesi. Kui kellaosutid näitasid 14.51, vuhises litter Ken Broderickule püüdmatult võrku. Polupanovi söödu realiseeris ilmeksimatult Anatoli Firsov. Tähendab, ta tegi seda, mida lubas. Ja oma väravaid ei hinda mees ise hoopiski kõige kõrgemalt. Anatoli Firsov peab olümpiamängude üheks kaunimaks väravaks Jevgeni Mišakovi «tööd» Kanada vastu.

«Niisugune kindlus, täpsus ja kiirus teeks au igale veteranile. Mišakov aga on uustulnuk.»

«Kanadalased,» kinnitas Firsov, «küllap mäletavad seda väravat kaua.» See sündis finaalmängu teisel kolmandikul, mil kell näitas 32.42.

Enne jäähokiturniiri algust kinnitasid muide kaks meest — kaks kompetentset spordiajakirjanikku, üks kanadalane ja üks tšehh, ühest suust: «Võidab NSV Liit.»

Kahe järgneva koha suhtes nende arvamused kokku ei läinud. Kumbki pakkus teisele kohale oma kaasmaalasi. Kuid veel ühes väites nad ei eksinud ja olid ühisel arvamusel: «On ebatõenäoline, et NSV Liit saab kulla ilma kaotuseta.»

Harukordne oraaklitäpsus. See ei tule juhusest, pigem asja sügavast tundmisest.

Võistlejatele endile ja Kanada, Tšehhoslovakkia, Rootsi ning Ameerika kogenud ja objektiivsetele jäähokivaatlejatele tuli Nõukogude Liidu meeskonna võit seaduspärasena.

Miks aga kaotati just Tšehhoslovakkiale? Diskuteerivalt päriti nõukogude ajakirjanikelt sageli — kus oli siis Firsov matšis Tšehhoslovakkia vastu või kogu tema kolmik? Nagu tavaks, püütakse üsna lootusetult otsida vastust küsimusele — kumba kahest — kas Vsevolod Bobrovi või Anatoli Firsovit tuleb pidada meie kõigi aegade parimaks? Otsus langetatakse Bobrovi kasuks ja öeldakse suvaliselt — ta lõi ju Helsingi olümpiamängudel nelja lõppminutiga jalgpalliväljakul kolm väravat ja viigistas lootusetu seisu. Nii oli vaja. Olukord nõudis seda. Kas Firsov ei saanud seda korrata Grenoble'is Tšehhoslovakkia vastu?

Kuidas vastata?

Et just Tšehhoslovakkia võitis meid seekord, näib kõige põhjendatum. See oli nende ammune unistus. Mitte kord või kaks, vaid enamgi on meie jäähokimehed seisnud palgest palgesse

Dzurilla ning Golonkaga. Viimase seitsme aasta jooksul pole Tšehhoslovakkial õnnestunud meid võita.

Tšehhoslovakkia jäähokimeeskond on eelkõige intellektuaalne kollektiiv, kollektiiv, kes oskab targalt ära kasutada vastase tehnikas või psüühikas iga lünga. (Niisugustena jäid muide meelde ka rootslased. Nende omavahelises, medalite saatust otsustavas kohtumises tuli kummagi meeskonna mängijatel haruharva kasutada «karistuspuuri».)

Mängu algus Tšehhoslovakkia vastu oli nõukogude viisikule edukas. Juba 28. sekundil saatis Boriss Maiorov litri Dzurilla puuri. Tundus, et kõik laabub nii nagu paljudel eelmistelgi kohtumistel. Nagu soomlaste või ameeriklastega. Kes oleks võinud näiteks uskuda, et ameeriklaste «puuri» lüüakse 10 väravat. Prantsuse karikaturist Jean Tarec, kes olümpia ajal hoolitses ajakirjanduses «Olümpia naeratuse» eest, arvas, et just selles mängus tuleb tasavägine heitlus. Oma karikatuuri allkirjaks pani ta: sõnadeta!

Võta näpust! Kuuekümne minuti jooksul ei suutnud ameeriklased Nõukogude hokimeestele üldse vastupanu korraldada. Nad lihtsalt hävisid. Niihästi Ameerika kui ka Kanada meeskonna puhul võis tähele panna üht iseloomulikku detaili: kaotusseisudes lagunes meeskonna koostöö. Iga mängija, kas suurest patriotismitundest või kättemaksuihast, unustas kaaslase ja hakkas uskuma üksnes oma oskustesse ning jõusse. Niisugused püüdlused kaotusest pääsemiseks ei kandnud aga tavaliselt siis vilja, kui vastasmeeskond oskas koostöö lagunemist ära kasutada. Ilmekas oli just Kanada kaotus Soomele.

Kuni Kanada—Soome kohtumiseni erilisi üllatusi nagu polnudki, kui mitte arvestada, et Rootsi sai esimesed võidud väga raske hinnaga. Ameeriklasi võitsid nad 4:3 ja Saksa FV vastu tuli võiduvärav alles mõni sekund enne lõpusireeni. Soome meeskonda, arvestades nende suurt kaotust NSV Liidule, ei pidanud McLeod nähtavasti üldse võiduvõimeliseks. Aga niisugune soomlaste taktika oligi. Nende treener, kunagine Tšehhoslovakkia jäähokitäht Gustav Bubnik jutustas hiljem: «Me kaalusime enne mängu Nõukogude Liiduga kõiki võimalikke variante. Üheski mängufaasis ei leidnud me võiduideed. Seepärast polnud ka mõtet võitu üritada.»

Sõnaga — soomlased lihtsalt uinutasid eelseisvateks mängudeks oma vastaseid. Kanada oli üks neid, kes uinus. Kui 8. minutil Matti Keinonen 1:0 viskas, tundis ehk vaid Ken Broderick üksi, milleks soome «pojat» võimelised on. Teisi ei paistnud see suuremat häirivat. Alles Lasse Oksaneni 2:0 viis kanadalased selle mõtte tunnetamisele, et ka soomlastele on võimalik kaotada. Nüüd tuli jäähoki sünnimaa meestelt vastumäng. Kuigi D. O'Shea tegi 2:1, tundsid kanadalased peagi, et soomlaste raudsest kaitsest ei saa «läbi jalutada». Kanada meeskonna reservis on alati ohtlikud

ning tugevad kaugvisked. Nende «pommitajad» — Ray Cadieux, Frank Huck jt. — hakkasid tööle.

Nüüd sai maailm tuttavaks soome väravavahi Urpo Ylöneniga. Kui žürii liikmed maailma sümboolse koondise koostamiseks väravavahti valisid, andsid nõukogude vaatlejad oma hääle kõhklemata Ylönenile. Ka parimaks väravavahiks tunnistatud Ken Broderick lausus: «Ma olen liigutatud, kuid niisama teenitult oleks võinud minu asemel olla Ylönen, Konovalenko või Dzurilla.»

Igatahes Ylönen püüdis üllatava kindlusega kõik kanadalaste kaugelasud ja tema kindlus viis «vahtralehtedel» jalad alt. Kui Jorma Peltonen tegi 3:1, muutuski kanadalaste mäng individuaalseks tormamiseks. Nende treenerid vahetasid millegipärast 59 sekundit enne matši lõppu oma väravavahi väljakumängijaga ja Juhani Wahlsten tegi matši tulemuse 5:2 Soome kasuks.

Ka Tšehhoslovakkia vastu esitasid soomlased sisuka partii (MM-võistlustel 1967. aastal oli soomlastel õnnestunud Tšehhoslovakkiat teatavasti koguni võita) ja alistusid alles pärast visa võitlust 3:4.

Mäng on mäng. Kõigi reeglite kohaselt saab olla kolm varianti — võit, viik või kaotus. Tšehhoslovakkia ja Nõukogude Liidu kohtumises tehti panus täispangale.

Maiorovi värav aga oli üks moment, mis lubas oletada, et kordub Ljubljana (seal võitis NSV Liit teatavasti 7:0).

Kuid sedapuhku olid Tšehhoslovakkia mängijad tollest psüühilisest traumast juba kosunud. Nad vastasid pressinguga ja neil õnnestus Nõukogude meeskonna tempot halvata. Suur vastutus langes mõlema meeskonna väravavahtidele. Selles heitluses oli Dzurilla kindlam. Konovalenkot süüdistati. Kas ta oli süüdi? On loomulik, et igas kaotuses tuleb otsida süüdlast, kuid alati ei langetata otsust objektiivselt. Konovalenko on väravavaht ja tema esinemine paistab kõige rohkem välja. Temal peatub ajataju kaotanud inimese olukorras spordisõbra ja treeneri silm kõige kauem. Just tema jääb meelde. Tal tuleb litter oma väravast välja võtta. Värava momendil jääb tema kuju meie silmade ette kõige kauemaks... Kaitsemähistes kohmakad jalad harali, käed pea kohal, «istub» ta oma puuri ees ja vastaste ründajad juubeldavad ning kaisutavad viskajat.

Konovalenkol tuli üle elada viis niisugust momenti ja just tema jäi meelde kõige suurema kaotajana. Sinna pole midagi parata. Tõsi jah, Golonka viigivärav, mille ta viskas kaugelt, oli küll püütav. Ent süüdistades Konovalenkot ei tulnud näiteks kellelgi pähe süüdistada Anatoli Firsovit. Mille eest, te küsite, Firsovit?

Oli ju niisugune moment kolmandal kolmandikul. Seis oli 4:2 vastaste kasuks. Kell näitas 16.01. Firsov alustas rünnakut ja... kaotas litri. Just sellest kaotusest tegi Golonka mõni sekund hiljem 5:2.

Ja alles nüüd meie meeskond n.-ö. virgus. Alles nüüd nägime

neid nii, nagu oleme harjunud nägema. Mis neid äratas? Võib-olla fakt, et tribüünidelt tõusid inimesed trobikondadena juba püsti. Kolm ja pool minutit mängu lõpuni, ning seis 5:2. Kõik paistis selge olevat. Inimesed võisid ära minna, kel kahjutunne südames, kel kahjurõõm. Oli tunda, et publiku reageerimine otsekui solvas meie meeskonda. Nad ei reageerinud lootusetule kaotusseisule nii, nagu seda kanadalased või ameeriklased tavaliselt tegid. Nad tõusid vasturünnakule, mida näeb harva.

Seesama kuulus kolmik — Firsov-Polupanov-Vikulov — söötis nii, et litri jälgimiseks oleks läinud vaja elektronsilma. 16.30 oli sumin Dzurilla värava ees ja Firsov langes Polupanovile kaela — 5:3. 17.34, seega minut hiljem kallistati Staršinovit. 5:4. Kas tõesti võimatu saab võimalikuks? Nördimus, mis oli meid haaranud eelneva tunni jooksul, muutus nende minutitega imetluseks.

Ent ühe nähtamatu vastase vastu olid ka Firsov-Polupanov-Vikulov võimetud. Sekundite kuldne jooks ajatablool. Pidurdamatu jooks.

Tšehhoslovakkia võitis.

Kas Konovalenko süüst?

Ei, mäng on mäng!

Medalite saatus oli muutunud nüüd lahtiseks ja liidrite omavaheline jõududeasetus kaunis keeruliseks. Igatahes rootslased olid kaotanud kõik lootused esikohale. Kolmel meeskonnal — NSV Liidul, Kanadal ja Tšehhoslovakkial — oli aga võrdselt 10 punkti. (Rootslastel 2 punkti vähem.) Niihästi spordisõbrad, treenerid kui ka ajakirjanikud jõudsid pärast pikki vaagimisi üheksa võimaliku variandini, millest kõige tõenäolisematena paistsid kaks lõppjärjestust.

Esiteks: 1. Tšehhoslovakkia, 2. NSV Liit, 3. Kanada (niisugune järjestus oleks olnud juhul, kui Tšehhoslovakkia võidab Rootsi ja NSV Liit Kanada). Teiseks: 1. Kanada, 2. Tšehhoslovakkia, 3. NSV Liit (kui Kanada võidab Nõukogude Liidu ja Tšehhoslovakkia Rootsi).

Igal juhul ilmus olümpialinnas nagu nõiaväel ajalehepoiste kätte pakkide viisi suureformaadilisi värvifotosid Kanada jäähokimeeskonnast. Propagandaaparaat töötas. Fotode alla oli kirjutatud: Kanada jäähokimeeskond olümpia-aastal. Neid fotosid levitati õhina ja hasardiga. Tasuta! Jagajate nägudelt võis lugeda — milles te veel kahtlete?

Polnud võimalust veeta koos meie meeskonnaga seda ööd olümpiakülas, polnud võimalust kuulda nende arvamusi, mõelda koos nende mõtteid ja tunda nende tundeid. Kaotusõhtul tulid nad läbi tunnelikäigu autobussi sõnakehvadena, ei vastanud lohutussõnadele ning näisid õnnetutena. Ometi oleksid nad väärinud võitu ka Tšehhoslovakkia üle, juba ainuüksi nende viimaste mehiste minutite eest.

Tšehhi turistid, «sõjakirved» pea kohal, aga juubeldasid ja

laulsid siinsamas jäähalli ees ja hämaralt valgustatud tänavatel, Paul Mistrali pargis, mis asus otse jäähalli taga.

Me kõik olime loomulikult löödud. Norutasime jäähalli peasissekäigu ees.

Meie kõrval, sealsamas tunneli läbikäigu kohal seisid ööpimeduses veel kolm meest. Õlakad, rahulikud, mõtlikud. Igaühel käevangus nägus noorik. Mehed kandsid Rootsi olümpiadelegatsiooni vormi. (Hiljem kuulsime, et kaunitarid olid nende kihlatud.) Nad vahetasid juubeldavate tšehhide keskel omavahel üksikuid sõnu, mida me ei mõistnud. Aga üks neist, heledasilmne, käed sügaval mantlitaskus, oligi Folke Bengtsson, nooruk, kes päev hiljem saatis Dzurilla puuri esimese litri.

Kuna Rootsi—Tšehhoslovakkia mäng oli olümpiaturniiril medalite jagamisel üheks otsustavamaks, siis mõni sõna sellest pikemalt. Just rootslased osutusid nendeks, kes tšehhide «sõjakirved» kotti panid ja sisuliselt Nõukogude meeskonnale «kulla tee» taasavasid.

Enne mängu algust tuli Nõukogude meeskonna treeneri Anatoli Tarassovi juurde Rootsi kolleeg Arne Strömberg. Ta ulatas käe ning ütles:

«Mullu te mängisite meile «hõbeda» kätte. Me pole seda unustanud. Uskuge, täna me ei kaota.»

Sõna on kerge poetada, sõna pidada aga hoopis raskem. Vaevalt, et ka Tarassov võimatut uskus.

Kuid mängu käik tõestas, et Rootsi on väärt kuuluma «suurde nelikusse» ja edaspidigi võistlema mistahes koha eest selles kvartetis. Nad alustasid võistlust Tšehhoslovakkia vastu esimestest sekunditest peale nii, nagu poleks mängu lõpuni mitte 60, vaid 6 minutit. Nad ründasid ja vise järgnes viskele. Dzurilla püüdis esimese viie minuti jooksul kinni vähemasti kolm niisugust viset, mida jäähokimehed meil ise nimetavad tapvateks. 5. minutil oli aga Dzurilla Folke Bengtssoni vastu võimetu. Rootsi juhtis 1:0. Pool minutit hiljem saatis Olsson veel teisegi litri Dzurilla puuri, kuid kohtunikud seda ei lugenud.

Kuskil esimese kolmandiku keskel võtsid ka favoriidid asja juba üsna tõsiselt. Nende rünnakud olid küll harvemad kui rootslastel, ent see-eest väga teravad.

Ajamõõtja näitas 14.26. Rootslaste värava ees oli sumin. Golonka hankis litri, vedas selle värava tagant läbi ja lükkas osavalt ning ootamatult ümber nurga 1:1.

Kolm minutit hiljem oli Dzurilla puuri ees taas ohtlik moment, kuid esimese kolmandiku tulemuseks jäi ikkagi viik. Teine kolmandik algas rahulikumalt. Tšehhoslovakkia edurivil oli mitmeid häid võimalusi, aga nagu nende treener J. Pitner pärast kinnitas — närvid ei pidanud vajalikul hetkel vastu. Ikka kas ei viidud kombinatsiooni lõpuni, visati liiga vara või halvast positsioonist. Rootslastel sellevastu paistis teisel kolmandikul silma

Svedberg, kes korduvalt sünnitas ohtlikke momente Tšehhoslovakkia värava all. 36. mänguminutil viskaski Svedberg kaugelt peale ja Leif Henriksson oskas selle pealeviske täpselt väravasse suunata. Hetk hiljem oli Dzurilla silm-silma vastu Bengtssoniga, kuid kogenud puurivaht jäi siiski peale. Kuni teise kolmandikaja lõpuni dikteerisid mängu rootslased.

Viimane 20 minutit. Kas õnnestub rootslastel tõepoolest panna kehtima ime? Kas nad tõesti võidavad? Lärm jäähallis oli juba ammu muutunud kõrvulukustavaks.

Rootslaste poolt, kes mängisid kollastes särkides, kõlas nüüd ka meie «Ещё раз, ещё раз, ещё...». Sinisärklastele aga laulsid hääled kähedaks Kanada turistid. Tšehhi olümpiadelegatsiooni liikmed ise, papist «sõjakirved» pea kohal, ei mallanud enam rahulikult istudagi.

Tšehhoslovakkia mängijad, kes kaks esimest kolmandikku olid küllaltki ettevaatlikult tegutsenud, läksid nüüd tormijooksule. Rootslased ei pääsenud tükil ajal oma väravaesisest kaugemale ja väravavaht Leif Holmqvist pidi Golonka, Cerny ning Horešovsky vastu korduvalt mänguklassi näitama. Kuid 47. minutil tuli see, mis tulema pidi. Kolmteist korda oli Holmqvist selles võitluses kõik pealevisked püüdnud ja võitjaks jäänud (rootslased viskasid viimasel kolmandikul vastaste väravale vaid kuuel korral), nüüd aga saatis Jan Hrbaty viielt meetrilt litri püüdmatult «Tre Kronori» väravasse. Paistis, et rootslaste käsi hakkab halvasti käima, just nüüd, mängu viimastel otsustavatel minutitel. Hedlund kõrvaldati mängust. Ent imelik. Arvulises ülekaalus ei osanud Tšehhoslovakkia mängijad luua Holmqvisti värava ees ainsatki tõsiselt ohtlikku momenti.

2:2 jäi numbritabloole, kui aplausiorkaani katkestas lõpusireen. Rootsi jäähokimehed olid pidanud sõna.

Ent tol lohutamatul õhtul pärast kaotust Tšehhoslovakkiale ei teadnud me midagi ennustada. Süüdistati Konovalenkot. Kuivõrd tõsine lugu oli, saime teada alles mitu päeva hiljem. Matšiks Kanada vastu oli väravasse planeeritud Viktor Zinger. Meie mehed olid jälginud Rootsi—Tšehhoslovakkia kohtumist televiisorist.

Kohe kui mäng lõppes, oli Konovalenko tõusnud pingilt ja läinud treenerite juurde:

«Usaldage mäng Kanada vastu mulle. Uskuge, ma ei vea alt!»

Treenerid olid jäänud nõutuks. Teha viimasel tunnil meeskonnas muudatus on suur risk. Pealegi oli Tarassov spetsiaalselt pühendanud kogu päeva Zingeri ettevalmistamisele Kanada vastu. Konovalenko oli kõrvale jäetud. Ja nüüd?

Las meeskond ise otsustab! Kutsuti kohale meeskonna kapten Boriss Maiorov ja tema kolm abilist — Veniamin Aleksandrov, Oleg Zaitsev ning Anatoli Firsov.

Anatoli Firsov oli kinnitanud:

«Ma tunnen Konovalenkot hästi. Pole olnud juhust, et ta kaks korda järjest kehvasti mängib. Las tuleb väljakule Konovalenko!»

Nii ka sündis.

Pärast Anatoli Firsovi avaväravat tegi Mišakov oma «meistritöö» — 2:0, siis 49. minutil Staršinov juba 3:0. Kanadalased, kes paljudel olümpiaadidel on saanud «kulda» maitsta, tulid ka seekord suurt suutäit saama. Eks Tšehhoslovakkia—Rootsi mängu tulemus olnud nendelegi suureks üllatuseks, kuid . . . see ei võtnud neilt veel võimalust. Tšehhoslovakkia sai ju Nõukogude meeskonna alistamisega hakkama, miks ei peaks siis nemad saama. Pealegi võitsid nad ise Tšehhoslovakkia kogenud meistreid. Nad tulid Grenoble'i jääle väga heas vormis. Matšiks Nõukogude Liidu vastu tulid kanadalased väljakule kindla taktikalise plaaniga — mitte kaitsta, vaid rünnata, mitte niivõrd toetada Ken Brodericku väravat, vaid lüüa võimalikult rohkem litreid Konovalenko võrku. Niisugune oli nende plaan. 49 mänguminutit ja mänguseis 3:0 aga tõestasid paater Bauerile ja McLeodile, et võiduhoone on rajatud liivast vundamendile.

Milles nad eksisid? Kas Frank Huck, Marshall Johnston, Roger Bourbonnais, Morris Mott ja Danny O'Shea ning kõik teised ei täitnud neile pandud lootusi? Ken Broderick oli süüst puhas. Kolm litrit, mis ta võrku sisse laskis, olid püüdmatud. Ta ei saanud sinna midagi parata. Kanada treenerid olid sellega arvestanud. Kuid nad olid arvestanud ka seda, et kolmele Brodericku võrku löödud väravale peavad jäähoki sünnimaa pojad vastama viie või kuue väravaga. Ja ometi kujunes kõik teisiti. Ei, Kanada edurivi ning ka nende kaitse, kes lakkamatult ründas, tegi kõik, mis võimalik. Ainult . . . Nõukogude väravas ei olnud mitte see Konovalenko, kes Tšehhoslovakkia vastu mängis, vaid hoopis nagu uuesti sündinud Konovalenko. Ta oli rahulik, kindel ja ta oli lausa virtuoos. Teda üle mängida oli kanadalastel võimatu ja seda taipasid Kanada treenerid ning ründajad viimase kolmandiku keskel selgesti.

Loomulikult pole 3:0 seis veel niisugusele kollektiivile nagu Kanada meeskond lõplik kaotus. Veel polnud neil kadunud kõik lootused. Taktikat muuta oli loomulikult hilja, sest kaitsesse tõmbumine oleks tähendanud selget kaotust. Kolme kaotusseisu väravat ei saanud enam olematuks teha. Oli vaja veelgi tugevamini peale suruda, tempot kruvida ja . . . pommitada. Pommitada igal võimalikul juhul ning igalt positsioonilt, sest lõpuks on ju igal võistlejal ikkagi võimete piir. Ka Konovalenko on inimene lihast ja luust. Umbes niisugune oli Kanada treenerite loogiline mõte, mis koorus välja pärast matši lõppu jutuajamisel ajakirjanikega.

Ka Nõukogude treenerid ja mängijad ei pidanud seda eduseisu veel võiduks piisavaks. Nad ei sattunud n.-ö. võidujoovastusse

eduseammudest, sest peaaegu terve kolmandik oli veel ees. Kanadalastelt võis kõike oodata.

Pealtvaatajate närvid olid nüüd juba viimase piirini üles kruvitud.

«Ещё раз, ещё раз, ещё . . .»

Kanadalaste rünnakud jäid endiselt viljatuks. Kas siis Aleksandr Ragulin või Oleg Zaitsev või jälle ikka Konovalenko lõikasid neil tee väravani. Meie edurivi aga mängis niisuguse hoo ja innuga, nagu oleks seis 0:0, mitte aga kolmeväravaline edu. Siis saabus hetk, mis jääb kauaks meelde. Sel hetkel langesid varumängijate pingil meie poisid üksteisele kaela, treeneridki katkestasid hetkeks mängu jälgimise, sest nad haarati mängijate kaissu, meeskonna arst ja massöör hakkasid lausa tantsima ning ajakirjanikud katkestasid oma tegevuse.

Ajamõõtja fikseeris selle momendi numbritega: 48.44. Davõdov—Staršinov—Zimin alustasid kombinatsiooni, mille Jevgeni Zimin lõpetas neljanda väravaga.

See oli võit!

Sel hetkel oleksid võinud juba jäähalli kõrge lae alla kaikuda Nõukogude riigihümni helid ja 18 Nõukogude hokimängijat oleksid võinud astuda pjedestaalile, et saada igaüks rinda kolm ihaldusväärset kuldmedalit: maailmameistri ja Euroopa meistri austavate tiitlite eest ning olümpiavõidu eest. See oli siis meeskonnale kaheksas maailmameistritiitel, kusjuures kuus korda on nad võitnud selle järjest. See oli Nõukogudemaa jäähokiesinduse kolmas olümpiavõit. Väga oluline, et võit seegi kord sündis just jõuproovis Kanadaga. See lubab vaadata tulevikku.

Kuid stopp! Kas kõik see, millest ma äsja jutustasin, siis tõepoolest nii oli ja nii tundus. Mäng läks ju edasi, mängida oli jäänud veel rohkem kui 11 minutit.

Nii oli tõepoolest. Kanada meeskond pani relvad maha ja nüüd nad teadsid, et päästa pole enam midagi. Ülejäänud 11 minuti jooksul me nägime umbes sama pilti mis Kanada kaotusmängus Moscovas vastu. Meeskonna koostöö oli lagunenud. Iga Kanada hokimängija auks peab ütlema küll seda, et nad oskasid kaotuse mehiselt vastu võtta. Nad võtsid seda kui paratamatust ja nii see oligi. Nad ei lootnud enam ka juhusele. Mänguaja lõppu võiks iseloomustada kui Kanada mängijate individuaalsete võimete demonstratsiooni. See kõik aga oli vesi meie kollektiivsele veskile, mis jahvatas halastamatus tempos kuni lõpuni.

Anatoli Firsov, mees, kes väravateskoori avas, tegi sellele ka lõpu. Kuus minutit ja üks sekund enne lõpusireeni saatis ta viienda litri kanadalaste võrku.

Jäähokivõistlustel tekkinud emotsioonide, võistlusärevate arvestuste ja kuuldud analüüside kokkuvõtteks: Nõukogude Liidu jäähokimeeskond võitis teenitult. Ta oli sellel olümpial teistest parem. Kui mõni seda juhuseks peab, siis teadku — see juhus

kinnitab reeglit; kui mõni ütleb, et meie «jääkasakatel» oli õnne, siis teadku — õnn armastab tugevamaid. Paremust kinnitab meeskonna kullatee — Saksa DV vastu 9:0, Saksa FV vastu 9:1, USA-ga 10:2, Soomega 8:0, Rootsiga 3:2, Kanadaga 5:0 ning Tšehhoslovakkiaga 4:5. Nõukogude Liidu jäähokimeeskonna võitu aitavad kinnitada ka kas või paljud teised kohtumised. Tšehhoslovakkia kaotas Kanadale 2:3, mängis viiki Rootsiga 2:2 ja sai soomlastest jagu vaid 4:3. Kanadal õnnestus Ühendriike võita vaid 3:2. Rootsi kaotas 0:3 Kanadale, võitis USA meeskonda 4:3 ja mängis Saksa FV vastu 5:4.

Meie mängijad lõid vastaste väravasse litri 48 korral ja vastastel õnnestus meile tasuda vaid 10 juhul. (Tšehhoslovakkial ja Kanadal oli suhe vastavalt 33:17 ning 28:15.)

Grenoble'i turniir seadis jäähoki sünnimaa Kanada spetsialistid selgemini kui varem fakti ette: Euroopa meeskondade, eeskätt Nõukogude Liidu tase läheneb kiiresti Kanada elukutseliste tasemele. Anatoli Firsov on sinna jõudnud ja jõudmas on Polupanov, Vikulov, Ragulin ning teisedki. On võrsumas plejaad Firsovi tüüpi mängijaid. Kõigepealt muidugi Mišakov. Võrdvõimelisena Ragulinniga näitas end paljudes mängudes debütant V. Blinov.

Niisiis: 1956. aastal purustas Nõukogude meeskond Cortina d'Ampezzos kanadalaste hegemoonia ning jäi lipukandjaks kolmandalgi jõuproovil. Grenoble näitas veel sedagi, et meil on ja kasvab neid, kellele põialt hoida Sapporos.

Üks märkus veel siiski. Mitmed vabariigi jäähoki arendamisega seotud mehed on pillanud lause: «Võib-olla Kanada polnud võidust Grenoble'is eriti huvitatudki.»

Jutt või asi! Milleks siis paater Bauer viimasel tunnil kohale lendas. Kaugeltki mitte pealtvaatajaks, nagu ajalehed kinnitasid, vaid otse treeneri pingile. Selles, et «vana rebane» asja tunneb, pole kahtlust. Kas ilma temata oleks «vahtralehtedel» õnnestunudki Tšehhoslovakkia meeskonda ja rootslasi alistada? Nõukogude meeskonna kohta ütles ta: «Neil on tehniliselt filigraanne rünnak.»

Olümpia jäähokiturniiril peeti arvestust kõige resultatiivsemate mängijate kohta, selgitati turniiri parimad üksikmängijad ning kõige korrektsemad kollektiivid, ja nagu ma ülevaate alguses märkisin, moodustati ka traditsiooniline maailmakoondis.

Resultatiivsuse määramisel arvestati niihästi sööte kui ka visatud väravaid. Siinkohal pole vast oluline väravate ja punktide väljatoomine, vaid õigem on paremusjärjekorras loetleda mängijaid, kes kahe nädala jooksul ei säästnud jõudu ja oskust oma kodumaa spordiau kaitsmisel: Anatoli Firsov, Viktor Polupanov, Vladimir Vikulov, Vjatšeslav Staršinov (kõik NSV Liit), Frank Huck (Kanada), Josef Golonka (Tšehhoslovakkia), Marshall Johnston (Kanada), Jan Hrbaty (Tšehhoslovakkia), John Morrison (USA), Dietmar Peters (Saksa DV), Vaclav Nedomansky (Tšehhoslovakkia), Roger Bourbonnais (Kanada), Ray Cadieux (Kanada), Morris Mott (Kanada), Veniamin Aleksandrov (NSV Liit), Haakan Wickberg (Rootsi), Josef Cerny (Tšehhoslovakkia), Josef Horešovsky (Tšehhoslovakkia), Boriss Maiorov (NSV Liit), Jan Havel (Tšehhoslovakkia), Lawrence Plean (USA), Jan Suchy (Tšehhoslovakkia), Viktor Blinov (NSV Liit), Jaroslav Jirik (Tšehhoslovakkia), Paul Hurley (USA), Henrik Hedlund (Rootsi), Bernd Karrenbauer (Saksa DV), Lasse Oksanen (Soome), John Cunniff (USA), Juri Moissejev (NSV Liit), Jorma Peltonen (Soome), Lars-G. Nilsson (Rootsi), Danny O'Shea (Kanada), Jevgeni Mišakov (NSV Liit), František Ševčik (Tšehhoslovakkia).

Need olid 35 Grenoble'i jäähokiässa, 35 parimat sadade seast, kes olid kätte võidelnud õiguse esineda olümpial. Kes neist Sapporos taas väljakule tuleb, seda näitab muidugi aeg. Mõni aga kindlasti tuleb ja seepärast selle pika nimederea lugejate ette tõingi.

Olümpiaturniiri parim väravavaht oli seega siis Seth Martini järglane Ken Broderick, kaitsjatest sai eriauhinna tšehh Josef Horešovsky ja edurivimeestest nagu Innsbruckiski Anatoli Firsov.

«Maailmakoondis» moodustati ka seekord ajakirjanike arvamuste põhjal. Väravasse pandi Ken Broderick (Kanada), kaitsjateks Jan Suchy (Tšehhoslovakkia) ja Lennart Svedberg (Rootsi), edurivisse aga Anatoli Firsov (NSV Liit), Frank Huck (Kanada) ja František Ševčik (Tšehhoslovakkia).

Korrektseimaks meeskonnaks osutus Rootsi, kellele järgnesid Saksa DV, Kanada, Tšehhoslovakkia, NSV Liit, Soome, USA ja Saksa FV.

... Pjedestaali kõige kõrgemale astmele tõusid Nõukogudemaa mehised võistlejad. Kõige ees Boriss Maiorov, meeskonna kapten ja veteran, kes sai olümpiakulla juba teistkordselt.

Nüüd kõlas Nõukogude Liidu hümn ja oli aplaus. Enam ei hüütud: «Ещё раз, ещё раз, ещё...» Kuid oma hinges soovisime neile ka edaspidiseks: veel kord, veel kord, nii tooge kuulsust kodumaale veel palju kordi. Alati!

Medalid määratakse jääpeeglil

Mõlemale — nii turistile kui ka ajakirjanikule (mõlemad on ikkagi võistlusel pealtvaatajad) tuleb kõige odavamalt kätte kaasaelamise rõõm. See maksab täpselt niisama palju kui pilet. Ajakirjanik pääseb pealegi võistlusele niisama, ilma rahata. Võitja rõõmu teab täpselt mõõta vaid võitja ise, nii nagu kaotajagi kõige paremini teab lüüasaamise maitset. Mitmed tuntud meistrid, kelle käest lehemehed hiljem pärivad — kuidas oli? — on vastanud: mis sest ikka rääkida. Te oskate paremini kirjeldada kui meie.

Vastuses ei puudu omajagu sarkasmigi. Kaasaelamise nakatavat rõõmu oli Grenoble'i mängudel igal võistlusel. Mõned tunnid ja päevad jäid kuidagi eredalt meelde. Neid püüan kirjeldada.

Jäästaadionil, kus kiiruisutamisvõistlused peeti, on 10 000 kohta pealtvaatajatele. Tehisjääga uisurada asub Mistrali pargis ja jääpeeglit, kus määrati medalite saajad, puhastas väike ning kiire masin, mida nimetatakse «Culliganiks». Mõlemas rajakurvis olid üles pandud elektritablood ja nende abil oli võimalik pidevalt jälgida aegu ning teha kalkulatsioone — kes keda?

Tütarlaps naeratusega.

Enne kui teda tutvustada, peab meenutama seda, et kuigi kiiruisutamise maailmameistrivõistlusi naistele hakati korraldama 1936. aastal, jagati esimesed olümpiamedalid alles Squaw Valleys.

Naiste 500 meetrit:

1960 Squaw Valley	— Helga Haase (Saksamaa ühend. võistk.)	— 45,9
1964 Innsbruck	— Lidia Skoblikova (NSV Liit)	— 45,0
1968 Grenoble	— Ludmilla Titova (NSV Liit)	— 46,1

Ludmilla Titova — 21-aastane Moskva avioinstituudi üliõpilane. Ta ei läinud Grenoble'is starti sugugi favoriidina. Vähemasti Tatjana Sidorovat peeti temast tugevamaks ja palju oli neidki, kes hoidsid põialt Irina Jegorovale. Kuid kõige selle juures unustati tähtsaim — aastad. Juba MM-võistlustel Helsingis, kust kõik suured medalid viisid kaasa hollandlannad — Christina Kaiser, Johanna Schut ja Carolina Geyssen, oli selge, et Lidia Skoblikova Innsbrucki triumfi Grenoble'is vaevalt kordab.

Tatjana Sidorova oli meie naiskonnas aastatelt kõige vanem, kuid siiski suutis ta viis päeva enne olümpiamängude algust Davose kõrgrajal püstitada uue maailmarekordi 44,7 sekundiga.

Kuid ärgem rutakem sündmustest ette.

9. veebruari päev, mil võistlejad lootsid sinist taevast ja heledat, tujutõstvat päikest, algas vastu ootusi hallilt. Mägedest puhus jäik tuul.

Esimestena läksid rajale jaapanlanna Saito ja rootsi võistleja Lindblom (spordiüldsus mäletab teda rohkem neiupõlvenime järgi — Scherling). See polnud õnnestunud uisutamine, mis nähtus ka võitja ajast — 47,7. Jaapanlannat tabas fiasko. Ta kukkus. Teises paaris sõitis Norra värve kaitsev Sigrid Sundby ning ameeriklanna Mary Meyers. Võitjaks osutus Meyers. Aeg 46,3! Oli see hea või halb? Raske oli midagi ennustada, arvestades ilma ning jääolusid. Igal juhul püstitas Mary Meyers teistele tähise, ja nagu hiljem selgus, küllaltki kõrge.

Nõukogude arvukas turistidepere ootas põnevusega neljandat starti. Jääle läksid Tatjana Sidorova ja Kaija Mustonen. Siin tuli alla neelata esimene mõru pill. Maailmarekordiomanik ei saanud Kaija Mustonenist jagu, olgugi et treenerid enne starti märkisid kahetsusega:

«Kahju, et Tatjana ei saanud paariliseks kiiremat konkurenti.»

Kaija Mustoneni võistlusvormist oli meil kõigil ähmane ettekujutus. Ta võitis Tatjanat kahe kümnendiksekundiga. Ajad 46,7 ja 46,9. Kõrgmägedest allatulek oli ilmselt röövinud maailmarekordinaise võistlusvormi. Ja pealegi ütlevad oma sõna 28 eluaastat. Kahju, väga kahju!

Rääkisime pärast Sidorova sõitu meie lõunanaabri, saleda ning lahkesõnalise Lasma Kaunistega. Lasma kinnitas: «Teadsime, et sellisel jääl midagi head loota pole, kuid siiski... Sidorovat oli raske ära tunda. Mis teha? Mina olen aga siiski optimist. Uskuge, Ludmilla veel näitab.»

Veel üks jutuajamine väärib edasiandmist. Kas mäletate Maria Isaakovat, Nõukogude ja maailma jääradade kuningannat, naist, kes ei tundnud ega saanudki vist tunda kaotuse kibedust. Teeneline meistersportlane ütleski suisa välja: «Mul ei ole sõnu. Kuidas võidi talitada nii rumalasti. Kas oli üldse tarvis kõrgmägedes sõita. On ju võimatu nii kiiresti kohaneda. Igal juhul oli see ebaõnnestunud eksperiment.»

Aga Lasma Kauniste optimism? Kas oli sellel alust? Ludmilla Titova unistas ju ka Nõukogudemaa meistrikullast sprindis ja see jäi tal saamata, kuigi ta tuli absoluutseks NSV Liidu meistriks.

Ludmilla Titova läks jääle üheksanda paarina koos jaapanlanna Takadaga. Kaks valestarti. Ludmilla eksis. Siis eksis Takada. Võib ette kujutada võistlejate närvide seisundit. Viimaks ometi lähe õnnestus, kuigi see oli kaugel ideaalsest stardist. Aga samm oli tal ilus ja esimesse kurvi sõitis Ludmilla Titova hästi. Elevus haaras tribüüne. Midagi oli nagu õhus. Võimatu on muidugi nii lühikese distantsi vältel jälgida ajamõõtjat ning sõitjat. Aga kui ta lõpetas ning selja sirgu ajas, oli medalipüüdmiseks ometi püstitatud uus tähis — 46,1 sekundit.

Hästi, Ludmilla Titova! Üks esimesi, kes teda kallistama ruttas, oli Lidia Skoblikova. Innsbrucki kangelanna ütles siis, kui viimased paarid olid veel jääle minemata: «Sa saad kulla, sa oled tubli. Mul on hea meel, et just sina võtad üle teatepulga.»

Ludmilla Titovat oli tore vaadata. Ta ei pööranud tähelepanu reporteritele, õnnitlejatele, filmimeestele. Ta oli natuke endassesüvenenud ja naeratas. Ludmilla Titova naeratus on tema näolt kuidagi kustumatu. Kuid igal juhul on see veetlev naeratus. Küllap sellepärast ei andnudki filmimehed talle sekundiks asu. Õnnitlejatele vastas ta jahedalt: «Kanapoegi loetakse sügisel. Vaadake, vaadake, veel on sõitmata Dianne Holum ja Jennifer Fish. Starti läheb ka Irina Jegorova. Lootused tuleb panna Irinale, talle tuleb põialt hoida.»

Nendes Ludmilla Titova sõnades on minu arvates tema sügav sisu ja kodanikutunne. Ta ei mõelnud egoistlikult üksnes enese võidule, vaid eelkõige kodumaa võidule.

Jennifer Fish ja Irina Jegorova uisutasid ühes paaris. Jennifer

Fish alustas raevukalt, kõike väljapanevalt. Ta oli otsustanud kindlalt Titova aja ületada. Meie Irina jäi tast finišis maha ligi kolm meetrit. Kuid Irina Jegorova kolmemeetrise kaotuse kompenseeris teine rõõm: Jennifer Fish ei suutnud ületada Ludmilla Titova aega. Ameeriklanna oli 500 meetrit uisutanud 46,3 sekundiga. Nii tekkiski üsna ainulaadne olukord. Teises paaris uisutanud Mary Meyers sai aja 46,3, kümnendas paaris Dianne Holum samuti 46,3 ja sama aeg fikseeriti ka neljateistkümnendas paaris sõitnud Jennifer Fishile. Kolm ameeriklannat said kõik hõbemedalid.

Kuigi Sidorova ning Jegorova jäid esikümne lõppu, oli meil põhjust tõsiselt rõõmu tunda. Ludmilla Titova üle! Tookord me ei teadnud, et tema «võidetud» kuld jääbki kiiruisutamisvõistlustel meie ainsaks.

Teisel võistluspäeval püsis ikka veel sombune, soe ilm. Kohati piserdas vihma.

Naiste 1500 meetrit

1960 Squaw Valley	— Lidia Skoblikova (NSV Liit)	— 2.25,2
1964 Innsbruck	— Lidia Skoblikova (NSV Liit)	— 2.22,6
1968 Grenoble	— Kaija Mustonen (Soome)	— 2.22,4

Ludmilla Titova, kes Nõukogude Liidu meistrivõistlustel sai sel distantsil hõbemedali, startis seekord esimeses paaris ja jällegi koos jaapanlannaga. Aeg tuli 2.26,8. Nagu võistluse käik kinnitas, ei piisanud sellest medalitele konkureerimiseks. Tõsi küll, Innsbruckis oleks ta sellega «pronksi» saanud. Siin aga... üksteise järel ületasid Ludmilla aja norralanna Sigrid Sundby, soomlanna Kaija-Liisa Keskivitikka, maailmameister hollandlanna Stien Kaiser ja tema nimekas kaasmaalane Carry Geyssen. Meie parimana platseerus Lasma Kauniste ajaga 2.25,4 alles viiendaks.

1500 meetrit tõi soomlastele suure päeva. Helsingi stenografist Kaija Mustonen jõudis igatsetud «kullani». Kuuendas paaris sai ta aja 2.22,4. Ja seda tänu marulisele kolmandale ringile — 36,2 sekundit.

Kaija Mustoneni võitu loeti suurüllatuseks, sürpriisiks, ootamatuseks. Ajalehed lausa kubisesid umbes taolistest pealkirjadest. Neid sõnu või õigemini mõisteid tarvitati ka näiteks sel puhul, et Lidia Skoblikova ei saanud medalit, et Stien Kaiser ei sõitnud nii, nagu loodeti. Neid sõnu tarvitati ikka ja alati taolistel puhkudel, kui juhtus midagi, mis ei vastanud ootustele.

On tõepoolest olemas terve rodu selliseid sõnu, mis annavad end hästi seostada sportlike situatsioonidega — õnn, ebaõnn, juhus, sensatsioon, sürpriis, üllatus, suurüllatus, ootamatus jne. jne.

Sport ilma üllatuste ning ootamatusteta aga vist polekski sport. Kui 10 kilomeetrit jookseb vaid üks võistleja, siis küsimus — kes võidab? — langeb ära. Või siis jälle oleks see umbes

niisuguste loogikaseaduste järgi nagu väikemehel, kes isa käest võistlustel küsis:

«Miks nad jooksevad?»

Isa ütles: «Sellepärast, et esimene tuleb võitjaks ning saab auhinna.»

Väikemees: «Aga isa, miks siis teised jooksevad?»

Meid huvitab alati — kes?

Üllatus, ootamatus ehk sürpriis, selle suurus ja mõju oleneb meile (või mulle) eelkõige sellest, mida ja kui palju me teame.

Kas üllatus ja ootamatus on eraldi mõisted või on nad antud juhul ühe ja sama hoone — spordivõistluse — lahutamatud ehituskivid, selles vist probleemi ei olegi.

Iga võitu tagantjärele analüüsides jõuame me ikka seaduspärase tulemuseni. Ei saa kuidagi nõus olla sõnaga — juhus. Või nagu teinekord läbi ajalehtede reportaažide libisevad mõtlematud laused: «siis tuli juhuslik kaotus...» või koguni «see oli õnnelik juhus, et...».

Meenutaksin veel kord ammust jutuajamist NSV Liidu teenelise meistersportlase ja NSV Liidu teenelise treeneri Ilmar Kullamiga. Ta viskas Euroopa meistrivõistlustel Pariisis finaalmatšis Tšehhoslovakkia vastu sisse ainsa vabaviske (pärast mängu normaalaega) ja tõi võidu. Ajalehed kirjutasid siis palju, mida Kullam mõtles või tundis. Mõne reporteri fantaasia oli nii rikas, et mahutas 5 sekundi mõtlemisaja sekka kogu Kullami eluloo. Ta ise luges neid reportaaže ja naeris.

«Ma ei mõelnud midagi. Ma nägin korvi rõngast ja teadsin ja tundsin, et pean sisse viskama. Tahtsin visata puhtalt, aga pall langes korvi siiski laua põrkest. Küllap närv oli nii must.»

«Nii, et see oli siis juhus?» küsisin.

Kullam vastas: «Kuidas võtta. Ma ei ütleks nii. Kui sina oleksid seal sisse visanud, siis iseasi. Siis oleks see olnud küll juhus. Mina aga tabasin mitu kuud enne seda finaalmängu sajalisi seeriaid peaaegu eksimatult. Kas see saab olla juhus?»

Ei, juhust ei ole! Me kasutame harjumuspäraselt seda sõna siis, kui me ei oska lõpuni analüüsida. Või kui me ei tea.

Kaija Mustoneni võit on juhusest kaugel. Küll aga räägiti ja kirjutati üllatusest ning ootamatusest.

Tema treener Pentti Peltoperä ütles samas: «See oli sensatsioon inimestele ainult selles mõttes, et neil õnnestus Kaija sõitu näha.» Selle võistluse nägemine oli emotsioon.

Võistlejaomadustelt on heledapäine Mustonen mitmevõistleja. Juba Innsbruckis sai ta hõbemedali 1500 meetri distantsil ja «pronksi» 1000 meetri sõidus. Samal aastal mitmevõistluses jäi Mustonen maailmameistrivõistlustel Skoblikova, Artamonova ja Rõlova järel neljandaks.

1966. aastal oli ta Trondheimis mitmevõistluses viies ja 1967. aasta maailmameistrivõistlustel 1500 ja 3000 meetris kolmas.

Hakati avalikult rääkima Mustoneni «tähe» kustumisest.

Eks meie teadmised sõltuvad ju suuremal või vähemal määral informatsioonist. Kui informatsiooni pole, siis pole ka midagi analüüsida.

Kaija Mustoneni, Helsingi stenografisti, võis Grenoble'is sageli kohata jäästaadioni kõrval pargis.

Mustonen, helesinises soojendusdressis, võimles ja jooksis. Ühel sobival minutil sai temalt küsitud:

«Kas võit tuli teile üllatusena?»

«Ei! Aga teile?»

«Meile küll.»

Mustonen küsis: «Kas te minu tänavust võistlusvormi teadsite?»

Enne Grenoble'isse sõitu oli ta just saanud 500 meetri distantsil aja 46,9. Uus soome tipptulemus!

Me polnud sellest kuulnudki. Või kui kuulsime, siis oli see libisenud läbi kõrvade. Ja omistamata tähelepanu niisugusele faktile, on raske õigeid prognoose teha.

Kuid eks spordivõistluse, ka suure olümpia võlu seisabki selles, et seda, mida ei tea, saad lõpuks teada. Kaasaelamise emotsioonid kingitakse lisaks.

Naiste 1000 meetrit

1960 Squaw Valley	— Klara Gusseva (NSV Liit)	— 1.34,1
1964 Innsbruck	— Lidia Skoblikova (NSV Liit)	— 1.33,2
1968 Grenoble	— Carolina Geyssen (Holland)	— 1.32,6

Naiste 3000 meetrit

1960 Squaw Valley	— Lidia Skoblikova (NSV Liit)	— 5.14,3
1964 Innsbruck	— Lidia Skoblikova (NSV Liit)	— 5.14,9
1968 Grenoble	— Johanna Schut (Holland)	— 4.56,2

Mõlemad distantsid kuulusid hollandlannadele. 1000 meetris oli küll Ludmilla Titova favoriidiks ning tema 3. paaris uisutatud 1.32,9 püsis kaua aega ületamatuna. Lõpuks jätkus sellest siiski vaid «hõbeda» jaoks ja nii nagu tema «kuldki», nii jäi ka tema «hõbe» ainsaks, mis Grenoble'i jääpeeglil nõukogude kiiruisutajatele osaks sai.

Carry Geyssen on 21-aastane, tugev ja hea vastupidavusega tüdruk. Kuigi ta lõi Titovat vaid 0,3 sekundiga, tegi ta seda viimasel ringil, mil ta meie Ludmillast oli tervelt poole sekundi võrra kiirem. Haruldane jõuvaru.

Kui vaatasid Carry Geyssenit, siis tundus isegi natuke kummaline, et nii suure kasvu ja aukartustäratava kehakaaluga võistleja võib saavutada sellist kiirust. Tõsi küll, esialgu ta jäigi Titova graafikust tublisti maha. Veel 600 meetri juures kaotas ta Titovale poolteise sekundiga. Kuid lõpp oli vägev. Võistlus polnud loomulikult veel lõppenud, aga fotokorrespondendid tormasid

Carry Geyssenit pildistama ja nad ei eksinud. Meie Irina Jegorova ei suutnud rohkem kui 1.34,4 ja medalisaamiseks oli sellest vähe.

Kas oleksid Carry Geysseni ning Ludmilla Titova osad võinud siiski ka vahetatud?

Selle üle vaieldi hiljem palju. Ludmilla Titova finišeeris suurel, Carry Geyssen väikesel rajal. Eelis pole küll kuigi suur, aga ikkagi. Kõige suurem eelis oli Carry Geyssenil siiski selles, ja seda tunnistas ta ka hiljem ise, et Titova aeg oli talle majakaks.

Intervjuus, mis Carry Geyssen meile andis, ütles ta:

«Enne starti olin ma veendunud Ludmilla Titova võidus. Ma uisutasin väga rahulikult, ja kui distantsi lõppedes silmad tabloole jõutsin, olin isegi üllatunud, et... võitsin.»

Carry Geysseni näol püsis lai meeldiv naeratus, ja olgugi et ta on suur ja tugev, on ta väga ilus tüdruk. Ta on proportsionaalselt arenenud kehaga ning temast õhkub tervise ilu. See ilu avaldub võistluses ning võib arvata, et tal seisab ees suur spordituleviik.

Seepärast tasub ehk Carry Geyssenist natuke pikemalt kõnelda. Tema tagasihoidlik, kuid lahke kõneviis, siiras jutt oma huvialadest äratas kõigepealt mõtteid sellest, mis on üldse vajalik, et võita. Et võita nii suurel jõuproovil nagu olümpia. Tahe, intelligents, töö, eeldused? Jah, see kõik peab loomulikult olema. Kuid ta armastab ka muusikat, mängib klaverit, ta joonistab. Haruldane mitmekülgsus. Ja kas mitte selles muusikaarmastuses või kunstikiindumuses pole osake ka seda, mis aitas teda võitjapjedestaalile. Seosed peaksid igatahes siin olema.

Tema sporditee algus ulatub 1963. aastasse, mil ta koolitüdrukuna Amsterdamis saavutas oma esimesed võidud. Ta mäletab veel hästi, et võistlusprogrammis oli 400 meetrit ning selle maa uisutas tüdruk ära nii 55 sekundi piires. 1963. ja 1964. aastal jätkas ta harjutamist ja siis arvati Carry maa tütarlaste koondisse. Nende grupis oli kümme tüdrukut ja igal pühapäeval harjutasid nad kogenud treenerite käe all paar tundi. Tulid esimesed võistlusreisid välismaale, esimesed võidud ja kaotused, kuid ühtekokku oli see kõik juba rahvusvahelise karjääri algus. Nii et see algas Innsbrucki aastal ja jõudis esimese suure resultaadini juba järgmisel olümpial.

Aga Ludmilla Titova? Kas ta oli löödud sellepärast, et võimalik «kuld» hõbedaseks muutus. Ei, ta ei olnud löödud, pisut vaid ehk kurb. Kuid «kuld» ja «hõbe» kokku on siiski suur edu, pealegi debütandil.

«Sõidame ju veel!» Ja Ludmilla Titova köitvas naeratuses säras optimism. Nad mõlemad — Ludmilla Titova ja Carry Geyssen olid kogu olümpia-aja üldsuse tähelepanu orbiidis. Muide, lisaks jäärajal võidetud «kullale» sai Ludmilla Titova Grenoble'is veel ühe «kulla». Tal on kaunid juuksed ja üks juuksuriäri tegi talle ettepaneku soengu valmistamiseks. Mis seal ikka! Ludmilla nõus-

tus ja prantslasest soengumeistri töö õnnestus. Ludmillale anti ka selle eest kuldne «mälestusmedal».

3000 meetrit oli tõeline rünnak rekordile. Meie maad esindasid Lidia Skoblikova, Lasma Kauniste ja Anna Sablina. Me teadsime, et sel distantsil nimetatud kolmel võistlejal vaevalt medalilootusi on. Juba esimeses paaris redigeeris hollandlanna Wilhelmina Burgmeyer meie Lidia Skoblikova Squaw Valley aega 9 sekundi võrra. Tablool lõi särama 5.05,1. Ja kuidas ka Lidia seekord ei pingutanud, rohkemaks kui 5.08,0 polnud ta võimeline. Ei, ega see polnud nõrk aeg, see ületas tema mõlemad eelmised olümpiavõidud, kuid Grenoble'is tõi isikliku rekordi ületamine teda vaid kuuendale kohale.

Kõige meeldejäävam oli muidugi distantsi võitja Ans Schuti sõit. 23-aastane Apeldoorni kontoriametnik on Hollandi parim naisstaier, 1968. aasta maailmameister 3000 meetri distantsil. Enne teda oli Burgmeyeri aja ületanud soomlanna Keskivitikka ehk «Kaija 2», nagu teda olümpiakülas kutsuti. Keskivitikka oli saanud aja 5.03,9.

Ans Schut aga tõestas, et tema olümpiavormi jaoks pole eelnevad rekordiületamised küllaldased. Tal näisid olevat ammendamatud jõuvarud, niisama nagu Carry Geyssenilgi. (Ühes oma intervjuus Carry Geyssen kahetseski, et treenerid ei pannud teda uisutama 3000 meetrit. Juhul kui see oleks sündinud, oleksime kahtlemata olnud tunnistajaks kahe kaasmaalase huvitavale duellile.)

Ans Schut atakeeris olümpiarekordit niisuguse graafiku järgi: 58,1; 38,8; 39,9; 40,2; 39,7; 40,2; 39,9.

Ans Schut oskas oma jõudu kogu distantsiks oskuslikult jaotada ning viimase finiširingiga end täiesti tühjaks sõita. Aeg 4.56,2. 26 võistleja hulgas seadis ta tähise, mille ületamiseks oli väljavaateid vaid veel kahel — Kaija Mustonenil ning Stien Kaiseril. Ans Schuti ületamiseks ei jätkunud jõudu siiski kummalgi. Kaija aga kinnitas siiski oma kuulumist olümpia-aastal maailma eliidi hulka. Ta läbis eelviimase ringi isegi kiiremini kui Schut (Kaijal 39,6, Ans Schutil 40,2), kuid viimase kaotas siiski ilmse vahega (Kaijal 41,1, Ans Schutil mäletatavasti 39,9). Mustoneni koguaeg — 5.01,0 andis siiski talle hõbemedali ja Mustonenist kolm sekundikümnendikku halvema ajaga sai oma teise «pronksi» Stien Kaiser.

Anna Sablina jäi ajaga 5.12,5 kaheksandaks ning Lasma Kauniste 5.16,0 jättis ta üsna võistlejaterivi lõppu.

Endise olümpiarekordi ületasid aga täpselt kümme võistlejat.

Ei tunne niipalju hollandlaste hinge, et rahva temperamendi üle otsustada. Olümpiamängude uisutamisvõistlustel aga juhtus küll nii, et hollandi turistid olid tribüünidel vast kõige kärarikkamad. Nemad andsid seal lageda taeva all silmad ette isegi meie jäähoki-fanaatikutele, kes «tegutsesid» jäähallis.

Hollandlane oli uisutamisvõistlustel lausa pöörane. Ei saanud küll hollandi võistlejatelt pärida, kui palju nemad sellest rajal osa said . . . kuid meie tribüünidel saime küll.

Hollandi turistid kandsid peaaegu kõik värvilisi puukingi, mille ninadele oli suurte tähtedega kirjutatud kuulsate sõitjate nimed. Tribüünidele olid nad paigutanud end kooride kaupa. Iga koori dirigeeris «maestro», kellel taktikepi asemel oli peos «Hennessy» pudel.

Nad laulsid. Niipalju võis laulusõnadest taibata, et ülistati Ans Schuti, Stien Kaiserit ja Carry Geyssenit. Hollandlaste hasart läks isegi nii kaugele, et nad tulid teistest rahvustest turistidegruppide juurde «propagandat» tegema. On meeles punase tuttmütsi ja kollaste puukingadega lüheldane poiss, tedretähed nõsuninal ja naeratus suunurgas. Püksirihma külge oli tal köidetud suitsutatud lambakints. Alguses pakkus ta pudelist rüübata ja lõikas siis lambakintsust suure pussnoaga suupistet peale. Mõtte andis edasi mitmes keeles ja lakooniliselt: «Kui Niederland sõidab — siis hurraa! Kui teised sõidavad — siis olge vait.»

Hollandlastel oli põhjust nii silma- ja kõrvatorkavalt kärarikkad olla.

Naisuisutajate heitluses pärisid Grenoble'is esikoha hollandlannad. Punktide lugemisel selgus, et tuulikutemaa tütred olid kogunud neid 31, soomlannad 19,5 ja Nõukogude uisutajad 17. Ameeriklannade kontosse langes 16 ja norralannadele 4,5 punkti.

Nõukogude naisuisutajate Grenoble'i stardid ei kannata võrdlust Squaw Valley ja Innsbrucki võitudega. Järeldusi võib teha palju ning küllap neid on juba tehtudki. Kuid üks on selge: naiste kiiruisutamine olümpial pole enam ühe-kahe maa omavaheline maavõistlus. Monopolid on langenud.

Mehed võistlesid Mistrali pargi all kiiruisutamisrajal samuti neljal distantsil. Enne vahetute muljete lahkamist süvenegem sellesse kroonikasse.

500 meetrit

1924 Chamonix — Charles Jewtraw (USA) — 44,0
1928 Sankt Moritz — Clas Thunberg (Soome) ja Bernt Evensen (Norra) — 43,4
1932 Lake Placid — John Shea (USA) — 43,4
1936 Garmisch-Partenkirchen — Ivar Ballangrud (Norra) — 43,4
1948 Sankt Moritz — Finn Helgesen (Norra) — 43,1
1952 Oslo — Kenneth Henry (USA) — 43,2
1956 Cortina d'Ampezzo — Jevgeni Grišin (NSVL) — 40,2
1960 Squaw Valley — Jevgeni Grišin (NSVL) — 40,2
1964 Innsbruck — Richard McDermott (USA) — 40,1
1968 Grenoble — Erhard Keller (Saksa FV) — 40,2

5000 meetrit

1924 Chamonix — Clas Thunberg (Soome) — 8.39,0
1928 Sankt Moritz — Ivar Ballangrud (Norra) — 8.50,5
1932 Lake Placid — Irving Jaffee (USA) — 9.40,8
1936 Garmisch-Partenkirchen — Ivar Ballangrud (Norra) — 8.19,6
1948 Sankt Moritz — Reidar Liaklev (Norra) — 8.29,4
1952 Oslo — Hjalmar Andersen (Norra) — 8.10,6
1956 Cortina d'Ampezzo — Boriss Šilkov (NSVL) — 7.48,7
1960 Squaw Valley — Viktor Kossitškin (NSVL) — 7.51,3
1964 Innsbruck — Knut Johannesen (Norra) — 7.38,4
1968 Grenoble — Fred Anton Maier (Norra) — 7.22,4

1500 meetrit

1924 Chamonix —Clas Thunberg (Soome) — 2.20,8
1928 Sankt Moritz — Clas Thunberg (Soome) — 2.21,1
1932 Lake Placid — John Shea (USA) — 2.57,5
1936 Garmisch-Partenkirchen — Charles Mathiesen (Norra) — 2.19,2
1948 Sankt Moritz — Sverre Farstad (Norra) — 2.17,6
1952 Oslo — Hjalmar Andersen (Norra) — 2.20,4
1956 Cortina d'Ampezzo — Jevgeni Grišin ja Juri Mihhailov (NSVL) — 2.20,4
1960 Squaw Valley — Roali Åås (Norra) ja Jevgeni Grišin (NSVL) — 2.08,6
1964 Innsbruck — Ants Antson (NSVL) — 2.10,3
1968 Grenoble — Cornelis Verkerk (Holland) — 2.03,4

10 000 meetrit

1924 Chamonix — Julius Skutnabb (Soome) — 18.04,8
1928 Sankt Moritz — tagajärjed annulleeriti.
1932 Lake Placid — Irving Jaffee (USA) — 19.13,6
1936 Garmisch-Partenkirchen — Ivar Ballangrud (Norra) — 17.24,3
1948 Sankt Moritz — Ake Seyffarth (Rootsi) — 17.26,3
1952 Oslo — Hjalmar Andersen (Norra) — 16.45,8
1956 Cortina d'Ampezzo — Sigvard Ericsson (Rootsi) — 16.35,9
1960 Squaw Valley — Knut Johannesen (Norra) — 15.46,6
1964 Innsbruck — Jonny Nilsson (Rootsi) — 15.50,1
1968 Grenoble — Johnny Höglin (Rootsi) — 15.23,6

Nagu näha, on meeste uisusprindis põhjamaade sõitjate kõrval kippunud olümpiamängude ajaloos ikka domineerima ookeanitagused väledajalgsed poisid. Nõukogude Liidu triumfaalne tulek taliolümpiaareenile Cortina d'Ampezzos lõpetas Norra ja Ameerika hegemoonia. Õigemini, vahele astus üks mees — Jevgeni Grišin, kes kõrget tiitlit kaitses ka neli aastat hiljem Squaw Valleys ja kes asus stardijoonele ka Grenoble'i jäärajal. Jevgeni Grišinit, üht Nõukogudemaa kõige teenekamat jäävallutajat, ei

tahetud kaua aega üldse võistkonna koosseisu arvatagi ja Grenoble'isse pääses ta n.-ö. üle noatera. Kuid Grenoble'is oli ta meie meesuisutajaist ometi ainus, kes võistkonnale üldse punkte tõi.

14. veebruari hommikul tulid jäästaadionile 48 maailma kiireimat meest, nende hulgas rohkesti neid, kes on alistanud 40 sekundi piiri. Kuid on ka tõsi, et kõrgmägedes sõidetud rekordid ei ole kõige objektiivsemaks mõõdupuuks. Nende hulgas, kes olid tulnud «kulla» järele, ei puudunud ka «Terry» — Richard McDermott, ookeanitagune habemeajaja, mees, kes 19-aastase noorukina juba Squaw Valleys võistles ja Jevgeni Grišini eest Innsbruckis «kulla» näppas. Aastad on toonud ta juba meheikka ja neid muutusi võib märgata välimuseski, kuid üks on jäänud endiseks — kiindumus uiskudesse ja väledad jalad. Jänkidele omase kindluusega, pealegi kuulus talle ka olümpiarekord (40,1), ei keeldunud ta intervjuudel kinnitamast: «Medalite jagamisel ütlen kindla sõna sekka.» Tal polnud küll maletaja Bobi Fischeri häbematust, kes teatavasti on lubanud kõiki maailmameistreid isegi une pealt lüüa. Tal ei olnud selleks ka julgust ega põhjust, sest päevast päeva harjutas samas Grenoble'i jääl noormees, kes Inzellis kärpis maailmarekordi fantastilise 39,2-ni ning siingi aina kihutas poolt kilomeetrit alla 40 sekundi piiri. Tolle uljaspea nimi on Erhard Keller. Ta on 21-aastane stomatoloogiaosakonna üliõpilane, näiliselt rahulik ja muretu poiss. Enne starti jutuajamisel ei paistnud ta enesele üldse muret tegevat selle üle, kas tuleb esimeseks, teiseks või kolmandaks või jääb üldse ilma medalita. Ta on kena välimusega noormees ja kaunitarid ei häbenenud talle silmi teha. Kuid Erhard Kellerit saatis Grenoble'is ka tema enda mõrsja, kelle kohta Erhard ütles: «Selle eest, et minust sportlane sai, võlgnen ma palju just temale.» Nõpsninaga kaunitar, kes ise kõrval seisis ja seda hinnangut kuulis, ei püüdnudki uhkust varjata. Võitja suhtes Keller ennustas:

«Kas Suzuki või Grišin!»

Veel oli mees, kelle tutvustamisest kuidagi mööda minna ei saa. Norralane Magne Thomassen. Kõik spordisõbrad ja asjatundjad teadsid, et Magne Thomassen on tugev. Eriti sel hooajal oli ta vormis. Norra meister oli just püstitanud 1500 meetris uue maailmarekordi. Kuid 500 meetrit ei peetud siiski tema ampluaaks, olgugi et mees 1965. aastal sai maailmameistrivõistlustel hõbemedali just sprindis. Kuid «kosmiliste kiiruste» ajastul ei peetud Thomasseni siiski medaliohtlikuks.

Grenoble'is sõitis ta 40,5 ning tõusis kindlalt medalipretendendiks. Tema aeg jäi ka teistele lipukirjaks. 6. paaris läks rajale Jevgeni Grišin koos soomlasest paarimehe Seppo Hännineniga. Meie 36-aastane meister uisutas välja sama aja mis Innsbruckis — 40,6. Soomlane sai 40,8. Norra sprindilootus Arne Herjuaunet ning ameeriklane John Wurster said Thomassenist ja Grišinist nõrgema aja — 40,7.

Siis läks Erhard Keller.

Sprint on liiga lühike, et nautida. Kuid teda oleks tahtnud jälgida hoopis kauem. Jäi mulje, nagu sakslasel nõrka lüli polekski. Asjatundjad ütlevad tema oskuse kohta nõnda: hea start, jõuline sprint ja filigraansuseni lihvitud tehnika kurvides. Asjatundmatule on tema uisutamine aga nagu lõbus muusikapala, nagu skertso.

Ajatabloo näitas 40,2!

«See on kuld,» kinnitasid ajakirjanikud.

«Ei, kuhu te jätate Kejichi Suzuki?»

Jaapanlasel oli tõepoolest võimalus kõike kummutada. Väike mees «tõusva päikese» maalt on selle distantsi katnud ajaga 39,3. Ta alustaski kullajanuliselt ning toredasti. Näis, et isegi paremini kui Keller. Ja uisutas hästi. Siis aga... teises kurvis ta komistas ning sellest piisas kõigi lootuste luhtumiseks. Ta uisutas paaris rootslase Häkan Holmgreniga ning rind-rinnas lõpetasidki. Lõppkokkuvõttes tõi aeg — 40,8 — neid vaid 8.—10. koha jagamisele.

Nüüd oli siis tekkinud olukord, kus juba enam-vähem kindlalt nimetati medalipretendente. 1. Keller, 2. Thomassen, 3. Grišin. Paistis, et prognoosid on loogilised. Päike oli kerkinud kõrgemale ja kraadiklaas näitas juba 15 pügalat sooja. Vaevalt veel midagi muutuda saab. Aga unustasime ameerika reaktiivse habemeajaja. Tema uisutas 40,5 ning läks koos Thomasseniga hõbedasele pjedestaalile. Meie Jevgeni Grišin oli sunnitud leppima neljanda kohaga. Sellest oli ühtaegu kahju ja ometi oli ka rõõmu.

Igal juhul suhtusid spordisõbrad meie uisuspordiveteranisse suure lugupidamisega ning isegi kõige reaktsioonilisemad, nõukogudevastaselt meelestatud ajalehed ütlesid Jevgeni Grišini kohta häid sõnu. Juba ainuüksi fakt — startida olümpiamängudel neli korda — on sportlik kangelastegu, juba see, et ta edestas Grenoble'is kõiki meie maa teisi paremaid ja endast nooremaid (Lepjoškin tuli 11. kohale ja Muratov jäi 18-ndaks), on austamist väärt.

Enne ärasõitu olümpiaadile oli Jevgeni Grišin jätnud maha artikli «Sovetski Spordi» toimetusse ja palunud selle avaldada juhul, kui olümpiatulemused kinnitavad tema arvamusi ja tähelepanekuid.

«Meie treeningtöö kiiruisutajatega ei ole õigetel alustel,» kirjutab Jevgeni Grišin suure südamevaluga. Nõukogude sprinterid, kes kaua aastaid olid hoidnud maailma kõige tugevamate hulgas kõigutamatut liidripositsiooni, pidid selle loovutama. Miks?

Vastuse andis ka Erhard Keller pärast võistlust. Muidugi etendasid Kelleri võidus suurt osa tema andekus, noorus, n.-ö. kaasasündinud talent ja võistlejaomadused, millistest esikohal on — raudne närv, see võiduks nii vajalik lõtvus. Ajakirjanduses kasutati tema kohta sõna — muretu. Nagu ma juba eespool kirjeldasin, nii see tõepoolest paistab. Kuid see muretus on vaid näiline. Selle taga on töö.

Ta ise ütles: «Sprint vajab spetsiaalset ettevalmistust ainult sprindiks.»

Erhard Kelleri treeneriks on norralane Tormud Moum. See on sama mees, kes omal ajal valmistas ette maailmakuulsa Per Ivar Moe. Temale olid need tõed nähtavasti niisama selged kui meie Jevgeni Grišinile, ainult tema viis need ka ellu.

Keller lisas: «Arvan, et võlgnen palju treeningutele Inzellis, mida sageli nimetatakse «rekordite vabrikuks». Tormudu Moum viis mu jääle juba 7. oktoobril ja kogu raske töö teenis ainsat sihti — Grenoble'i «kulda» sprindis.»

Meie Jevgeni Grišinit võis Grenoble'i tänavatel sageli näha koos oma elegantse abikaasa, iluuisutamise meistersportlase Marina Grišinaga. Ilus paar. Pärast 500 meetri sõitu juhtus sageli, et neile aplodeeriti lausa tänavakeerises. Ja meiegi tundsime uhkust ning oleksime vanameistrile tahtnud lausuda: au sulle!

5000 meetri kiiruisutamise esimese tähise kaasaegsel maailma tasemel seadis 1955. aastal nõukogude sportlane, hiljem meie Ants Antsoni treener Boriss Šilkov. See sündis Medeos ja aeg oli 7.45,6. Tervelt kaheksa aastat pidas Boriss Šilkovi rekord rünnakutele vastu. Siis, 1963. aastal uisutas Knut Johannesen Oslos 7.37,8. Hiljem sai distantsi peremeheks rootslane Jonny Nilsson ning siis tuli uisutaevasse kuulus FAM — Fred Anton Maier, Norra hiiglane, kes on 192 sentimeetrit pikk ja kaalub 87 kilogrammi. FAM sõitis aja 7.28,1.

Kuid nagu maailmas üldse, nii ka spordis on vähe püsivat. Ajakirjanduse ja eetri kaudu jõudis meie kõigini peatselt uus nimi — Cornelis Verkerk. Tema võidud tegid ta peatselt sümpaatseks miljonites sporti armastavates kodudes kogu maailmas. Me hakkasime teda nimetama lihtsalt — Cees.

Grenoble'is võis Hollandi turistide jalas näha sadu värvilisi puukingapaare, kuhu musta lakiga oli maalitud neli tähte. Cees. Cees Verkerk uisutas 1967. aastal Inzellis 5000 meetrit ajaga 7.26,6. Kuid FAM ei andnud alla, ei tunnistanud end lööduks. Ta kärpis hollandlase rekordit veel 0,4 sekundi võrra.

Grenoble'is kohtusid mõlemad gigandid silmast silma, rinnast rinda.

Kui tähelepanelikult jälgida seniste olümpiavõitjate nimesid, siis, nii naljakas kui see ka pole, kuni Grenoble'i mängudeni pole nende hulgas ühtki hollandlast. Nad on löönud rekordeid, neil on olnud kõiki muid võite, neil on nimed, nagu Rudi Liebrechts, Ard Schenk, Cees Verkerk, kuid... olümpiamängude kroonikasse nad ei mahtunud.

Olümpia 5000 meetri uisutamise kokkuvõtlik reportaaž võiks olla järgmine: Knut Johanneseni olümpiarekord 7.38,4 löödi 19-

aastase soomlase Kimmo Koskineni poolt juba teises paaris (7.35,9), aga kui rajale läks Cornelis Verkerk oli juba esimese paari ringiga selge, et plahvatus tulemata ei jää.

Taas, nagu naiste kiiruisutamise ajalgi ärkasid tribüünidel hollandi laulukoorid, suveniiridevahetajad katkestasid nendeks minutiteks oma töö ning ajalehepoisid loobusid kõige värskemate väljaannete pakkumisest.

On mõiste «kiire jää».

Kui ma vaatasin sümpaatset, intelligentse näoga hollandlast, kes töötab oma isa restoranis baarileti taga (muide, talt küsiti, et kas amet tuleb uisutamisele kasuks, ja ta vastas: «Ei, see tuleb minu isa ärile kasuks»), olin ma sunnitud mõtlema talendile ja tööle. Cornelis Verkerk on kahtlemata anne, kuid ta on selle ande osanud ka ära kasutada. Ta on aastaid teinud enda kallal visa tööd ja jõudnud maailmasportlaste sinna rivvi, kellest lugu peetakse. Cornelis Verkerki uisutamises on kergus ja ilu. Need mõlemad omadused saavutatakse aga teatavasti tööga.

«Heya Keessie», «Heya Keessie» lehvisid lipukangad tribüünide kohal. Ja jää Cees Verkerki uiskude all näis just too «kiire jää». Kui ta lõpuringile läks, ei kahelnud enam keegi hetkegi uue maailmarekordi sünnis. Nii ka oli. 7.23,2!

Siin on Cornelis Verkerki sõidugraafik: 0,54—1.28—2.03—2.39—3.14—3.50—4.25—5.01—5.37—6.12—6.48=7.23,2.

Mitte ainult hollandlaste, vaid kõigi meie ülevatel tunnetel polnud piire. Tol hetkel, kui oled tunnistajaks inimese jõule, oskusele ning mehisusele, oled vaba madalast kolkapatriotismist. Tol hetkel tunnistad fakti ja austad tõde. Pealegi näis Cees Verkerk pärast rasket võistlust värske ja reibas. Ta sõitis barjääri äärde ajakirjanike grupi juurde ning vastas lõbusalt ning asjalikult kõigile pärimistele. Tundus, nagu oleks mees lõpetanud äsja vaid kerge treeningu.

Kui me poleks teadnud, et maailma uisuspordis eksisteerib kuju nagu Fred Anton Maier, me oleksime hollandlasele «kulla» puhul õnne soovinud. Kuid rahulik Fred Anton mõõtis sel ajal pikkade sammudega jääd ja soojendas. Tema näost polnud võimalik midagi välja lugeda. Kas hollandlase maailmarekord teda erutas? Kas ta kavatses seda ületada?

Seda, mis Fred Anton Maier nendel minutitel mõtles, me teada ei saanudki. Aga meie enda arvamised ja tunded kütsid meid üles. Kumb võidab selle duelli. Veerand tundi oli meile antud mõelda, erutuda, kaasa elada.

Siis hakkasid tribüünidel lehvima Norra sinise ristiga punalipud ning fjordide mehed tegid tõsist häält. Juba mõõtis norra hiiglane Prantsusmaa jääd ja poolel distantsil näitasid ajamõõtjad, et ta oli teinud seda hollandlasest kolm sekundit kiiremini.

Kuid kas ta suudab sel kombel lõpuni vastu pidada? Kahtlused pidasid paika. Ta oli suures võidutahtes valinud liiga kõrge tempo, lausa tapva tempo niisuguse distantsi kohta nagu 5000 meetrit. Iga ringiga langes nüüd kiirus mõne sekundikümnendiku võrra. Viimasele ringile minnes oli tema edu Cornelis Verkerki ees täpselt sekund. Veel loitis hollandi «koorides» lootusesäde, kuid norra kolleeg, kellega seisime raja ääres kõrvuti, ütles õiged sõnad: «Fred võidab, kui ta just lausa ninali ei käi.»

Võitiski. Ta võitis ja oli uisutanud end niivõrd tühjaks, et tükk aega hiljemgi polnud veel kõnevõimeline. Imetlusväärne on sportlasel seegi oskus — kui vaja, panna välja kõik, anda endast kõik.

Fred Anton Maier tegi seda 5000 meetri uisutamises Grenoble'is. Teist korda saime 60 minuti jooksul nautida uue maailmarekordi sündi.

Maieri sõidugraafik: 0,54—1.28—2.03—2.37—3.12—3.47—4.23—4.58—5.34—6.10—6.46=7.22,4.

Kahe gigandi heitlus oli olnud sedavõrd põnev, et pärast Maieri uut maailmarekordit tundsime pinge langust. Kui avanes võimalus, küsisime norralaselt: «Oleks loosiõnn naeratanud Verkerkile, oleks ta sõitnud pärast Teid, kuidas arvata?»

Nimelt puhkes pärast Maieri finišit sel teemal nii ajakirjanike hulgas kui ka pealtvaatajate peres tuline ja lõputu vaidlus. Ma ei tea, kas Fred Anton Maier mõtles seda tõsiselt või vastas ta puhtsportlikust solidaarsusest, aga vastus kõlas nõnda:

«Võitjaks oleks tulnud hollandlane.»

Tol hetkel ühinesin ka mina olümpiavõitja arvamusega. Nii tundus, sest Maier oli pärast sõitu lausa otsas, Verkerk aga paistis, oleks võinud rasket distantsi siinsamas uuesti alustada.

«Heja Norge, heja Norge,» mis oli lakkamatult kaikunud laotuse alla, andis nüüd natukeseks maad pidulikule vaikusele, ja sel ajal kui Fred Anton Maier staadionilt lahkus, laulsid Norra turistid oma kodumaa hümni. Kuidagi pühalikult ja ülevalt. Meeldejäävad minutid.

Fred Anton Maieri vastuse üle aga mõtlesin kaua, mõtlesin jällegi sportliku õnne ja ebaõnne üle. Kuid saatus on siiski õiglane. Prognoos, nagu oleks Verkerk võinud pärast norralast sõites võita, oli vist tehtud siiski ennatlikult. Hiljem MM-võistlustel tõestas ju Fred Anton Maier veenvalt, et 1968. aasta kuulub talle.

5000 meetri võistluspinge polnud aga norralase ja hollandlase duelliga kaugeltki veel lõppenud. Elektrit tekkis küll ja küll. See oli hollandlane Petrus Nottet, nende uus suurlootus, kes vähimatki aukartust tundmata tegi 10. paaris katset korrigeerida maailmarekordit. See katse tõi ta lõpuks pronksmedalile ja aeg — 7.25,5 oli vanast Maieri rekordist samuti parem. Veel üks mees võttis ette medaliründe. Per Willy Guttormsen. Ta uisutas kaua

aega äsjase maailmarekordi graafikus, siis lõpuks aga väsis ja Fred Anton ning Verkerk ja Nottet jäid siiski püüdmata. Aja sai toreda. 7.27,8 kindlustas talle olümpiakonkurentsis neljanda koha. Tagantjärele mõeldes tundub isegi naljakas, et mehele, kes 5000 meetri distantsil tuli viiendaks, ei osanud me maailmarekordite sajus üldse tähelepanu pöörata, me vist isegi ei jälginud seda võistlust ning olime intervjuudejahil võitjate käest. Kuid oleks pidanud jälgima. Mõni päev hiljem pani rootslane Johnny Höglin enesest kõnelema kogu maailma.

Üks jutuajamine on veel väärt, et seda siinkohal edasi anda. Meie Valeri Lavruškin tuli 10. kohale, Stanislav Seljanin 11. kohale ja 14. oli Anatoli Maškov. Ajad vastavalt 7.37,9; 7.38,5; 7.41,9.

See polnud kerge vestlus. Jutukaaslaseks Edik Matussevitš.

«Norralaste ja hollandlaste võitlus sekunditega on fantastiline,» kinnitas Matussevitš ausalt. «Kui kõnelda Verkerkist ja Maierist, peab ütlema, et nad on erineva stiili ja erineva tehnikaga võistlejad, kuid ühes osas on nad jäägitult sarnased — neil on suurepärane füüsiline ettevalmistus. Nende jõuvarud on kadestamisväärsed.» Tahaksin siinkohal teha väikese kõrvalepõike. Kiiruisutamisvõistlused olid juba lõppenud. Need lõppesid laupäeval 17. veebruaril, külmal ning tuulisel päeval. Taliolümpia lõpetamise päev aga oli võrratult ilus. Soe ja päikesepaisteline. Inimestepaarid mõnulesid alleedel ja parkides pinkidel, ka tühjaks jäänud jäästaadionil oli palju neid, kes vaikses soojuses näo heleda taeva poole pöörasid. Võistlejad kasutasid seda päeva kas suusahüpete vaatamiseks, läksid kinno või lihtsalt puhkasid. Ma juhtusin jäästaadionist mööda minema hommikutunnil ning silmasin rajal tuttavat kuju — Fred Anton Maierit. Pikkade rütmiliste sammudega läbis ta ringi ringi järel. Õhtupoolikul tulin staadionilt uuesti läbi. Ikka seesama pilt. Fred Anton liugles jääl nagu hommikulgi.

Siis mõistsin veelgi selgemini, missugune visaduse ja töö kaal on tema tiitlitel ning medalitel.

Tol 5000 meetri võistluspäeval aga jätkas Edik Matussevitš oma muljetejagamist: «Maieri ja Verkerki kadestamisväärne vastupidavus saab tulla üksnes tööst. Ja kui võrrelda neid meie staieritega, siis just vastupidavuses me neist maha jäämegi. Vähe sellest, et me oma viga teame, me ei püüagi seda parandada. Võtame näiteks krossijooksud. Ma ei taha end kiita, aga ka siin Grenoble'is ma jooksen kaks korda päevas. Kutsun poisse kaasa, vastuseks . . . magus haigutus. Kuidas siis niiviisi saab?

Veel kord Maierist! Et norralane võib viis kilomeetrit katta niisuguse kiirusega, peab peale töökuse olema ka soliidne võistluskogemuste pagas. Võin kinnitada, et viimase 6—7 aasta jooksul on ta meist kõigist kõige rohkem startinud väga mitmesugustel võistlustel. Ka see loeb. Ei maksa meie kolmikut süüdistada. Nad

esinesid oma võimete ning jõu kohaselt. Rohkemaks polnud nad võimelised!»

Ma andsin Edik Matussevitši sõnad siinkohal lugejale vaagimiseks. Võib-olla on selles palju vastuolu teiste intervjuudega, millised annan edasi hiljem. Kuid selle raamatu saatesõnas ma ütlesingi — tõe ja kõigi seoste leidmiseni ei jõua ajakirjanik ka kõige parema tahtmise juures. Seda teeb ikka vastava ala spetsialist. Ma annan vaid edasi selle, mida kuulsin ja nägin. Lõpuni vaidlemise õiguse jätan lugejale.

Nüüd tagasi jäästaadionile. 1500 meetrit. Esmakordselt hollandi uisuspordi ajaloos registreeriti olümpiavõitjate nimekirja nende maa esindaja. Seesama Cornelis Verkerk. Tema võit oli ülivõimas. Cees uisutas 6. paaris ja sai aja 2.03,4. 53 meest, kes sel distantsil startisid, ei saanud hollandlasele ligilähedalegi.

«Verkerk on purjede all», «Lendav hollandlane», kirjutasid tema kohta paljude maade ajalehed.

Kõige tabavam neist ütlemistest on ehk viimane. Tema 1500 meetri võit sunnib meenutama tema 5000 meetri sõitu. Küsimus on kiiruses. Ja sellessamas, millest juba rääkisime — füüsilises vastupidavuses. Oma unustamatus «kullajooksus» kattis ta viimase ringi ajaga 32,8 sekundit. Kust võtab Verkerk niisuguse kiiruse?

Tal on jõudu!

Sõnaga — seesama, millest rääkis Edik Matussevitš, sai 1500 meetri võitmisega ümberlükkamatu kinnituse. Verkerki sõidugraafik oli nii: 26,9—58,4—1.30,6=2.03,4.

Verkerk võitis! Olgugi et endisest olümpiarekordist said jagu tervelt 19 meest, kelle hulgas olid ka Matussevitš, Kertšenko, Antson ja Kaplan. Innsbruckis võitis Antson ajaga 2.10,3. Nüüd sõitis ta 2.07,2 ning 12. kohast ettepoole ei pääsenud, kuigi aeg on Eesti NSV tippmark.

1500 meetri distants tõi Nõukogudemaa uisutajatele Cortina d'Ampezzos 14 punkti, Squaw Valleys 10, Innsbruckis 9,5 ja Grenoble'is 0.

Heitkem veel kord pilk olümpia-ajaloo kiiruisutamise kroonikatesse! Me näeme, missugust edasiviivat ja novaatorlikku osa on etendanud kiiruisutamise ajaloos nõukogude sõitjad. Me oleme olnud rajameistrid. Tuleb mõista sedagi, et rajameistri töö ei ole alati kõige tänuväärsem. Tänu meile ja meie kogemustele oli teistel edasi minna hõlpsam. Ma usun, et laused «Grenoble'is ei vedanud», «oli must päev», «kõik aastad pole vennad» jne. jne. on üksnes suusoojaks öeldud. Puudused ja vead on konkreetsed: näiteks uisuradade vähesus, ebakindlus metoodilistes küsimustes ja noorte treeningute organiseerimises, halvasti koostatud võistluskalendrid ning valesti ajastatud võistlusreisid. Küllap palju-palju muudki.

Üht võib aga oletada. Ehk juba selleks ajaks, kui see raamat

lugeja kätte jõuab, on enamik neist puudustest kõrvaldatud. Nõukogudemaal on uisutajaid rohkem kui kuskil mujal, meie maal on võimalused loodud arenguks ja arendamiseks.

See lubabki loota. Grenoble oli aga õppetund, ja kui kasutada olümpiamängude isa sõnu, siis selleski õppetunnis on — võit.

Ei toonud meile rõõmu ka kiiruisutamisvõistluste viimane päev, kuid elamuse andis ta igaühele.

14 paari käis jääl kiiruisutamise kõige pikemal distantsil.

Võitja suhtes nagu ei tekkinud kahtlustki. Ka ajakirjanduses märgiti pärast, et Fred Anton Maier oli koostanud oma sõidugraafiku «kulla» jaoks. 15.20 on igatahes aeg, mis oleks selle taganudki. Just kolm nädalat enne olümpiamänge oli ta ise viinud maailma rekorditähise ajani 15.20,3 ja lisanud, et peatselt jõuab kätte puhta veerandtunni päev.

Fred Anton Maier sõitis esimeses paaris. Pealtvaatajale näis, nagu ikka, et suurvormis olev norralane peab sõna. (Enne starti, arvestades külma ilma ja tugevat tuult, oli ta oma esialgset plaani küll pisut revideerinud ja arvestanud veel ka teise graafikuga, mis pidi andma aja 15.25. Tuule kiirus oli sel päeval 8 meetrit sekundis ning pealtvaatajaid staadionil vaevalt tuhande ringis.) Nii näis meile. Ta ise ütles pärast, et tundis juba esimese kahe ringi järel oma plaani läbikukkumist. Võistlustingimusi arvestades oli 15.23,6 siiski tulemus, mille ületamist vaevalt kellegi poolt võis loota. Või ehk Jonny Nilsson, kes uisutas kohe järgmises paaris? Või Cees Verkerk? Verkerk vaevalt, sest see oli temale juba neljas olümpiastart, ning kahe medali — «kulla» ja «hõbeda» kättevõitmine oli jõuvarud kahtlemata välja kurnanud. See ka selgus. Verkerk sai ajaks vaid 15.33,9 ja sellest piisas parajasti 5. koha jaoks. Ka Jonny Nilsson ei suutnud rohkem kui 15.39,6 ja jäi hollandlasest koha võrra tahapoole.

Medaleid jagasid teised mehed. Saagem tuttavaks Johnny Högliniga! Ta on 24-aastane ja peab Rootsis teedeehitustehniku ametit. Tema treeneriks on andekas hollandi pedagoog Anton Huiskes, kes sel hooajal Madalmaade sõitjatele selja pööras ning rootsi kiiruisutajad oma käe alla võttis. Kui üldse kõnelda rootsi uisutajate edusammudest olümpia hooajal (Örjan Sandler, Jonny Nilsson, Johnny Höglin), siis ei saa Anton Huiskesest kuidagi mööda minna. Selleks distantsiks aga oli Huiskes valmistanud oma kasvandikku erilise hoolega ning panus oli pandud õigele mehele.

Johnny Höglin uisutas seitsmendas paaris koos soomlase Launoneniga. Ta püsis täpselt Maieri graafikus ja vaid kuskil distantsi keskel jäi mõni sekund norralasest maha. Siis aga tuul pisut vaibus ja ta tegi vahe uuesti tasa. Aga kilomeeter enne finišit leidis ta endas jõudu norra gigandi graafikut pisut ületada. Raske on sõnades edasi anda pealtvaatajate meeleolu, kui diktor ütles:

«Höglinil jääb läbida viimane ring, ta edestab Maierit 0,7 sekundiga.» Kas jätkub rootslasel jõudu sünnitada Grenoble'i olümpia

üks suuremaid imesid. 20 meetrit ... 10 meetrit ... 5 meetrit. Just siin otsustatakse kuldmedali saatus. Johnny Höglin pingutas viimast energiaraasu välja pannes.

Finiš. Ta oli Fred Anton Maierit löönud 0,3 sekundiga. See oli kuldne finiš. Viimane kuldne Grenoble'i võistlustel suurel jäärajal. Veel järgmiselgi päeval, kui jäästaadionil enam ei võisteldud, seisis tablool üleval tema võiduaeg — 15.23,6!

Seda võitu ei oodatud. Johnny Höglin, tõsi küll, polnud tuntud halva sõitjana. Aga ikkagi! Seitsmes koht Euroopa meistrivõistlustel ja mõni aeg enne olümpiaadi näidatud 15.38,5 polnud kuigi kindlad kullaorientiirid. Üks nõukogude tuntumaid kiiruisutamistreenereid Konstantin Kudrjavtsev kommenteeris Höglini võitu lähemalt.

«On tunda Huiskese kooli,» tunnistas Kudrjavtsev. Stiil on tundmatuseni muutunud ja tundub, et see on niisugune, mis näitab meile kõigile tulevikuteed. Kõigepealt kehaasend ja samm — õigemini sõidu tempo. Ta teeb distantsi alguses ringi jooksul 49—50 sammu, distantsi lõpul 52—53 sammu. Kokku teeb see 85 sammu minutis. Meie võistlejad teevad ringi jooksul 60—65 sammu, minutis aga umbes 95. Selles on suur vahe.»

Niisiis üheksast olümpiajõuproovist ajaloos (ühel juhul tulemused ju tühistati) on 10 000 meetri kiiruisutamises rootslased tulnud võitjana välja neljal korral. Ka teine Anton Huiskese kasvandik — Örjan Sandler — sõitis tublilt ja sai lõppkokkuvõttes pronksmedali (15.31,8), Per Willy Guttormsen aga edestas paraja vahega Cornelis Verkerki. Guttormsen kaotas Sandlerile 0,8 sekundiga. Meeste kiiruisutamises kujunes Grenoble'is juhtiv kolmik — Norra (32,5), Holland (22,5) ja Rootsi, kes pääses sinna tänu viimasele distantsile 16,5 punktiga.

Kiiruisutamisvõistlustele kaasaelamise võimalus sundis mõtlema paljudele nähtustele ja nimedele. Üks, kellest ka selles raamatus tahaksin pajatada, puudutab meid kõiki kõige lähemalt.

Teeneline meistersportlane Ants Antson!

Antsu nägime kord jäästaadioni lähedal Grenoble'i ühel peatänaval. Nad tulid treeningult. Meie olime külastanud Tirooli reklaammaja. See omapärane ajutine palkehitis (ei tea, kui palju võis maksta ainuüksi niisuguseks ehituseks loa saamine) asus lausa südalinnas ja tema olemasolu ei seganud arhitektuuriansamblit sugugi. Majal oli kaks korrust. Tutvustati suusavarustust, Tirooli kauneimaid paiku, jagati brošüüre ning näidati ahvatlevaid filme puhkamisvõimalustest Tiroolis. Maja oli alati rahvast täis. See reklaamikeskus oli tõesti hästi kujundatud — nii seest kui väljast. Majakese ümber polnud mitte tavaline asfaltkate, vaid palkide otsast saetud plokid olid maa sisse taotud ja nende vahed väikeste munakividega täidetud.

Ants seisis bussi kõrval.

«Tere! Kuidas tuju on, kuidas vorm on?»

Mis sa muud ikka oskad küsida!

«Tuju on hea, aga vorm . . .» Ants heitis pilgu ümberseisjatele, ja veendunud, et rohkem eesti keele oskajaid läheduses pole, andis hinnangu kodumaise soolase sõnaga.

«Millal stardid?»

«Vist 16-ndal.»

Niipalju seda nägemist tookord oli. Siis kohtumine 1500 meetri distantsil. Verkerki võiduaeg — 2.03,4, Antsonil ja Kaplanil 2.07,2. Isiklik distantsirekord oli selles olümpiamiljöös meile kõigile väike lohutus.

Verkerk andis pärast võitu intervjuu.

Küsimus: «Kuidas te suhtute aklimatiseerumisprobleemidesse?»

Vastus: «Minul neid probleeme pole. Kui ettevalmistus on hea, võib sõita kõrgmägedes või ükskõik kus. Minu ettevalmistus on hea.»

Küsimus: «Kas läksite starti mõttega tulla olümpiavõitjaks?»

Vastus: «Ma tahtsin eelkõige saavutada head aega. See tahe tõi ka võidu.»

Küsimus: «Keda te ise pidasite oma peamisteks konkurentideks?»

Vastus: «Peale minu veel kaks tänast auhinnavõitjat (need olid teatavasti hollandlane Schenk ja norralane Eriksen. M. K.) ja siis veel Thomassen, Kaplan. Edik Matussevitš on hea sõitja, kuid ta ei tea, kus peab võitma.»

Antsonit tookord Cornelis Verkerk ei nimetanudki. Küllap treeningute või ka jutuajamiste põhjal oli tal oma ammuse sõbra ja võistluskaaslase vorm teada. Küllap juba Oslos EM-võistlustel määrati enam-vähem täpselt kõigi peamiste konkurentide vormikõver — kellel üles, kellel alla! Kuid sõnad, mis Verkerk ütles Matussevitši kohta, oleksid võinud sobida ka Antsonile.

Ainult et hollandlane ei teadnud rääkida põhjustest.

Antsoniga saime jutuotsa lõpuks kätte Le Bourget' lennujaamas enne Prantsusmaalt lahkumist. Seal oli aega ja kõik oli juba seljataga. Meid ootas kojureis. Me ainult ei teadnud, millal lennuk väljub. Ootasime. Ümberringi sagisid turistid ja olümpiavõistlejad. Istusime tugitoolide pehmetel polstritel. Antsul oli peos tsellofaani mähitud olümpiamälestus — suur kimp punaseid hollandi tulpe. Ants oli rahulik, tasakaalukas, nii nagu oleme harjunud teda nägema. Niisugune on ta olnud ka võistlustel ja kunagi ei ole tema näost välja loetud võiduröömu või kaotuskibedust. Antson on igas olukorras olnud Antson.

«Minu tulemus oli seaduspärane!» kinnitas mees ise.

Lend meteoorina maailma sporditaevasse on teatavasti komplitseeritud nähtus. Ants Antson lendas Innsbruckis. Temast sai paugupealt täht. See on suur moraalne vastutus, tohutu psüühiline pinge. Kahjuks isegi need, kes on kainelt ja teaduslikel alustel, emotsioonide subjektiivse toimeta kutsutud ja seatud olukordi hindama, ei suuda seda alati teha.

Ants Antsonile algasid Grenoble'i mängud küsimusest: kes tunneb võistlejat paremini, kas mees ise ennast või tema treener?

Teoreetiliselt jäi seekord võitjaks Ants Antsoni treener Boriss Šilkov, kes ütles juba kuid enne olümpia algust:

«Mina tunnen sind paremini!»

Tagantjärele tundub isegi imelikuna, et treener ja kiiruisutamise arengut suunavad seltsimehed hellitasid Ants Antsonile Grenoble'is kahe kuldmedali lootusi — 1500 ja 5000 meetris. Ants ise kahtles selles. Tal oli meeles Jevgeni Grišini valus kogemus Innsbruckis. Mees on sprinter, oli valmis 500 m sõitu võitma. Nüüd lisati veel ka väljavaated 1500 meetris. Tulemus kujunes rahvasõna järgi: «Lähed kahte jäänest püüdma, jääd mõlemast ilma.»

Ants Antson jäi treenerile alla. Tema treeningugraafikud olid üles ehitatud kahe distantsi võitmiseks. Kas Antson oli üldse sel hooajal maailmataseme vormis?

Oli! Mäletate veel Alma-Ata sõite? Ants Antson ründas maailmarekordit. Me istusime raadioaparaatide taga ja elasime kaasa igale ringile, me lugesime ahnelt ajaleheridu ja olime uhked. Me ei teadnud siis, et mängime kaasa liivakastis. Me ei teadnud, et Alma-Atas dikteeris treeneri sõna, mitte võistleja tahe. Rekordit oleks olnud vaja rünnata Grenoble'is (nii, nagu seda tegi Verkerk). Jõudu oleks pidanud hoidma olümpia jaoks. Tookord Alma-Atas hävitas Ants Antson oma olümpia jaoks kogutud treeninguvilja. Ta sõitis end tühjaks, vastu enda tahtmist ja oma õige äratundmise kiuste. Tühja akuga masin teatavasti ei käi. Oslo kinnitas seda. Et aku laadimiseks kulub aega, seda näitas Grenoble.

Küsimus pole üksnes Ants Antsonis. Aga Edik Matussevitš?

Tookord Le Bourget' lennuväljal ütles Antson: «Kas minu teooria osutub valeks, seda näitab Matussevitši ja Kaplani sõit MM-võistlustel. Seda näitavad Maier ja Verkerk.»

MM-võistlused kinnitasid, Matussevitš ei suutnud midagi ära teha. Võib vaielda lõpmatuseni, kuid üht fakti — meie kiiruisutajate meeste võistlusvorm oli ajastatud valesti — ümber lükata ei saa.

Võib süüdistada keda või mida tahes, kuid Grenoble on seljataga ja meie kanged mehed jäid esmakordselt medalita.

Antson ütles ise: «Spordis ei saa kunagi surmkindlalt öelda, et sina võidad «kulla», sina «hõbeda». Spordis saab öelda nii: vorm on selline, et ma ütlen medalite jagamisel otsustava sõna sekka. Ka mina olin mõni kuu enne olümpiat niisuguses vormis.»

Nii me vestlus veeres.

Loomulikult huvitas ka küsimus: kas Grenoble'i olümpial 12.—13. kohta jagunud Antson kavatseb suurest spordist loobuda või

jääb veel jääradadele? Ants Antson oma uiske spordimuuseumi viia siiski niipea ei lubanud. Tulemuste suhtes ta lubadusi ei andnud, küll aga põhjendas valitud alale truuksjäämist: «Kogemusi on, küllap järelkasv midagi sellest õpib, vähemasti koduvabariigis.»

Ants Antsoni esinemine Grenoble'i jääl sunnib mõtlema sportlasest kui isiksusest.

Võit ja kaotus on spordis mõlemad paratamatud. Keegi peab võitma ja keegi peab kaotama. Jälje jätavad võistlejasse mõlemad. Mõlemad nähtused vormivad inimest, kujundavad tahes-tahtmata isiksust. Sageli näeme vaid medali säravat külge, seame noortele eeskujuks võitjate mehisust, tahet, oskust. See kõik on õige ja hea. Nii peabki olema. Kuid kaotuse puhul me tihti nagu ei taha või ei oska näha medali teist, seda külge, mis võib peita endas suurt traagikat, valu, kurbust. Kaotus võib ühtaegu olla kurb lõpp ning ühtlasi ka üleva uue algus. Kaotuse puhul me mõnikord analüüsime, otsime põhjusi ja sageli jõuamegi näiliste põhjusteni, mitte aga sportlase mõistmiseni. Me paljastame küll vigu, leiame puudusi, oletame ja püüame tõestada, et just neist puudustest või vigadest tingitult tuli kaotus. Kuid kas o n ikka alati nii? Sageli juhtub, et ei ole. Rein Aunast pole näiteks tema sportliku tegevuse jooksul mitte vähe kirjutatud. Teame, et enne rahvaste spartakiaadi oli ka kõige paremini asja tundvate spordivaatlejate hulgas palju neid, kes olid talle kriipsu peale tõmmanud. Pärast öeldi, et Rein Aun üllatas. Kas ta üldse üllatas? Kui oleksime teda tundnud, tema isiksust ja sportlikke tulemusi tähelepanelikult jälginud, neid targalt osanud seostada, kas siis üllatust oleks olnud?

Iga sporditulemuse, niihästi oma küla meistri kui ka olümpiavõitja oma taga on ikkagi eelkõige inimene — sportlane kõiges oma heas ja halvas. Teda tuleb näha kõiges. Väga palju on selles isegi vastuolulist. Mulle jutustas üks vabariigi juhtiv korvpallitreener kord oma õpilasest, kellega on olnud palju «tegemist», ka avalikkuse ees. Ta on nüüd silmapaistev meister. Mõni aasta tagasi räägiti üksnes eeldustest ja heideti ette temale ning treenerile, et . . . «siit head nahka ei tule, liiga enesekindel, liiga uhke, mõnikord koguni ülbe». (Poleemika teatavasti tekib alati nn. väljapaistnud isiksuste ümber, andekate ümber. Nii on see spordis nagu kõigil teistelgi elualadel, sest keskpärane ei tee midagi. Kõige vähem teeb ta halba, heast rääkimata.) Too korvpallitreener ütles mulle: «Kui ma poisil «laulusuled» ära kärbin, siis ta pole enam mängumees ka. Isegi keskpärane mitte.»

Tõepoolest, kanad elavad paratamatult. Et neid kukkede arvel rohkem saaks, selle üle tasub vaielda. Ja mõelda. Ka niisugustel puhkudel, kui maksavad Krõlovi sõnad: «Võib kotka tiibu korraks riivata ka maa, kuid kanad pilvedesse iialgi ei saa.»

On kanad ja on kotkad ja me ometi ju tahame, et kotkaid rohkem oleks. Üks tee on kotkaid kasvatada, teine tee — neid, kes on, hoida.

Igasugune anne, nagu Voldemar Panso kinnitab, on väga õrn nähtus. On hea, kui ande taga seisab tugev isiksus, kes oskab kaitsta, kes ise oskab kaotusest edasiminekuks õiged järeldused teha. Kui aga on nõrk isiksus, siis on üldsusel ja ühiskonnal võimalik toeks olla, et sportlane ka kaotusest tugevamaks muutuks, et ka kaotuse mõju isiksusele kasulik oleks. See on meie ühiskonna ja iga kodaniku kohus. Ma ei ole spordipsühholoog. Kuid mulle näib, et mitte alati (ka Grenoble'is näiteks ei talitanud kõigi võistlusalade psühholoogid ja treenerid kõige targemini) ei jõua me asjalike järeldusteni.

Ja veel.

Eks olnud valus lugeda kord «Spordilehest» sõnumit «Garrincha tragöödia». Loeme:

«Varem ma maksin miljon,» kõneleb Garrincha. «Nüüd pakutakse mind kõigest 15 tuhande dollari eest. Väljavaateid, et keegi mind ostaks, on paraku väga vähe. Aga ma tahan mängida ja teenida elatist jalgpalliga, mis on minu ainuke elukutse . . .!»

Kapitalistlikus maailmas, samuti nagu meilgi, on nõrku ja tugevaid sportlasenatuure, kes vastavalt sellele lähevad vastu oma saatusele. Lühikesest sõnumist ei loe välja, missugusel määral Garrincha isiksus lisaks sotsiaalsetele ja ühiskondlikele põhjustele mõjutas tema saatust. Küll aga teame, et kapitalistlikus ühiskonnas on niisugused saatused sagedased ja sageli paratamatud, meil aga on kõik v õ i m a l u s e d neid vältida. Kuid Garrincha sõnades on üks mõte, millest lugeja pilk ei tohi lihtsalt läbi libiseda: «A g a m a t a h a n m ä n g i d a . . .»

See on kõige valusam punkt. See soov on kõigil sportlastel, kui nad on tõelised.

Võib uskuda, et spordisõprade lugupidamine Ants Antsoni suhtes ei lange. Ta oli uiskudel esimene eestlane, kes jõudis Innsbrugkis olümpiakullani, kes võistles kõigest hoolimata mehiselt ka Grenoble'is ja säilitas ikka eesmärgiselguse.

Spordis on võite ja kaotusi ja palju erinevaid saatusi.

Eespool toodu ei kuulugi ju õieti olümpialoosse, aga et see võrdlemisi sasilõngaline mõttekera sai alguse ikkagi seal, Le Bourget' lennuväljal ärasõidueelses saginas, et sai vesteldud Ants Antsoniga, siis lõpetuseks niipalju: ärgem rutakem järeldustega ühe võidu või ühe kaotuse puhul! Olümpiavõistlus ongi üks neid, kus kõik võidavad ja kaotajaid polegi.

Ilu, mida mõõta ei suuda

Väino Linna laseb ühe oma sõdurikuju suu kaudu naise kohta välja öelda umbes taolise mõtte: mis ta siis ära ei ole! Alt varba otsast pealae tipuni 1 meeter ja 74 sentimeetrit. Ja ometi! Kui palju ilu mahub selle pikkuse vahele!

«Ilu, ilu,» ütleb lapski, kui ta näeb midagi enneolematut, meelikõitvat, haaravat. Ta ütleb lihtsalt selle sõna, sest teist paremat pole välja mõeldud, teisiti ta oma tundeid väljendada ei oska.

Mõiste — iluuisutamine — koosneb kahe sõna liitest ja sõna i l u ei ole siin sugugi ülearune. Grenoble'i jääpalees ning harjutusväljakul tuli tihti meenutada Väino Linna huumorist vürtsitatud filosofeerimist ning korrata sõnu lapse kombel.

Enne kui sõidame mägedesse olümpiavõistlusi jälgima, püüan jutustada sellest, mis toimus iluuisutamisvõistlustel jääpalees.

Paarissõit

1924 Chamonix — Helene Engelman ja Alfred Berger (Austria)
1928 Sankt Moritz — Andreé Joly ja Pierre Brunet (Prantsusmaa)
1932 Lake Placid — Andreé Brunet ja Pierre Brunet (Prantsusmaa)
1936 Garmisch-Partenkirchen — Maie Herber ja Ernst Baier (Saksamaa)
1948 Sankt Moritz — Michelin Lannoy ja Pierre Baugniet (Belgia)
1952 Oslo — Ria Falk ja Paul Falk (Saksa FV)
1956 Cortina d'Ampezzo — Elisabeth Schwarz ja Kurt Oppelt (Austria)
1960 Squaw Valley — Barbara Wagner ja Robert Paul (Kanada)
1964 Innsbruck — Ludmilla Beloussova ja Oleg Protopopov (NSVL)
1968 Grenoble — Ludmilla Beloussova ja Oleg Protopopov (NSVL)

Naiste üksiksõit

1924 Chamonix — Herma Plank-Szabo (Austria)
1928 Sankt Moritz — Sonja Henie (Norra)
1932 Lake Placid — Sonja Henie (Norra)
1936 Garmisch-Partenkirchen — Sonja Henie (Norra)
1948 Sankt Moritz — Barbara Ann Scott (Kanada)
1952 Oslo — Jeanette Altwegg (Inglismaa)
1956 Cortina d'Ampezzo — Emma Tenley Albright (USA)
1960 Squaw Valley — Carol Heiss (USA)
1964 Innsbruck — Sjoukje Dijkstra (Holland)
1968 Grenoble — Peggy Fleming (USA)

Meeste üksiksõit

1924 Chamonix — Gillis Grafström (Rootsi)
1928 Sankt Moritz — Gillis Grafström (Rootsi)
1932 Lake Placid — Karl Schäfer (Austria)
1936 Garmisch-Partenkirchen — Karl Schäfer (Austria)
1948 Sankt Moritz — Richard Button (USA)
1952 Oslo — Richard Button (USA)

1956 Cortina d'Ampezzo — Hayes Allan Jenkins (USA)
1960 Squaw Valley — David Jenkins (USA)
1964 Innsbruck — Manfred Schnelldorfer (Saksamaa ühend. võistk.)
1968 Grenoble — Wolfgang Schwarz (Austria)

Enne kui televiisoriekraanidelt iluuisutamisvõistlused maailma eite jõudsid, olid võitjad Grenoble'is juba teada, enam-vähem ja peaaegu eksimatult. Teatavad üllatused tulid siingi, aga üldjoontes oli turistidel ja ajakirjanikel-retsensentidel pilt ammu selge. Kümned tuhanded pealtvaatajad ei pööranud tähelepanu Autrans'i suusaradadele ega Chamrousse'i trassile, neid jättis külmaks Alpe d'Huez ja Villard-de-Lans, nende jaoks eksisteeris olümpia avapäevast kuni iluuisutamise finaalideni üksnes jääpalee. Treeningud algasid hommikul kell seitse ja nendel treeningutel kroonis võistlejaid iga õnnestunud elemendi järel aplaus. Siin sündisid igaühe jaoks oma lemmikud, kellele kaasa elati, sündis see võistluseks nii vajalik peen üksteisemõistmine. Olümpia tegelik võistlus, kus medalid otsustati, kujunes seega rohkem esietenduseks. Selleks ajaks oli igal võistlejal ning võistlejatepaaril juba peamine saavutatud. Egas Ludmilla Beloussova ja Oleg Protopopov muidu poleks pärast võitu ajakirjanikele kinnitanud: «Me tundsime, et saal meid mõistab. See on meie jaoks kõige suurem rõõm. Selle pärast me uisutamegi, selle pärast me valmistamegi ette oma uued programmid. Prantsuse publik oli meie vastu tänuväärselt tähelepanelik ja meie oleme sügavalt tänulikud neile.»

Seda, mis esitasid Ludmilla Beloussova ja Oleg Protopopov Grenoble'i jääl, olid aidanud sepistada nende koreograaf Galina König ning treener Igor Moskvin. Ja tõepoolest, mõlemad teavad hästi, mida just kuulsale paarile vaja läheb.

Beethoveni ja Rahmaninovi meloodia saatel lõid Ludmilla ning Oleg Grenoble'is jääpoeemi, lüürilise improvisatsiooni, mille kohta inimesed ütlesid: ikka ja jälle tahad seda nautida, tahad vaadata lõpmatuseni. See on nagu iga teise kunsti vaatamisega, kus heast kunagi tüdida ei saa.

Mis oli Beloussova ning Protopopovi uue programmi peamiseks mõtteks? Nad ise vastasid meile:

«Elu, armastus, surm ning taassünd.»

Ja lisasid: «Eks ole see alati olnud kunsti peamine teema. Olgugi et oleme sportlased ja võistleme võidu eest, läbib see teema kõiki meie vabaharjutusi.»

Meistersportlane Marina Grišina ütles nõukogude turistidele mõtte:

«Raske on leida meie paarile olümpiavõistlejate hulgast võrdväärset ka nende visaduse, töökuse ja tahte poolest. Ärge seda unustage ja meenutage, missuguse tee nad on käinud enne pjedestaalidele jõudmist.»

Me meenutasime.

Nad kohtusid teineteisega Moskvas NSV Liidu meistrivõistlustel üksteist aastat tagasi. Oleg oli siis seljast tõmmanud madruse triibulise särgi ja Ludmilla võistles üksiksõidus. Olegi ema, omaaegne kuulus Leningradi baleriin, oli üks idee autoreid, kellele tänu saab maailm nüüd imetleda nende paarissõitu.

Edu ei tulnud kohe. Kaua aega olid nad «teised». Paljudele paistis juba, et «igavesed teised». Kuid nad olid otsijad, saatus on nendele spordis kinkinud kõige raskema ja kõige tänuväärsema osa — rajaotsimise. Tera tera haaval kogusid nad läbi aastate kõike seda, mis hiljem sai nende loominguliseks kreedoks. Kui nad otsisid ja kui ajakirjandus ristis neid «Kilius-Bäumleri varjuks», siis soovitati neil kõike ümber mõelda ja ümber õppida, neid püütigi ümber õpetada, kuid nad jäid enesele kindlaks, nad ei läinud kompromissile.

Neli aastat tagasi Innsbruckis nad tõestasid. See oli mäletatavasti seotud uskumatu sensatsiooniga. Kohe kui Kilius-Bäumler olid lõpetanud esinemise, lasti müügile nende fotod olümpiamarkidega, kus rida-realt seisis: Kilius-Bäumler — maailmameistrid ja olümpiavõitjad. Nõukogude paar polnud siis veel esinenudki. Harva juhtub iluuisutamises seda, et kuulsused lahkuvad jäält lüüasaamisega. Kuulsused neelab tavaliselt jäärevüü ning järgmine «täht» astub lihtsalt asemele. Nõukogude paar aga lõi Innsbruckis Kilius-Bäumlerit ja võitjate autasustamisel puhkes Marika Kilius nutma.

Innsbruck ja Grenoble — kaks triumfi ja kaks kulda. Aga vahepealsed aastad? Protopopov ja Beloussova on teinud kõigil Euroopa ja maailma jõukatsumistel puhta töö. Innsbruckist Genfini on üksnes «kullad». Niisugust «kullateed» ei ole vist vastu panna ühegi maa ühelgi paaril. Ludmilla ning Olegi jälgedes on sündinud palju surrogaate, kuid igal juhul on nad püstitanud tähised, mille poole püüavad paljud. Me oleme nende võitudega juba sedavõrd harjunud, et tuleb nõustuda sellesama Marina Grišiniga:

«Oli vaja nii tugevat jõukatsumist nagu olümpia, et taas veenduda, kui head nad on.»

Millegipärast levis meie turistide hulgas, ka pärast kohustuslikku kava, niisugune kindel arvamus — Tatjana Žuk-Šesternjova ja Aleksandr Gorelik võidavad. Võib-olla oli see poolehoid tingitud sellestki, et meie «hõbedane duett» pikka aega haiguse tõttu rivist väljas oli, et saatus Tatjanale Innsbruckis natuke ülekohtune oli (ta vääris kahtlemata tookordki rohkem kui 5. kohta). Aga kuldne paar oli ka Grenoble'is parem ja seda pidid tunnistama kõik, kes nägid. Protopopovi—Beloussova kunst on teistest sügavam, teised teevad lihtsalt ilusasti ning hästi, nemad aga tekitavad selliseid emotsioonilaineid, mida teised veel ei suuda. Nad üllatavad. Enne võistlusi kirjutati näiteks rohkesti õest ja vennast Kauffmanitest. On võrratud nemadki. Eelmise olümpia «pronksi-

võitjad» esinesid samuti uue kavaga. (Seekord röövisid neilt medali kukkumised.) Kuid need uuendused seisid mitte niivõrd loomingulises otsingus ja teemalahendustes, kuivõrd «trikkides».

Seda võib küll kinnitada, et meie kolmas paar — Tamara Moskvina ja Aleksei Mišin — oleks võinud viiendast kohast isegi kõrgemale tõusta, kui «esietendusel» oleks olnud veelgi rohkem särtsu, hoogu, temperamenti. Igal juhul Grenoble'i saavutus — kolm võistlejapaari esimese kuue hulgas — tõstis nõukogude iluuisutajad maailma silmis tähiskõrgusele.

See oli võit ja elamus.

Ja ka ranged kohtunikud, kelle tahtest süttisid hindenumbrid elektritablool, teadsid täpselt iga paari ning iga võistleja nõrku ja tugevaid külgi. Kas või nendesamade treeningute põhjal. Kui näiteks Kauffmanite kohustusliku kava lõppedes tundus meile kõigile, et nad väärivad maksimaalset hinnet, siis nähtavasti vahekohtunikud juba teadsid: ei, on võimalik veelgi paremini. Küllap näete, kui tulevad Oleg ja Ludmilla. Meile paistis, et paremini, kui teeb 11-aastane Beatrice Hustiu, enam teha ei saagi. Kuid muidugi me eksisime. Pealegi ei paista tribüünile kõik nüansid. Igal juhul on «Punamütsike», nagu Beatrice'i hüüti, suure tulevikuga võistleja.

Kui juba prognoose teha, siis Grenoble'i põhjal võib kinnitada, et Sapporos näeme mõndagi nendest, kes nüüd küll veel esikümnessegi ei saanud, kuid ometi meelde jäid. Võtkem kas või Kanada tüdrukud — 15-aastane Karen Magnussen ja temast aasta vanem Linda Carbonetto. Sonja Morgenstern (Saksa DV) on samuti alles 13-aastane ja tema kaasmaalane Jan Hoffman aasta veelgi noorem.

Haaravalt esitasid oma kava ka 17-aastased ameeriklased A. Starbuck ning K. Shelley.

Veel ühes võidus oldi üksmeelsed. Peggy Fleming. Too õrn ja sale 19-aastane ameeriklanna, kes tuli juba Innsbruckis kuuendaks, oli seekord oma konkurentidest kindlalt üle. Ta tuli Grenoble'i jäärajale maailmameistrina ning favoriidina. Peggy Fleming ise jutustas pärast võitu:

«Kõige suurem hirm minu elus oli esimene Grenoble'i päev. Kui ma läksin jääpaleesse, kus harjutasid minu rivaalid, peatusid kaasvõistlejad ja nende treenerid, nad istusid, et mind mõõta ülevalt alla, ja mul käis läbi selja hirmujudin.»

Peggy Fleming on sündinud San Josés Kalifornias ning juba lapsena uisutas ta enese lõbuks. 9-aastaselt võttis ta osa kohalikest uisutamisvõistlustest ja sai esikoha. Siit algas juba enamvähem tõsine töö, mis praegu jätkub itaallasest treeneri, teatraalse ning üsna lärmaka Carlo Fassi käe all. Grenoble'is oli Peggy Flemingul kaasas ka tema ema, ekstsentriline daam, kelle sõnakust olevat peljanud isegi ameerika jäähokimängijad.

Gümnaasiumis õppides tõusis Peggy Fleming iga päev kell 6

üles, et enne kooli harjutada. Praegu viibib ta jääl kuus tundi päevas. Ta õpib Colorado Springsi kolledžis ja ülikooli lõpetamiseni on jäänud veel kolm aastat. Ta ise ütleb:

«See on väga pikk aeg ja need aastad on rasked. Ma ei teagi, mis minust saab?»

Ta ütles ajakirjanikele, et ta tahaks saada õppejõuks ja et ta armastab tantsida jerki.

Peggy Fleming jättis enesest kõigile väga sümpaatse ja liigutava mulje oma naiivsuse, lihtsuse ning tütarlapseliku siirusega. Ta ei tekitanud näiteks niisugust tunnet nagu Regine Heitzer Innsbruckis, kes oli «täht» ja naeratas ka ebaõnnestumise puhul oma «valvenaeratust», kellel oli sarmi ja kelletaoliste kohta juba ette teatakse — nad lõpetavad «Ice-Paradise'i» või «Ice Follies'i» tähtedena.

Peggy ei jätnud Grenoble'is staari muljet ja oma kavatsustestki rääkis ta tütarlapselikult lihtsalt, unistas pedagoogi kutsest. Nii oli see Grenoble'is. Aga unustas temagi kõige võimsama käsutaja selles maailmas, kus ta elab — kapitali. Juba mõni kuu hiljem teatasid ajalehed tema lepingust jäärevüüga. USA jäärevüü trupp «Ice Follies» koostas talle koguni programmi nimetuse all «Peggy Fleming Show».

Mis parata! Aga lubatagu mul selles raamatus temast jutustada ikkagi sellisena, nagu teda nägin ja mäletan.

Lihtsus oli muidugi olümpiavõitja iseloomu üks kant. Teine pool — siin oli jõud, tahe, kontsentreerumisvõime, musikaalsus — tegi temast võitja. Asjatundjad ütlevad, et ega ka Peggy Fleming pole jääl veatu, aga igal juhul on too tarmukas sinisilmne tüdruk veatum kui teised.

Jah, kontsentreerumisvõime on suurepärane omadus. Temas seda oli. Ja üldse, kui näiteks võrrelda balletti teatrilaval ja iluuisutamist, siis üks erinevus paistab silma kõigepealt: teatrilaval näeme ja elame kaasa üksnes kunstile ühe või teise baleriini esituses, võistluses jääl aga näeme samavõrra ka inimest — võistlejat, kunstnikku. Näeme varjamatult tema iseloomu ja elame kaasa hingeliigutustele. Nii sai maailmale selgeks Marika Kiliuse iseloom, nii õppisime tundma ka Peggy Flemingut Grenoble'is.

Kui võistleja sõidu lõpetas, läks ta tavaliselt oma treeneri juurde. Nii talitas ka Peggy Fleming. Kitsal näol pärlendamas higi, jälgis ta hingeldades elektrinumbreid tablool. 8 korda süttisid numbrid 5,9. See oli parim. Kuut saab harva. Publik möirgas.

Ja siis ei suutnud võitja enam meeleliigutust varjata. Me tajusime pinget, mis oli teda saatnud nood neli-viis minutit jääpalees. Nüüd see katkes. Peggy Fleming puhkes nutma ja need polnud Marika Kiliuse pisarad. Ta nuttis mitte vihast, vaid õnnest. Niisugusena kirjeldas teda ka üks prantsuse reportereid:

«Oma väikese, juba närtsinud lillekimbuga, oma aukirjadega ning kuldmedaliga astus väike Peggy Fleming koos ema ja treeneriga aeglaselt läbi hämara tühja võlvialuse, kus polnud enam kedagi aplodeerimas.

See oli lihtne ja liigutav hetk. Tema lihtsus ongi see, mis meid erutab.»

Sinna ei saanud Peggy Fleming ise midagi parata, et teda hüüti «supertäheks», «õnne tähe all sündinud südametevallutajaks», «graatsiast puudutatud romantiliseks baleriiniks». Peale kõige muu on Peggy Flemingul iluuisutaja kohta ideaalne kuju. Ta on 163 sentimeetrit pikk ja kaalub 50 kg.

Ma juba jutustasin üht-teist nõukogudevastastest propagandaveskitest, kes jahvatasid ööd-päevad. Poliitika käib ka läbi olümpiainformatsiooni, missugusel kujul ning kuidas, selle kohta võiks näite tuua seoses Peggy Fleminguga ajalehest «France-Soir». Kirjutatakse nii:

«Olümpiamängudel on vaid 3—4 supertähte. Kui need olevused ilmuvad publiku ette, siis vaikib tribüün ning hoitakse hinge kinni.

Isegi nõukogude jäähokimeeskonna väravavaht, kelle õiget nägu me ei tunne ega näe tema kohutava liikumatu maski taha, muudab supertähti nähes oma ilmet.» (Minu sõrendus. M. K.).

Kommenteerida, nagu öeldakse, pole midagi!

Lääne-Saksamaa ajalehed näiteks ei armastanud tunnistada, et Gabriele Seyfert on pärit Saksa Demokraatlikust Vabariigist. Nad lähendasid tavaliselt tema kodakondsuse lausega: «Tütarlaps Chemnitzist.»

Ka Gabi Seyferti esinemist ei saanud keegi ükskõikselt vaadata ning vähemasti Grenoble'is oli tema hõbemedal õiglaselt omal kohal. Ta ei näi nii romantiline kui Peggy, ka mitte nii õrn. Gabi on sportlik. Mõnda inimest on hea vaadata lihtsalt juba sellepärast, et temast õhkub kuidagi sportlikku tervist, sõnulseletamatut tarmukust, uljust. Isegi kolmekordsed hüpped ei valmista talle raskusi. Gabi Seyfert jätab mulje julgest, hakkajast neiust. Ta ise oli oma hõbemedaliga rahul, ja nagu maailmameistrivõistlused-kinnitasid, ongi ta praegu teine. Neil mõlemal, nii Flemingul kui Seyfertil, on paljude kaasvõistlejate ees asjatundjate arvates üks eelis — stabiilne libisemiskiirus mõlema jalaga.

Oma arengus on Gabriele Seyfert teinud kahtlemata veelgi suurema hüppe kui Peggy Fleming. Innsbruckis oli ta 19. Olümpiaaastal oli tema valduses aga juba 5 hõbemedalit ja 1 kuldmedal EM- ning MM-võistlustelt ja seitse tiitlit Saksa DV meistrivõistlustelt.

Agà stopp!

Kui ajakirjanikud ning spetsialistid enne Grenoble'it iluuisutajate võimalusi vaagisid, siis ütles Tšehhoslovakkia spordiajakirjanik Otokar Mašek:

«Maškova on pärast Euroopa meistrivõistlusi meie kangelane,

kellele paneme kõik lootused. Tema peamine heitlus on «hõbeda» või «pronksi» eest. Aga mina arvan... miks ainult «hõbe» või «pronks»...»

Kogenud ajakirjanik ei öelnud küll lausa sõnades oma lootusi välja, ent vihje tegi ja ka põhjendas:

«Miks siis mitte? Maškova on elegantne, ilus ja hüpped on tal kõrged.»

Selles ta ei eksinud. Mašeki sõnad Hana Maškova kohta olid taktitundeliselt tagasihoidlikud. Ajakirjaniku kolleegid teistest riikidest täpsustasid:

«Pikk ja sihvakas Hana on klassikaliselt ilus, pimestavalt elegantne ja kirjeldamatult hurmav...»

Aplausi järgi, mis sai talle osaks jääpalees vabasõidu lõppedes (ja publiku rahulolematuse järgi vahekohtunike hinnete vastu) võis arvata, et näiteks... miss Olümpia valimisel oleks publiku enamus tõstnud käe Hana Maškova poolt.

Kuid mis parata, et võistlus ei koosne ainult selle sõnakombinatsiooni esimesest poolest. Ilu ja uisutamine. Uisutamine ei lasknud tal seekord kõrgemale tõusta. Pärast kohustusliku kava kaht esimest figuuri tõi Hana Maškova oma austajatele lausa vee silma. Euroopa meister oli vaid viiendal kohal? Miks see nii läks? Täit selgust pole selles tänaseni. Iluuisutajatel on mõiste — jälje tunnetamine. Igatahes Hana Maškoval see omadus kohustusliku kava ajal olevat puudunud.

Seepärast siis kommenteeriti: Fleming on klass omaette ja tema järel tuleb võrdvõimeline nelik: Seyfert, Maškova, Schuba, Noyes.

Kütkestav vabasõit tõi lõpuks Maškova siiski medalile.

Prantslasest spordisõbrale oli iluuisutamine seega mäesuusatamise kõrval oma kaalult teine kaasaelamise rõõm.

«Esietenduse» päevadel seisid inimesed jääpalee kõigi sissekäikude ees, 50- ja 100-frangised rahapaberid peos krabisemas, ning iga sisseastujat tülitati küsimusega: «Kas te ei soovi pääset müüa?»

Nendest, kes piletita jäid, seisid paljud tundide pikku jääpalee ümber klaasseinte taga. Nad eelistasid suitsuhõngulistele baaridele värsket õhku ja nad elasid kaasa televiisoriekraanide kaudu. Aplodeerisid niisama tuliselt kui spordipublik jäähallis.

Seal, «piletita publiku» hulgas, oli üksteisega suhtlemine vahetum kui halliseinte vahel, suveniiride, märkide ja aadresside vahetamine igatahes intensiivsem.

Ainult... siin segasid rahulikku vaatamist sageli ebamäärased, tumedates nailonjopedes üsnagi pealetükkivad kujud, kes püüdsid vestlust sobitada. Pruukis jäähalli juures kellelgi vaid minutikspaariks peatuma jääda, kui sulle niisugune tegelane juurde astus ja ilma pikemata küsimuse esitas: «Kas tšehh, poolakas, venelane...?»

Tema kaenla all oli mahukas kimp kirjandust.

Miks ta pärib, tülitab? Mis ta tahab? Kord sai ühele küsimusele vastatud vastuküsimusega eesti keeles: «Milles asi on?»

«Ah-aaa!», lõi mehel nägu särama ja ta näitas oma kompetentsust keeltekultuuris: «Üksi, kaksi... kas jah!»

Saanud teada, mis rahvusest jutukaaslasega tegu on, toppis ta vägisi pihku mitmesuguseid ususisulisi brošüüre ning raamatukesi. Neid jumalapoja pildiga igas keeles raamatuid vedeles jäähalli ümber poris lausa laikudena. Mis võis olla nende usurüütlite kaugem eesmärk (ja kas seda üldse oligi), ei tea, kuid kogu ettevõte pidi nende eneste jutu põhjal kujutama mingit kristlikku olümpialiikumist. Kümnetes keeltes trükitud väljaannete hulga järgi võis oletada, et liikumise finantseerijad ei säästnud kapitali. Kes, kust? Meile nad vastasid: «London!» Nad tegutsesid fantastilise veendumusega, ja kui mõni soovitas raamatud Isère'i visata ning leivaisadele ette kanda, et «on läbi levitatud», siis nad solvusid. Nõukogude turistile oli neil küsimus: «Kas te jumalat usute?»

Üks Kiievi naljahammas kinnitaski: «Miks ei usu, usun küll!»

Vastus sütitas tülika tüütaja silmis lootusesädeme ja õhina: «Kes on teie jumal?»

«Gagarin!»

?!!?

Ja raamatupamp kaenlas, läks «nailonjopp» nördinult uut ohvrit otsima. See ei tähendanud aga, et homme ta ei alusta jälle samast otsast. *Per aspera ad astra!*

Kuid kõrvuti jumalasulastega olid end «olümpiaprogrammi» tülitanud ka teist liiki tülitajad. Sooja sumeda Grenoble'i taeva all, jääpalee seintest langevas valgusekangas piilusid nad hoolega, kas mõnd «seadusesilma» läheduses pole, ja siis tõid põuest välja pildiseeria, mis isegi van de Veldet võiks inspireerida. Ühtekokku oli olümpialinna öötundidel seal Paul Mistrali pargi all nii, nagu Tartu mees ütles Tsirgulinna pulmade kohta: «Kõik segi, jumalasõna ja munapuder!»

Aga sees, palee tuuletus valguses, oli üksnes osasaamise pinge — keskel jäävaagen, tribüüni kärgedes suitsupilved, muusika ja ärevus igal pool. Värvikirevus, lipud, pasunad, lööklaused ja laulud.

Halli igal korrusel olid kaarjad jalutusruumid baarilettidega ja kummaski otsas peegeldatud pesemisruumid.

Kui keegi kõige põnevamate jäähokivõistluste ajal võis jääpalee baarilettide ääres hoki suhtes ükskõikseid turiste kohata, siis iluuisutamise ajal jätsid ka valgekuuelised «mikserid» oma töö seisma ning jäid ennast unustades «tähti» imetlema.

Kui starti läks 17-aastane Patrick Pera, oli tunne, et aplaus viib hallil lae pealt.

Patrick Pera kohta ütlesid prantslased olümpia eel: ta toob meile medali! See oli julge prognoos, sest medalit ei saanud

Patrick Pera isegi Euroopa meistrivõistluste konkurentsis. Ta jäi Västeråses neljandaks. Kuidas siis olümpiavõistluseks niisugune julge väide käiku lasti?

13. veebruari 1968. aasta «Le Dauphiné» selgitab. Robert Corbier, artikli autor, oli sel teemal vestelnud asjaosalise endaga ning mehega, nagu Alain Calmat. Ja Calmat kinnitab: «Patrick Pera on Prantsusmaa suurlootus. Küsimus pole üksnes olümpiapitsatiga pronksmedalis. Patrick mõtleb Sapporole ja eelkõige 1969. aastale. See aasta peaks olema juba Pera võitude aasta.»

Edasi loeme: «Mis tähendab Patrick Perale uisutamine? Kas tal on sama eesmärk, mis oli Alain Gilet'l? Või on ta nagu Alain Calmat, kes sai prantsuse iluuisutamise lipukandjaks? Uisutamine on Patrick Perale moraalne kohustus, samal ajal kui kutsumus viib teda meditsiini alale.

1969. aastal teeb Patrick Pera oma abituuriumi ja tahab ka palju jääd läbi sõita.»

Elame, näeme! Hoogu, temperamenti ja kiirust tal on.

Meeste üksiksõit oli olümpia iluuisutamisvõistlustel üldse sensatsiooniks. Kaks tuntud nime — Emmerich Danzer ja Wolfgang Schwarz. Mõlemad austerlased. Mõlema treeneriks kuulus Hertha Wächtler. Kahel olümpiaeelsel aastal oli kujunenud välja Danzer-Schwarzi dünastia. Nad valitsesid kõigil võistlustel. Ikka nii — Danzer ees ja Schwarz tema järel. Nii oli see 1967. aasta MM-võistlusel ja nii oli see ka olümpia-aasta Euroopa meistrivõistlustel Västeråses. Mitmekordne maailmameister Emmerich Danzer läks ka Grenoble'is kindla kullapretendendina jääle. Pealegi pole taliolümpiamängude ajaloos olnud juhust, et maailmameister jääb ilma olümpiamedalist.

Kui neid kahte jääkuulsust võrrelda, siis torkavad silma suured erinevused. Wolfgang Schwarz on tugevat sportlikku tüüpi nooruk, väga hea füüsilise ettevalmistusega. Emmerich Danzeril niisugust füüsilist potentsiaali pole. Enne Grenoble'i mänge kahtles Hertha Wächtler selles, kas Emmerich suudab nõutavas tempos viis minutit vastu pidada.

Wolfgang Schwarz armastab tõsist, sügavat saatemuusikat. Ta on klassikalise kunsti austaja. Emmerich Danzerile meeldib kerge ja hoogne kaasaegne stiil.

Ühtekokku on aga Hertha Wächtler pühendanud neile mõlemale oma elu parimad aastad. Nimekat treenerit kutsutakse Austrias «jääväljade rangeks veltveebliks». Tal on kaks tosinat aastat treeneristaaži ja enne seda oli ta pikka aega Viini jäärevüüs solistiks.

Emmi ja Wolf, nagu treener ise oma käealuseid tänini kutsub, tulid tema juurde üsna noorukestena. Grenoble'is ta ütles:

«See oli 11 aastat tagasi.»

Oma töö kohta lisas niipalju:

«15 tundi ööpäevast olen ma jääl. Ja sedaviisi 11 kuud aastast.»

Kujutlegem siis, missugune on kas või nendesamade Danzeri ja Schwarzi võitude hind.

Grenoble'i jäähallis aga juhtus see, mida keegi ei osanud ette näha. Emmerich Danzeril ebaõnnestus kohustuslik kava ja selle lõppedes oli ta 974,6 punktiga neljandal kohal. Temast ees olid Schwarz (1006,6), ameeriklane Timothy Wood (992,4) ja Patrick Pera (990,5). Praktiliselt ei olnud tal võimalik ühtegi neist enam püüda. Oma spordimehehinge siiski ta näitas ja ka pealtvaatajate südamed võitis. Ta esitas vabakava harva nähtava meisterlikkusega ja hall rõkkas. Hiljem tunnistas ta ise: «See oli parim, mis ma elus olen sõitnud.»

Võrdluseks võib siinkohal tuua kahe austerlase vabakava hinded.

Danzer: 5,8—5,7—5,6—5,9—5,9—5,8—5,9—5,8—5,8 (tehnika eest)
5,8—5,8—5,6—5,8—5,8—5,9—6,0—5,8—5,8 (esitamise eest)

Schwarz: 5,9—5,8—5,7—5,9—5,9—5,6—5,9—5,8—5,8 (tehnika eest)
5,8—5,8—5,7—5,7—5,8—5,9—5,6—5,9—5,7—5,9 (esitamise eest)

Wolfgang Schwarz sai kätte oma elu suurima unistuse — kulla. Muide, ta sõidabki kullatud uiskudel ja see on ajalehereporteritele andnud kõmuks palju ainet. Üks lööklauseid kõlas nii: «Schwarz veab endaga kulda kaasas, Danzer sõidab seda alati ise tooma.»

Danzer jäi siis Schwarzi, Woodi ja Pera järel Grenoble'is neljandaks. Oma reputatsiooni ta siiski taastas, tulles mõni aeg hiljem Genfis kolmandat korda maailmameistriks. Iluuisutamise spetsialistid aga peavad teda Schäferi kõrval kõigi aegade parimaks meheks jääl. Meeldib tema külmaverelisus, suurepärane tehnika ning oskus sooritada elemente jääväljaku igas kohas.

Wolfgang Schwarz, saanud Grenoble'is kulla, jättis amatöörspordiga hüvasti ja sõlmis soodsa lepingu jäärevüüga. Tol päeval aga, mil meeste üksikesinemised lõppesid, lausus Hertha Wächtler: «Olen ühtaegu õnnelik ja õnnetu.» Tema tunnetesegu tuli mõista.

Igal juhul ilu ja naudingurõõmu pakkus olümpia iluuisutamine niisuguses külluses, et jätkub aastateks mäletada.

Iluuisutamine tõi esimese suure panuse Nõukogude medalite ja võistkondliku punktiarvestuse pangaarvesse. Ta jättis alatiseks silmade ette kaks naeratavat nägu pjedestaali keskel ja kaks lehvitavat kätt. Ludmilla Beloussova ning Oleg Protopopov sunnivad meid ikka ja jälle mõtlema kolmele mõistele Grenoble'i olümpiaembleemil: otsustavus, armastus, töö.

Kui mäed tunnistasid

Me nägime mägesid erinevas värvis, valguses, me nägime neid erinevatel tundidel. Kõik võistlused ülejäänud olümpiaaladel, millest ma veel siiani jutustanud pole, viidi läbi mägedes.

Mägedega ongi vast seotud kõigi olümpialaste kõige sügavamad kaasaelamise rõõmud.

Chaine de Belledonne'i mammut on ligi kolm kilomeetrit kõrge ja tema kaisus — 1650 ja 2250 meetri vahel — asub Chamrousse. Siin peeti võistlused slaalomis, suurslaalomis ja kiirlaskumises, siin näitasid oma oskust mehed ning naised, noormehed ja neiud maailma nendest maadest, kus peetakse lugu sellest julgete ning mehiste inimeste spordist. (Statistika andmetel külastas mäesuusatamise võistlusi rohkem kui 102 000 piletiga pealtvaatajat.)

Peale kõige muu õppisime vast alles siin kõige paremini tundma peoperemeest ennast — prantslast. Läbi Grenoble'i päevade jäi temast mulje kui rahulikust kõrvalseisjast, tasakaalukast analüüsijast, vaiksest ning peenekoelisest imetlejast. Niisugust arvamust ma ei saa muuta. Ent ometi on «aga». Selle «aga» taga on prantslase varjatud temperament, hingesoppide sügavus, mis peidab kirge, eneseunustamist ja niisugust uhkust, mida teiste rahvuste juures nagu ei märganudki. Varjatum osa prantslase iseloomust lõi välja just Chamrousse'is, kus Prantsusmaa spordiajalukku kirjutati tuhmumatud leheküljed.

Paik ise on väärt, et temast pikemalt pajatada. Chamrousse'i ajalugu tutvustas olümpiapäevil ajaleht «Dimanche».

Paul Dreyfus kirjutas pealkirja all «Olümpiamängude teine külg» imekauni paiga tekkeloost.

«Viimase sajandi lõpul olid Chamrousse'is veel karud. Seepärast figureerib tänagi suusajaama vapil karu. Mäe tipul elas isa Tasso, kes nägi karusid alles 1880. aastate ringis.

... Mõni aeg hiljem oli Henri Duhasnel katsetanud siin liikuda nondel «ebamugavatel laudadel», mida skandinaavlased kasutasid sõitmiseks.

Esimene tee Chamrousse'i rajati alles 1939. aastal ja pärast sõda nimetati Chamrousse'i Grenoble'i linna lumestaadioniks.

Siis saabus Grenoble'i noor silmapaistev insener George Cumin. Ta oli suusataja-entusiast. Ta tegi pikki matku Belledonne'i massiividesse. Tema uskus Grenoble'i linna tulevikku. Ta arvas enese kohta, et pole loodud üksnes sildade ehitajaks. Ta oli Chamrousse'ist vaimustatud. Selle paiga ümberehitamine muutus talle n.-ö. «Ingres'i viiuliks».

«1956.—1957. a. paiku,» jutustab George Cumin, «hakkas töö Chamrousse'is edenema. Recoinis jaotati ning mõõdeti maatükid, kerkisid majad.»

Nii sai ilme Roche-Beranger ja ehitati välja ka Bachot-Boullan (*bachot* tähendab basseini ja *boullan* koske).

«Ühel 1960. aasta päeval,» jätkab «Dimanche», «tuli Grenoble'i taokordne linnapea Albert Michalon, kes oli mures linna tuleviku pärast, koos insener Francos Raouliga (see insener oligi mõtte algatajaks, et ehitada mägedesse laste jaoks spordikülad. M. K.) mõttele — viia Grenoble'is läbi olümpiamängud.

Niisiis — Grenoble'i taliolümpiaidee on samuti sündinud Chamrousse'is.

Võistlustrassilt avaneb meeldejääv panoraam. Lumistelt mäekülgedelt kõrguvad 5—6-korruselised hotellid, rõõmsates värvides — punane, kollane, must, valge. Suurte karpide, tooside ja plokkide vahel on väikesed piparkoogimajad, on baaride kirevad reklaamid, kauplused. Peakohal sõidavad lakkamatult suusaliftid ja taamal mäenõlvadel näivad slalomistid nagu purjus sipelgad. Kõik nõlvad on neid vilkaid ja vingerdavaid musti täppe täis. Juba enne Chamrousse'i sõitu hoiatasid teadjamad:

«Ära sa trassi kõrvale liiga kõrgele roni. Allasaamisega on tegu.»

Oligi. Todasama 30—40 meetrit, mis ronitud sai, andis alla tulla. Mäekülg nagu jääliustik. Kui mõni ülevalt libisema hakkas, siis pidi katsuma õigel ajal tee vabaks anda, muidu said prii küüdiga ka ise ... finiši.

Neid allaliuglejaid, küll vatsuli, küll selili, oli palju. Isegi kolm näpitsprillidega daami, maani undrukutes, kellel aastaid oli kahtlemata juba 70 ringis, ei kartnud ühel võistluspäeval olümpia liulaskmise lõbu. Väike kaupmees, kes kandekastiga ringi käis ja vahetpidamata «r»-i põristades «Pr-alinee, Pr-alinee!» hüüdis, tuhises alla niisuguse kiirusega, et kogu tema kaup kuues ilmakaares laiali liugles.

Ühtviisi tulid Chamrousse'is mäest alla kõik — slalomistid aja peale, turistid enese rõõmuks, võileivakotid, käekotid, vihmavarjud ja jalutuskepid nagu veerev leiubüroo. Nende asjade hulgas, nagu pärast selgus, oli olnud meie «Spordilehe» reporteri Heino Kase fotoaparaat.

Ja tuju oli kõikjal nagu vastlaballil.

Olgugi et kõik laskumised ei lõppenud õnnelikult. Olles väikestel mägedel omandanud küll vajaliku slalomistivilumuse, ei piisanud sellest Chaine de Belledonne'i massiivide jaoks. Võistluspäevil võis trassi kõrval kohata mõndagi turisti, kelle jalg oli kipsi pandud. Nad tundsid aga olümpialõbu sellest, et palusid spordisuurustelt autogramme otse kipsile. Kõige kuulsamate, näiteks Toni Saileri, Olga Palli või Jean-Claude Killy nimed olid nendel «kipsjalgadel» värviliste raamidega ümbritsetud, et ... kõik näeksid.

Küllap luumurde pidi olema sedavõrd sagedasti, et fakt ise sai karikaturistide teemaks. Ühe joonise allkiri kõlas näiteks nii: «Palun vähendage kiirust, sest meie haiglas on kipsitagavarad otsas.» Või jälle haiglajuhataja sõnad majandusülemale: «Haigla remont tuleb edasi lükata. Kipsi ei tohi raisata, sest täna stardivad naised ...»

Chamrousse'is nägid võistlejate kiirust ja pealtvaatajate «julgust», peaaegu kõiki maailmas toodetavaid talvesaapasorte ja kiilpükstelõikeid, nägid Toni Sailerit, filminäitlejat Jean Marais'd ja Prantsusmaa peaministrit, Hollandi printsi ning printsessi (printsess Beatri ja prints Klaus käisid ka kiiruisutamisvõistlustel ning einetasid koos Hollandi naisuisutajatega), nägid pronksipruune tüdrukuid päevituskostüümides lamamistoolidel otse lumel, nägid hästi organiseeritud käsikaubandust mägedes, nägid noori ilusaid hispaania poisse laiapõhjalistes mustades baskimütsides ja olümpiavõitjate finišijärgseid õnnehetki.

Eraldi peatükk Chamrousse'is oli laulukuulsus Tino Rossi — ta istus tribüünil ruudulises mütsis oma talendi imetlejate keskel. Ajalehed aga kinnitasid: «Šarmikal Tino Rossil tuli anda niipalju autogramme, et ta ei suuda enam kätt suruda.»

Olümpiamängud ja Chamrousse inspireerisid paljusid. Siin sündis mäenõlvadel kunstnike palettidel palju maale ja karikaturist Jean Tarec valmistas 100 joonisega vaimuka raamatu.

Chamrousse'is nägime sedagi, kuidas 80 fotoaparaadiga relvastatud jaapani vaatlejat õppisid tundma Grenoble'i mängude organisatsioonilist külge, et 1972. aastal Sapporos kõike ületada.

Enne kui jutustada võistlusest ning võistlejatest, mõni sõna veel Chamrousse'ist endast.

Pealtvaataja silm veerib majakülgedelt kokku nimesid: «Le Refuge», «Le Choucas», «Les Marmottes», «L'Ourson», «La Grenobillere», «L. Aiguilli» . . . Need on hotellid. Chamrousse'is ehitati olümpiamängudeks 12 ajakohast hotelli, siit 15 kilomeetrit edasi St. Martin-D'uriage'i rajoonis on neid veel tükki seitse ja 18 kilomeetri kaugusel asuvas Uriage'i rajoonis kaheksa. Chamrousse jääb X taliolümpiamängude ehituskunsti tähiseks, moodsaks talikuurordiks. Sellega arvestatigi. Siin on palju sporditarvete ärisid, teenindusbüroosid, toiduainete kauplusi — on terve kaubanduskeskus. Iga maja aina kirendab reklaamist. Nagu kõigis Prantsusmaa linnades on siingi tohutult palju restoran-baare ja nende nimed kutsuvad ning kõlavad — «Les Jonquilles», «Le Farfadet», «Sollil», «Le Christiania», «L'Ecureuil-Goy», «Le Grillon», «Ma Normandie-Bouvachon» jne. On ööklubid ja alpiklubid ja elamukastid, mis ristitud samuti nimedega: «Leg Arolles», «Les Cytises», «Les Autannes», «L'Arcelle», «Le Panoramic» jt. Teenindus, ärid, päästejaamad . . . on eraldi laste puhkekodu «Les Campanules», alpi küttide keskus, on tenniseväljakud, garaažid, agentuurid ja suur universaalkauplus nimega «Josserand».

Chamrousse'is töötab ka mäesuusatajate kool. Prantsuse mäesuusatajate kool. Direktor oli André Simond. Reklaam ütles, et selles koolis töötab 60 diplomeeritud instruktorit, siin on seitse lastetuba ja kaks harjutusrada — Recoin ja Roche-Béranger. Laupäeviti ja pühapäeviti on asjaarmastajatele võistlused, peale selle

igal nädalal veel võistlused kvalifikatsiooninormidele ning trampliinilt toimuvad öiste hüpete demonstratsioonid.

Mis maksab õppimine selles koolis?

Küsimustega polnud vaja kedagi tülitada. Hinnad olid väljas kõigil reklaamplakatitel. 1967/68. aasta tariifid olid niisugused: kahetunnilised grupiharjutused — kaart üheks nädalaks 45 franki. Hariliku tariifi järgi maksab 12 piletit 58 franki. Rahvusvahelise klassiga instruktorite tund maksab kahele inimesele 22 franki, neljale inimesele 26 franki. Kuni 11-aastastele lastele maksab 12 piletit 48 franki, 2 piletit aga 10 franki.

Pileteid müüs lahkelt turismibüroo.

Mis öelda? Odav see lõbu pole. Või võtkem needsamad võõrastemajad, milliseid eespool loetlesin! Ööpäev neis kõlavanimelistes hotellides maksis (olenevalt kategooriast) talvel 32—80 franki, suvel 20—40 franki.

Oli veel eraldi võimalik tellida näiteks nädalaks ajaks «elamispind». Seitse päeva maksis Chamrousse'i esimese järgu hotellides («L'Hermitage», «La Bérangère», «L'Ourson») 336 franki, teise kategooria hotellides 294 ja kolmandas järgus 266 franki. See oli üksnes magamise eest. Aga kui tahtsite kasutada ka mehaanilist tõstukit, suusakooli teeneid ning maitsta kelgutamislõbu, siis oli 7 päeva hind kolme kategooria hotellides vastavalt 475, 433 ja 405 franki.

Näete siis, missugune ilu, luksus ja raske raha puhkab Belledonne'i mäemassiivi alasti kaisus ja kannab nime Chamrousse. Ta sünnitati taliolümpiaks ja ta on kirevalt kaunis. Lume valevus oli siin nii pimestav, et ilma kaitseprillideta seda ilu küll vaadata ei saanud.

Iga võistlusala eel toimus ka Chamrousse'is pidulik avatseremoonia. Lumele oli joonistatud viis erivärvilist olümpiarõngast — sinine, kollane, must, roheline, punane. Kõrgel üleval pilvedes (me olime ju niigi kõrgel) ragises lennukimootor ja silm eraldas vaid viit musta täppi. Langevarjurid! Iga langevari oli ühe olümpiarõnga värvi. Ja nii mehed maandusidki, harukordse täpsusega, häirimata finišikohtunike tegevust, kes töötasid siit vaid 4—5 meetrit kaugemal.

. . . See oli meeste kiirlaskumise võistluspäeval. Kümned tuhanded inimesed palistasid võistlustrassi, sajad ajakirjanikud sirvisid võistlusprotokolle ja peade kohal tiirles lakkamatult Prantsuse televisiooni helikopter. Küll prantsuse, inglise, saksa, itaalia ning paljude teiste keelte aktsentides kõlasid nimed, nagu Messner, Schranz, Nenning, Perillat, kõige sagedamini aga üks nimi — Killy.

Kogu Prantsusmaa ootas ja lootis temale. Too sümpaatse naeratusega noormees, kes on 178 sm pikk ja kaalub 78 kilogrammi, kes peale mägedevallutamise oli teinud endale veel nime tennisistina ja autovõidusõitjana, oli selleks olümpiaks saanud põhja-

liku ettevalmistuse. Tõsi, ta startis juba ka Innsbruckis, kuid jäi seal suurslaalomis viiendaks. Vahepeal aga oli noorukist saanud mees.

Prantsuse mäesuusatajate, eriti aga Jean-Claude Killy ettevalmistamisega oli pikka aega olnud ametis terve brigaad. Sinna brigaadi kuulus Killy sõber Michel Arpin, paljukordne Prantsusmaa rahvusmeeskonna internatsionaal, Innsbruckis slaalomis 4. koha võitnud mees. Michel Arpin oli Grenoble'i olümpia ajal juba 32 aastat vana ja ta ise ütles: «Selles eas pole mõtet minna enam Jean-Claude'iga jõudu proovima!»

Küsisime talt: «Aga keda peate algavatel võistlustel favoriitideks?»

Ta vastas: «Killy andis sõna, et võidab. Ma usun oma sõpra ja teen kõik selleks, et see sõna saaks peetud. Kogu Prantsusmaa pilgud on pööratud temale. Aga võistlus tuleb tõsine. Ei tohi unustada, et suurepärases vormis on austerlane Karl Schranz, et Karli kaasmaalane Gerhard Nenning on suurte kogemustega kihutaja ning nende kolmas suurus Heini Messner on varemgi üllatanud.»

Michel Arpin vaatas mureliku pilguga taevast ja lausus: «Lumi . . . lumi ei ole see. See lumi ei ole Killy jaoks.»

Lumi oli pehme, kuidagi märg ja seda pudenes laotusest veelgi.

Ääretu pealtvaatajate meri aga ei teadnud, mida mõtleb või tunneb sel hetkel nende suurlootus ise. Kuid kõik ootasid, kõik närveerisid. Brigaadi, kes juhtis Killy, Perillat' ja Isabelle Miri ettevalmistusi olümpiaks, kuulus veel tehnik René Sulpice ja Prantsusmaa mäesuusatajate isa — Honoré Bonnet.

Tol päeval Honoré Bonnet ei võtnud ajakirjanikke jutule. Ta oli 48 aastat vana, lüheldane ja ümmargune ning käis ringi paljapäi. Ilmselt ta närveeris, ja kui mõni kärmetest sulerüütlitest püüdiski juttu alustada, vastas Bonnet ägedalt žestikuleerides:

«Olen vana, nõrk, kortsuline ja südamehaige. Kõik! Rohkem ma ei tea.»

Ajaleht «Le Journal du Dimanche» tõi hiljem ära artikli pealkirja all «Prantsuse mäesõitjate edu tõelised saladused». Selles artiklis nimetatakse kolme meest — Bonnet'd, Sulpice'i ja Arpini — tõelisteks «käsitöö kunstnikeks». Ettevalmistusi olümpiaks alustasid prantslased oktoobris ja esialgu käis treening «kuivalt». Toimusid krossijooksud ning jalgrattasõit, mis pidavat hästi diafragmat laskumiseks ette valmistama. Lõpetanud kuivamaatreeningud, mindi mägedesse lund otsima. Lõpuks lumi leitigi. Kolm kuud — november, detsember, jaanuar —, nagu ajaleht rõhutab, mahuvad sõnade alla: töökus, töö täpsus, entusiasm ja raudne distsipliin.

Bonnet, Sulpice ja Arpin olid sel ajal aga kibedasti ametis suusamaterjali muretsemisega, suuskade «ehitamisega» ning kogu varustuse hankimisega. Nad käisid komandeeringutes Austrias ja

mujalgi. Nagu näete, see oli suur organisatsioon, mis töötas selleks, et . . .

See päev oli nüüd saabunud. Veel enne kui diktor suu lahti tegi, kui lakkasid prognoosid ja vaibus sumin, ütles Michel Arpin:

«Täna vaevalt ükski neist saab aja alla kahe minuti . . .» Siis kaikus diktori hääl:

«Võidab Guy Perillat. Prantsusmaa . . .»

Mäenõlva haaras elektrilaengust täidetud vaikus. Oo ja! Guy Perillat, kes kiirlaskumises Innsbruckis jäi kuuendaks, on tõeline meister mägedes. Trassi keskel fikseeriti tema laskumise kiiruseks rohkem kui 116 kilomeetrit tunnis.

Guy Perillat sai hakkama uskumatuga: tema aeg oli 1.59,93. Ta ei ärbelnud, kuid pärast õnnelikku laskumist ei häbenenud öelda: «Medali peaks see aeg mulle tooma!» Kuid millise?

Olgu veel öeldud, et kiirlaskumises oli trassi pikkuseks 2890 meetrit ja kõrguste vahe 840 meetrit.

Guy Perillat' sõnades pärast finišit oli üks tõde: neid mehi, kes olid suutelised alistama kahe minuti piiri, ei saanud tõepoolest olla rohkem kui kaks-kolm.

Kõik ootasid Jean-Claude Killy sõitu. Kas ajalehtede eelnevad reportaažid tema terasnärvidest on kõmu, või ta tõestab? Jean-Claude Killy tõestas. Trassi esimesel kolmandikul oli tema laskumiskiirus 102 kilomeetrit tunnis, kuid tema tehnika on niivõrd viimistletud ja täiuslik, et lubab nendel langustel, kus teised kiiruse maha võtavad, riskida ning kiirust suurendada. Viimasel kolmandikul ta näitas sõiduoskust, mida hiljem isegi Toni Sailer oli sunnitud tunnistama. Kokkuvõttes sõitis ta 0,08 sekundit kiiremini kui Guy Perillat. Killy aeg 1.59,85.

Tema ja Guy Perillat olidki ainsad, kes läbisid trassi alla kahe minuti. Austerlased Messner ja Schranz jäid vastavalt neljandaks ning viiendaks ja nende vahele kiilus end pronksmedalile šveitslane J.-D. Daetwyler.

Intervjuudes pärast kaksikvõitu nad ütlesid. K i l l y: «Võidust ma kartsin unistada. Ma tahtsin lihtsalt hästi sõita. Aga stardis oli enesetunne hea ning mind valdas jõutulv. Arvasin, et teiseks ikka tulen. Muidugi olen õnnelik. See on minu esimene olümpiakuld elus.»

P e r i l l a t: «Rõõmustan Killy võidu üle. See laskumine oli minu jaoks liig kiire. Teadagi, pisut olen ka pettunud, kuid — hõbemedal on siiski suurepärane.»

Prantslased olid olümpia mägedematšis võitnud esimese ringi. Mägedes kõlas «Marseljees».

Jean-Claude Killy muutus kiirlaskumise võiduga paugupealt olümpiakangelaseks. Kui ta hilisel õhtutunnil toodi Grenoble'i jääpaleesse oma teenitud «kulda» kätte saama, saatis teda tugev politseieskort. Vastasel juhul oleksid mäesuusatamise fanaatikud ta lihtsalt surnuks kallistanud ja siis . . . siis oleks jäänud sündi-

mata see, mis spordiüldsusele annab kõneainet veel aastateks. Ütleme ette rutates, Jean-Claude Killy kordas Toni Saileri saavutust — ta tuli absoluutseks mägede kuningaks.

Slaalomis, kus võisteldi kahel päeval ja kus trassi pikkused olid vastavalt 1800 ning 1780 meetrit, kõrguste vahe 450 meetrit ja kus tuli läbida 70 väravat, sai Jean-Claude oma teise kulla. Ta sõitis esimesel päeval trassi läbi ajaga 1.42,74, mis oli tervelt 1,2 sekundit parem teiseks jäänud šveitslase Willi Favre ajast. Kuigi teisel laskumisel näitas ta võistluste teist aega 1.46,54, piisas sellest võiduks. (Selle sõidu võitis ameeriklane William Kidd.) Koguaeg seega 3.29,28. Guy Perillat pidi leppima seekord neljanda kohaga ja ta ise tähendas: «Olen nende kiiruste jaoks siiski veteran.» Guy Perillat oli 28 aastat vana.

Pärast Jean-Claude Killy teist kuldmedalit kubisesid ajalehed pealkirjadest: «Killy — suurepärane võitja», «Killy, see saatanlik poiss näib suuskadel oskavat teha kõike, mida tahab» jne. jne.

Talt küsiti: «Aga kolmas medal? Kas sa mängid välja suure slämmi?»

Ta vastas: «Ma püüan, kuigi raskem osa on veel ees. On vaja palju õnne, et võita!» Seda öeldes kergitas Killy vallatult oma sõbra Michel Arpini mütsi ja lisas: «Minu isiklik väärtus ei aitaks mind, kui Michel minu suuski nii ei hooldaks nagu vaja. Täna oli tal eriti suur teene minu võidus.»

Tagasihoidlikkus ja meeldiv käitumine võivad, nagu me näeme, sobida kokku ka suure eneseusaldusega.

Üks prantslaste suurlootus Georges Mauduit jäi siiski ilma medalita. Maailma viitsetšempion Portillos sai vaid 9. koha. Kuid Killy suurvõit leevendas ka selle kaotuse.

Läbi ajalehtede vaidlesid olümpiapäevil kaks kuulsat sõpra — Toni Sailer ja Jean-Claude Killy. Vaidluse teema oli üpris kummaline — kumma võidud on kaalukamad? Ei kardetud avalikult teineteisele isegi teravusi öelda, kuigi mõlemad mehed avalikult sealjuures kinnitasid: sõpradeks jääme ikka. Tegelikult nad tõstsid teema, millele ei andnud vastust ka Grenoble'i mängud, ega ei saanudki anda. Nad oleksid pidanud ju sõnasõja asemel kohtuma trassil. Aastate vahe tegi selle aga juba võimatuks.

Hoopis asjalikum oli treenerite vaidlus selle üle, kelle treeningumetoodika on õigem — šveitslaste, prantslaste või austerlaste?

Kolmanda medali sai Jean-Claude Killy udus. Nähtavus trassil oli vaid 8—10 meetrit ning isegi slalomistid nägid ette vaid kahte-kolme väravat. Kõige raskem oli töötada trassikontrollidel. Raja pikkuseks oli 520 meetrit, kõrguste vahe 176 meetrit. Väravaid tuli läbida vastavalt 62 ja 69.

Otsus võitja kohta langetati alles pärast pikki-pikki vaidlemisi ning täpseid kontrollimisi. Õigemini kuulutati välja mitu otsust,

enne kui lõpliku tõeni jõuti. Tõde kinnitas Jean-Claude Killyle kolmanda olümpiakulla. Tema aeg oli 1.39,73.

Nüüd oli ta juba rahvuskangelane. Teda nimetati kaasaja musketäriks, kes kannab endas kõiki võimeid ja omadusi, mille poole inimesed püüdlevad. Temas on lihtsust, julgust, mehisust, jõudu, ilu, vaprust ja püsivust. Ajalehed kirjutasid, et kolme medali võitmiseks oli inimesel vaja mägikotka lennujulgust, leopardi painduvust, hiina alligaatori rahu, püütoni kavalust ning — inimese tarkust. Teda nimetati koguni kaasaja olümpiavõistleja sümboliks. Kui taliolümpia lõppedes ajakirjanike žürii reastas kõigi kolmekümne viie ala võitjad, anti esikoht Jean-Claude Killyle. Tema järel tunnistati teise koha väärilisekс meie Ludmilla Belousova ning Oleg Protopopov.

Ajalehed kirjutasid: «Killyd ei peata miski, isegi udu mitte. Ta väärib meie aja suurima suusataja nime. Isegi Austria tunnistab seda.»

Ta ise põhjendas oma edu kõige asjalikumalt ja seda ütles ka isa Bonnet:

«Aktiivsus. Teiste sõnadega võiks seda väljendada veel — sportlik agressiivsus või võidutahe, kuidas soovite!»

Nii või teisiti — prantslastel oli mitu põhjust Jean-Claude Killy võitude üle uhke olla.

Esimesed taliolümpiamängud 44 aastat tagasi toimusid teatavasti samuti Prantsusmaal, kuigi neid talimänge, «tänu» skandinaavlastele, ei seotud tookord veel sõnaga olümpia. Kuid nad toimusid. Chamonix's võistles 1924. aastal 294 sportlast 13 talispordialal. Nagu kroonikud kinnitavad, oli Chamonix's esindatud 17 rahvust, ja nagu ajalehed kinnitasid — 44 aastaga on talimängud teinud läbi meeletu tõusu. Piisas vaid Chamonix' ja Grenoble'i kõrvutamisest. Grenoble'is võistles 2300 sportlast 35 alal ning esindatud oli 42 rahvust.

Chamonix' päevil nn. alpi alasid veel võistlusprogrammis polnud. Prantslased said vaid ühe medali. Ainsa «pronksi» kindlustasid mängude korraldajatele iluuisutajate paar Joly—Brunet. Chamonix' mängud kujunesid norralaste triumfiks ja vaevalt et üksainuke pronksmedal prantslaste rahvuslikku uhkust rahuldas. Nad pole seda unustanud. Ja nelikümmend neli aastat hiljem leidus mees, kes vana võla kuhjaga kinni maksis.

Egas muidu «Le Dauphiné Libèrè» kirjutanud.

«Me lootsime mäesuusatamises kulda. Ka Jean-Claude Killy lootis. See lootus juhtis sõitjat trassil, kus oli paks udu, nagu taevatäht juhib karjust . . .»

Jean-Claude Killy on mägede poeg. Ta on üles kasvanud Vercors'i mägedes. Ja seegi on üks põhjusi, mis lisaks teenitud medalitele aitavad luua tema ümber üldrahvalikku tunnustust.

Kuid see on juba uus teema. Seda puudutame siis, kui jutustame suusavõistlustest Autrans'is, mis asub Vercors'i mägedes.

Prantsuse valitsus aga ülendas Jean-Claude Killy Prantsuse Auleegioni rüütliks. Nüüd on aga kuulus mägedevallutaja end teatavasti jäägitult pühendanud autospordile.

Kõrged autasud andis Prantsusmaa valitsus ka oma naismäesuusatajatele. Marielle Goitschel ja Annie Famose said Auleegioni rüütliteks, Isabelle Mirile anti üle rahvuslik teenete orden rüütlirist. Olid nemadki seda väärt, kuigi neil ei õnnestunud mägedes meestega võrdväärselt teha nii puhast tööd. Prantsusmaa suusakooli edu kinnitasid nad ometi.

Võiks öelda veel nii — see, mis jäi saamata austria meestel, «häbi», mida tundsid Toni Saileri järglased, pesid maha austerlannad. Kõigepealt muidugi Olga Pall.

Naiste kiirlaskumises ennustati kindlat võitu Isabelle Mirile. Kuid sedapuhku tuli tal leppida «vaid» hõbemedaliga. Prantslanna tunnistas hiljem:

«Olen liiga närviline selleks, et olla olümpiatšempion.» Ju Püreneede väike tüdruk ise teab oma kullakaotuse põhjusi kõige paremini.

Võistluspäev ise algas murelikult. Jälle valitses hommikul Chamrousse'i nõlvadel udu ja alles keskpäeval pääses päike valitsema.

Võistlusprotokollidest võis lugeda suuri nimesid — Innsbrucki võitja austerlanna Christl Haas, Kanada võistleja, heasse vormi tõusnud Nancy Greene, Prantsusmaa kuulsused Annie Famose ja Marielle Goitschel — kõik nad olid juba varem olümpia proovitulest läbi käinud.

Olga Pall oli debütant.

Võistlustrassi pikkus 2160 meetrit, kõrguste vahe 602 meetrit.

Enne kui diktor teatas: «Stardib Olga Pall, Austria...», oli Isabelle Mir saanud aja 1.41,33. Hea aeg.

Kuid austerlanna ei tundnud selle aja ees vähimatki aukartust. Ta oli saanud hea ettevalmistuse, ja jälgides tema kihutamist trassil, oli raske uskuda, et sõidab naine, õigemini nooruke tütarlaps. Pigem jäi mulje, nagu kihutaks Killy ise või Guy Perillat. Isegi mäesuusatamise spetsialistid olid sunnitud ütlema: «Harva kohtab nii hulljulget naist.» Prantslanna aja ületas ta võimsalt. 1.40,87. Oli selge, et seda keegi teine enam ei suuda.

Spordisõprade, ajakirjanike ja filmimeeste läbimurdmatu müüri koondas ta enda ümber kui huvitav isiksus.

Ma tooksin siinkohal Olga Palli võiduga seoses väljavõtteid mõnedest ajalehtedest. Lihtsalt sellepärast, et lugejat lähemalt tutvustada lääne sulemeeste stiili, sensatsiooniloomise oskuse ja töömeetoditega.

Kõigepealt pealkirjad!

«Doonau iludus», «Pikajuukseline kaunitar», «Elegantne kuni küünte otsteni», «Olga Palli edu saladus on paljastatud», «Ta reetis ise võidu pandi».

Siis kirjeldati: «Kui te arvate, et Olga Palli edu saladus seisab väikese väärtusega ehtes — elevandis, mis on talle kingitud ja mida ta talismanina kaelas kannab, siis te eksite. Ka meie eksisime. Edu jälile polnud kerge saada. Olga Pall püüdis seda esialgu varjata, kuid viimaks ometi...»

Ja mis see siis oli? Tuli välja, et lilleõis — «võlulill», mida ta sama mütsi küljes kannab ja iga päev vahetab. Võidupäeval oli selleks lilleks jaanikakar.

Fotodel kujutati teda suudlusi jagamas, naeratamas, laulmas ning kitarri mängimas.

Tõsi on küll see, et 20-aastane Olga Pall, kes suuskadega tegi tutvust juba kuueaastaselt, on uljas tüdruk. Ta on Alpide tütar, temas on särtsu ja elurõõmu ning kitarri mängib ta suurepäraselt. Austria kolleegid jutustasid meile juhtumist, kus üks tema õdedest, Lisl, kes samuti harrastab slaalomit, olevat kord saanud üsna tõsise trauma. (Üldse on tal viis õde.) Perekond elas seda sügavalt läbi, ei puudunud nutt ja ahastus. Siis oli tulnud Olga. Üksainus küsimus: «Kas tüdruk on elus? Tähendab, kui elus, siis pole häda midagi.»

Pärast oma suurepärast sõitu finišis vehkis ta millegipärast kätega. Kuidagi rahulolematult. Tuli välja, et ta ise polnud kiirusega põrmugi rahul.

Aga ühele mehele langes ta pärast võiduaega tõesti kaela ja fotoreporterid selle momendi ka tabasid. Toni Saileril olid Olga Palli võidus suured teened. Toni oli mitmel korral trassi enne läbi sõitnud, tutvunud kogu raja kõige pisemategi iseärasustega, ja kes siis veel paremini asja tunneb kui tema. Toni Sailer oli Olga Pallile selle laskumise õpetanud niisama selgeks kui hea ema oma lapsele aabitsa. See oli üks Olga Palli võidu saladus. Ülejäänuid tuleb otsida eelnevate kuude väsimatust tööst. Eelkõige oli ta palju sõitnud udude ajal mägedes, ja nagu 10. veebruari võistlus Chamrousse'is kinnitas, seda kõike läks tõepoolest vaja.

Mullune olümpiavõitja Christl Haas pidi seekord leppima pronksmedaliga.

Veel üks «kuld» tuli prantslannadel loovutada, enne kui nad said õiguse astuda naiste mäesuusatamises võitjatroonile. See oli kanadalanna Nancy Greene, kes suurslaalomis lõi Annie Famose'i. Trass oli 1610 meetrit ning kõrguste vahe 450. Tuli läbida 68 väravat. Nancy Greene kulutas selleks 1.51,97, prantslanna aga 1.54,61 minutit.

Nancy Greene on maailma naismäesuusatajate paremikus üks koloriitsemaid kujusid. Sündinud on ta 1943. aastal Rosslandis (linn Rocky Mountaini jalamil) ja rahvusvahelistest võistlustest võttis esmakordselt osa 1960. aastal. Kuigi esimesed stardid ei toonud edu, jäi ta asjatundjatele meelde kui sitke ning heade närvidega võistleja. Grenoble'i taliolümpiale tuli Kanada üliõpilane-stenotüpist peaaegu et haiglast. 16. jaanuaril oli ta end tree-

ningul vigastanud ning vasak jalg pandi kipsi. Ja ometi . . . Grenoble'i mängudel andis Honoré Bonnet talle hinnangu: «Greene sõidab nagu maailmaklassi kuuluv mees, kiiresti, teravate pöörete tega, julgelt.» Suurslaalomis olevat Nancy Greene näidanud keskmist kiirust 59,6 km/t., mis kahtlemata kuulub juba meesteklassi.

Pärast Crenoble'i olümpiat võitis ta Kalifornias ka Maailma karika. Seejärel jättis Nancy Greene slaalomiradadega hüvasti. Briti-Kolumbia valitsus olevat määranud talle 5000 dollarit stipendiumi, mille suusakuninganna olevat ka vastu võtnud.

Marielle Goitschel, kes Innsbruckis suurslaalomis kuldmedali võitis, finišeeris nüüd alles seitsmendana. See on lausa fantastiliselt mäesuusatamisse kiindunud prantsuse spordisõpradele mõru mälestus. Ja ei keegi muu kui Marielle Goitschel ise tegi oma ebaõnnestumise heaks.

Naiste slaalomivõistlus toimus kirkal päeval. Päike sillerdas lumistel nõlvadel, taevas oli selge ja autobuss autobussi järel veeres täislastis Grenoble'ist Chamrousse'i. Küsimus oli printsipiaalne — kas prantslannad või austerlannad?

Marielle Goitschel taastas peoperemeeste au. Kahe laskumise koguajaks sai ta 425 meetri pikkusel 56 ja 57 väravaga võistlusrajal 1.25,86. Austria parimana tuli Ranter alles kaheksandaks. Enne teda finišeerisid veel prantslannad Annie Famose, kes sai pronksmedali, ja Isabelle Mir. Mõlemas laskumises sai võitja teise aja ning kõige kardetavamaks konkurendiks polnud talle ei keegi muu kui hõbemedali võitnud Nancy Greene. Nancy taotles siin teist «kulda» ja teisel laskumisel suutiski näidata suurepärast aega — 44,70 sekundit. (Marielle Goitscheli teise laskumise aeg oli vaid 45,59.) Kuid esimeses stardis saavutatud edu (Goitscheli ja Greene'i ajad vastavalt 40,27 ja 41,45) sai siiski määravaks.

Mäed olid tunnistajaks prantslaste edule. Nõukogude mäesuusatajad ei suutnud seekord konkurentsi pakkuda nende alade pärisperemeestele. (Naisaladel paljudel puhkudel meie võistlejad diskvalifitseeriti ning meestele käis prantslaste ja austerlaste kiirus lihtsalt veel üle jõu.) Mäesuusatamine on meile kõikidel taliolümpiamängudel olnud vaid kogemuste kool (välja arvatud Jevgenia Sidorova pronksmedal Cortina d'Ampezzos) ja sügavkünd seisab alles ees.

Eugenio Monti «kullad»

Kui lätlased 1967. aasta suvel Siguldasse bobiraja ehitasid, sai seda sammu üksnes tervitada. Veelgi rõõmustavam oli pärast Grenoble'i mänge NSV Liidu Mäesuusatamise Föderatsiooni otsus hakata ka meil laialdaselt viljelema kelgusporti ning bobisõitu. Kõigil taliolümpiaadidel, kus nõukogude sportlased on võistelnud, on nad eemale jäänud kahest alast — kelgutamisest ning bobisõidust.

Bobisõit oli neljalistel kelkudel juba esimeste olümpiamängude kavas, Sankt Moritzis 1928. aastal aga bobikelkudel võistlusi ei peetud (jäärenni ehitamine on kaunis kulukas ettevõte), samuti jäid pealtvaatajad bobisõidurõõmudest ilma Squaw Valleys. Küll aga tahtsid ameeriklased võtta olümpiakavasse kelgusõitu koerega. Komisjon lükkas ameeriklaste ettepaneku tagasi, põhjendades: «Loomad ei sobi olümpiaprogrammi.» Jänkid vastasid leidliku küsimusega: «Aga ratsutamine suvistel mängudel toimub ju ometi hobustel.» Kokkuleppele ei jõutudki.

Kõigil ülejäänud taliolümpiaadidel on bobisõidus võisteldud nii kahelistel kui ka neljalistel kelkudel. Peremeesteks, välja arvatud Innsbruck, on peaaegu alati olnud itaallased.

Mida kujutab enesest bobisõit? Vastuse saame ehk kõige selgemini Eugenio Montile pühendatud linnulennulisest jutustusest. Itaallase nimega on seotud bobisõidu ajaloos palju võite.

Grenoble'is peeti bobivõistlused Alpe d'Huezi jäärennis. Alpe d'Huez on Prantsusmaa Alpide üks kõige päikesekõllasemaid ning lumerikkamaid paiku. Kuna aga võistlused algasid hilisõhtul ja lõppesid hilisööl, palistasid poolteise kilomeetri pikkust jäärenni 165 kunstlikku valgustuspunkti. Bobisõit on nauditav ja närvekõditav, võistlejatele aga sageli eluohtlik spordiala. Tulemus oleneb siin roolimehe ja pidurdaja koostööst, nende julgusest kurve ja pöördeseinu läbida. Rajalt väljalendamised on bobivõistlustel üsna sagedased.

Võtkem seesama punapäine Eugenio Monti, itaallaste ebajumal! Tema keha on kaetud armidest nagu maakaart jõgede joontest. Need on treeningute ja võistluste mälestused. Või võtkem tema kauane paarimees, pidurdaja Sergio Siorpaes. Koos said nad Innsbruckis pronksmedali (neljalistel bobikelkudel on kaks ülejäänud sõitjat rohkem ballastiks). Enne seda oli Eugenio Monti võitnud Cortina d'Ampezzo mängudel Itaalia II meeskonna koosseisus kaks hõbemedalit.

Eugenio Monti kontos oli kümme maailmameistritiitlit ja loendamatult palju võite rahvusvahelistelt võistlustelt. Aga ei ühtegi olümpiakulda. Ta ise ütles: «Ma annaksin kõik tiitlid ja auhinnad ühe olümpia-kuldmedali eest.» Kui ta sai teada oma Prantsusmaale sõidust, olevat mees rõõmust tantsima hakanud. Ta oli siis juba 40-aastane. Kuid mägedesse läks ta harjutama ilma Sergio Siorpaeseta. Viimastel maailmameistrivõistlustel oli Siorpaese vasak käsi saanud väga raskesti vigastada ja tema edasivõistlemine oli mõeldamatu. Ta esitas Itaalia olümpiavõistkonna juhtidele palve lubada treeningutest osa võtta. Palvet ei rahuldatud. Siiski läks ta mägedesse. Monti jutustas:

«Paljusid meie noori Itaalias paelub spordis vaid üks stiimul — materiaalne kasu. Siorpaese käitumine on kõigile eeskujuks. Tema mägedesse tulek oli veenvaks tõestuseks suurest spordiarmastusest ja hea näide inimese mehisusest.»

Aga Monti ise? Ta võitis 40-aastaselt Grenoble'is kaks olümpiakulda. Kahelistel kelkudel said nad Alpe d'Huezi rennis ajaks 4.31,54. (Sama ajaga tulid teiseks Saksa FV paar Horst Floth ja Peppi Bader ja kolmandaks jäid rumeenlased.) Neljalistel oli Itaalia I meeskonna aeg 2.17,39, neile järgnesid Austria, Šveits ja Rumeenia.

Rooma ajakirjanik Roberto Frozi ütles: «Punane vesipüks sai mis tahtis.» Eesti keeles kõlab see pisut naljakalt, kuid just sellise hüüdnime on tema austajad andnud julgele kihutajale. «Vesipüks on tuul, mis sageli tormab üle Itaalia. Kuid «punane vesipüks» (arvestades Monti juuste värvi) on kiirem kui tuul.» Hüüdnime sai ta juba ammu enne kuldmedaleid. Pärast võite öeldi, et tema medalitel on tema juuste helk.

Eugenio Monti võidusoov on kirjeldamatu. Tema tahe oli nii tugev, et tegi mehe oma saatusest suuremaks. Võitja ise meenutab:

«Eelmisteks olümpiamängudeks ning MM-võistlusteks valmistudes ma lihtsalt säilitasin suurt kilometraaži, et hoida vormi. Sõitsin ja läksin starti. Nüüd tundsin, et ma olen vana. Ma läksin koos teiste bobisõitjatega võimlasse, mängisin võrk- ja korvpalli, võimlesin. Võhm sai ruttu otsa. Ma vihastasin, muutusin tigedaks ja harjutasin veelgi suurema hasardiga. Ja teate imet, ma hakkasin tundma end 20-aastase poisina, kellel on võimalik kätte saada elu suurim eesmärk — olümpia kuldmedal.» Kolm põhjust oli Eugenio Montil, mis tõid talle kaks kuldmedalit.

Esiteks! Grenoble oli viimane šanss enne lahkumist spordist.

Teiseks! Võidutahe, mis koorus välja iseloomust ja armastusest bobisõidu vastu. Soov austada Sergio Siorpaese mehisust.

Kolmandaks! Uus sõidutehnika.

See uus sõidutehnika töötati välja spetsiaalselt Monti jaoks lennukitööstuse ekspertide poolt. Asi seisis nimelt tormilises äkkstardis, kus ta kaasvõistlejate ees saavutas 2—3 sajandik-sekundilise edumaa ning sai sisse ka parema hoo.

See kõik kindlustas edu. Põnevust sünnitas siiski kaheline kelk, millest natuke pikemalt.

Kuigi Alpe d'Huez asus Grenoble'ist rohkem kui 60 kilomeetrit kaugel, oli võistlusi tulnud jälgima juba esimesel võistluspäeval üle 4000 pealtvaataja. Eugenio Monti koostöö oma pidurdaja Luciano de Paolisega klappis suurepäraselt ja esimese sõiduga sündis aplausiorkaanis uus rajarekord 1.10,13. Ka teine katse läks suurepäraselt ja kahe sõidu kokkuvõttes asusid nad juhtima 2.20,85. Saksa FV paar sai aja 2.21,19.

Kogenud Monti ei andnud intervjuus ajakirjanikele mingeid lootusi: «Kõik on alles ees. Palju oleneb ka ilmast.»

Ja ilm mängis tõesti vingerpussi. Kohtunikud juba kaalusid, kas mitte medalid välja jagada kahe esimese sõidu tulemuste põhjal. Nüüd ilmnes Monti võistlejahing. «Ma olen kuldmedalist unistanud 20 aastat.

Poolikut medalit ma ei vaja.»

Jääolud siiski paranesid ja kolmas sõit tõi ka üllatuse. Floth ja Bader läbisid distantsi suurepärase kiirusega, saades ajaks 1.10,20 ja edestades itaallasi.

Neljas sõit oli selle olümpia parim. Monti ja Paolis riskisid seal, kus oodatagi ei osatud. Aeg 1.10,05. Sakslased said 1.10,30. Tekkis olümpia bobisõidu ajaloos harukordne situatsioon. Nelja sõidu kokkuvõttes oli mõlema maa paaril üks aeg. Kuldmedal anti itaallastele sellepärast, et nad neljandas sõidus näitasid absoluutselt parimat aega.

Neljalistel kelkudel oli itaallaste võit väjaspool kahtlust. Vahepeal kõikuma löönud positsioon oli seega edukalt taastatud, mehine Eugenio Monti aga võitnud kõigi aegade parima bobisõitja teenitud tiitli.

Küll on kena kelguga . . .

Kindlasti pole inimest, kes lapsepõlvest ei mäletaks suurimat talvelõbu — kelgutamist. Otsi aga paras mäenõlv, lase kõhuli kelgule ja tuiska hangest alla. Mõnus tunne. Tuul tuhiseb näkku ja kelk aina lendab. Kui toredasti on vanameister Luts kirjeldanud Paunvere poiste reesõitu ja egas lastelegi poleks muidu laulu loodud: «Küll on kena kelguga . . .»

Ma usun, et populaarseks saanud lauluke ja talvised lapsepõlve vastlasõidud tulid nii mõnelegi meelde, kui ajalehed tõid tulemusi olümpia kelgutamisvõistlustelt.

Seepärast tahakski siinkohal kõigile, kes niiviisi mõtlevad, öelda — stopp! Tõeline võistlus tiitlitele ja medalitele tõelistel kelguradadel on võrdne mootorratturite kihutamise või katselendurite eluohtliku tööga. Kelgusõit on palju julgeid mehi haudagi viinud. Tuletagem meelde kas või Innsbrucki tragöödiat. Inglismaa lipu all võistelnud poolakas Kasimierz Kay-Skrzupecki sõitis end surnuks, raskete vigastustega viidi haiglasse sakslane Josef Fleischman . . .

X taliolümpiamängudel need tragöödiad õnneks ei kordunud, kuid ikkagi: kelgusport on hulljulgete ala nagu bobisõitki ja võistlus ise erineb kaunikesti sellest, kuidas võhik seda ette kujutab.

Rääkimata võistluskelkude erilisest konstruktsioonist, ei heida võistleja siin end sõiduriistale kõhuli. Vastupidi! Ta lamab kelgul selili ja juhib jalgade ning keha kallutamisega kelku kurvides nii, kuidas tarvis. Ja seda sageli rohkem kui 100-kilomeetrise tunnikiiruse juures.

Meie vabariigis pole veel kelguradade ehitamiseni jõutud. Küll aga pole kelgusport Nõukogudemaal tundmatu, kuigi rahvusvaheliste võistlusteni pole siiani jõutud. Enne Suurt Isamaasõda oli Moskvas Lenini mägedes kelgurada, kus alustati treeninguid ja peeti isegi võistlusi. Innsbrucki olümpia-aastal alustasid Leningradi entusiastid kelguspordi harrastamist uuesti. Esialgu kihutati alla Kavgolovo kiirlaskumisnõlvalt, kelgud ehitati ise Saksa DV-st saadud jooniste ja juhiste põhjal. Mehine võistlusala meeldib paljudele ja rajaehitamise raskustestki saadi saksa sõprade abiga üle. Kelgutrassi ehitamine, olgu öeldud, on küllaltki keeruline töö, kus tuleb arvestada langemisnurkade, kurvide ja palju muuga. Grenoble'i olümpia-aastal igatahes peeti leningradlaste, grusiinlaste ning lätlaste osavõtul esimesed kelgutamisvõistlused ära ja rajaperemehed panid selle meie maal uudse spordi ajalukku kirja esimesed võiduleheküljed.

Nii et — ots on lahti. Asuti organiseerima üleliidulist kelguspordi föderatsiooni ja spordiühing «Urožai» võttis initsiaatorina selle ala arendamise enda südameasjaks. Võib-olla toimub start juba Sapporos. Aeg näitab. Teame, et peale Itaalia, Saksa FV ja Šveitsi harrastavad kelgusporti edukalt ka sotsialismimaade — Saksa DV, Tšehhoslovakkia ning Poola sportlased. Sõprade kogemused ja abi on igatahes kindlustatud.

Nagu kõigil teistelgi olümpiaaladel, vaieldi enne Grenoble'i võistlusi palju ka selle üle, kes saavad kulla Villard-de-Lans'i kelgurajal.

30 kilomeetrit olümpialinnast eemal (1050—1920 meetri kõrguse vahel) Vercors'i mägede lõunaosas lookleb 1100 meetri pikkune 17 kurviga kelgurada. Mõelgem! Sadu ja isegi tuhandeid kilomeetreid sõidavad võistlejad kelkudel enne suurvõistlusi maha, nende seljataga on tohutu kilometraaž ja kõik vaid selleks, et siis tulla ja panna treeninguvaev kilomeetripikkusesse rajajuppi. Võrdlusena võiks teadmiseks võtta sedagi, et Innsbrucki Iglsi rajaga võrreldes (keskmiselt 70 kilomeetrit tunnis) on Villard-de-Lans tunduvalt kiirem.

Naistest ennustati kuldmedali kandidaatideks Saksa DV võistlejaid eesotsas eelmiste olümpiamängude võitja, 24-aastase Raschau peenmehaaniku Ortrun Enderleiniga. Nimetati ka austerlannat Helene Thurnerit, Tšehhoslovakkia võistlejat Dana Beldovat ja Poola parimat Helena Macherit. Meestest hinnati kõige kõrgemalt Saksa DV kuulsuste, eelmiste olümpiamängude kuld- ja hõbemedalivõitjate Thomas Köhleri ja Klaus Bonsacki šansse. Kuid ka poolakas Vojnar, kes olümpiaeelses jõuproovis oli saksa virtuoosidest jagu saanud, võis võitjapjedestaalile tõusta. Veel oli poolakatel kaks vaprat kihutajat, vennad Gawiorid.

Kindlat võitjat ei saa kelgusõidus kunagi välja pakkuda. Seda ei saa ka küll teistelgi aladel, aga rohkem kui mujal, määrab siin võitjaid ja medalite saatust veel ilm. X taliolümpiamängudel ilm

kelgusõitjaid ei õnnistanud. Päev enne väljakuulutatud võistlust leidis vastav komisjon, et rada on ohtlikult pehme. Stardid lükati määramata aja peale edasi. Nii et kelgutamine ja bobisõit sõltuvad suuresti ilmastiku kapriisidest.

Teistel aladel aga jõudsid olümpiavõistlused juba haripunkti, meid täitis jäähokihasart ning suusatamisele kaasaelamise rõõmud ja Villard-de-Lans kadusid tükiks ajaks kõrvust.

Viimaks halastas ilmataat siiski ka kelgutajatele ja stardid anti. Jõuproov naiste ühelisel kelgul tekitas olümpialinnas sensatsiooni. Õigemini, uudis oli ebameeldiv. Kuldmedalipretendentideks peetud Saksa DV võistlejad diskvalifitseeriti. Vaidlused olid muidugi lõputud, kuid vastava komisjoni otsus jäi ikkagi jõusse. Sakslannad olevat enne starti toiminud määruste vastaselt. Nad olevat kelgujalaseid soojendanud (mingil kombel elektrimootori abil), mis pidi tunduvalt sõidukiirust tõstma.

Kolme sõidu järel tõusis ajaga 2.28,66 naiste ühelisel kelgul liidriks Itaalia võistleja Erica Lechner. Talle järgnesid parajate ajavahedega Christa Schmuck ja Angelika Dünhaupt Saksa Föderatiivsest Vabariigist.

Meeste ühelisel kelgul sai austerlane Manfred Schmid kolme sõidu koguajaks 2.52,48. Populaarne Thomas Köhler kaotas talle vaid 18 sekundikümnendikuga. Mida toob neljas sõit? Kas jõudude vahekord muutub? Kas sakslased (Klaus Bonsack oli kolmas, poolakas Zbigniew Gawior neljas ja austerlane Josef Feistmantl viies) suudavad korrata Innsbrucki võitu?

Ajalehed kirjutasid: «Ilmastikuolude tõttu ei õnnestu kelgutamisvõistlusi kuidagi lõpetada ja medaleid välja jagada.»

Pole raske ette kujutada, kuidas startide edasilükkamised, ajalehtede sõnumid ja kogu närviline miljöö võistlejate enesetundele mõjus.

Lõpuks olümpia kelgutamisvõistluste kohtunike kolleegium langetas otsuse: anda medalid välja kolme sõidu tulemuste põhjal. Nii tehtigi.

Sõnaga — Thomas Köhlerilt röövis ilm võimaluse kuldmedalile konkureerida. Kuid 28-aastase kehakultuuripedagoogi mehisust ja tahet ei röövinud miski. Kelguspordihuvilised ootasid pikisilmi paarissõitu ja neid haaras lausa paanika, kui ikka ja jälle start edasi lükati ning viimaks liikvele pääses jutt — jääbki sõitmata. Köhler ja Bonsack aga jätkasid rahulikult ettevalmistusi sõiduks.

«Ei räägita asjata, et neil meestel on närvid nagu terasköied,» kinnitasid saksa ajakirjanikud.

Igatahes Alpid andsid nende närvidele alla ja rahustasid kümneid tuhandeid kelguspordisõpru. Ühel hommikul oli Villard-de-Lans'i trassil kümme kraadi külma ning õhutemperatuur koguni —13°.

Anti lähe paarissõitudeks. Võistlusmaad siiski lühendati.

Aga võistlust kui niisugust tegelikult polnudki. Köhler ja

Bonsack olid teistest ülivõimsalt üle. Keegi ei suutnud trassi läbida alla 48 sekundi. Nemad kahekesi tegid seda mõlemas sõidus.

«Täna oli rada meie liitlane,» lausus Thomas Köhler kuldset retke lõpetades: «Täna oli rada kiire!»

Võitjad said aja 1.35,85. Austria paar Manfred Schmid ning Ewald Walch pärisid hõbemedali (1.36,34) ning Saksa Föderatiivse Vabariigi kelgutajad Wolfgang Winkler ja Fritz Nachman tulid kolmandaks (1.37,29).

Pärast finišit tunnistasid austerlased ühest suust:

«Nendes sõitudes oli Klausi ja Thomast võimatu lüüa.»

Bobisõidus ja kelgutamisvõistlustel jagati medalid kõige suuremate raskustega. Alpi-ilmad panid võistlejate närvid tõsisele proovile. Kuid vastu nad pidasid ja kinnitasid veel kord, et mõlemad alad on julgete ning vaprate päralt.

Taas, lumised nõlvad, kuid . . .

. . . sedapuhku jälle läänes. Grenoble'ist lääne pool paiknevad sporaadiliste metsamassiividega Vercors'i mäed. Nendes mägedes on sündinud ja üles kasvanud ka prantslaste spordi-iidol Jean-Claude Killy.

Nendel mägedel on prantslaste mälestustes eriline tähendus.

Mõistsime seda Autrans'is, kus prooviti jõudu murdmaal.

Me sõitsime sinna kord autobussis koos prantslastest sõpradega. Nad palusid:

«Laulge «Vene partisani»!»

Soov täideti. Natuke nukker lauluviis ja mäed jäid tollest päevast tuhmumatult meelde.

Mäed seisid meie ümber ja meie kohal oma hall-valges rüüs. Suured, tummad, saladuslikud. Mäed, nagu igaviku verstapostid. Võib-olla tolle laulu ja eriti laulusõnade mõjul, kus jutt oli vene partisanist, kes võitles mägedes kõrvuti prantsuse makiidega, mõtlesid paljudele raamatutele, filmidele ja lauludele, mis on pühendatud vastupanuliikumisele. Grenoble oli teatavasti üks vastupanuliikumise keskusi Prantsusmaal. Kahjuks olime suure olümpiapeo külalised ja olümpia ei andnud mahti nii palju, et üksikasjaliselt tutvuda Prantsusmaa vastupanuliikumise ajalooga ja paikadega, mis sellega seotud. Oleksime tahtnud kas või mõned päevadki astuda legendaarseks saanud Boriss Vilde jälgedes. Kuid võitluse märke nägime ja tundsime. Mõtlesime Oradourile ja mõistsime. Saksa fašistid poosid ja lasksid Prantsusmaal maha üle 200 000 prantsuse patrioodi. Pariisi külje all asub idülliline mäenõlvak. Mont Valerien. Rohkem kui 4,5 tuhande pariisi patrioodi elu kustus siin hitlerlaste kuulipildujate valangutes.

1960. aastal avati Mont Valerienis memoriaal. Memoriaali maaluses nekropolis on kiri: «Kodumaa pojad toovad võidu.»

See oli Autrans'is, ühel esimestest võistluspäevadest. Ma kõnelasin saksa keeles vana meest, kes seisis asula väljaku ääres ja näitas nähtavasti bussi. Ta pööras mulle selja.

Pärast räägiti.

«Siin on vähe neid, kes saksa keelt ei oska. Üks vähem, teine rohkem. Kuid nad ei taha rääkida. Parem on alguses juttu alustada vene keeles ja siis üksteise paremaks mõistmiseks saksa keelele üle minna.»

Soovitajal, nagu hiljem praktika näitas, oli õigus. Mägede rahvas ei unusta.

Samal päeval juhtusin Autrans'is marmorsamba juurde. Lihtne sammas, mis seisab keset küla, kätkeb endas palju. Kõigepealt ka võtme tolle vana mägilase esialgu kummalisena paistva käitumise mõistmiseks.

Ma lugesin samba tahkudelt aastaarve

1914—1918.

Ja edasi aasta 1940.

Kiri ütleb, et sammas on püstitatud isamaa vapratele poegadele. Ühel tahul on kohanimed, mis arvatavasti tähistavad lahingupaiku: Verdun, Somme, Alsage, Salonique. Siis on meeste nimed. Ma lihtsalt loendasin neid . . . kümme, viisteist, kakskümmend, kolmkümmend . . . palju, väga palju nimesid ühe väikese mägiküla kohta. Lausa uskumatult palju.

Õigus oli Ilja Ehrenburgil, kui ta ütles:

«Võib murda truudust sõnale, sõbrale, mehele või naisele. Ei või murda truudust surnuile.»

Et prantslased ise autobussis nõudsid meilt laulu «Vene partisanid», et nad seda ise kaasa laulsid, oli mõningal määral ühtekuuluvuse ja nähtamatute sõprusniitide kinnitus.

Ealt võisid nad olla vastupanuliikumisest osavõtjate lapsed ja lapselapsed.

Kuid verel on oma õigused. Seda ei tohi unustada meist keegi. Hea, et lihtsat tõde tuli meenutada ja korrata isegi niisugusel foorumil nagu olümpiamängud.

Nõukogude olümpialased ei unustanud neil päevil oma isade relvavendi ja austasid ühise võitluse mälestust. Paikadesse, kus makiid võitlesid fašismi vastu ja kuhu praegu on püstitatud mälestusmärgid, viidi rohkesti pärgi.

Autrans, väike mägiküla, laiub idüllilises orus. Siin on 16 hotelli, pansionid ja head võimalused suusatamiseks. Rohkesti lund. Olümpia jaoks oli Autrans'is palju ehitatud. Kõigepealt praktiline suusastaadion, kus olid barakid võistlejaile, kohtunikemajad ja kabiinid raadio- ning televisioonimeestele. Võistlusi jälgida oli mugav. Võistlejate tarbeks olid ehitatud veel elamud, pressikeskus, ei puudunud isegi soome saun, rääkimata muidugi

kõige vajalikumast — hüppetrampliinist kahevõistlejaile ja lasketiirust. Prantslaste informatsiooniorganiseerimist saab küll üksnes kiita. Kõigil võistlustel, mõni minut pärast ala lõppu sai iga ajakirjanik, võistleja ning pealtvaataja masinal löödud täpsed võistlusprotokollid, ja kui pealtvaataja Autrans'ist pärast võistlust Grenoble'isse jõudis (olümpialinn asus mägikülast 35 kilomeetri kaugel), olid siin juba müügil ajalehed, kus äsja nähtu-kuuldu sõnas ning pildis kajastatud.

Kõik põhjaalade võistlejad — murdmaasuusatajad, laskesuusatajad, mäehüppajad ning kahevõistlejad — elasid Autrans'is. Sellel oli muidugi suur eelis, sest võistlejad olid eraldatud olümpialinna suurest saginast ning said rahulikult kontsentreeruda oma spetsiaalaladel.

Naiste 10 kilomeetrit

Esmakordselt tulid naised olümpiamängudel suusarajale alles Oslos. 10 kilomeetrit oligi siis ainus distants, kus jõudu prooviti.

1952 Oslo — Lydia Wideman (Soome) — 41.40
1956 Cortina d'Ampezzo — Ljubov Kozõreva (NSVL) — 38.11
1960 Squaw Valley — Maria Gussakova (NSVL) — 39.46,6
1964 Innsbruck — Klavdia Bojarskihh (NSVL) — 40.24,3
1968 Grenoble — Toini Gustafsson (Rootsi) — 36.46,5

Cortina d'Ampezzos tulid Nõukogude naissuusatajad toime kaksikvõiduga (teine oli Radja Jerošina 38.16) ja Squaw Valleys koguni nelikvõiduga. (Neljas oli siis olümpiadebütant Alevtina Koltšina, keda praegu võime auga nimetada nõukogude suusaspordi üheks korüfeeks.) Innsbruckis seevastu kuulus meile veel ka kolmas ja neljas koht (Koltšina ning Mekšilo).

Autrans'is läksid kell 9 hommikul rajale 32 naist. Ilmastikuprognoosi üle — õhutemperatuur 3° sooja, lumetemperatuur 0° — ei tundnud meie treenerid rõõmu. Nimede järgi otsustades favoriitideks siiski meie naissuusatajad — Koltšina, Kulakova, Smirnova ja Salimžanova. Arvestatava konkurendina veel rootslanna Toini Gustafsson.

Kõik algas normaalselt. Kõik meie neli võistlejat lahkusid stardist nii, nagu oleme neid harjunud nägema. Hoogsa sammuga, võidutahteliselt. Teated distantsilt andsid esialgu lootust. Faadia Salimžanova püüdis oma eessõitjat rootslannat Barbro Tanot, Koltšina heitles edukalt soomlanna Senja Pusulaga ja möödus temast juba kolmandal kilomeetril. Ootasime põnevusega 5 km vaheaegu. Koltšinal 19.13,3, sekund halvem aeg Kulakoval. Üllatusena tuli siiski, et soomlanna Marjatta Kajosmaa oli distantsi suutnud katta 19.09,6 ja norralanna Inger Aufles 19.12,2 minutiga.

Seisime staadionil raja kõrval koos Rita Atškinaga. Mõtlesime, et distantsi teisel poolel paneb meie nelik ülevõimu maksma, kuid Rita Atškina päevitunud nägu oli murelik. Ta ütles vaid ühe sõna, mida hiljem kordas ka meie naissuusatajate treener Zoja Bolotova: «Määre!»

Vaevalt oli ta selle sõna öelnud, kui diktori hääl üle staadioni rõkkas: «Rootsi võistleja Toini Gustafsson sai 5 kilomeetri vaheajaks 18.55 . . .»

Asjane teade pühkis südamest senised kullalootused. Nii ka oli. Toini Gustafsson lausa lendas finiši. Kergelt ja sujuvalt, näol võluv valvenaeratus, ning kümned filmimehed olid kõhuli lumme heitnud, et Toini viimaseid meetreid huvitava rakursi alt lindile võtta. Sajad asjaarmastajad fotograafid klõpsutasid lakkamatult raja kõrval. Toini Gustafssoni võit oli ülivõimas. Teatava ootamatuse serveeris vast teade, et viimastel kilomeetritel tegi tugevat sõitu 28-aastane Norra politseiseersant Berit Mördre (5 kilomeetri järel oli ta vaid 7. kohal), kes sai hõbemedali. Ka «pronks» kuulus Norrale. Inger Aufles oli säilitanud oma koha, mille võitis kätte poolel distantsil. Võitjate ajad vastavad 36.46,5; 37.54,6; 37.59,9.

Alevtina Koltšina, Alevtina Smirnova ja Galina Kulakova tulid finiši raske sammuga. Tundus, nagu sõidaksid nad mööda mett. Pats-pats-pats! Kulakova jäi kuuendaks, Koltšina seitsmendaks, Smirnova üheteistkümnendaks ja Salimžanova koguni kolmeteistkümnendaks.

Olime Toini Gustafssoni õnnesäras väga löödud ja väga kurvad.

«Kas tohib olümpiavõistlusel määrdega alt minna?»

Zoja Bolotova kehitas nukralt õlgu ja ütles, et määrdeprobleem on meil juba iidne probleem. (Ärgem aga unustagem sedagi, et paljudel võistlustel on paljudele võistkondadele määrdekunst olnud probleemiks.)

Aga Toini Gustafssonile, kas temale polnud määre seekord probleemiks. See oli meie esimene küsimus õnnelikule «suusamissile».

«Ei,» vastas ta: «Treener pakkus meile hommikul viit valikut, igaüks võttis talle sobiva.»

30-aastane Toini Gustafsson, kes Grenoble'is pälvis maailma naisesisuusataja nime ning tunnistati paremuselt kolmandaks sportlaseks kogu olümpiaadil üldse (õigemini jagas ta 3.—4. kohta koos maratonivõitja Ole Ellefsäteriga), on rahvuselt soomlanna. Sõjapäevil evakueerus ta Rootsi. Ta on 162 sentimeetrit pikk ja kaalub 59 kilogrammi. Töötab Lempis võimlemisõpetajana.

Toini Gustafsson, kes Innsbruckis tuli samal distantsil vaid kaheksandaks ja sai hõbemedali Rootsi naiskonna koosseisus teatesõidus, ei saanud Grenoble'is kuldmedalit mitte niivõrd kogemuste ja aade viljana kui tõsise töö tulemusena. Alles 9 aastat

tagasi kuuldi tema nime esmakordselt spordimaailmas. Siis tuli ta Rootsi meistrivõistlustel kümne kilomeetri sõidus teiseks ja jäi viie kilomeetri jõuproovis kolmandaks.

Tema ettevalmistus Grenoble'i taliolümpiaks on vast põhjalikum kui ühelgi teisel. Toini alustas juba suvel krossijooksudega ning suuskadele läks 1967. aasta novembrikuu alguses. Enne kui ta olümpiaeelseteks võistlusteks starti läks, oli tal suuskadega kaetud juba rohkem kui 450 kilomeetrit + 1800 meetri kõrgusega mägedes treeninglaager! Harjutas 5—6 päeva nädalas ja võistles palju.

Niisugune ettevalmistus ei saanud jääda eduta. Toini Gustafsson jäi püüdmatuks ka 5 kilomeetri distantsil. Ta viis kaks «kuldaeilma tollita Prantsusmaalt oma kodulinna.

Toini Gustafsson andis maailma naissuusatajate eliidile näitliku ning valusa õppetunni.

5 kilomeetri distantsil, mis esmakordselt oli olümpiakavas Innsbruckis ja mille tookord võitis Klavdia Bojarskihh, tegid ka meie naissuusatajad «mehe töö». Kui Toini Gustafssoni teine kuldmedal maksis 16.45,2 minutit, siis Galina Kulakova lunastas hõbemedali 16.48,4 minutiga. Hõbemedal oli noorele võistlejale võit, kuid tal oli ometi ka võimalus Toini Gustafssoni trooni kõigutada. Sel distantsil finišeeris Toini Gustafsson vaevalt jalul püsides. Nende ajavahe, näete, pole kuigi suur, kui arvestada momenti, et Galina Kulakova kukkus. Kas võistlusärevusest, tähelepanematusest või kogemuste puudumisest? Räägiti, et erutusest. Kuid võiduks vajalikud sekundid läksid kaduma. Ta on Siberi tüdruk, kes oma teed suures spordis alustas alles kaks aastat enne Grenoble'it. Nad elasid udmurdi külas Stepanovas ja peres oli üheksa last, Galina kõige noorem. Ta on jõuline, looduslike eeldustega sõitja, kes tehnikat lihvides ning kogemuste kasvades võib kahtlemata kunagi kaugele jõuda.

Üht võistlejat tuleb aga kahtlemata vääriliselt hinnata ning ka imetleda. Kui üldse kellegi kohta kasutada sõna meister, tõeline meister, siis on see teeneline meistersportlane Alevtina Koltšina. «Nuustaku kange naine», nagu tema kohta meie vabariigis öeldakse, olgugi et võistleb Moskva «Dünamo» värvides ja on rahvuselt venelanna. Koos abikaasa Paveliga armusid nad aastaid tagasi Otepää metsadesse ja mägedesse ning nende poeg kasvabki praegu seal. 14 aastat püsib Alevtina Nõukogude Liidu koondises. Ta on saanud kaheksa maailmameistritiitlit ja tulnud olümpiavõitjaks. Ta on eeskuju. Ta oskas ka Grenoble'ist tuua kodumaale pronksmedali, kuigi seda oleksid pidanud tegema hoopis Atškina, kes jäi kuuendaks, või Smirnova, kes olümpial esines sootuks ebakindlalt. Kuid nii või teisiti, hõbe- ja pronksmedali ning võidetud kuuenda koha eest 5 km sõidus kriitikat teha ei saa. Need olid siiski helged minutid üldiselt Autrans'i hallis ajas. Ega Autrans meid eriti ei hellitanud.

Mis puutub aga Toini Gustafssoni, siis Rootsi ekspertide arvates võitis Toini 5 kilomeetri distantsil Grenoble'is maailma suusaspordi ajaloos absoluutselt parima aja. See väide võib näida suvaline, sest ühelgi olümpial pole olnud ju võrdseid võistlustingimusi (erinev maastikuprofiil, erinevad lumeolud jpm.). Kuid üht fakti ei saa eitada. Toini Gustafssoni võiduaeg 5 kilomeetri distantsil oli parem kui Harald Grönningenil 15 kilomeetri esimesel 5 kilomeetril. Enne olümpiat harjutas Toini Gustafsson koos maailma parimate meessuusatajatega ning sellest oli ilmselt ka kasu.

Murdmaasuusatajate tulemused paranevad aasta-aastalt lausa muinasjutulises tempos. 1964. a. olümpiavõitja Klavdia Bojarskihhi võiduaeg 17.50,5 oleks Grenoble'is andnud talle vaid 23. koha. Maailmameister A. Koltšina 1966. aastal Oslos sõidetud tulemus oleks ta Autrans'is toonud vaid 12. kohale.

Alevtina Koltšina kordas meile antud intervjuus paljusid neid tõdesid, millest oli juttu Atškinaga ja Bolotovaga:

«Niikaua kui pole kodumaiseid kvaliteetseid suusamäärdeid, jääme võrdsetest vastastest paratamatult maha.

Ka polnud meil selge, kes olümpial stardib. Kulakova, Atškina, mina . . . võistlus koha pärast koondises käis olümpiani välja. Selles võistluses pani igaüks meist välja viimase ja nii jõudsimegi liiga vara sportlikku vormi.

Normaalset ettevalmistust segas seegi, et meil pole veel õiget suusatamiskeskust ega baase. On aga kõik võimalused kujundada niisuguseks keskuseks näiteks kaunis Otepää.»

3×5 kilometerit

1956 Cortina d'Ampezzo — Soome naiskond (Polkunen, Hietamies, Rantanen) — 1:09.01
1960 Squaw Valley — Rootsi (Johansson, Strandberg, Ruthström) — 1:04.21,4
1964 Innsbruck — NSV Liit (Koltšina, Mekšilo, Bojarskihh) — 59.20,2
1968 Grenoble — Norra (Aufles, Damon, Mördre) — 57.30,0

Teatesuusatamist saatis taas olümpiapäevade sagedane nähtus — udu. Udu oli isegi niivõrd tihe, et staadionil ei saanud ajatablool numbreid eraldada. Üldse meenutas õhk ja lumi toda meile nii õnnetut kümne kilomeetri võistluspäeva.

Esimene vahetus: Norral Aufles, Nõukogude Liidul Koltšina, Rootsil Standberg ja Soomel Pusula. Stardis paistis meil kõik hästi klappivat. Alevtina Koltšina libisemine oli hea ja loota võis kõige paremat. Etapi lõpp purustas need lootused. Aufles lõi kõiki kindlalt. Meil puudus siiani informatsioon 28-aastase norra arstipsühhiaatri võistlusvormist ning võimetest. Nüüd nägime. Viimastel meetritel edestas Koltšinat veel ka Pusula. Teatati tulemused:

Aufles — 19.08; Pusula — 19.32,4; Koltšina — 19.32,8. Standberg sai alles viienda aja — 19.46,7.

Jäi küsimus — mida suudavad Rita Atškina ja Galina Kulakova? Oli teada, et teises vahetuses «lendab ka suusamiss» Gustafsson. Kuidas on tema võistlusvorm seekord. Toini Gustafsson püüdiski Rita Atškina kinni ning näitas ühtlasi päeva parimat aega — 18.56,7. Norra võistleja, koduperenaine Damon sõitis ajaga 19.19,5 ning Atškina sai 19.31,2. Oli selge, et «kulla» ja «hõbeda» jagavad omavahel Rootsi ja Norra valge-lume-kuningannad. Enne viimast etappi kaotasime liidritele 33 sekundit. Ka Berit Mördre võistlusvormist oli meil ähmane ettekujutus (enne olümpiamänge oli ta jaanuarikuus võistlustel kaotanud Toini Gustafssonile vaid 5 sekundiga). Nüüd võttis ta kokku kogu jõu ja tõi Norra naiskonna kuldmedalile. Rootsile kuulus «hõbe» ja meile «pronks». Naljakas mõelda! Isegi meie naissuusatajate kõrgvormi aastatel (välja arvatud Innsbruck) ei ole olümpiamängudel kunagi meil teatesuusatamises vedanud.

Seegi pähkel tuleb nõukogude treeneritel ajapikku katki hammustada! Norralannad ise arvasid pärast võitu:

«Nõukogude teatesuusatajatel, peale suurepärase Alevtina Koltšina, ei ole veel vajalikku võistlejanärvi.»

Kui jäähokivõistlustel jääpalees andsid võistlustele tooni nõukogude mängijad ja turistid, jäästaadionil hollandlased ja norralased, Chamrousse'is prantslased, siis Autrans'is olid võistluste ilmestajateks kahtlemata soomlased, eriti siis, kui valgele rajale läksid meessuusatajad.

Grenoble'ist Autrans'i sõites juhtus kord reisikaaslaseks tüüakas soomlane, hülgenahast saabastes ja suusamütsis. Jutukas mees. Aastaid pidi olema tal minu mäletamist pidi üle kuuekümne, aga tervist õhkus see-eest nagu noorest tammest. Ta ütles, et on näinud kõiki taliolümpiaade Sankt Moritzist peale, teeb ka ise veel Soomemaal pikki suusatiire (uhkusega rõhutas mees sedagi, et sageli sõidavad koos Urho Kaleva Kekkoneniga. Kuna siinkohal jutulõng Soome presidenti puudutas, jutustan lookese, mis olümpialinnas kiiresti levis. Pärast Soome jäähokimeeskonna võitu Kanada üle olid võitjad selle kordamineku joovastuses helistanud samal ööl presidendile. U. K. Kekkonen olevat vastanud: «Jään ootama teilt sõnumit Tšehhoslovakkia võitmise kohta. Siis räägime pikemalt.» Teine kõne jäi ilmselt ära, kuigi üle noatera.)

Soomlane-turist oli heas tujus ja algavate suusavõistluste kohta ütles kohe välja, et Soomel peaksid hüvad päevad tulema, et kõvemat meest kui Eero pole kellelgi välja panna ja ega Laurila ning Oikarainengi «nõrgad poikad» ole.

Üldiselt jäime nõusse.

Loomulikult ei ergutatud Autrans'is võistlejaid mitte sellise järjekindlusega kui jäästaadionil, sest suusatajaid sai tervitada üksnes stardis ning finišis. Kuid hasarti jätkus siingi. Soome

turistidel oli kaasas hiigelelukas, mis iga soome võistleja silmapilgule ilmumisel kõrgele peakohale tõsteti ja ... siis läks kooril käsi lahti. Tolle eluka nimetus oli «hamster» ja sõnaraamatu järgi tähendab see põllukahjurit. Hamsteri groteskne pea sai alguse Soome «Mainos TV» poolt korraldatavast «Tervetuloa» saatest. Seal läbiviidava «Hamsterileikki» tühja loosi saajale anti hamsteri groteskne pea. Täisloosideks olid esemed ja peavõiduks reis olümpiamängudele ühe marga eest. Need õnnelikud, kes ühe marga eest taliolümpiale pääsesid, valisid embleemiks kepi otsas kantava hamsteri «suurendatud väljaande».

Autrans'is lootsime kohata pealtvaatajate hulgas ka eelmiste taliolümpiaadide kangelast Veikko Hakulinenit, kuid ... kahjuks teda polnud. Küll oli kohale sõitnud rootslaste kuulsus, mees, kelle võidud jäid ka Grenoble'is ületamata, — Sixten Jernberg.

Meeste 30 kilometrit

Esmakordselt võisteldi sel distantsil ja ka 15 km suusatamises Cortina d'Ampezzos.

1956 Cortina d'Ampezzo — Veikko Hakulinen (Soome) 1:44.06
1960 Squaw Valley — Sixten Jernberg (Rootsi) 1:51.03,9
1964 Innsbruck — Eero Mäntyranta (Soome) 1:30.50,7
1968 Grenoble — Franco Nones (Itaalia) 1:35.39,2

Meeste 15 kilometrit

1956 Cortina d'Ampezzo — Hallgeir Brenden (Norra) 49.39.
1960 Squaw Valley — Hakon Brusveen (Norra) 51.55,5
1964 Innsbruck — Eero Mäntyranta (Soome) 50.54,1
1968 Grenoble — Harald Grönningen (Norra) 47.54,2

Kuidas küll Franco Nonesi võitu ei tituleeritud. «Suurüllatus», «sensatsioon ava-alal», «lendava itaallase ootamatu vastupidavus».

Jällegi tuleb puudutada tuttavat teemat. Kui me oleksime teadnud temast niisama palju kui Eero Mäntyrantast või Arto Tiainenist, me ei tarvitaks neid mõisteid ja epiteete. Me teadsime vaid seda, et väike naeratav itaalia tolliametnik, kes on pärit piirilähärsest Castello linnast, pole nõrk suusataja. Näiteks maailmameistrivõistlustel Oslos tuli ta 30 kilomeetri sõidus kuuendaks ja samadel võistlustel sai teatesõidus pronksmedali. Veel enne seda oli ta Holmenkollenis 50 kilomeetri maratonis neljas. See oligi kogu informatsioon. Me ei teadnud seda, et Grenoble'i olümpiaks oli ta päevast päeva väga visalt harjutanud samades klimaatilistes

tingimustes, mis valitsevad Autrans'is. Ta oli n.-ö. sisse elanud ilmamuutustele ja vastavalt sellele välja töötanud ning praktikas ära proovinud kõik määrdesegud. Keegi ei teadnud tema kiirust ja jõuvarusid.

Seisime üsna stardi lähedal ja meie kõrvu jäid helisema soomlaste vägevad saatesõnad: «Näita, Eero! Eero, Eero, hei!»

Me jäime kannatlikult ootama Eero Mäntyranta 10 kilomeetri vaheaega. Kui elektritablool süttis nimi — Franco Nones, Itaalia, aeg 31.43,7, siis me lihtsalt imestasime: «Ennäe itaallast, oskas enesele tähelepanu tõmmata!» Teine number oli meie endi Vladimir Voronkov ajaga 32.05,4. Siis meenutasime. Selsamal distantsil on meie jaoks üllatavad traditsioonid. 3 pronksmedalit kolmelt eelmiselt olümpialt. Pavel Koltšin Cortina d'Ampezzos, Nikolai Anikin, meie suusatajate vanemtreener Grenoble'is, oli kolmas Squaw Valleys ja Igor Vorontšihhin Innsbruckis. Kas nüüd Vladimir Voronkov rikub seda traditsiooni?

Hiljem ütles Franco Nones: «Ma ootasin suuremat aktiivsust skandinaavlastelt ja mind üllatas venelase tugev algus. Mul endal kulges kõik plaanikohaselt.»

Ilmselt ei teadnud Franco Nonesi jõuvarusid ka kaasvõistlejad. Seda üllatusmomenti oli ta ilmselt arvestanud. Jällegi tema enda sõnad finišijärgses intervjuus: «Minu treener, rootslane Nilsson õhutas mind: «Sõida, sõida, sõida igasuguse ilmaga, sest ainult nii kasvab sul usk oma jõusse. Ühel rahvusvahelisel võistlusel Skandinaavias enne olümpiat jäin viiendaks, siis kordasin endale: «Ei, Franco, sa oled veel liiga nõrk selleks, et põhjamaa parematega rinda pista. Nilssonil on õigus. Sõida, sõida lakkamatult.»

Ja ta tegi seda. Tol päikesest kullatud päeval, mil õhutemperatuur oli −8° ja lumi −12° ja mis sobis itaallase enesetundele, läks ta starti täis usku treeningul kogutud võimetesse. Ta teadis, et konkurendid arvavad: kaua ta ikka tuiskab. Itaallased on tuntud rohkem temperamendi kui vastupidavuse poolest. Nii mõtlesime meiegi, kui Nonesil oli selja taga juba 20 kilomeetrit vaheajaga 1.07.40,4. Eero Mäntyranta oli tõusnud juba teiseks, norralane Odd Martinsen kolmandaks, soomlane Kalevi Laurila neljandaks ning Voronkov, Nõukogudemaa neliku kõige noorem (ta oli 23-aastane), langenud viiendaks.

Itaallane ei väsinudki. Nii nagu ta juhtima asus, nii ta ka lõpetas. Hoopis Eero Mäntyranta oli see, kelle jõuvarud lõppesid ja kes pärast ütles, et võistlusrada oli hullem kui slaalomitrass. Ta laskis enesest mööda Odd Martinseni ja meie Vladimir Voronkovil ei õnnestunud traditsiooni jätkata. Voronkov jäi neljandaks.

Franco Nones pühitses suurt võitu. Itaallased juubeldasid neile omase temperamendiga. Itaalia ajalehed trükkisid tema võidu tähendusrikka pealkirja all: «Skandinaavlaste hegemoonia suusatamises on murtud.»

Ajalehtede kõlavatele pealkirjadele Skandinaaviamaade hegemoonia murdumisest suusatamises pärast Franco Nonesi võitu reageerisid rootslased ja soomlased neile omase huumoriga.

Olümpiakülas hakkasid rootslased itaallasest olümpiavõitjat nimetama Nonesströmiks.

Miks?

Nad põhjendasid: tal on rootslasest treener ja sõidul kasutab ta rootsi määrdeid. Põhilise ettevalmistuse kuldmedali võitmiseks sai Nones samuti Rootsis.

Soomlased seevastu kinnitasid: pool Nonesi kuldmedalist kuulub Soomele.

Miks?

«Tal elab pruut Soomes, Kuopio linnas!»

Mis kostis olümpiavõitja ise? (Muuseas, Franco Nones räägib peale emakeele veel inglise, saksa, prantsuse, rootsi ja norra keelt.)

Tema ise vaid naeris.

Franco Nones oli lahke sõna ning helde käega mees. Autogramme jagas kõigile, kes soovisid. Vastas igale ajakirjaniku küsimusele. Tema treener kinnitas niipalju: «Kulda ma ei lootnud, medalit aga küll.» Franco Nones on üsna ideaalne suusatajakuju. 27-aastane tolliametnik on lüheldast kasvu (168 sm pikk) ja kaalub 62 kilogrammi. Tema sõidustiil on sama mis meie ja kõigil maailma parematel. Ületas ta aga, nagu Mäntyranta ütles, — tapva tempoga.

Bengt Nilsson õpetab itaalia suusatajaid 1958. aastast. Nones sattus rootslase käe alla 1962. aastal. Treener mainis: «Ma hindan tema raugematut tahet ja püsivust.»

Kas Franco Nones purustas tõesti skandinaavlaste hegemoonia?

Ei!

Seda tõestas juba järgmisel distantsil — 15 kilomeetri võistlusmaal — ei keegi muu kui ligi 2 meetri pikkune norra suusahiiglane Harald Grönningen.

Nõukogude murdmaasõitjate peres analüüsiti 30 kilomeetri distantsi vaheaegu üksipulki. Vladimir Voronkovi neljas koht ning aeg (1.27.10,8) polnud iseenesest halb. Aga Valeri Tarakanov, kes jäi 17. kohale, ja eelkõige muidugi Anatoli Akentjev, kellele olid pandud kõik lootused?

Jällegi samad sõnad mis naiste 10 kilomeetri sõidu ajal: määre!

Tõsi, teaduslikust aspektist analüüsides võib kinnitada sedagi, et võib-olla tõesti oleks meie suusaesinduse juures pidanud töötama kogemustega füsioloog. Koos psühholoogiga oleks temast kasu olnud. Kuid määrdeprobleem jääb siiski jõusse. See on uskumatu, et kõigi teiste tuntumate suusamaade meeskondade juures töötavad kogemustega määrdemeistrid, aga meil neid polnud. Tuleb jääda nõusse nendega, kes kinnitavad, et eriti sulailma puhul on vaja määrdemeistrit, kes oskab valmistada õige segu. Pisut sündmustest ette rutates võib kinnitada fakti: 30 kilomeetri ja mara-

tonidistantsil oli meil mõningat edu ja siis olid ka ilmastikutingimused normaalsed. Maratoni ajal näiteks −4° C. Sprint ja teatesõit toimusid sulalumel.

Noil päevil Autrans'is, kui määrdeprobleem päevakorda kerkis, kõlas nõukogude suusatajate koosolekutel rohkem kui üks kord nimi: Karl Lont. Oli teada, et tallinlane viibib turistina Grenoble'is, ja kostis mitmeidki hääli selle poolt, et Lont tuleb maksku mis maksab üles leida. Kuid selge on seegi, et vaevalt oleks ka tema n.-ö. kahekümne neljandal tunnil osanud enam midagi parandada, sest Autrans'i lumeolud olid meie suusaspordi spetsialistile siiski võõrad. Et eesti treenerid peale tippvormi ajastamise ja psühholoogilise ettevalmistuse määrdekunsti siiski tunnevad, see ilmnes selgesti NSV Liidu meistrivõistlustel Otepääl, kus Eesti esindus saavutas meie suusaspordi ajaloos enneolematu edu.

Niisiis 15 kilomeetrit. 15 oli vastus nendele, kes rääkisid Skandinaavia ülevõimu murdumisest suusaradadel. Ma loetlen siinkohal ilma aegu näitamata (vt. tabelid raamatu lõpus) võistlejate nimed nende paremuse järgi. Grönningeni järel Mäntyranta, siis rootslane Larsson ja soomlane Laurila, edasi Halvarsson ja Andersson (mõlemad Rootsi), siis Tyldum ning Martinsen (Norra) ja meie Tarakanovi järel taas Oikarainen.

Harald Grönningen, kes juba Innsbruckis sai kaks hõbemedalit ja maratonis kuuendaks jäi, on korvpallitsentri kasvuga, väga ratsionaalse stiiliga sõitja. Oma sõidustiili täiustas ta eriti olümpiaeelsetel aastatel. Innsbrucki põhjal ristiti ta «igaveseks teiseks». Nüüd ta siis tõestas kõige raskemates tingimustes — sulalumel ja udus —, et ta võib olla ka parimatest parimate hulgas esimene. Rahvusvahelisele suusarajale tuli Harald Grönningen alles 1959. aastal. Siis sai ta Sverdlovski võistlustel 15 kilomeetris 7. koha ja jäi 30 kilomeetri sõidus 14. kohale. Ta on sündinud ja kasvanud maal ning töötab oma talus Trondheimi lähedal. Ta ise ütles pärast finišit: «See distants oli tugevate, füüsiliselt hästi ettevalmistatud meeste jaoks.»

Et norralased «papist poisid» pole ja et põhjamaadel suusasport au sees seisab, seda tõestati veel kord meeste 4×10 km teatesõidus.

4×10 kilometeri teatesuusatamine

1936 Garmisch-Partenkirchen — Soome (Nurmela, Karpinen, Lähde, Jalkanen) 2:41.33
1948 Sankt Moritz — Rootsi (Östensson, Taepp, Eriksson, Lundström) 2:32.08
1952 Oslo — Soome (Hasu, Lonkila, Korhonen, Mäkela) 2:20.16
1956 Cortina d'Ampezzo — NSV Liit (Terentjev, Koltšin, Anikin, Kuzin) 2:15.30

1960 Squaw Valley — Soome (Alatalo, Mäntyranta, Huhtala, Hakulinen) 2:18.45,6
1964 Innsbruck — Rootsi (Asph, Jernberg, Stefansson, Rönnlund) 2:18.34,6
1968 Grenoble — Norra (Martinsen, Tyldum, Grönningen, Ellefsäter) 2:08.33,5

Sama Odd Martinsen, kes meeste 30 kilomeetris hõbemedali võitis, näitas ennast ka teatesõidu esimese mehena medaliväärselt. Tema konkureeris Halvarssoni, Voronkovi ja Oikaraineniga. 30 kilomeetri eduka sõidu põhjal arvestati ka itaallasi teatesõidu peamiste konkurentidena, aga juba esimeses vahetuses oli selge, et Giulio de Florianil pole õiget hoogu ega minekut. Tema sõit oli isegi nagu tujutu. See-eest oli Odd Martinsen häälestatud võidujanuliselt. Ta asus kohe liidripositsioonile, ja kuigi Voronkov laskis mööda rootslase Halvarssoni, sõitsid mõlemad suusk-suusas ning kaotasid 7. kilomeetril liidrile ligi kolmkümmend sekundit. Martinsen ilmuski esimesena staadionile ja andis stardiõiguse Tyldumile. Nagu pärast teatati, oli Martinsen teatesõidu päevakangelaseks. Tema aega — 31.57,3 — ei suutnud ületada ühegi maa ükski võistleja. Tema toodud edu hoidsid mehed, nagu Tyldum, Grönningen ja Ellefsäter. Juba poolel teatedistantsil oli selge, et Norra jääb praktiliselt kõigile püüdmatuks, olgugi et rootslased (Halvarsson, Andersson, Larsson ja Rönnlund) tegid «kulla» võitmiseks tõsiseid ponnistusi. Miski ei aidanud. Ka mitte vanameister Sixten Jernbergi kogemustepagas ja näpunäited, kes teatesõidule elas kaasa kogu hingest. Rootsi meessuusatajad jäidki Autrans'is ilma «kullata».

Norra suusatajad olid seekord klass omaette. Täiusliku sõidutehnika, vastupidavuse ja kiiruse poolest paistsid neli meest teiste hulgast igatahes silma. Muidugi ei tohi unustada ka nende määrdekunsti. 33-aastasest veteranist Harald Grönningenist juba rääkisime. Kõige noorem oli neist Pal Tyldum, metsaraiuja (ehk siit see sitkus ning kätejõudki), kes olümpiavõistkonda tuli aasta enne Grenoble'it, olles Norra meistrivõistlustel tasku pistnud 15 kilomeetri tšempionimedali. Ta oli 25-aastane. Ka Odd Martinsen ja Ole Ellefsäter on metsamehed. Mõlemad töötavad metsatehnikutena.

Üldse näib, et Skandinaaviamaades pööratakse murdmaasuusatajate eluviisidele suurt tähelepanu. Nad töötavad kas piirivalves või metsatöölistena, seega elavad vaba looduse keskel. Kogu nende elu on liikumine. Võtkem kas või tolliametnik Franco Nones. Tema edu on ju ühtlasi ka Skandinaaviamaade koolkonna edu. Lisaks rootslasest treenerile harjutab ja võistleb Franco Nones igal sügisel Skandinaavias.

Rootsi, Norra ja Soome murdmaasuusatajate juures torkas silma veel seegi, et, austades oma konkurente, hindavad nad asjalikult kõigi kaasvõistlejate nõrku ja tugevaid külgi ja arvestavad

sealjuures kainelt ning asjalikult oma reserve ja võimalusi. Hea näide selles osas on veel kord Fred Anton Maierist, kuigi see ei kuulu murdmaasuusatajate reportaaži. Aga tundub, et tema sõnad on iseloomulikud ka Mäntyrantale, Grönningenile või Rönnlundile. Fred Anton Maier ütles, et kõige suuremat rahulolu tunneb ta siis, kui on andnud endast maksimumi. Pärast kaotust 10 000 meetri distantsil Höglinile polnud temas kahetsuse, viha või solvumise jälgegi. Ta oli teinud, mida oli suutnud. Ta ütles: «Sekunditki rohkem poleks ma endast välja pigistanud.»

Ka Soome ja Norra suusatreenerid saatsid Autrans'is oma mehed rajale ainsa nõuandega:

«Tee, mis suudad!»

Ei planeeritud võitjatiitlit, kõrget kohta või medalit.

Mehed tegid, mis suutsid ja milleks võimelised olid.

Norra meeskond sai ajaks 2:08.33,5 ja Rootsi 2:10.13,2. Vahe oli paras ja Assar Rönnlundil polnud Ellefsäteri vastu midagi ette võtta. Samasugune vahe lahutas liidritest ka pronksmedali kandidaate. Rajal olid «vana rebane» Mäntyranta ning meie Vjatšeslav Vedenin. Kumb neist? Küllap Mäntyrantale oli selge, et rootslasi püüda ei saa, kuid oma jõuvarud oskas ta pealtvaatajate närvidel suurepäraselt välja mängida ja soome suusatajatele nime teha.

Me ootasime viimast vahetust põnevusega ja vaatasime lumisele nõlvale silmad valusaks. Siis nad ilmusidki silmapiirile. Eero sõitis Eero ja otse tema kannul kihutas Vjatšeslav. Vjatšeslav Vedenin, kes oma täisvõimeid näitas olümpia eelviimasel päeval maratonis, esines ka siin mehiselt. Mõnisada meetrit enne finišit leidis ta endas jõudu Eero Mäntyrantast mööda minna. Veli Saarinen ütles võistluse lõppedes: «Ma poleks uskunud, et Vedeninil on selline võitlejahing.» Möödumine oli siiski varajane. Mäntyranta tundis oma jõudu.

Huvitav oli jälgida Soome turistide psüühikat. Kogu teatesõidu vältel olid nad murelikud ja kuidagi löödud, sest võistkonna koosseisu arvestades loodeti Soomele ilmselt võitu. Aga kui nüüd algas duell Vedenini ning Mäntyranta vahel, oli kõik muu unustatud. Nüüd nad elasid kaasa nii, nagu käiks võistlus kuldmedali pärast.

«Eero, Eero, hei! Eero, Eero, hei!» kaikus lakkamatult nii siinkui sealpool rada. Ja kui Mäntyranta viimastel meetritel Vedeninit edestas, oli ta Soome turistide-spordisõprade silmis suurim päevakangelane, nagu kuldmedali võitja. Tema nime ette kuhjati ajalehtedes loendamatult epiteete.

Oli see kõik Eero Mäntyrantal tahtlikult sedaviisi välja mängitud või kuidas, aga Grenoble'is ilma kullata jäänud Soome suusakuulsust peeti spetsialistide poolt siiski Autrans'i rajal sõitjaks nr. 1. Kui taoline küsimus esitati Sixten Jernbergile, siis vastas temagi kõhklemata: «Parim mees Autrans'is oli Eero Mäntyranta.» (Teatesõidu pronksmedali otsustas paljude arvates asjaolu,

et Vedeninist möödudes sattus Mäntyranta välisrajale, mis oli jäine ja kus libisemine oli parem.)

Nõukogude teatemeeskonna sõitu kommenteeris tuntud suusatajа, NSV Liidu meistersportlane J. Kudrjašov:

«Meil olid siin kindlad medališansid, kuid me ei osanud neid kasutada. Mulle jääb arusaamatuks juba meeskonna koosseis. Miks jäeti välja Vorontšihhin jne. Ma ei kujuta hästi ette ka Voronkovi esimese vahetuse mehena, kuna tal puuduvad selleks kogemused. Esimene vahetus on eriti tähtis. Voronkov oleks pidanud sõitma kas teist või kolmandat vahetust. Tarakanovi 40-sekundiline kaotus Laurilale oli vast peamiseks põhjuseks, mis andis Mäntyrantale võimaluse võita.»

Kas oli meistersportlasel õigus, ei tea? Igatahes pronksmedal rippus õhus, kuid kätte me seda ei saanud. Jällegi — ka ilm ei olnud meie poolt.

Tartlane Hans Gross, kes Autrans'is tegi teaduslikke vaatlusi, polnud üldiselt pessimistlikult häälestatud ka pärast kaotusi. Ta analüüsis olukordi üsna kainelt. Võrreldes viimaste MM-võistlustega Holmenkollenis, olid olümpiastardid ilmselt edukamad.

Paremat esinemist segas tema arvates kahtlemata veel seegi, et Autrans'i kõrgrajale tuldi madalamal asuvast treeningupaigast. Soomlased seevastu valmistusid olümpiaks 1600 m, norralased ning rootslased koguni 1800 m kõrgusel merepinnast.

Tehnika poolest peab Hans Gross meie suustajaid maailma paremateks võrdseks. Ühel jutuajamisel aga lisas Eero Mäntyranta koguni sõnad: «Treeningu mahu poolest on nõukogude suusatajad kõigist teistest ees. Nende kolm «V-d» on kõvad.»*

Seega tuleb siis ebaedu põhjusi otsida valesti planeeritud ettevalmistusest, määrdekunsti vähesest tundmisest ning veel ühest tegurist, millest jutustas Hans Gross. Psüühiline barjäär.

«Võistlus koha pärast koondises algas juba oktoobrikuus ning kestis olümpiamängudeni välja. Meie võistlejatelt nõuti ainult «kulda», vastasel juhul loetakse kõik tema saavutused «nulliks». Sadade hulgas saab võita vaid üks ja alati ei saa see olla meie sportlane. Selle asemel et sportlast innustada, sisendada talle usku oma võimetesse ja jõusse, teeme me sageli kõige pisemagi ebaõnnestumise puhul põhjendamatut kriitikat. Autrans'i suusavõistlused näitasidki, et need n.-ö. oma aja äraelanud kasvatusmeetodid lõid võistlejate hulgas meeleolu, mis ei tulnud kasuks olümpiakulla võitmisel.»

Olgu nüüd Hans Grossi väitega kuidas on, kuid tõetera seisab tõepoolest selles, et iga võistleja ettevalmistamine suurstardiks nõuab oskuslikku ja individuaalset lähenemist.

Paraku ei peetud seda Autrans'is igal sammul silmas. Meie päevad Grenoble'is koosnesid võitudest, kaotustest ja kaasaelamise

* Mõeldud Vedenin, Voronkov, Vorontšihhin.

rõõmust, omavahelistest vaidlustest ning kihlvedudest. Magama saime alati uue ööpäeva hakul. Uni mägede rüpes oli sügav ja kosutav. Ärgates tervitasid meid taas Vercors'i ning Belledonne'i lumised tipud, päike lumel ja kosutav tuul. Meie viimased olümpiarõõmud on samuti mägede kingitus.

Jällegi Autrans. Suusatamise viimane ala. 17. veebruaril kell 12.34 läks 50 kilomeetri pikkusele maratonirajale esimesena austerlane Andreas Janec, tema järel norralane Odd Martinsen, siis Pauli Siitonen . . .

Meeste 50 kilomeetri suusatamine

1924 Chamonix — Thorleif Haug (Norra) — 3:44,32
1928 Sankt Moritz — Per-Erik Hedlund (Rootsi) 4:52,03
1932 Lake Placid — Veli Saarinen (Soome) 4:28,00
1936 Garmisch-Partenkirchen — Elis Viklund (Rootsi) 3:30,11
1948 Sankt Moritz — Nils Karlsson (Rootsi) 3:47,48
1952 Oslo — Veikko Hakulinen (Soome) 3:33,33
1956 Cortina d'Ampezzo — Sixten Jernberg (Rootsi) 2:50,27
1960 Squaw Valley — Kalevi Hämäläinen (Soome) 2:59.06,3
1964 Innsbruck — Sixten Jernberg (Rootsi) 2:43.52,8
1968 Grenoble — Ole Ellefsäter (Norra) 2:28.45,8

Me ei lootnud sellest maratonist midagi. Olime eelneva kahe nädala jooksul Autrans'is harjunud lootuste hajumisega illusioonide õhkõrnaks seebimulliks. Olime iga võistluspäeva järel ajanud juttu meie treenerite ja spetsialistidega, küll Anikini, Koltšini ja teistegagi. Pärast iga ebaõnnestumist oli lootus järgmisele alale, see lootus oli enamasti seotud nimedega nagu Anatoli Akentjev ja Vladimir Voronkov. Kuid kõigil suusadistantsidel näis, et Fortuna on meie mehed Grenoble'is lõplikult hüljanud. Maratoni stardiprotokollis figureerisid pealegi nimed, kelle võimekuses sugugi kahelda ei saanud: Assar Rönnlund, Kalevi Laurila, Eero Mäntyranta, Gunnar Larsson, Hannu Taipale, Ole Ellefsäter . . .

41. stardinumbri all rajale läinud Vjatšeslav Vedenin oli 15 kilomeetri järel 10. kohal, 25 kilomeetri järel ikka veel kümnes, ent neljandal kilomeetrikümnel juba kolmas. «Hõbedale» tõi mehe seega distantsi viimane viiendik. Nagu ajalehed hiljem kinnitasid, polnud Ole Ellefsäteri võidus sel kuninglikul distantsil kahtlust. 15 kilomeetri järel oli ta teine, veel enne poole võistlusmaa läbimist tõusis esimeseks ja nii ka lõpetas. Maratonil on olnud kõigil olümpiavõistlustel eriline koht. Seepärast öeldaksegi — kuninglik distants. Maratonivõitjat peetakse suusaradade kuningaks. Olgugi et asjatundjad nimetasid Grenoble'i suusavõistluste parimaks meheks Eero Mäntyrantat (maratonis finišeeris Eero alles 15-ndana. Egas Pekka Tiilikainen, teravmeelne, nagu ta on, ei

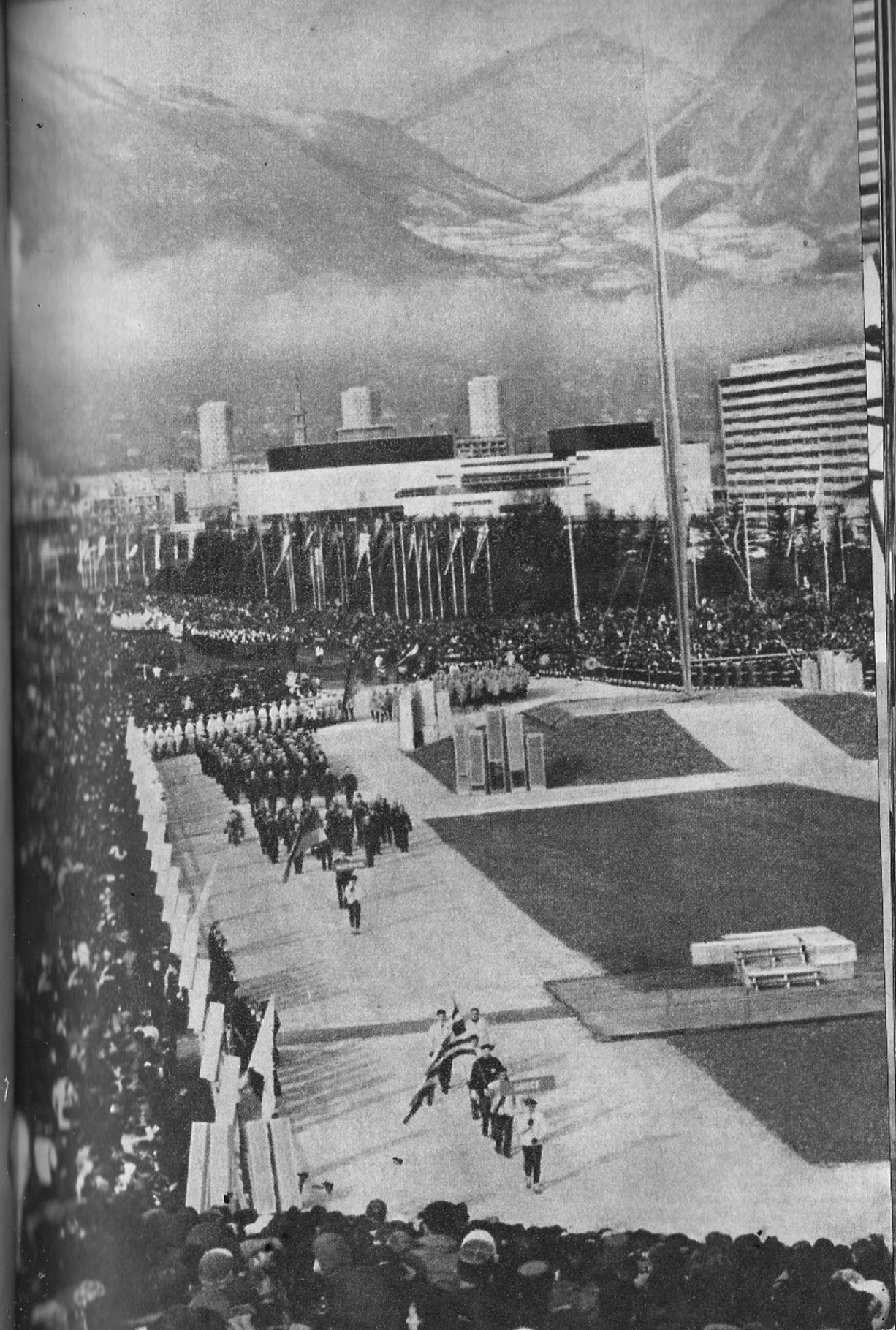

See on olümpia sünnimaa — Kreeka delegatsioon

Staadionile tuleb Nõukogude Liidu võistlejaterivi. Meie riigilippu kannab laskesuusatamise maailmameister Viktor Mamatov

Heisatakse olümpialipp

Iluuisutamise maailmameister prantslane Alain Calmat astub mööda trepisõrestikku. 96 astet üles siis . . .

. . . loidab X taliolümpiamängude tuli. Rahutuli

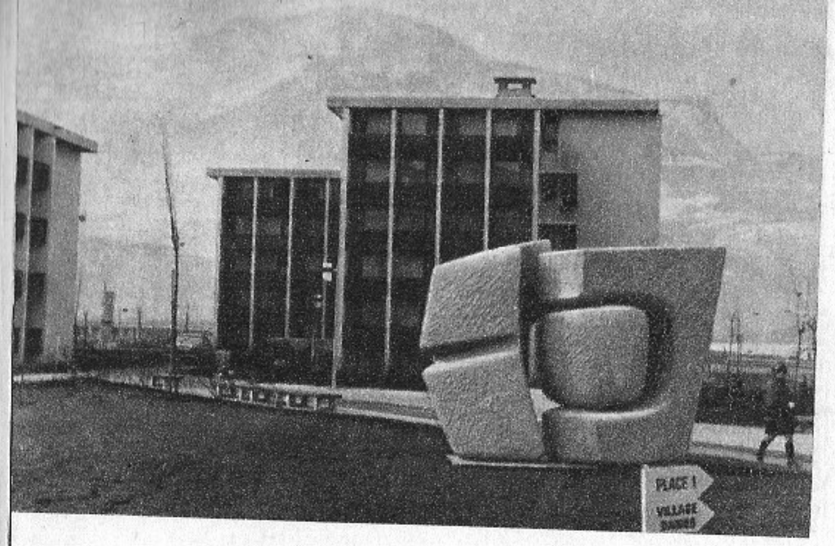

Olümpialinna majad

Grenoble jääb mälestustesse oma õhtuse tuledesäraga nagu kaunis pärl Alpi mägedekees

Nõukogude «jääkasakate» kuldne tee. Võistlusmomendid Rootsi, Ameerika, Saksa DV ja Tšehhoslovakkia mängijate vastu

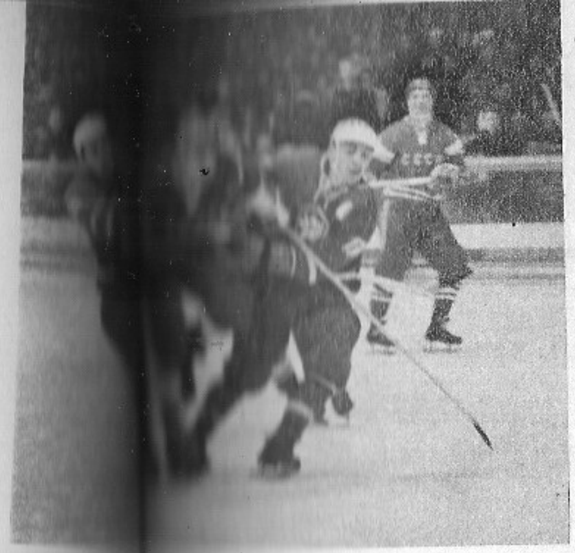

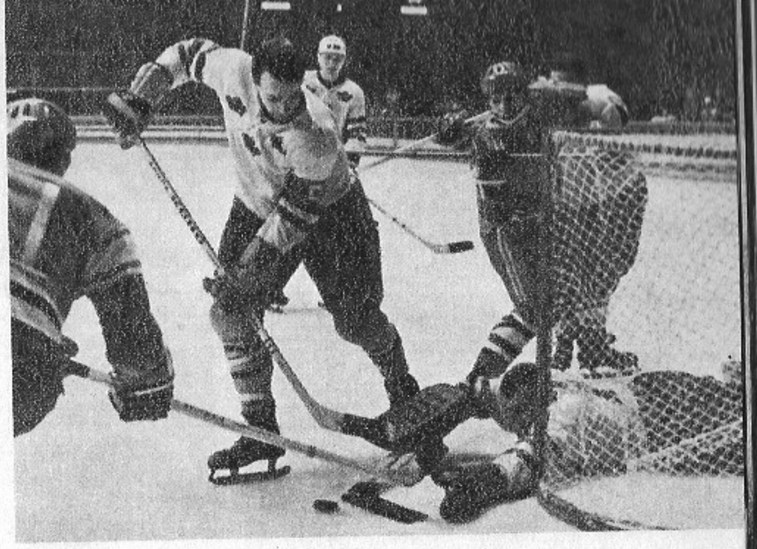

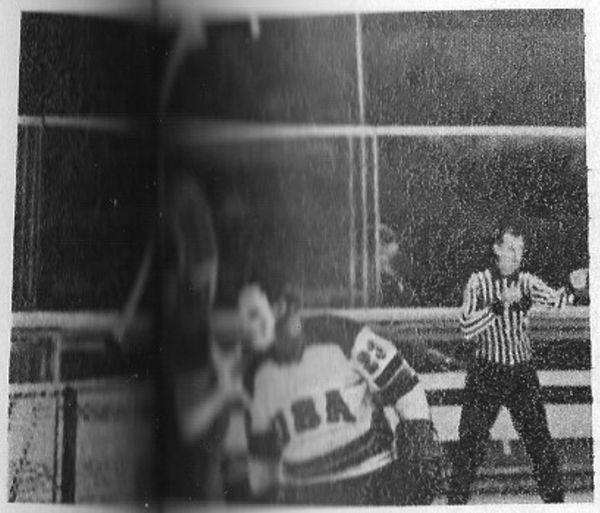

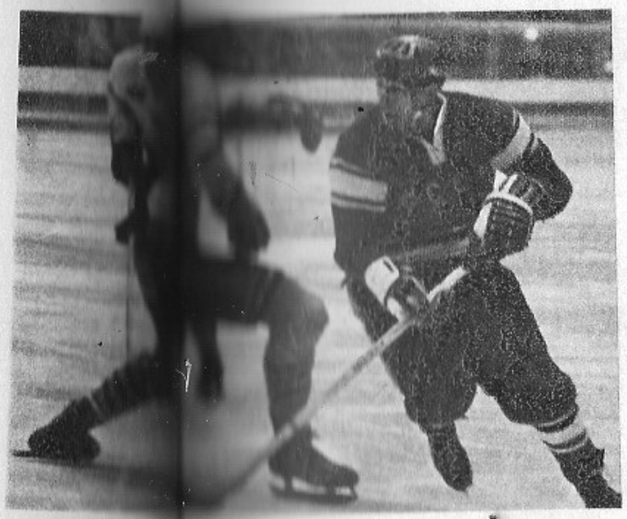

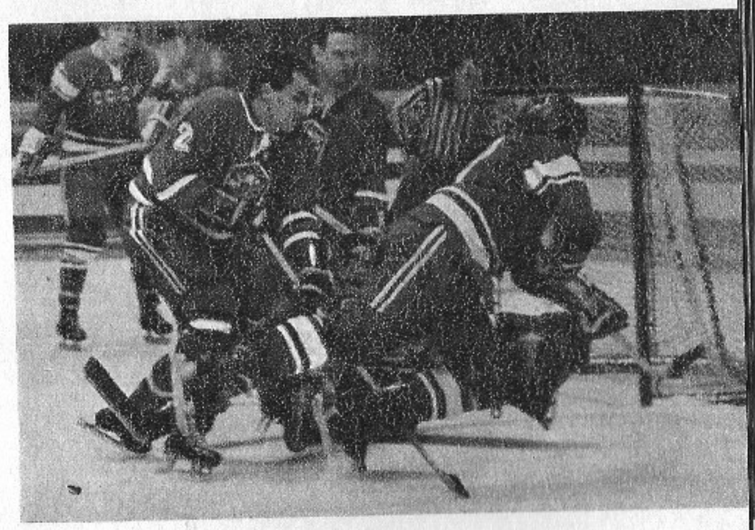

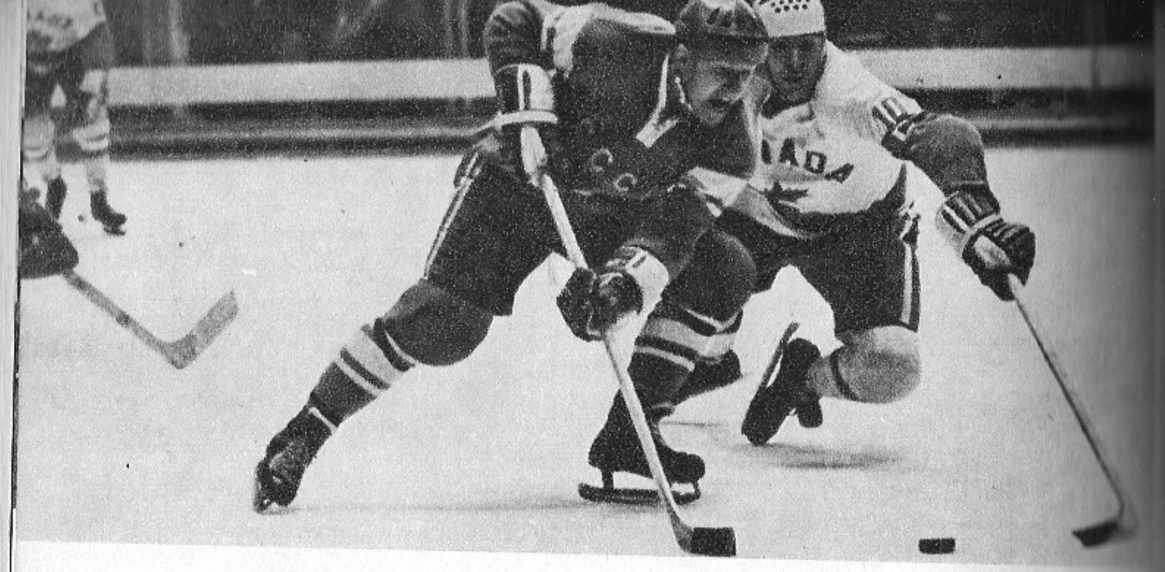

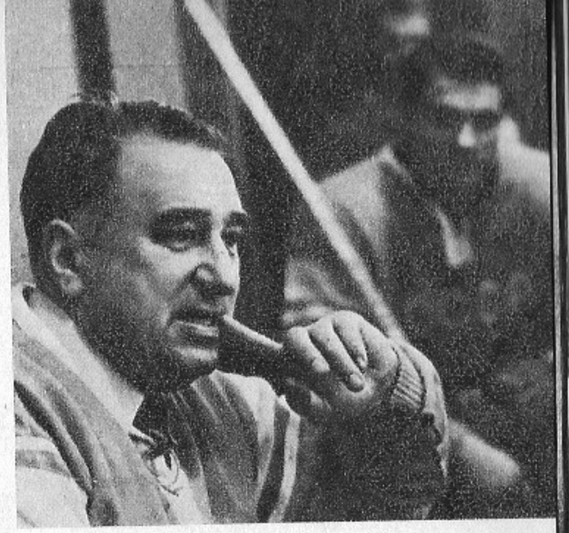

Kuldmedali saatuse otsustas kohtumine kanadalastega. 5 : 0 võideti jäähoki sünnimaa esindust

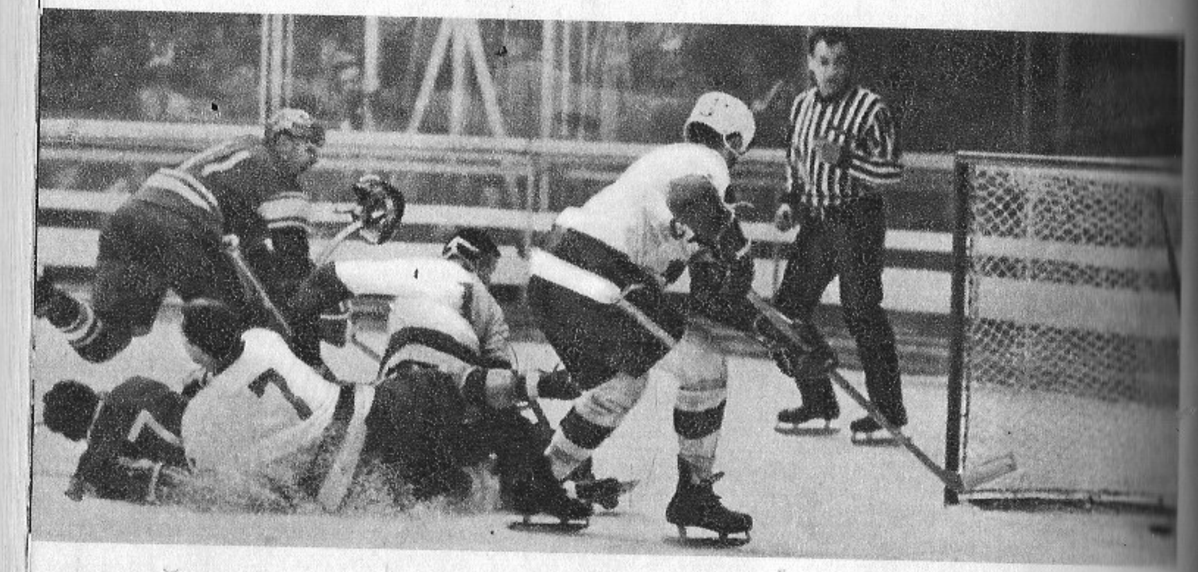

Vjatšeslav Staršinovi kuulus «sõjavarustus»

Jäähokimatš Tšehhoslovakkia—NSV Liit. Midagi nagu ei klapi. Seda võib lugeda ka Arkadi Tšernõšovi näost

Anatoli Firsov viskas Kanada vastu 5 : 0 ja treener Anatoli Tarassov ei kahtle enam võidus

Siin on Kanada jäähokitreenerid ja nende vaatlejad süvenenud oma poiste esinemist jälgima

Meie jäähokitreenerid olid väärt, et neid õhku pilduda

Võitjad!

Õigus pjedestaali kõige kõrgemale astmele tõusta tuli alati läbi raske heitluse

Grenoble'i «kiire jää»

Paul Mistrali park ja olümpia jäärada

Olümpiavõitja Kaija Mustonen stardis

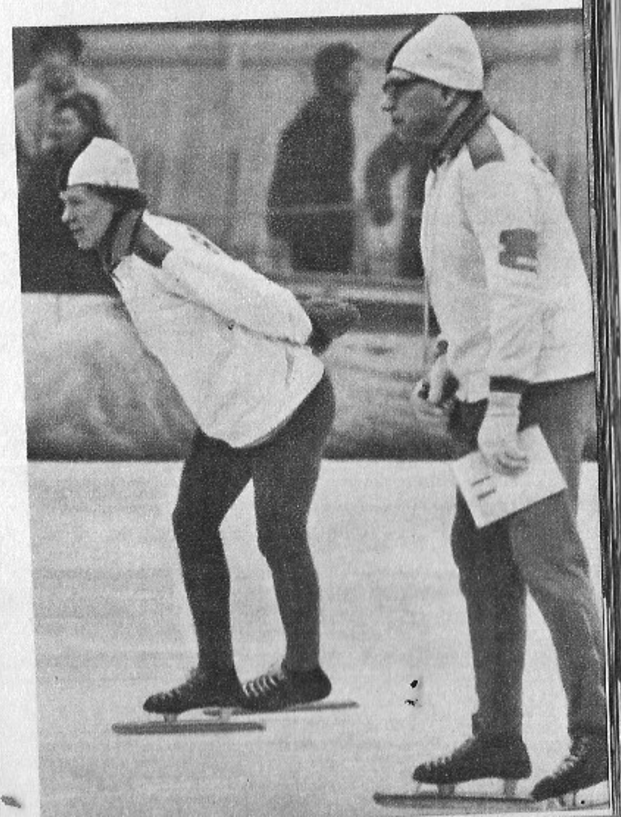

Hollandlaste «koor» siis, kui jääl oli Cornelis Verkerk

Ergutajad kiiruisutamisvõistlustel

Cornelis Verkerk 1500 m distantsil ning . . .

. . . pärast võitu

1968. aasta kuulus norralasele Fred Anton Maierile

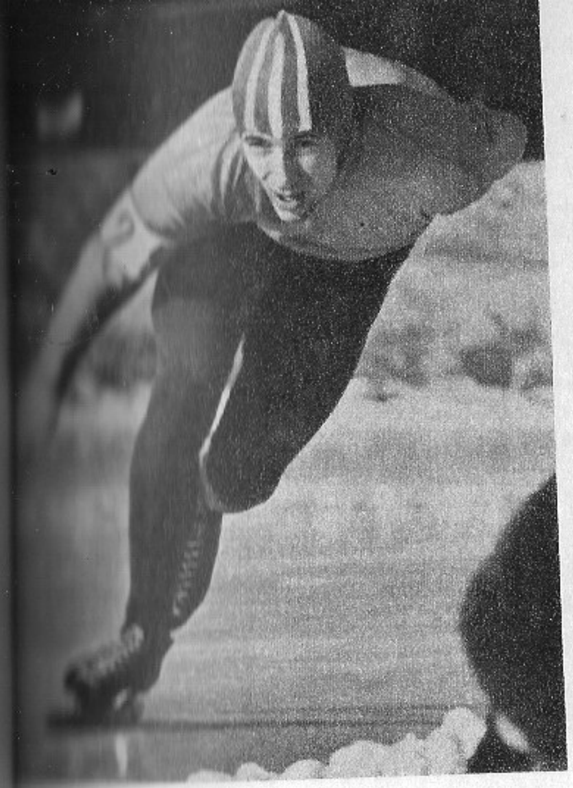

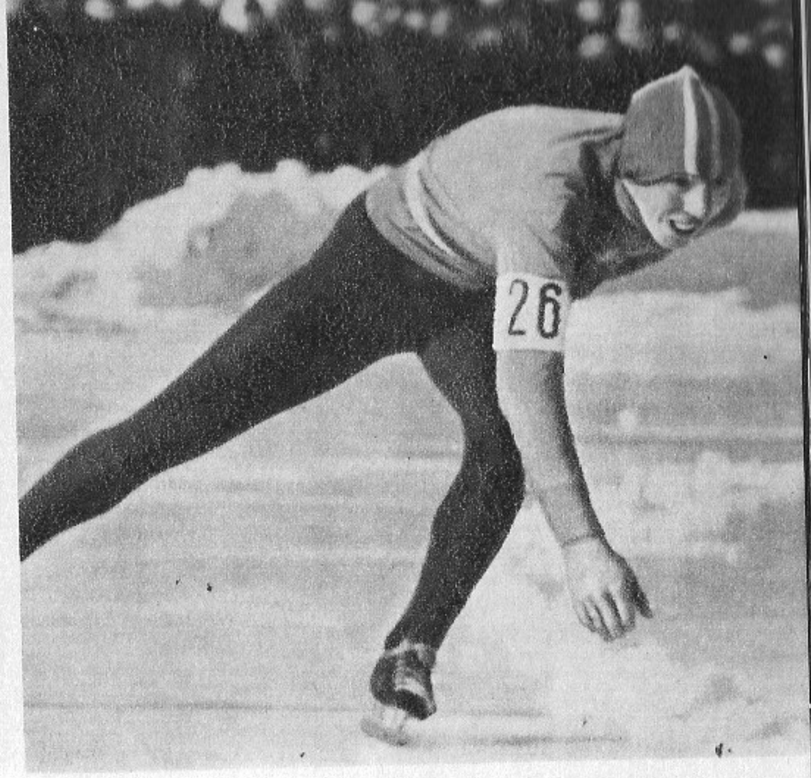

Olime tunnistajaks startidele, mis võistlejate silmi koguni pisarad tõid

10 000 meetri üllatusvõitja Johnny Höglin

Erhard Kelleri kuldne start

Väike väledajalgne jaapanlane Suzuki

Rajal on hollandlanna Johanna Schut

Carolina Geyssenil on põhjust õnnelik olla

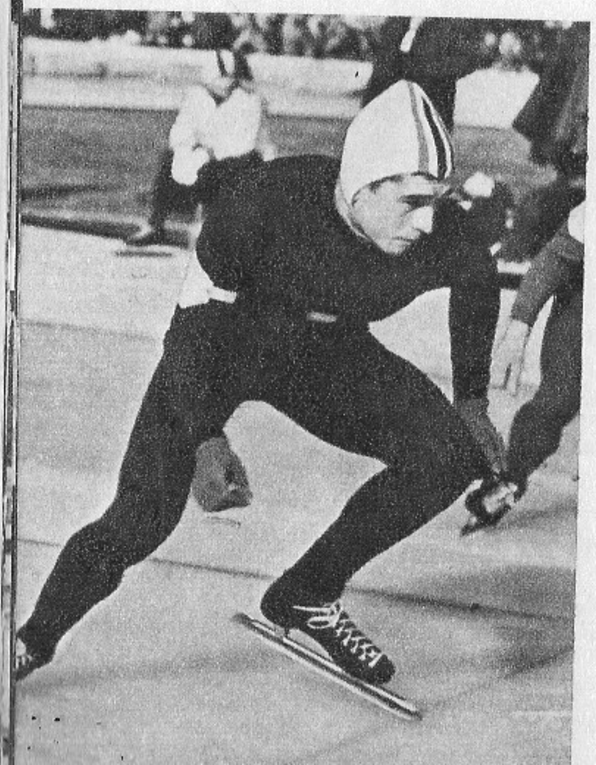

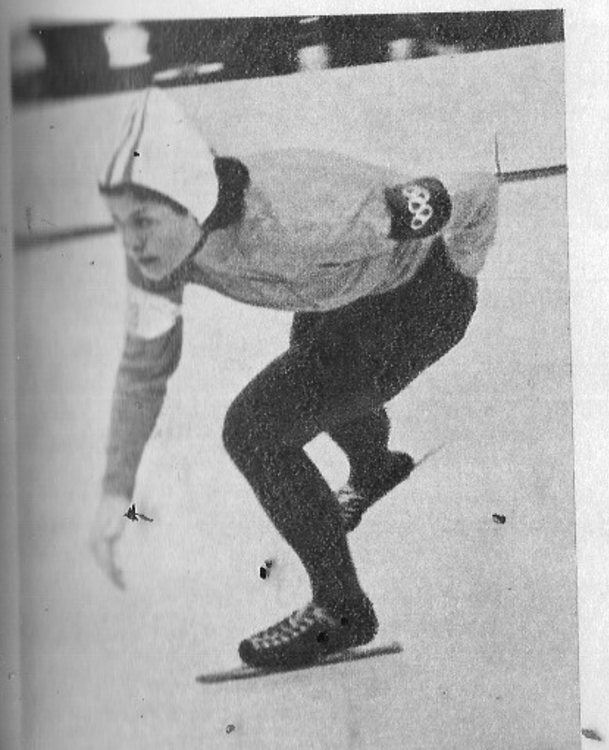

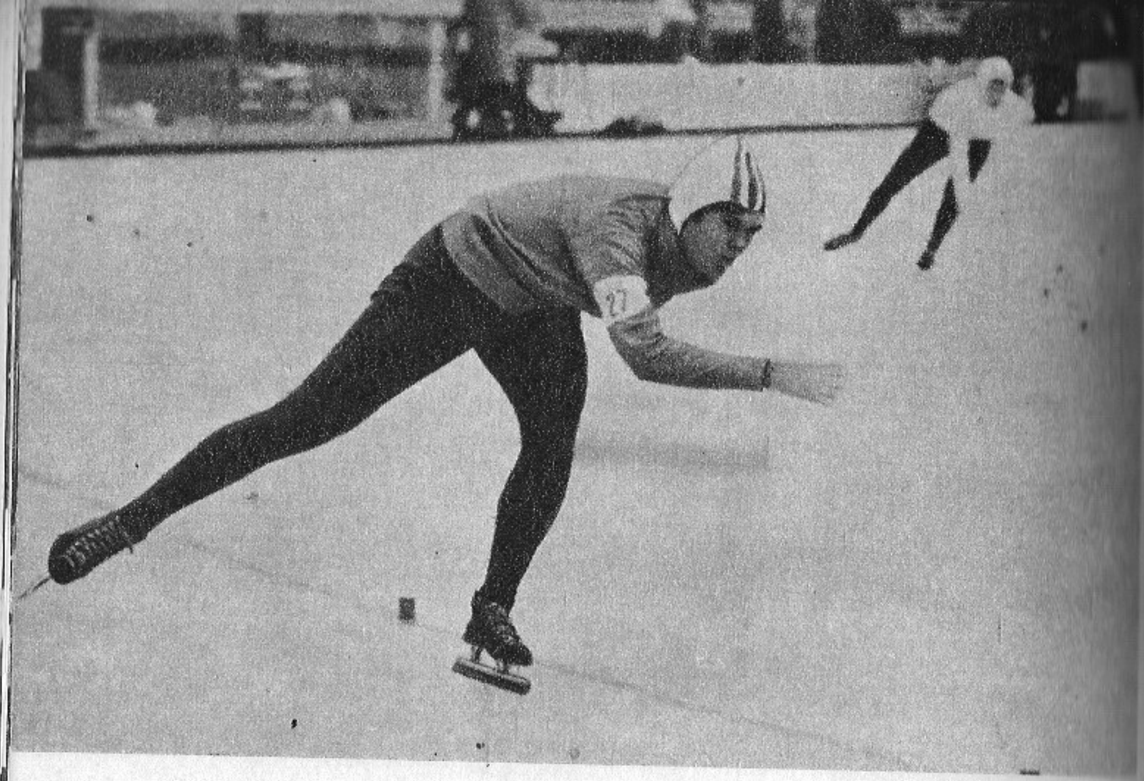

Christina Kaiser

Ludmilla Titova

Pärast kuldmedali võitmist ei andnud fotoreporterid Ludmilla Titovale asu

Õnneliku võitja naerusära

Ludmilla Titova jääpalees võitjapjedestaalil. Tema kõrval kolm ameeriklannat — hõbemedaliomanikud

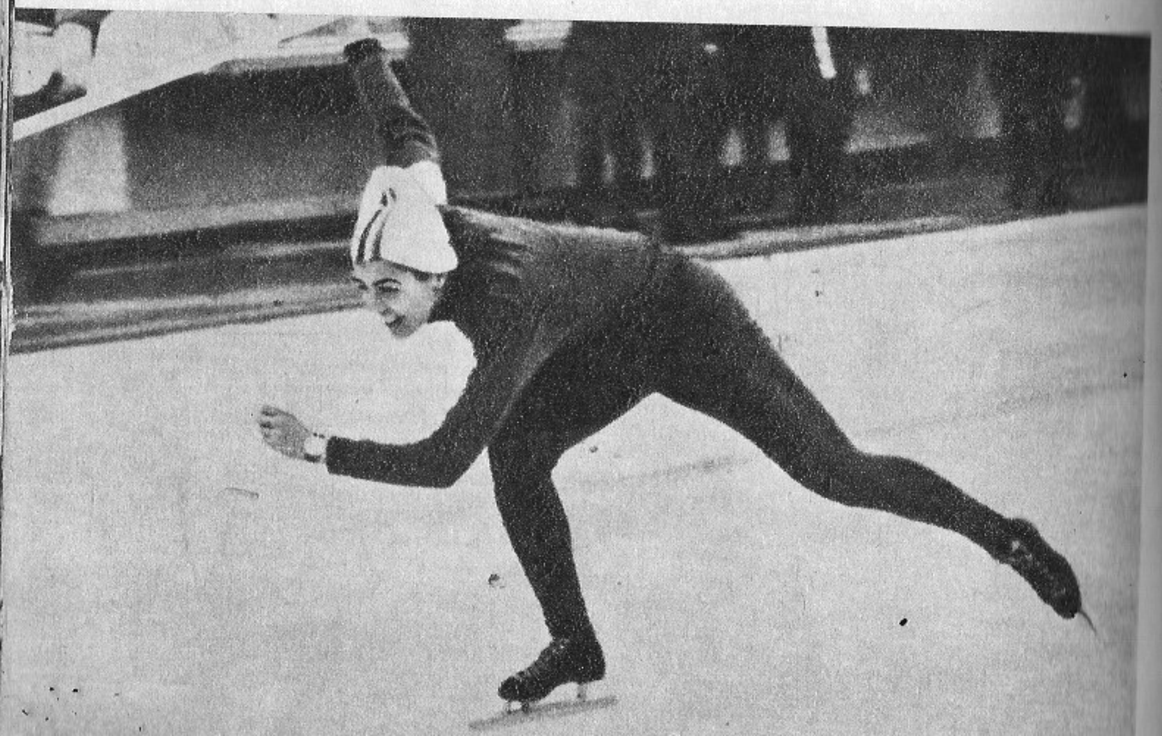

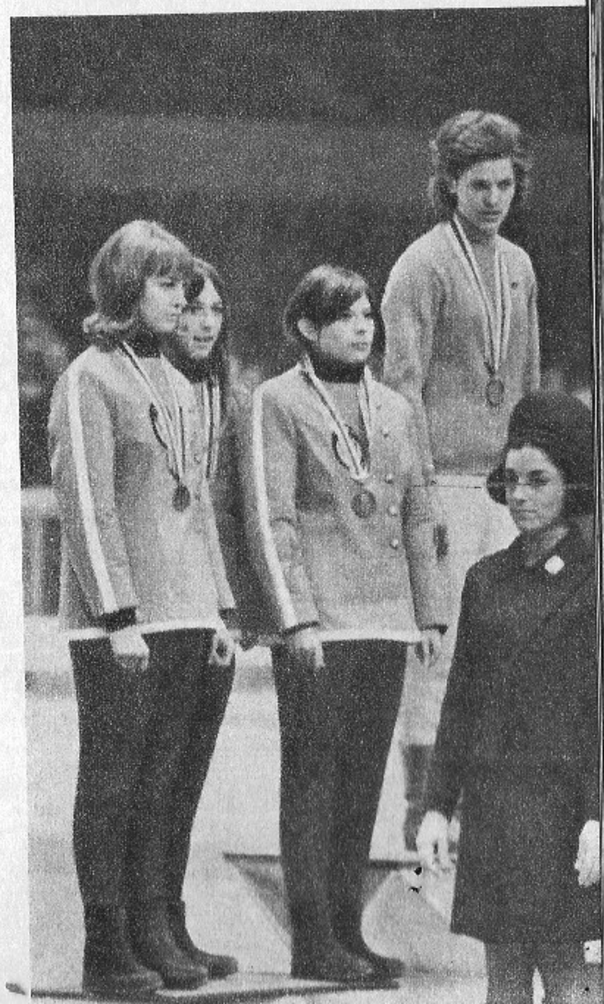

Vaadakem, missuguse andumusega teeb prantsuse meister olümpiavõitjale soengut

Kõige rohkem ilu ja uisutamiskunsti sünnitasid Grenoble'i jääpalees Ludmilla Beloussova ja Oleg Protopopov

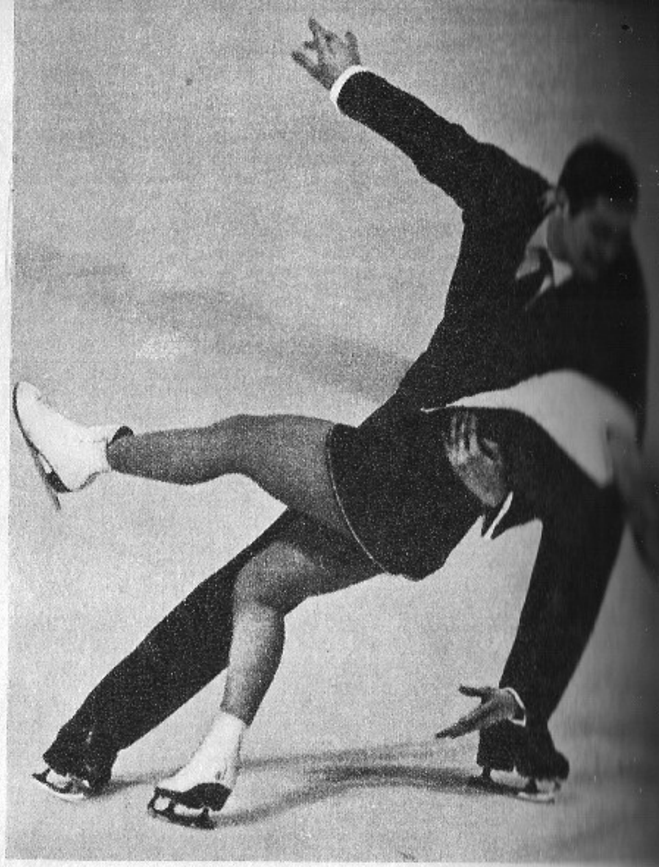

Ameerika korrespondent võtab intervjuud Ludmilla Beloussovalt ja Oleg Protopopovilt

Jääl on Nõukogude Liidu «hõbepaar» — Tatjana Žuk-Šesternjova ning Aleksandr Gorelik

Tamara Moskvina ja Aleksei Mišin oleksid võinud viiendast kohast kõrgemalegi tõusta, kui jätkunuks veelgi enam temperamenti

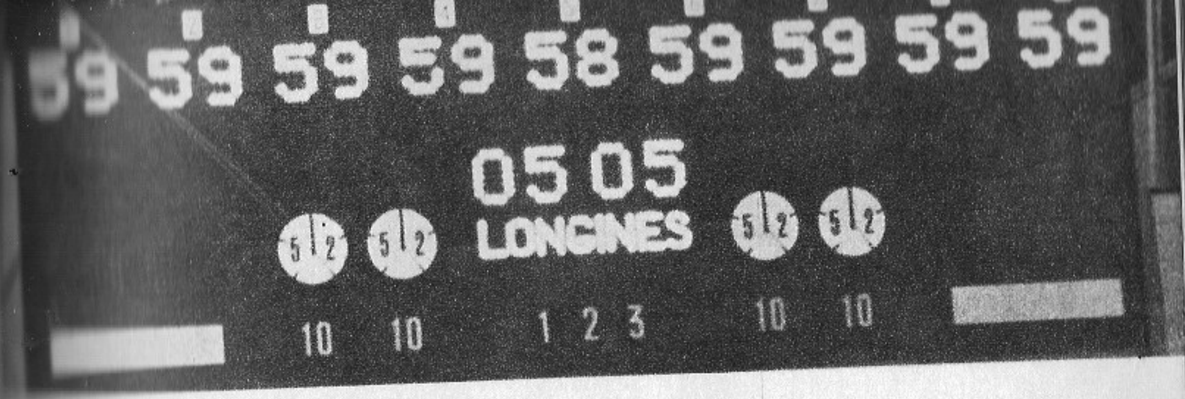

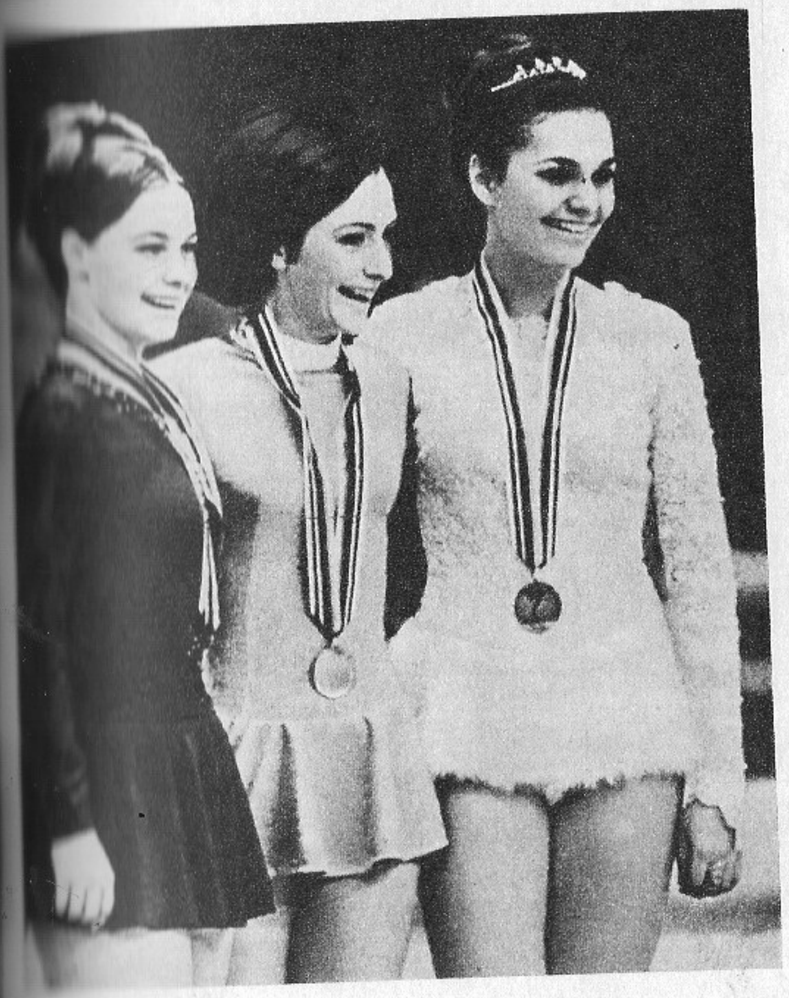

Nii nägi naiste üksikesinemisel välja Peggy Flemingi (USA) «olümpiadiplom»

Peggy Fleming ja . . .

. . . kolm õnnelikku võitjat. Vasakult: Seyfert, Fleming ja Maškova

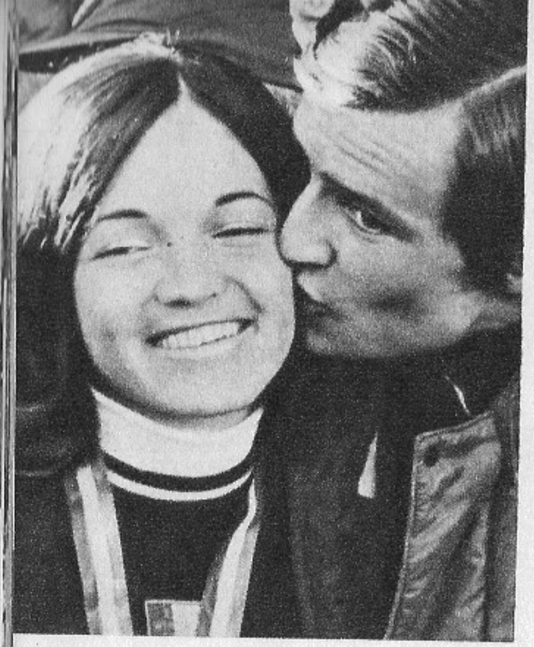

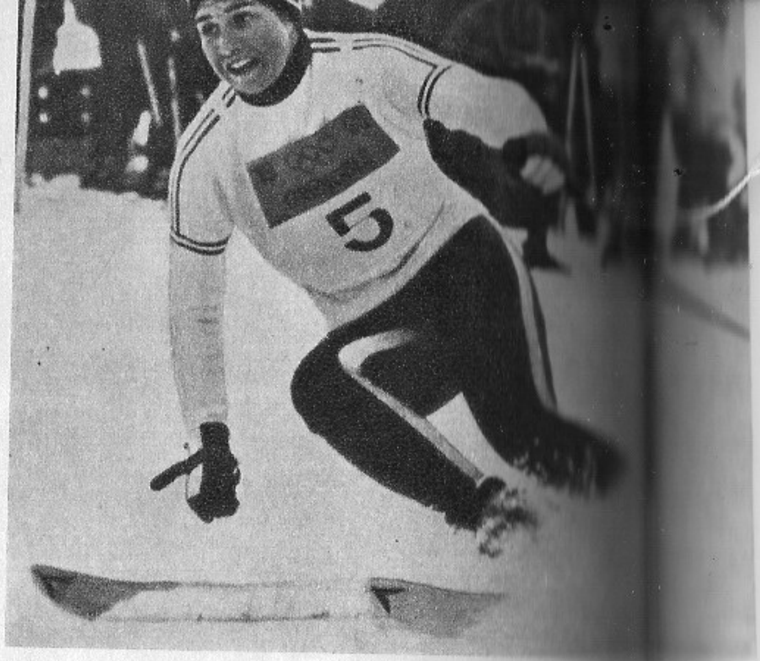

Kiirlaskumise õnnelikku võitjat, austerlannat Olga Palli õnnitleb Grenoble'i tali olümpiamängude kangelane, sportlane nr. 1 — Jean-Claude Killy

Slaalomivõitja prantslanna Marielle Goitschel trassil ja . . .

. . . võitjate autasustamisel. Esiplaanil julge kanadalanna Nancy Greene

Fotoläätses on Jean-Claude Killy

Kõikjal meie ümber olid mäed — Autrans'is, Chamrousse'is, St. Nizier's, Alps d'Huez's. Kõikjal, kõikjal . . .

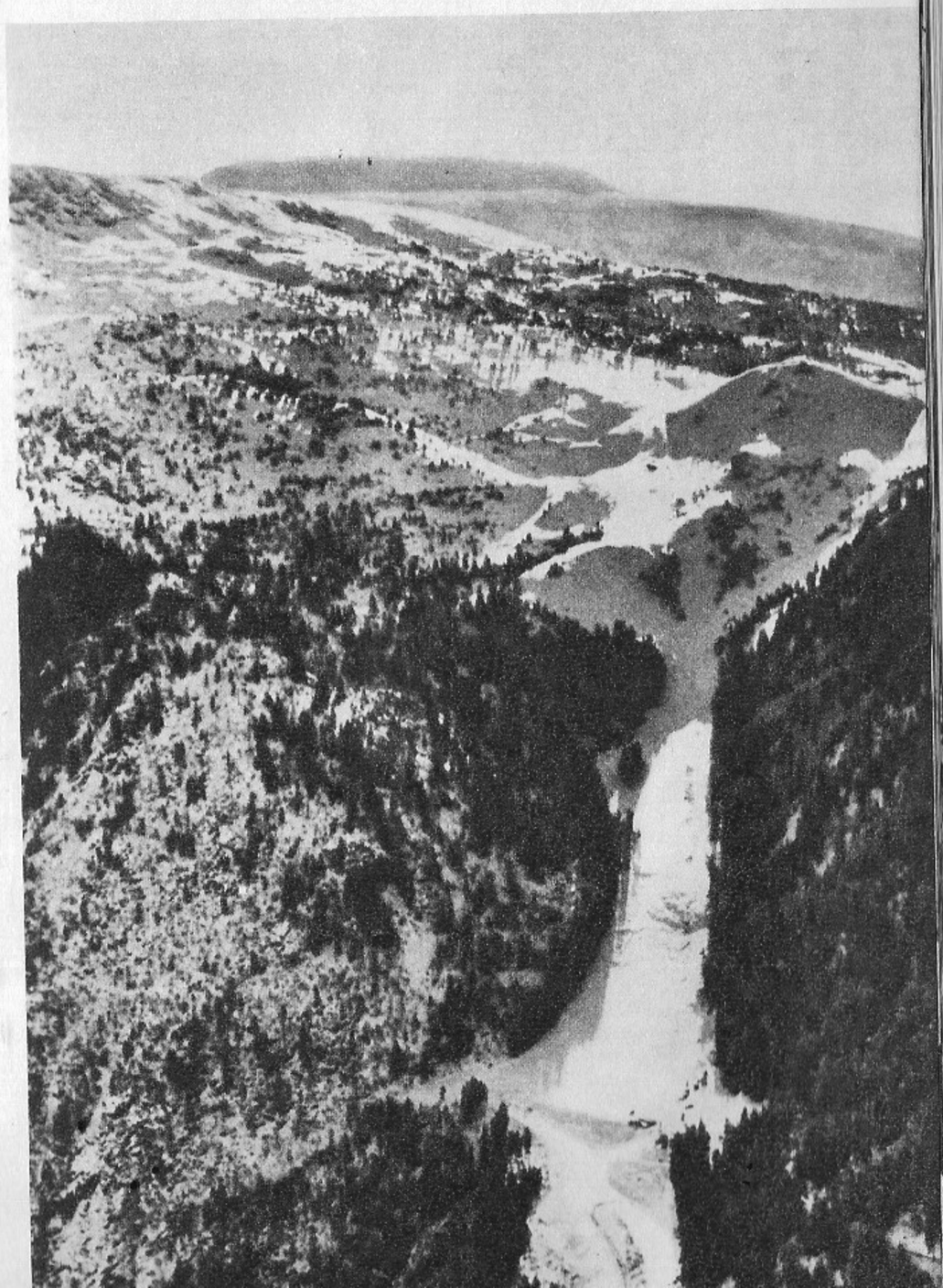

Nancy Greene sõprade õlgadel pärast suurslaalomi võitmist

Jean-Claude Killy autasustamisel

«Viimaks ometi!» ütles Anatoli Firsov, saanud kätte forelli. Väravaid lüüa olevat igatahes lihtsam kui kavalaid kalu püüda

Kunstnikke töötas olümpiapäevil kõigil võistlustrassidel. Siin on üks neist, keda paelus kiiruisutamine

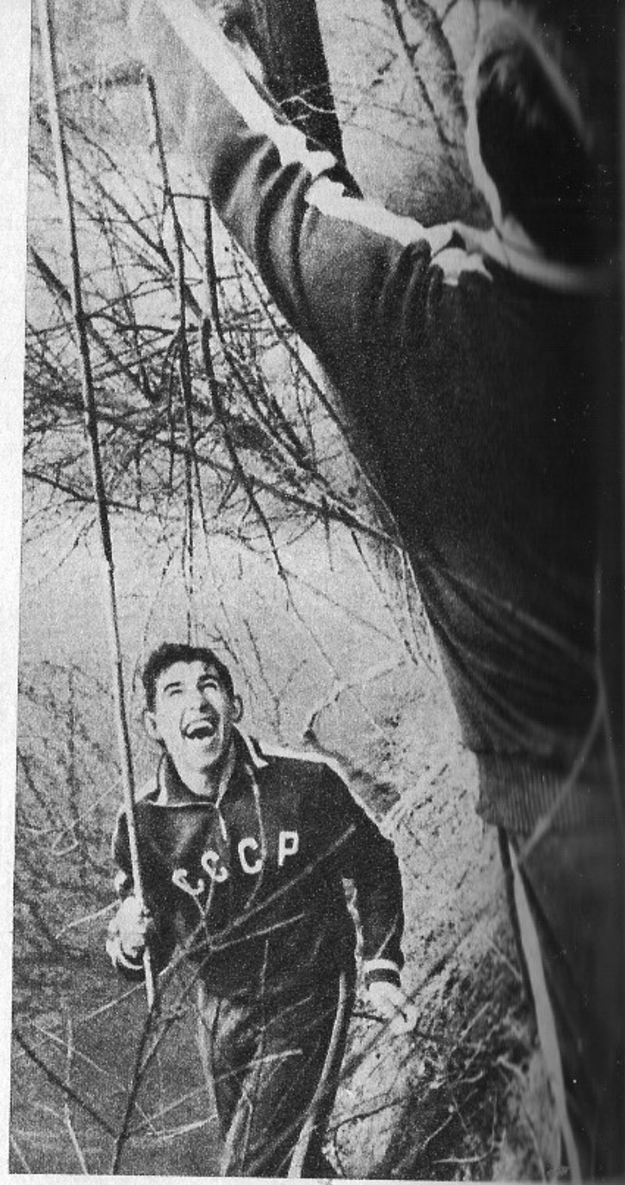

Lipuheiskamine nõukogude olümpiakülas

Ludmilla Titovale ja Lasma Kaunistele tegi sõiduk ise ja sõitmine palju lõbu

See on Viktor Konovalenko, kuulus «puurivaht», kes igalt lainelt muusikat otsis ja ise kaasa laulis

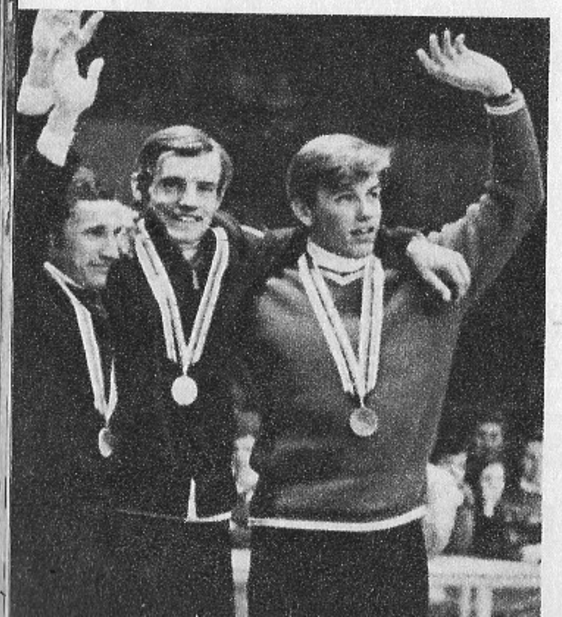

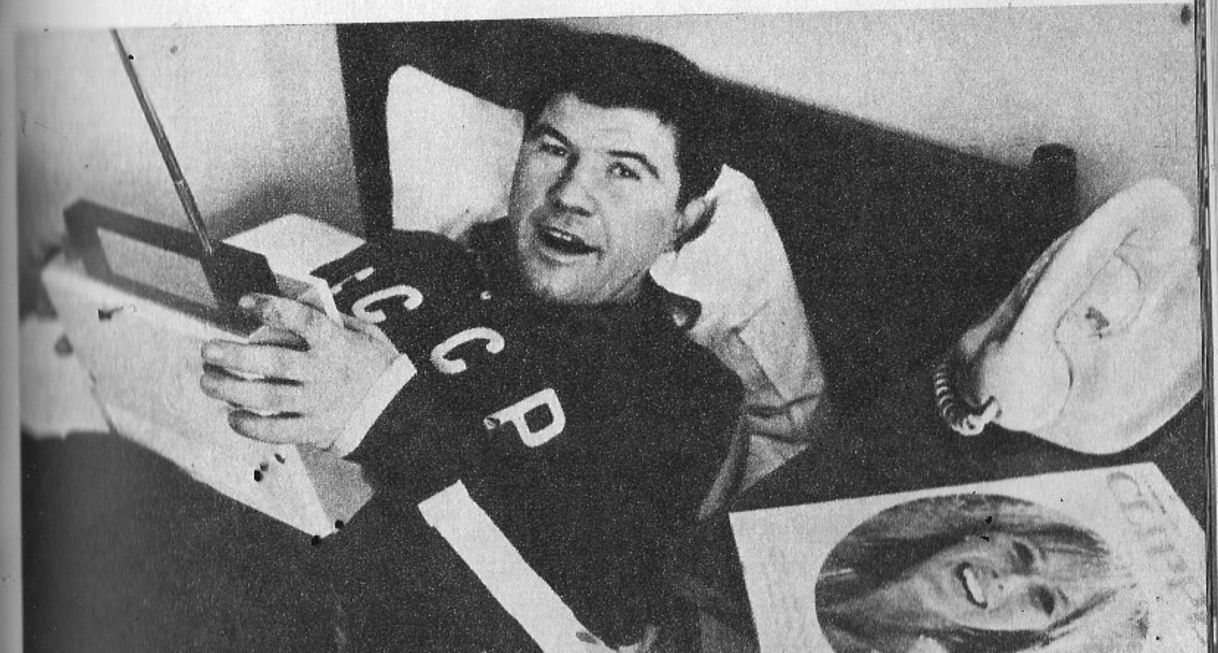

Palju mitmesuguseid huvitavaid lauamänge oli olümpiakülas võistlejate kasutada. Siin käib praegu «jalgpallimatš»

Lõbus vestlusring olümpiakülas. Paremal esimene Boriss Maiorov

Nõukogude pressikonverents meie olümpiakülas

Franco Nones distantsil

Norralane Harald Grönningen

Parimaks suusatajaks peeti ka Grenoble'i taliolümpiaadil soomlast Eero Mäntyrantat

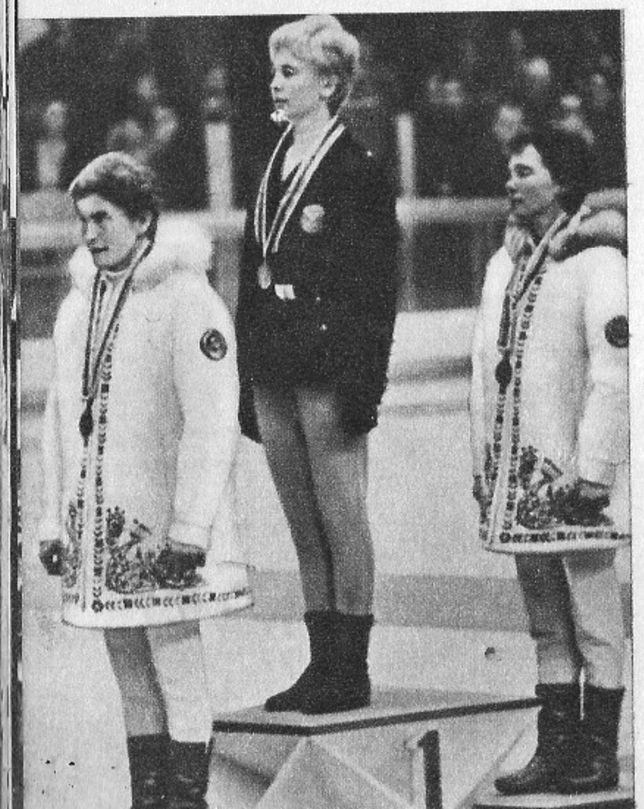

Suusamissiks sai rootslanna Toini Gustafsson.

Naiste 5 kilomeetri murdmaasuusatamise võitjatekolmik. Vasakult: Galina Gulakova (hõbemedal), Toini Gustafsson (kuldmedal) ja Alevtina Koltšina (pronksmedal)

Üks Autrans'i rajalõike. Siin otsustasid medalite saatust murdmaasõitjad, laskesuusatajad ning kahevõistlejad

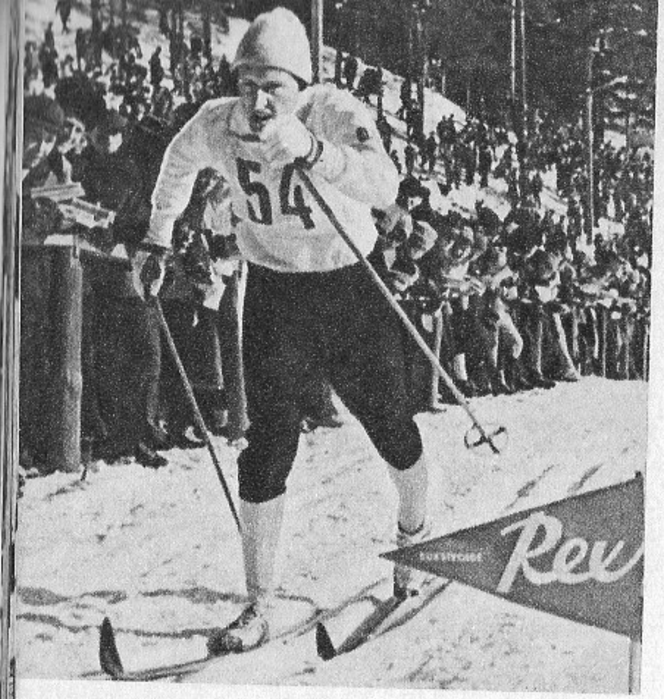

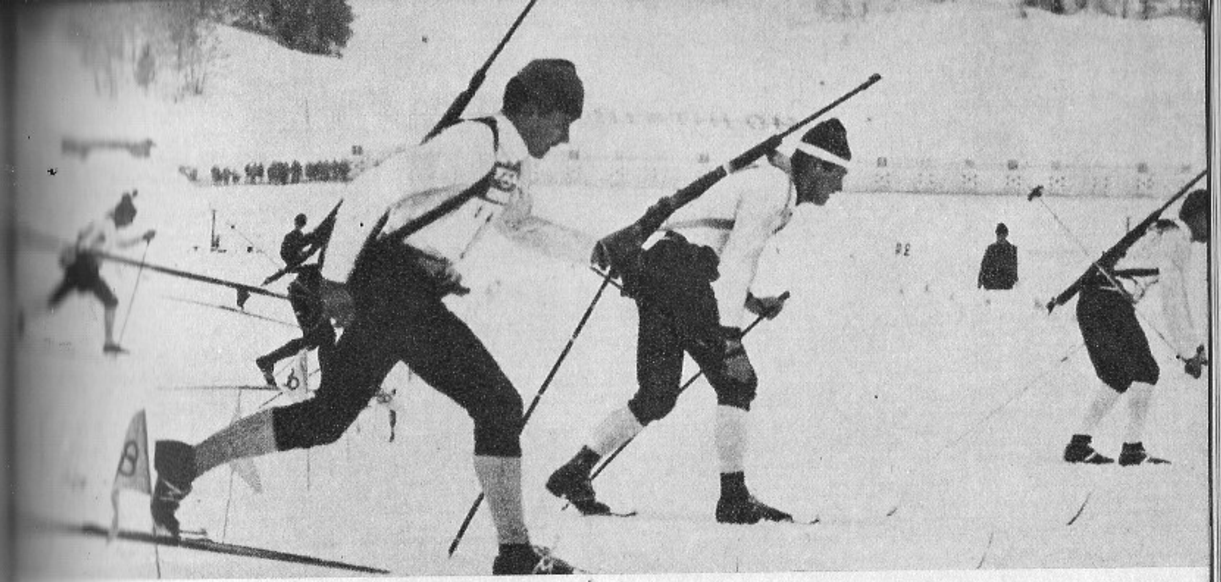

Suusamaratoni võitja Ole Ellefsäter

Vjatšeslav Vedenin raskel maratonidistantsil

Laskesuusatamise võitja norralane M. Solberg

Laskesuusatamise maailmameister Mamatov Autrans'is

Laskesuusatajad distantsil

M. Solberg pärast sõitu oma treeneriga

Laskesuusatajate üllatusmees Aleksandr Tihhonov

Solberg jagab autogramme

Nõukogude Liidu laskesuusatajate võidukas kvartett

Tulejoonel on meie Puzanov, üks võidu kindlustajaid

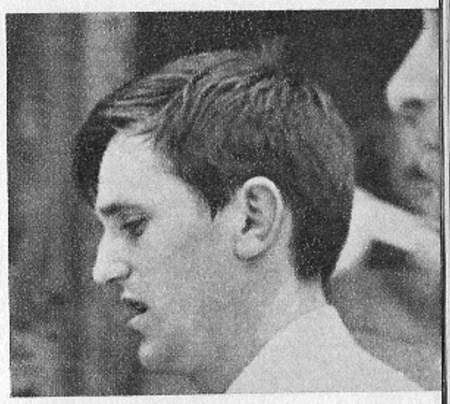

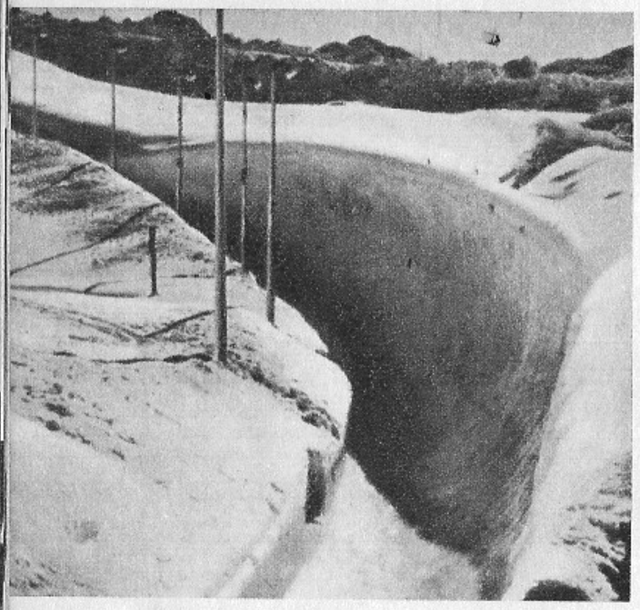

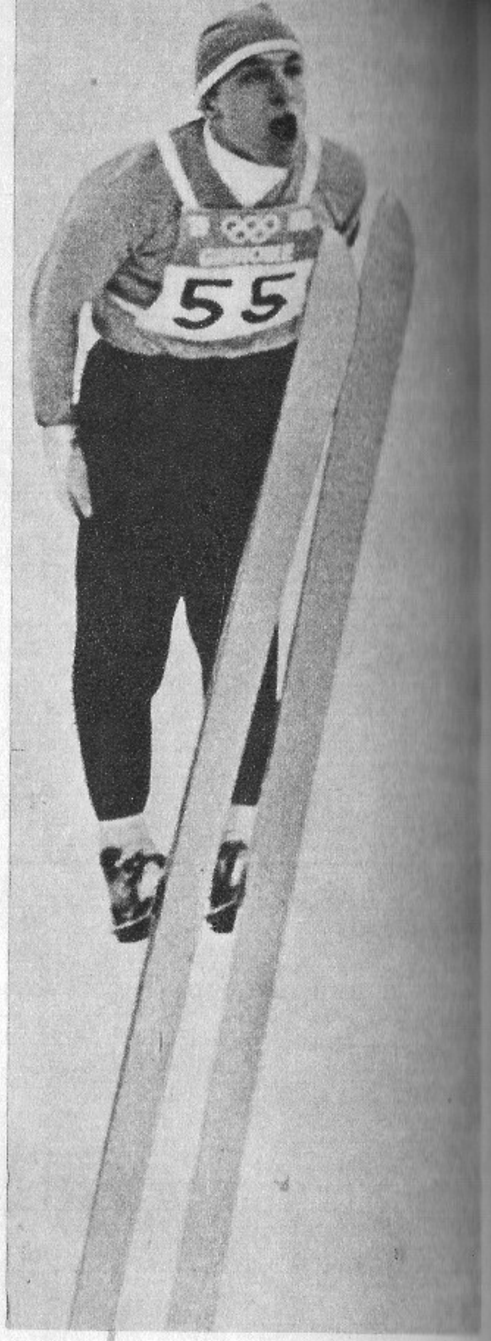

Alpe d'Huez. Bobirada säras ka öötundidel

Vladimir Beloussovi kuldne kotkalend

Siin on ta ise, Leningradi nooruk, kes nõukogude olümpialaste esinemisele Grenoble'is pani kuldse punkti

Jiři Raška oli X taliolümpiamängudel kõige edukam suusahüppaja. Ta sai ühe kuld- ja ühe hõbemedali. Fotol Raška (vasakul) ja soomlane Kankkonen

Tõnu Haljand oli Ants Antsoni kõrval meie teiseks olümpiavõistlejaks Grenoble'is

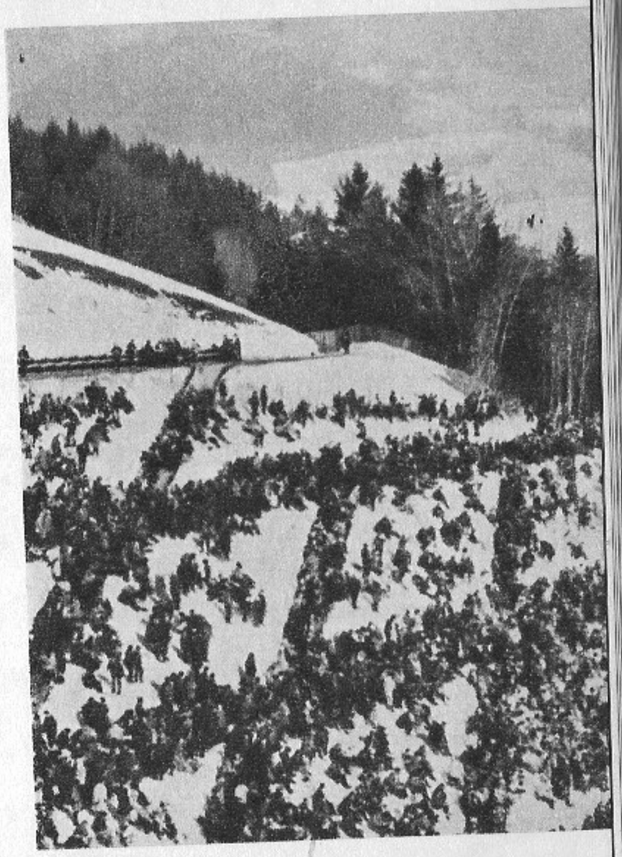

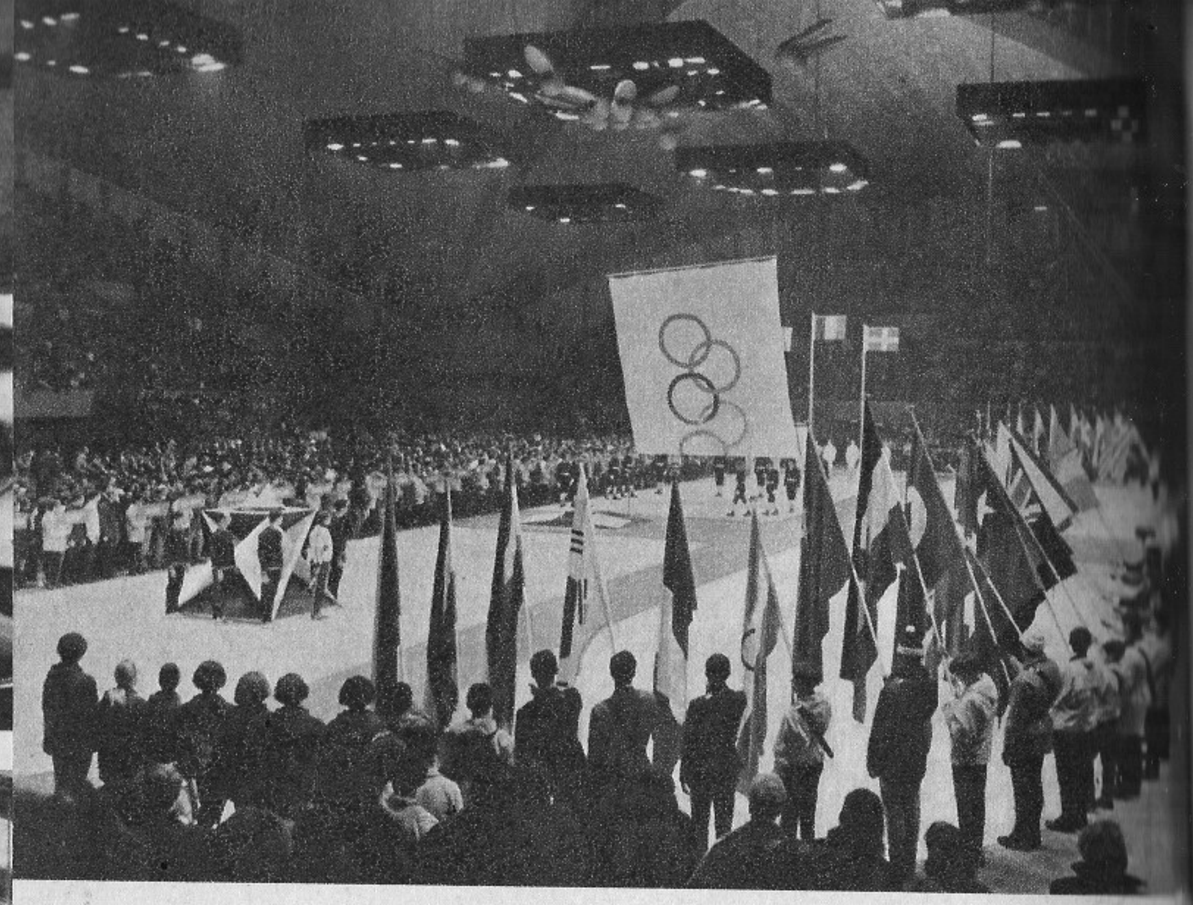

Kui X taliolümpiamängud avati Grenoble'i staadionil, siis pidulik lõpetamine toimus jääpalees. Lippurite kolonnid on üles rivistatud

Sõna Grenoble ja numbrid X ning 1968 on minevik. Sõna Sapporo ja numbrid XI ning 1972 tulevik

belnud suusoojaks oma reportaažis: «Eerot ei aita siin enam miski, isegi kui ta oma farmist traktori tooks ja sellega edasi põrutaks.»), hinnati Ole Ellefsäteri võitu ja Vedenini hõbemedalit kõrgelt.

Ajakirjanikest moodustatud ametlik žürii, kes lõplikult reastas taliolümpiamängude võitjad kõigi alade konkurentsis, andis kohad järgnevalt: 1. Jean-Claude Killy, 2. Ludmilla Beloussova ja Oleg Protopopov, 3.—4. Toini Gustafsson ja Ole Ellefsäter, 5.—6. Wolfgang Schwarz ja bobisõitja Eugenio Monti, kes teatavasti sai kaks kuldmedalit.

Loomulikult võib küsida: aga Fred Anton Maier? Cornelis Verkerk ja Kaija Mustonen? Eero Mäntyranta ning Peggy Fleming?

Grenoble'i mängudel oli üldse kokku kuldmedalisaajaid 35 alal. Need seitse tunnistati parimatest parimateks. Õigesti rõhutasid paljud: Vedenini «maratonihõbedal» on teiste alade hulgas samuti kulla erikaal. Vedenini võit, kui nii võib öelda, kinnitas sedagi, et ka meie teised meessuusatajad olid võimelised pretendeerima medalitele.

Vjatšeslav Vedenini finiš oli suur rõõmulaine. See võit on üldse suurim pärast V. Kuzini, P. Koltšini ja N. Anikini võite, see võit on viimase kümne aasta kõigi maailmatasemeliste jõukatsumiste reas meie suurim. Rajal peeti Ellefsäteri kõrval järgnevate medalite pretendentidena silmas peamiselt norralast Pal Tyldumit (tõusis 40. kilomeetril teiseks), rootslast Melcher Risbergi (oli 25. kilomeetri järel teine) ja muidugi kolmandiku võistlusmaad kolmandana sõitnud Assar Rönnlundi.

Üllatuse pakkus muidugi stardinumber 31 all võistlev šveitslane Josef Haas, kes viimasel kümnel kilomeetril tõusis 7. kohalt võitjate pjedestaali kolmandale astmele. See oli mehine tõus. Veel 10 kilomeetrit enne finišit kaotas ta Ellefsäterile 1.17 minutit, distantsi lõpus aga vaid 29 sekundit.

Pärast võitu ütles Vedenin, et «kõik läks normaalselt».

Vjatšeslav Vedenin, kes samal aastal Otepääl NSV Liidu meistrivõistlustel tõestas oma suusakuninga head reputatsiooni, oli 25-aastane. Tema treener Pavel Koltšin iseloomustab: «Suurepärane inimene, kuigi võrdlemisi kinnise iseloomuga.»

Vjatšeslav Vedenin on NSV Liidu meistersportlane ka jalgrattasõidus.

Võistkonnakaaslased hindavad Vjatšeslav Vedenini siirust, seltsimehelikkust, abivalmidust. On ju sageli nii, et enne starti ei taheta konkurentidele rääkida määrdesegust ja püütakse oma retsepti kuidagi saladuses hoida. Vedenin ei tee sellest kunagi mingit saladust ja ütleb arvamuse julgelt välja. Ka tehniliselt on Vedenin peaaegu täiuslik.

Pikkadel distantsidel hakkas Vjatšeslav Vedenin võistlema üsna noorelt. Juba 22-aastaselt startis ta oma esimese treeneri V. Butšini soovitusel 50 ja 70 kilomeetri pikkustel radadel.

Autrans oli krooniks. Vjatšeslav Vedenin saabus pikalt ja kur-

navalt võistluselt «staadionikoridori» niisuguse hoo ja särtsuga, et... paljud pealtvaatajad arvasid: oleks veel olnud sõita kilomeeter-paar, siis küll Ellefsäteril pääsu poleks olnud.

Viimane 10 kilomeetrit sõideti aegadega: Ellefsäter 25.34,5; Vedenin 24.51,2 ja Haas 24.46,8.

Seega suusaraja kuningliku distantsi lõplikud tulemused kujunesid nõnda: Ole Ellefsäter (Norra) — 2.28.45,8; Vjatšeslav Vedenin (NSV Liit) — 2:29.02,5; Josef Haas (Šveits) — 2:29.14,8; Pal Tyldum (Norra) — 2:29.26,7.

Kahevõistlus

1924 Chamonix — Thorleif Haug (Norra)
1928 Sankt Moritz — Johan Gröttumsbraaten (Norra)
1932 Lake Placid — Johan Gröttumsbraaten (Norra)
1936 Garmisch-Partenkirchen — Oddbjörn Hagen (Norra)
1948 Sankt,Moritz — Heiki Hasu (Soome)
1952 Oslo — Simon Slattvik (Norra)
1956 Cortina d'Ampezzo — Sverre Stenersen (Norra)
1960 Squaw Valley — Georg Thoma (Saksamaa ühend. võistk.)
1964 Innsbruck — Tormod Knutsen (Norra)
1968 Grenoble — Franz Keller (Saksa FV)

Ülevaatest leiate seitsmel puhul norralaste nime. Seitsmel juhul kümnest on kahevõistluses troonivallutajateks olnud norralased. See on tähelepanuväärne. Vist seepärast ongi hakatud 15 kilomeetri murdmaasuusatamisest ning mäehüpetest koosnevat põhja kahevõistlust nimetama «Nordiska kombinationen». Kuni Cortina d'Ampezzo taliolümpiamängudeni sõideti 15 kilomeetri asemel 18 kilomeetrit, kuid ka distantsi pikkuse muutus ei katkestanud norralaste ülevõimu. Kuigi Cortinas asus pärast mäehüppeid Sverre Stenerseni ees juhtima Nõukogude Liidu võistleja Juri Moškin, ei saanud temast murdmaal norralasele väärilist vastast ja Sverre Stenersen tõi lisaks maailmameistri kuldmedalile koju ka olümpiavõidu.

Kahevõistluse aritmeetika tundub üsna loogikaseaduste vastane. Tookord tuli hõbemedalile rootslane Bengt Eriksson, kelle 3. ja 15. koht muutusid üldarvestuses hõbemedaliks. Juri Moškin jäi koguni 13. kohale. Ei ole ülearune meenutada sedagi, et esimese eestlasena kahevõistluses tegi Cortina d'Ampezzos kaasa Uno Kajak, kes suurkonkurentsis platseerus 26-ndaks.

Uno Kajakut kohtasime ka Grenoble'i olümpial ja ka Grenoble'is võistles meie vabariigi mees — 22-aastane Otepää nooruk Tõnu Haljand. Nii et Uno Kajaku külvatud seeme on langenud heasse mulda ja kandnud vilja. Kuigi pole veel medaliteni küündnud, on kahe kahevõistleja pääsemine olümpia suurvõistlustele siiski hinnatav kordaminek.

Viimaste mängudega on norralaste võim nende pärisalal hakanud murduma. Kõigepealt hakkasid fjordidemaa poegi kimbutama poolakad, siis tuli sakslane Georg Thoma, kes Squaw Valleys võttiski Tormod Knutseni nina eest kulla (olgugi et Knutsen Innsbruckis kuhjaga tasus), tulid Nõukogudemaa kahevõistlejad Nikolai Gussakov ja Dmitri Kotškin ja päris täishäälega hakkasid kahevõistluses rääkima šveitslased, sakslased...

«Nesselwang ootab võitjat. Talle korraldatakse vääriline vastuvõtt. Linn on uhke oma olümpiakangelase üle. Reporterid külastasid Franz Kelleri kodu. Olümpiavõitja ema lausus: «Ma ei usu, et Franz pärast võitu oma iseloomu muudaks, ta jääb ikka sama tagasihoidlikuks ja lihtsaks poisiks, kes oli.»»

Nii kirjutasid Lääne-Saksamaa ajalehed pärast Franz Kelleri võitu kahevõistluses. Meeste 500 meetri kiiruisutamine seisis siis veel ees ja üks pealkirjadest kõlas nõnda: «Kas olümpiavõitjaks kaks Kellerit?»

Hiljem olime tunnistajaks, et see tõepoolest juhtuski. Nesselwangi, väikelinna, kus 23-aastane Franz Keller müürsepana töötab, tegi olümpiavõitja kuulsaks. Kolm aastat tagasi sai noormees Saksa FV noortemeistri tiitli ja juba aasta hiljem, startides esmakordselt MM-võistlustel, tuli ta Georg Thoma järel hõbemedalile.

Kiire tõus. Franz Keller on tõepoolest sümpaatse käitumisega, üsna tagasihoidlik nooruk, kes oma sportlikku edu avalikkuse ees ei armasta analüüsida. Ta vastab naeratusega. Franz Keller on tugev hüpetes ja nõrgem murdmaal. Grenoble'is oli tema peamiseks rivaaliks šveitslane Alois Kälin.

Autrans'i 70 m võimsusega hüppemäel tegi Franz Keller 73 ja 77,5 meetri pikkused arvesseminevad õhulennud ja sai selle eest 240,1 punkti. Kakskümmend kolm võistlejat mahtus mäehüpetes tema ning Kälini vahele. Šveitslane kogus vaid 193,2 punkti. See oli ebaõnn. Kälinist eespool oli pärast mäehüppeid ka meie Tõnu Haljand, kes tuli 17-ndaks 202,8 punktiga. Loosinumber oli andnud Tõnule esimesena hüppeõiguse. Ta maandus 68,5 meetri piiril, stiilihinded polnud eriti kõrged ja sai 101 punkti. Tema võistkonnakaaslased Robert Makara (72,5 m — 109,3 punkti) ning Vjatšeslav Drjagin (70 meetrit ja 106,6 punkti) tulid ettepoole. Pikimalennu tegi esimeses voorus Erwin Fiedor (74 meetrit), talle järgnes Keller (73 meetrit) ja siis norralane Andersen (72,5 meetrit). Punkte vastavalt 119, 118,1 ja 116,2.

Kuid teise vooru parim oli Keller 77,5 meetri ning 122 punktiga. Kolmas hüpe Kelleril ebaõnnestus. Seevastu parandas oma positsiooni tunduvalt jaapanlane Itagaki, kes tuli toime pikkuselt päeva teise hüppega ja sai tänu stiilipuhtusele niisama palju punkte kui Keller (122). Mäehüpete järel asuski Itagaki teisele kohale 237,4 punktiga.

Tõnu Haljand, kel kolmas hüpe samuti luhta läks, lendas teises voorus küll 70 meetrit, sai aga vaid 101,8 punkti. Drjagin tegi viimasel katsel 74,5 (115,3 punkti) ja tõusis viiendaks.

15 kilometeetrit murdmaad! Start anti hommikul kell 9. Lumetemperatuur oli 0° piires. Alois Kälin tegi, mis teha andis. Ta on suusarajal väga tugev. 5 kilometeetri vaheajaks sai 16.26,0 ning edestas oma kõige lähemat konkurenti, Saksa DV võistlejat Roland Weisspflogi tervelt 26,5 sekundiga. Arvestused olid täpsed. Alois Kälin, selleks et võita kuldmedal, pidi Franz Kellerit lööma 3 minuti ja 25 sekundiga. Tal oli veel üks eelis, ta läks rajale pärast Kellerit.

10 kilometeetri vaheajad!

Sakslane kaotas šveitslasele 2 minutit ja 40 sekundit! Otsustama pidi viimane viis kilometeetrit. Jätkub Alois Kälinil jõudu seda vahet tasa teha?

Esimesena ilmus metsafoonil silmapiirile Franz Keller. Ta oli koondanud oma viimse energiaraasu viimase kilometeetri läbimiseks. Alois Kälin tuiskas otse taga.

Finiš!

7 sekundit jäi šveitslasel puudu kuldmedalist. Ta polnud rahul: «Lisaks sellele, et mul hüpped trampliinilt ebaõnnestusid, ei ole ka minu murdmaasõidu aeg 47.21,5 parim, mida ma oleksin võinud saada.»

Franz Keller lausus: «Ma teadsin, et Kälin on murdmaal harukordselt tugev. Püüdsin teha mis suutsin, ja näete, õnnestus.»

Kuid teised.

Saksa DV võistleja Andreas Kunz, kes hüpete järel oli kümnendal kohal, tuli murdmaasõidus Weisspflogi (48.33) järel kolmandaks ning päris selle koha ka üldjärjestuses. Nõukogude võistlejaist oli murdmaal parim Tõnu Haljand (jäi 12-ndaks ajaga 50.40), ülejäänud — Makara, Drjagin, Artjuhhov — olid vastavalt 17., 19. ja 20. kohal. Üldjärjestuses kuulus Tõnu Haljandile samuti 12. koht 412,68 punktiga (202,8+209,88).

Kaks eestlast Grenoble'i taliolümpial üldse startisidki (esialgu oli kandidaadiks veel ka Tuuli Truu, kuid tema arvati koondisest välja n.-ö. 24. tunnil) ja mõlemad nad saavutasid 12. koha. Mis puutub Tõnu Haljandisse, siis tema debüüdi üle nuriseda küll ei tule. Kuuluda maailma paremikus tosina sekka, selleni me pole jõudnud kaugeltki igal alal. Murdmaasuusatamise kohta, kus Tõnu oli nõukogude kahevõistlejate nelikus kõige edukam, lausus ta ise:

«Määre mind alt ei vedanud. Kuid kiirus oli väike ja selle ma panen aklimatiseerumise arvele. Alpides tuli sõita 1050—1300 meetri kõrguses, ettevalmistuse olin saanud aga 600—700 meetri piiril. Ei jõudnud nii kiiresti kohaneda.»

Olümpiapäevil külastasime sageli Autrans'is nõukogude suusatajate majutamispaika. 600 nõukogude turisti hulgas, kes olümpiamänge pealt vaatasid, oli ka kunstimeistrite grupp. Nad andsid

kontserte olümpiakülas, Chamrousse'is ja Autrans'is. Sageli oli võimalus nendega kaasa sõita, kuid kordagi polnud juhust Autrans'is kohata Tõnu Haljandit. Ikka — ta oli kas mägedes treeningul või siis puhkas. Nii saimegi otepäälase esinemise kohta üht-teist täpsemalt teada alles koduvabariigis. Tõnu Haljand ise arvab, et pärast hüppeid oli tal reaalne võimalus isegi kuuendaks tulla.

«Startisin meie meestest esimesena. 3.—4. kilometeetril tundsin äkki teravat hapnikupuudust. Esialgu mõtlesin, et vast oli algus liiga tugev. Pärast rääkisid ka Makara ja Drjagin, et kõigil neil tekkis kuskil 5.—8. kilometeetri vahel «surnud punkt».

Sellisel rajal polnud meil enne olümpiat ainsatki treeningut. Saksa Föderatiivses Vabariigis Ruhpoldingis kaotasin enne olümpiat Alois Kälinile vaid 33 sekundiga. Autrans'is aga rohkem kui kolme minutiga. Millest selline vahe, mõtlesin. Saladust aga pole. Alois Kälin saabus Autrans'i kaks päeva enne starte. Ta tegi vaid kaks treeningut hüppemäel ja ühe suusarajal. Suusarajal, nagu isegi nägite, sõitis nagu noor jumal. Ta tuli Sankt Moritzist, mis teatavasti asub 1400 meetrit üle merepinna. Aklimatiseerumise probleem langes ära. Meie aga harjutasime viimasel olümpiaeelsel etapil madalal Vorohtas.

Ütlesin, et ega määre mind alt vedanud, aga kui aus olla, siis ei tea ma isegi, mis määre mul all oli.

Nagu kõrgmägedes ikka, oli kogu distantsil paljudes kohtades lumi erinev, stardis 0°, mägedes oli rada kohati jäine jne. Ma usun, meie määrdevalik oli õige, aga määrimisoskuses jääme norralastest veel kaugele maha.

Nagu paljud teised, pean ka mina rõhutama üht olulist puudust: kuni stardipäevani ei teadnud, kes meist viiest võistlustulle lähevad. Üks pidi «varumeeste pingile» jääma. Niisugune teadmatus võib isegi terasnärvidega mehe tasakaalust välja viia!»

Parima nõukogude kahevõistlejana jäi Robert Makara seekord 426,92 punktiga 7. kohale.

Heitkem nüüd korraks pilk kahevõistlejate järjestusele (vt. raamatu lõpus peatükk «Grenoble'i protokollid») maade kaupa: Saksa FV, Šveits, Saksa DV, Tšehhoslovakkia, Itaalia, Poola, NSVL, NSVL, Saksa DV, Jaapan, NSVL.

On loogiline küsida — kuhu jäid siis põhja alal Norra, Rootsi, Soome? See on kinnitus vanale tõele, et sport on sport, kus kõike võib juhtuda ja kus prognoose teha on sageli mõttetu.

Lasud Vercors'i mägedes

Püssid paukusid mägedes nagu kunagi vastupanuliikumise päevilgi. Ainult seekord teenisid need lasud rahu ja sõprust, nad otsustasid medaleid ühel huvitavamal olümpiaalal — laskesuusatamises.

Laskesuusatamise ajalooga on seotud üldiselt palju lustakaid lehekülgi. Ühest võiks jutustada siingi. See juhtus nimelt Squaw Valleys. Inglise delegatsioon sai teada kolmanda lapse sünnist kuningakojas. Seda sündmust oli vaja kõigi olümpialaste kuuldes ning tuhandete silmapaaride all kuulutada. Kuidas? Briti delegatsiooni juht andis laskesuusatajatele käsu avaldada kuningannale poolehoidu ja saluteerida. Käsk täideti, kuid ometi liigse hasardiga. Briti laskesuusatajad tulistasid õhku kogu oma laskemoona tagavara. Saluut sai küll vägev, ent stardipäeval selgus, et meeskonnal pole enam ainsatki padrunit, millega võistlema minna.

Grenoble'i võistlustel sedalaadi üllatusi ei juhtunud. Laskemoona, võidutahet ja võistluspinget jätkus kõikidel osavõtjatel.

Laskesuusatamise võistlustel võis kõigepealt tähele panna mõndagi huvitavat spordipsühholoogilist momenti. Kõigepealt kaks nime — norralane Magnar Solberg ja nõukogude võistleja Aleksandr Tihhonov.

31-aastane Magnar Solberg, kes teenib Trondheimi politseis, sattus olümpiavõistkonda üle noatera, sest 1966. aasta MM-võistlustel oli ta kaunikesti ebaedukas. Norra spordiüldsuses oli ta vähetuntud nimi. Ka Aleksandr Tihhonovi võistkonda arvamine oli kaua küsimärgi all. Meil ei õnnestunudki teada saada, millistel ajenditel lõpuks Magnar Solberg kaasa võeti, kuid Aleksandr Tihhonovi kohta langetati otsus peamiselt ühe tähelepaneku järgi. Sellest jutustas laskesuusatajate treener Aleksandr Privalov: «Tihhonov on olnud üsna ebastabiilne võistleja.»

Meenutagem! 21-aastane Novosibirski teatesuusataja võitis 1965. aastal Nõukogude juunioride meistritiitli. 1966. aastal startis edukalt veel rahvusvahelistel võistlustel Rumeenias ning ka Nõukogude Liidu meistrivõistlustel oli tubli. 1967. aastal sai MM-võistlustel teatesõidus küll hõbemedali, aga individuaalselt oli vaid üheksas. NSV Liidu meistrivõistlustel neljas koht. Võrreldes teiste Nõukogudemaa laskesuusatamise kuulsustega ei saanud talle kuidagi kindel olla. Laskesuusatamises on Nõukogude Liidul kuulsad traditsioonid. Neidki tasub meelde tuletada. Squaw Valleys sai pronksmedali Aleksandr Privalov, Innsbruckis kuldmedali Vladimir Melanin ja «hõbeda» Privalov. Üldse vajab laskesuusatamine teiste aladega võrreldes keerulisi ning üksteisele isegi vastukäivaid eeldusi. See on süntees suusatajast ja laskurist. Ühelt poolt temperament ja isegi teatav flegmaatilisus, teiselt poolt kiirus ja rahu.

Lõpuks, mis siis Tihhonovi võistkonda tõi. Privalovi sõnad: «Olin tähele pannud, et hoolimata ebastabiilsusest võib ta vastutusrikastel võistlustel esineda üllatavalt hästi. Võib, kui tahab. Risk muidugi oli suur.»

Aleksandr Tihhonov on rohkem suusataja kui laskur. Mamatov seevastu aga on jälle tugev snaiper, kuid hoopis nõrgem murdmaal.

Ütleme kohe — Aleksandr Tihhonovi hõbemedal oli võit, pealegi ootamatu võit. Aleksandr Tihhonov ei olnud ainus, kes kiitust pälvib. 23-aastane Moskva dünamolane Vladimir Gundartsev, kahekordne Nõukogude Liidu tšempion, sai pronksmedali, vanameister Nikolai Puzanov jäi kuuendaks ning maailmameister Viktor Mamatov seitsmendaks. Niisugust esinemist olümpiakonkurentsis võib nimetada koguni triumfiks.

Võidujoovastus on siiski hetkeline ega vii asja alati edasi. Võidujoovastus valdas meid ka seekord. Küsimused Aleksandr Tihhonovilegi olid emotsioonidest tingitud.

«Keda pidasite oma peamiseks vastaseks?»

«Iseennast.»

«Aga teistest?»

«Loomulikult norralasi!»

«Kuidas suusatada oli?»

«Vesi loksub saabastes praegugi!»

Pärast võidukat ala tuli treener Aleksandr Privalovi juurde olümpiaadi suusavõistluste orgkomitee esimees ja palus auhinnasaajad traditsioonilisele võitjate pressikonverentsile. Kõik oli pidulik. Tihhonovi ja Gundartsevi iga samm võeti filmilindile ja lakkamatult klõpsusid fotoaparaadid.

Pärast, siis kui võidujoovastus oli maad andnud rahulikule analüüsile, julgesime Aleksandr Tihhonovile koguni etteheiteid teha.

Miks?

Ta laskis «kulla» käest. Nagu öeldud, on siberlane tugev murdmaal. Laskesuusatajate perre ta tuligi «puhtalt lumelt» ja hakkas siis snaiperikunsti õppima.

Ilm oli laskesuusatajate stardipäeval nagu võistlusteks loodud. Taevas selge ning õhk mägede kohal terendas. Tõsi, külma oleks võinud olla kraadike enam, sest lumi kippus sulaks, kuid suur häda polnud seegi. Nendel, kes sartisid varem, oli mõnevõrra kergem. Tihhonov läkski rajale esimesena. Üldse oli startijaid sel päeval kuuskümmend.

Rajal kihutada tuleb kiiresti, tulejoonel aga maha rahuneda, kontsentreeruda; et siis kindlalt tabada. Näiliselt talitas nii ka Tihhonov. Ent vaid näiliselt. Kõik tugevamad kontsentreerusid minuti või isegi rohkem. Tihhonov seda ei mallanud. Ta tulistas esimese lasu ikkagi kärsitult, nii umbes 40 sekundi möödudes ja . . . tulistas mööda. See tähendas üht trahviminutit. Ülejäänud neli lasku tabasid küll kõik kindlalt.

Kolmandana jõudis tiiru Solberg. Ta oli stardist tiiruni jõudnud 10 sekundit Tihhonovist kiiremini ja saatis kõik viis lasku märki. Ta jäi ilma trahviminutiteta. Neid mehi, kes seda suutsid, oligi vaid 12. Parim sõiduaeg esimeses tiirus oli sealjuures Vladimir Gundartsevil. 1967. aasta maailmameister Viktor Mamatov kaotas liidritele ühe minutiga sõiduajas ja möödalasu eest sai lisaks trahviminuti.

1966. aasta maailmameister norralane Jon Istad põles samuti läbi ja kaotas sõiduajas juhtijatele poole minutiga.

Järgmisel tiirul kuulus juba parim sõiduaeg — 32.51 — Tihhonovile (Solbergil 33.10), kuid tulejoonel teenis Aleksandr Tihhonov veel ühe trahviminuti. Teise etapi läbimiseks kulutasid kõik ülejäänud võistlejad üle 34 minuti.

Kolmandal tulejoonel ei eksinud kumbki, ei Solberg ega Tihhonov. Sõiduajas edestas Tihhonov norra võistlejat poole minutiga. Ta lisas veelgi kiirust. Ka viimasel tulejoonel laskis Tihhonov täpselt ja rajal lisas jällegi kiirust. Finišis selgus. Aleksandr Tihhonov oli Magnar Solbergi löönud sõitmises 1.05 minutiga. Seega ühe möödalasu tegi ta sõiduga heaks. Kui poleks olnud esimest kiirustamist, siis . . .

Magnar Solberg lõpetas trahviminutiteta. Tema aeg — 1:13.45,9. Tihhonovil 1:14.40,4 ja Gundartsevil 1:18.27,4.

Siinkohal võiks Aleksandr Tihhonovi hõbemedali illustreerimiseks tuua veel ka mõningaid arve.

Esimese kümne hulka tulnud võistlejatest said 2 trahviminutit 3 sõitjat, 3 trahviminutit oli samuti kolmel võistlejal.

Mamatov (üks trahviminut) kattis distantsi 6,5 minuti võrra aeglasemalt kui Tihhonov. Jon Istad aga kaotas Tihhonovile koguni seitsme minutiga.

20 täistabamust oli vaid Solbergil ja rumeenlasel Constantin Carabelal. Austerlane Franz Vetler kattis raja viienda ajaga (1:16.25), kuid laskis märgist mööda kõik 20 lasku ning jäi 56-ndaks!

Ka norralane Ragnar Tveiten, kes Innsbrucki mängudel oli laskmises neljas, sai seekord 11 trahviminutit ning platseerus vaid 26-ndaks!

Olümpiajõuproov on alati olnud ka närvideproov!

Kodumaa tervitas Aleksandr Tihhonovi edukat olümpiadebüüti palavalt. Tema treener, Vene NFSV teeneline treener Glinski saatis Autrans'i telegrammi: «Õnnitlen sind, Saša, kogu südamest. Hoidsime sulle pöialt. Ühtlasi teatan sedagi, et Siberi ja Kaug-Ida laskesuusatajate kohtumisel tulime võitjaks meie.»

Hõbemedaliomaniku isa töötab Tšeljabinski oblastis kehakultuuriõpetajana: «Hästi, poeg! Uskusin sinusse ja teadsin, et oskad enda eest seista!»

Noorele Aleksandr Tihhonovile anti NSV Liidu teenelise meistersportlase austav nimetus.

Väärt poisid. Tihhonov ja Gundartsev valdavad laitmatult kaasaegset tehnikat. Neil mõlemal on väga hea kooridnatsioon.

Enne teatevõistlust, mis esmakordselt olümpiakavasse võeti Grenoble'is, peeti nõukogude laskesuusatajaid juba kindlateks favoriitideks.

Teadagi, teatevõistluses saavad võita need, kellel väledam samm, kindlam käsi ning raudsemad närvid. Meie treener Aleksandr Privalov andis startimisõiguse Tihhonovile, tema järel läks Puzanov, siis maailmameister Mamatov ja lõpuks Gundartsev. Start anti lõuna ajal. Udu, mis hommikul oli paksu kangana mägesid ümbritsenud, andis pisut küll järele, kuid see-eest piserdas peenikest vihma.

Norralased ilmselt närveerisid. Kuldmedalimees Solberg, kes rajal ning võistlustules on nagu kala vees, kelle närvid tulejoonel näivad päris terasest, oli sel päeval enne võistlust enesest väljas. Norralased tegid võistlejate järjestuses suuri korrektiive ja lõpuks jäi nende esinemisjärjekord selliseks — Waerhaug, Jordet, Solberg, Istad.

. . . Meie kiireim — Aleksandr Tihhonov — läks rajale. Ei olnud meest, kes oleks suutnud temaga kiiruses võistelda, hoolimata sellest et äsjasel «hõbedal» tuli teha möödalasu eest trahviring. Vastu ootusi sõitis end teiseks rootslane Arvidsson (ilma trahviringita). Tihhonov kindlustas siiski nõukogude nelikule 45-sekundilise edumaa, mida Puzanov säilitas. Norralane Olav Jordet aga jõudis rootslasele Erikssonile üsna kannule. Kolmandas vahetuses sõitis Norral «kuldne» Solberg ja duellis Mamatoviga jäi ta napilt peale. Rootslase püüdis Solberg kohe kinni. Kuid sellest hoolimata läks Gundartsev viimasele etapile enam kui poolteiseminutilise edumaaga. Sellest piisas. Üldse sõitis Gundartsev hästi (teine etapiaeg Solbergi järel) ja tulistas veatult.

Teenitud võit Norra ja Rootsi tugevate koondiste ees. Meie tubli nelik tõi kodumaale Autrans'ist kulla. Laskesuusatajad lootvutasid võimalikest medaleist seega vaid ühe. Toome siinkohal kolme parema tulemused ja tutvustame põgusalt võitjaid. Niisiis, teatevõistlus oli 4×7,5 kilomeetrit (sulgudes trahviringid).

1. NSV Liit. A. Tihhonov (1), N. Puzanov (1), V. Mamatov (0), V. Gundartsev (0). Aeg 2:13.02,4.
2. Norra. O. Waerhaug (1), O. Jordet (2), M. Solberg (0), J. Istad (2). Aeg 2:14.50,2.
3. Rootsi. G. Arvidsson (0), T. Eriksson (0), O. Petrusson (0), H. Olsson (0). Aeg 2:17.26,3.

«Kuldse neliku» debütandist Aleksandr Tihhonovist, kes vahetas välja Innsbrucki kangelase Vladimir Melanini, oli juba juttu. Huvitav kuju võistkonnas on Mamatov, mees, kes lõpetas Novosibirski Raudteetranspordi Instituudi, sai inseneridiplomi ning astus aspirantuuri. Ta armastab vaikust ja isegi Autrans'is ei lülitanud ta kordagi sisse raadioaparaati ega televiisorit. Viktor

Mamatov luges, mõtles ja enne võistlusi . . . kontsentreerus. Nikolai Puzanov on tugev ja uhke loomuga võistlejanatuur, Vladimir Gundartsev aga tagasihoidlik ja kuidagi häbelik.

Erinevad iseloomud. Erinevad küll, aga väikeses kollektiivis, võitmatus nelikus täiendavad üksteist suurepäraselt.

Mehed laotuse all

Käesolevat olümpiamängude reportaaži kirjutades sattus mulle pihku vana «Eesti Spordileht» 1935. aastast. Ta kannab neljandat ilmumisnumbrit.

Ajakirjas on toodud sõnum «Hüppevõistlused Otepääl». Ma loodan, et asjaosalised, kellest seal jutt ja kes praegugi meie hulgas elavad, ei võta sõnumit solvavana, mineviku ja tänapäeva kõrvutamist kohatuna. Loeme: «Veel 29. märtsil korraldasid energilisemad suusatajad Apteegimäel omavahelised hüppevõistlused. Domineerisid vennad A. ja L. Vestersteinid . . . Ehk küll kõik toimus vaikselt, kogunes siiski kaunis suur rahvahulk jälgima viimaseid suusatamisspordi hingetõmbeid.»

Sõnumi juures oli ka foto, mis kandis allkirja «Pildil moment Otepää suusahüppevõistlustelt. A. Vesterstein (praegu kannab mees August Kahro nime ja töötab Tallinnas prokurörina. M. K.) sooritab Eesti käesoleva hooaja pikema mäehüppe — 15 meetrit.»

Nii oli see Eestis 1935. aastal. Aga olümpia jõuproovidel? 1924. aastal Chamonix's hüppas norralane Jacob Tullin-Thams mõlemal katsel 49 meetrit ja sai kuldmedali. Kui täna loeme ajalehtedest või kuuleme kaugelt üle 100 meetri pikkustest õhulendudest paljudes maailma maades, siis pole see meile kellelegi enam üllatuseks. Aeg on ka siin teinud inimvõimetes oma korrektiivid ja olümpiadeviis — kiiremini, kõrgemale, kaugemale — võtab aastaaastalt üha fantastilisema ulatuse.

Ajalehes «Noorte Hääl» ilmub kollektiivne intervjuudesari «Meie sõbrad, meie tuttavad». Kui lugejate vestluskaaslaseks oli maadlusveteran Johannes Kotkas, päriti talt: «Milline on teie arvates kõige julgustnõudvam spordiala tänapäeval?» Johannes Kotkas vastas:

«Suusahüpped!»

Need, kes nägid õhulende Saint Nizier' suurelt mäelt, peaksid jääma maadlusmeistriga nõusse.

Suusahüpete areng on fantastiline. Mehi, kes kõrgusi üha hulljulgemalt ründavad, kasvab kõigis maades iga aastaga ikka enam. Enne kui elada kaasa Grenoble'i taliolümpiamängude hüpetele, tahaks siinkohal tuletada sooja sõnaga meelde meest, kelle nimega on seotud terve epohh suusahüpete arengus. Seda mitmel põhjusel.

Norralane Birger Ruud. Kuldkotka nime pälvis ta 1932. aasta olümpial Lake Placidis, tuli võitjaks ka Garmisch-Partenkirchenis ja oli taas stardis 1948. aastal Sankt Moritzis. Mehi ja naisi, kes on võistelnud kolmel või neljal olümpial, on olnud varemgi. Kuid Birger Ruudi viimane start oli tähelepanuväärne ning pealtvaatajad tervitasid tormiliselt diktori teadaannet tema esinemisest. Maailmale oli teada, et fašistide vallutusretke ajal Norrasse käitus ta mehise antifašistina. Norra kollaboratsionistid tahtsid kahekordse olümpiavõitja nime kasutada poliitilise propaganda eesmärgil. Birger Ruud keeldus võistlemast. Ta diskvalifitseeriti ning saadeti koonduslaagrisse. Ta ei murdunud. 37. eluaastal leidis ta endas veel niipalju julgust, et tõusta trampliinile Sankt Moritzis, lennata teisel katsel 67 meetrit ja võita hõbemedal. See «hõbe» oli 37-aastasele veteranile kaalukam kui 25-aastaselt võidetud «kuld».

Grenoble aga tõi areenile uued kangelased.

Olümpia-aasta ise oli rikas nimede poolest, kes kõik võisid kandideerida medalitele. Björn Wirkola, Dieter Neuendorf, Veikko Kankonen, Jiři Raška, Anatoli Žeglanov, Vladimir Smirnov, Harri Napalkov ning paljud, paljud teised.

Enne Grenoble'i võistlusi toimus rida jõuproove, mis lubasid prognoose teha. Euroopa mäenädalal olid edukad maailmameister Wirkola ja Raška, Kesk-Euroopa turneel äratasid lootusi Nõukogude suusalendurid 19-aastane Gorki üliõpilane Harri Napalkov ja 21-aastane leningradlane Anatoli Žeglanov; Tšehhoslovakkias toimunud kolme trampliini turniiril Sõpruse karikale duelleerisid Raška ja 21-aastane leningradlane Vladimir Beloussov. Sõpruse karikas toodi Moskvasse, kuigi Raška edestas napilt Beloussovit ja Beloussov omakorda võitis kaks vooru kolmest.

Autrans'i omapärase profiiliga hüppemäelt alustasid 11. veebruari külmal hommikul õhulende maailma parimad.

Sellega seoses tuleb meil lähemalt tutvuda oma Tšehhoslovakkia sõprade olümpia-ajalooga. Kuni Grenoble'i mängudeni olid Tšehhoslovakkia sportlased võitnud taliolümpiamängudel küll hõbe- ja pronksmedaleid, aga «kullani» polnud neist küündinud veel keegi. Nüüd tuli «kuld». Väikesekasvuline, sümpaatse naeratusega Jiři Raška andis ajakirjandusele ainet pikkadeks reportaažideks. Juba esimese hüppevooru järel (79 meetrit) kogus ta kõige rohkem punkte ja sai liidriks. 27-aastane lukksepp ei loonud oma hüppekunsti ümber müstikaloori.

«Esimene hüpe on alati kõige tähtsam,» lausus ta reporteritele. «Selles kogesin juba aastate eest, kui põhjalikult tutvusin ühe meie kaasaegse kõige nimekama — norralase Engani hüppesaladustega. Kergem on kohe alguses saavutada edumaa ja seda hoida, kui hiljem teha ponnistusi teistele järele jõudmiseks.»

Teises hüppevoorus jäigi Raška vaid kaheksandaks, ent esimesel hüppel saavutatud edu oli küllaldane kuldmedali saamiseks.

Nagu tšehhi ajakirjanik Tomaš Vandas meile jutustas, on Jiři Raška kahe lapse isa ning mäehüpetesse on ta kiindunud juba kümme aastat. 1958. aasta debüüt Tšehhoslovakkia meistrivõistlustel andis Raškale 7. koha. Vandas ütles 165 sentimeetri pikkuse olümpiavõitja kohta naljatades: «Kasv jäi tal seisma, aga meisterlikkus hakkas kasvama.» Ta pidi olema visa töömees. Ta ei pääsenud Innsbrucki trampliinile, kuid sellest hoolimata harjutas edasi ja 1965. aastal tuli Tšehhoslovakkia meistriks.

10 aastaga valatud higi ja vaevaga tulnud olümpiavõit oli igatahes teenitud.

Kuidas läks teistel?

Enne veel niisugune vahelugemine. Võistluste eel puistati trampliinile soola. Austerlased, kelle käes oli võim mäehüpete tehnilises komisjonis, põhjendasid tegu jäätanud trampliiniga. Paljud võistlejad avaldasid selle vastu ägedat protesti, sest sool kaotab libisemise. Keskpäevaks muutuski ilm soojaks ja trampliini kattis lumesoust. Nüüd hakati soolakihti kõrvaldama ja see oli päris lootusetu ettevõtmine. Sool ning lumi olid segunenud. Austria ametimeeste tegu äratas kõigis võistlejais austria mäehüppajate vastu varjamatu protestimeeleolu. Võitku kes tahes, igal juhul mitte nemad! Seda deklareeriti avalikult.

Ja võitis, nagu juba jutustasime, väike Jiři Raška. Olgugi et Baldur Preiml tegi esimeses voorus kõige pikema, 80 meetri pikkuse õhulennu, et tema kaasmaalane Reinhold Bachler hüppas teises voorus 76 meetrit, edestades kõiki teisi 2—3 meetriga. Bachler saigi lõpuks «hõbeda» ja Preiml «pronksi».

Ülejäänud favoriidid?

Kankkonen koguni 17. kohal, Napalkov, kes treeninghüppel raskelt kukkus, jäi 14-ndaks. Aga noor Beloussov?

Beloussov oli esimeses voorus 20. kohal ja teises voorus teine. See tõi ta lõpuks esimese kümne hulka.

Jõudis kätte Grenoble'i taliolümpia viimane võistluspäev. 18. veebruar. Kavas üksainus ala — suusahüpped suurelt mäelt. Saint Nizier' 90 meetri võimsusega mägi, mis asub poolel teel Grenoble'ist Autrans'i, meelitas päikesepaistelisel pühapäeval mägedesse lakkamatu autoderivi. Pärast hindasid ajakirjanikud pealtvaatajaid üle 60 000. See oli samasugune rekordarv nagu Innsbrucki mängudelgi.

Nüüd oli küsimus selles, kas Wirkola ning Neuendorf suudavad 11. veebruari kaotust rehabiliteerida või paneb Veikko Kankkonen taas soome õiguse maksma. Jiři Raškat arvestati samuti tõsise medalinõudlejana.

Mis aga puutus Vladimir Beloussovisse, siis Autrans'i hüpete põhjal ei saanud teda veel suurte suusalendurite hulka kuidagi mahutada.

Nii arvasime meie, nõukogude ajakirjanikud ja turistid. Siinkohal võib tuua võrdluse sellest, kuivõrd spetsialisti silm on teravam spordisõbra-võhiku silmast. Spordisõber on üdini haaratud emotsioonist, kaasaelamisrõõmust, spetsialist aga analüüsib teaduslikust aspektist, kaine arvestusega. Hiljem juhtus mulle kätte üks Bratislava spordiajaleht, kus seisis sõna-sõnalt: «Duell tuleb Raška ja Beloussovi vahel. Tšempioniks võib tulla noor venelane!»

Saint Nizier' mäel sündis Grenoble'i olümpia üks suurimaid sensatsioone. Need, kes nägid, need nagu ei uskunudki. Need, kes teiste suust kuulsid, ei uskunud üldse ja ütlesid otse: «Mis sa jama ajad!» Olime pärast Vedenini hõbemedalit ja jäähokimeeste kolmekordset «kulda» tõmmanud olümpiamängudele alla kokkuvõtliku kriipsu, olime seda arvestades korranud vana rahvatarkust: veel pole kadunud kõik, sest kui lõpp on hea, on kõik hea.

Paistis, et rohkemat enam soovida pole jäänud.

Saint Nizier' mäe kriitiline punkt on 90 meetrit ja mäerekord 101 meetrit.

Seda mäehiiglast asus ründama 58 kõige julgemat suusalendurit. Juba esimene mees, norralane Jan-Olaf Roaldset lendas 100,5 meetrit. Siis tulid: Žeglanov ja Grini 99, Takashi Fujisawa 101, kes kordas mäerekordit ning sai stiilipuhta hüppe hindeks 116,8.

Pealtvaatajad mõistsid, et medalid jagatakse kuskil 98—102 meetri hüpete piiril.

Neuendorfi lend oli 93, Preimlil 80,5 ja meie Napalkovil 96,5. Wirkolal vaid 93 ja Kankkonen ei saanud rohkem kui 89,5. Innsbrucki kuldmedaliomanik paistis üldisest konkurentsist välja langevat. Siis edasi Bachleri 98,5 ning . . . trampliinile tõusis Jiři Raška.

Rahvas pidas hinge kinni. Ilus äratõuge, ka kehaasend paistis eeskujulik ja lend pikk. 101 meetrit. Kohtunikud aga ei hinnanud tema stiilipuhtust nii kõrgelt kui jaapanlasel. Jiři Raškale anti 116,3.

«Hüppab Vladimir Beloussov, Nõukogude Liit . . .»

Ja ennäe! See oli stiililt esimese vooru kõige ilusam lend. Mäerekord 101,5 meetrit veel peale selle. Kolm kohtunikku andsid talle stiilihindeks 18, kaks aga koguni 18,5. Leningradlane Vladimir Beloussov tõusis 118 punktiga esimese hüppevooru järel võistluste liidriks. Tablool särasid numbrid: 55, 36, 51, 34, 1, 21.

Dešifreeritult tähendas see «tähtede kimpu», kes järgneva tunni jooksul pidid jagama medalid olümpiavõistluse viimasel alal: Beloussov, Fujisawa, Raška, Grini, Roaldset ning Žeglanov.

Teises voorus vähendati hoovõtumaad ja oli ka selge, et nüüd ei riski enam ükski hüppaja 100 meetri joone taha lennata. Trampliinil algas n.-ö. närvide mäng, mis kandus iga spordisõbrani 60 000 pealtvaataja hulgas. Fujisawal ja Roaldsetil teise vooru hüpped ebaõnnestusid.

Spordihuviliste orbiiti jäid nüüd nemad kahekesi: Raška ning Beloussov.

Tšehh hüppas enne Beloussovit. Raška hüpe oli võrratu. Pikkus 98 meetrit ja stiilihinded samad mis Beloussovil esimese vooru ajal — kolmelt kohtunikult 18 ja kahelt 18,5. Teise vooru eest 113,1 ja kokku 229,4 punkti. Jiři Raška oli olümpiaadi lõpetanud. Paljud juba kinnitasid — see on tema teine «kuld». Või suudab Beloussov tabada imet?

Seal ta läkski. Kohendas sviitrit, stardinumbrit ja mütsi. Kas närveerib? Kindlasti! Ta ohkas kuuldavalt. Keskendus kaua.

Juba oli ta õhus. Kehaasend hea, lend kõrge. Meeter, veel meeter... Volodja, kas suudad veel! Siis kui Vladimir Beloussov alles õhus oli, puhkes spontaanne aplausitorm. Ta maandus ning küllap tundis isegi, et oli hakkama saanud uskumatuna tundunud teoga. Ta tantsis lausa kasatšokki ning langes oma treenerile Arkadi Vorobjovile kaela. Sel ajal teatas diktor: «Beloussovi hüpe 98,5 meetrit, stiilihinded 18, 18, 18, 18 ja 17,5! Kokku 231,3 punkti!»

Viimase võistluspäeva viimase ala tulemused:
1. V. Beloussov (NSV Liit) 231,3 (101,5+98,5), 2. J. Raška (Tšehhoslovakkia) 229,4 (101+98), 3. L. Grini (Norra) 214,3 (99+98). A. Žeglanov jäi kaheksandaks ja H. Napalkov üheteistkümnendaks.

Vladimir Beloussov ei üllatanud kedagi niivõrd oma hüpete pikkusega kui just võiduga kõige suuremas konkurentsis.

«Sovetski Spordi» reporterid süüdistasid «Literaturnaja Gazeta» toimetust, et too oli kiirustanud üllatusauhinna määramisega. Ent olgem lõpuni ausad — selle vea oleksime teinud kõik, kaasa arvatud ka olümpiavõitja ise.

Kui minult küsida — missugune jutuajamine olümpiamängudel jättis kõige sügavama mulje, olen sunnitud vastama: jutuajamine Vladimir Beloussoviga.

Meid tutvustas Hans Gross. Käisin ringi ja pärisin õige mitmelt mehelt — kus Beloussov on? Mõni ütles, et ei tea, mõni ütles, et sõitis juba ära. Peab mõistma, et võistlejale on ajakirjanik pärast võitu kõige tüütum nuhtlus kaelas. Sõbrad ilmselt kaitsesid Vladimir Beloussovit kõigi intervjuude eest nii palju kui suutsid.

Võitja ise, lüheldast kasvu, tumedas nailonmantlis, jättis siira tagasihoidlikkusega sümpaatse mulje. Ma palusin talt mõned autograammid toimetustele, kes olümpiakonkursside võitjaid koduvabariigis sel kombel meeles tahtsid pidada. Vladimir Beloussov ütles, et tal on hea meel üleaedsetele tervitusi saata ja spordihuvilisena teab ta Eestimaa mehepoegi ning tütreid juba poisikesepõlvest.

«Kas arvestasite «kullaga»?»

«Ei! Mingi medalilootus kuskil sügavas südamesopis ikka oli. See on ka loomulik, sest kaotamise jaoks pole ühelgi olümpiavõistlejal mõtet trampliini ronida. Kas pole?»

Beloussov kirjutas naeratades oma nimesid ning jätkas:

«Teadagi olin pärast võitu õnnest segane. Nüüd olen murelikum — olümpiakulda edaspidi väärida on palju raskem. Mulle tuli kõige suurem eesmärk — olümpiavõit — natuke liiga noorelt kätte.

Kas ongi enam millegi poole püüda? Ma pole veel küps meister. Mul tuleb veel palju kaotusi vastu võtta ja siis, teadagi, hakatakse mulle võib-olla ettegi heitma.»

Nii rääkis Vladimir Beloussov, Nõukogude Liidu värske teeneline meistersportlane.

TASS-i erikorrespondent A. Perepelitsa jutustas hiljem olümpiavõitjast ajakirjanduse veergudel pealkirja all «Muinasjutuline lend». Ma annan osa tema jutustusest siinkohal edasi, sest piiratud aja tõttu polnud mul tookord võimalik kõike pärida:

«Seitsmeaastane Volodja tegi ühel päeval julge sammu: kinnitas suusad rihmadega viltide külge, valis koos vanaisaga välja kõrgema, trampliini meenutava mäe, ronis üles, ja heitnud korraks pilgu alla, tõukas keppidega hoo sisse.

Lund täis suu, nina, kõrvad ja vildid, vastu suusakeppi äralöödud valutav külg ei takistanud Volodjat ikka uuesti ja uuesti hüppamast.

Väikest Leningradi-lähedast suvituslinnakest kaheks jaotaval Rumbolovo kõrgendikul asuv trampliin oli kohalike laste tähelepanu keskpunktis. Niipea kui lumi maha tuli, kogunesid siia kõik. Kelgutati, suusatati... Tõsi, hüpetega oldi ettevaatlikumad, sest ebaõnnestumise korral tuli taluda pilkeid.

Volodja ei kartnud. Hüppas, kuid tundis, et kõik pole nii, nagu peab.

Et muuta keha «õhulisemaks», hakkas ta iseseisvalt tegelema akrobaatikaga. Võimlemises omandas koguni teise järgu. Õhus tundis end aga aheldatuna.

Nähtavasti oleks kõik nii jäänudki, kui 1960. aastal poleks Vsevoložskisse, «Lokomotiivi» suusabaasi, tulnud uus instruktor — Arkadi Fjodorovitš Vorobjov. Kuigi ta ei näidanud poistele oma meistersportlase märki ega üleliidulistel võistlustel saadud medaleid, tundsid noored kohe, et Vorobjov on mees omal kohal.

Beloussovile, kes tollal jäljendas üht kinoringvaates nähtud suusahüppajat, ütles Arkadi Fjodorovitš: «Hüpet kopeerid küll hästi, kuid õhus ei tunne sa end kindlana.»

Vorobjov moodustas kaks suusahüppajate gruppi. Neist vanemasse kuulus koos tulevaste meistersportlaste ja NSV Liidu koondise kandidaatide Petja Gvozdjevi ning Kolja Gribanoviga ka 14-aastane Beloussov.

Treeniti palju, hüpati aga üsna vähe. Õhulende imiteerides tööti palju hüppetehnika ja maandumise kallal. Suusatati nii kiiruse kui vastupidavuse arendamiseks.

Kõige tähtsam, nagu kinnitas Vorobjov, on see, et hüppaja ei kaotaks lennutunnet. Volodjaga ei juhtunud seda kunagi.

Beloussov oli juba järgusportlane, kui juhtus õnnetus. Vana

trampliini toed mädanesid läbi ja endise treeningupaiga asemele jäid vaid sammaldunud varemed. Järgmisel talvel tuli hakata harjutama uuel trampliinil. See asus aga täpselt 25 km kaugusel.

Jah, vahemaa oli küll suur, kuid lootus maanduda üha kaugemale ja kaugemale veel suurem.

Lõpetanud kooli, otsustas Beloussov astuda instituuti. Sisseastumiseksamitel sai Volodja aga füüsikas kahe. Tuli minna tööle.

Beloussovist sai metrooehitaja. «Pilvedest otse maa alla,» naljatas isa. Kaheksa kuud tööd maa-aluse raudtee ehitusel ja erutavaid lende Kavgolovo metsade kohal. Kuid ka õpikuid ei tohtinud unustada.

Siis saabus pidupäev: Volodja kanti V. N. Obraztsovi nim. Leningradi Raudteeinstituudi üliõpilaste nimekirja ja arvati NSV Liidu suusahüppajate koondise ridadesse.

Treeninguil oli Beloussov üks paremaid, tähtsamatel võistlustel «tulistas» aga mööda.

20. eluaasta. Sõjaväeteenistus. Volodjast sai Nõukogude armee reamees. Tal vedas, sest hüppemägi oli lausa käeulatuses.

Riviõppused, taktika, toimkonnad... Hea, kui hooaja jooksul sai hüpatud 100—150 korda. Teised koondise liikmed treenisid samal ajal aga kaks korda rohkem.

Olümpiakoondisse arvamine tundus lausa uskumatuna. Polnud ju tükk aega enam korralikult treeninud. Volodja ei lasknud end aga heidutada. Peaasi, et pääses jälle trampliinile.

Esimene rahvusvaheline turnee Tšehhoslovakkias andis kindlustunde tagasi: «Ma polegi teistest kehvem!»

Kodulinnas tervitati Beloussovit palavalt. Öeldi palju sooje ja rõõmustavaid sõnu. Beloussovit õnnitleti ning talle anti üle kingitusi.

Keegi kohalviibijaist tegi ettepaneku norralaste ja soomlaste eeskujul püstitada Vsevoložskisse olümpiavõitja büst. Volodja aga vastas: «Õigem oleks taastada meie vana trampliin.»»

Tookord ütles mulle Vladimir Beloussov:

«Tervitage spordisõpru oma koduvabariigis. Kunagi sõidan teile Tallinna külla.»

Aitäh, Volodja! Soovide eest ja siiruse eest! Kõige eest. Eelkõige sellepärast, et Vladimir Beloussovi võit viimasel olümpiapäeval rajas nagu sümboolse lootusteakna tulevikku, et ta Alpide kohal pani aplodeerima rohkem kui 60 000 maailma spordisõpra ja et jääpalee kõrgete võlvide alla jäi olümpiavõistluste viimase akordina helisema meie hümniviis: «On vabade riikide murdmatu liidu...»

Hüvasti, Alpid!

Valge olümpia lõppes 18. veebruaril. Olümpiamängud, mis avati küünlakuu 6. päeval Grenoble'i staadionil, lõpetati jäähallis. Tuli, mis oli loitnud staadioni hiigelpeekris, toodi jääpaleesse. Õlg-õlas marssisid 37 riigi lippurid...

Ma ei anna siinkohal olümpiamängude pidulikust lõpetamisest reportaaži. Kustuva olümpiatule helgis oli hea mõndagi mõelda ja meenutada. Meenutada julgeid ja mehiseid inimesi mägedest — uljast kihutajat Jean-Claude Killyd ja Eugenio Montit, tänada saatust selle eest, et ta võimaldas oma silmaga näha ning palgest palgesse kohata inimesi, kelle nimed jäävad kuldsete tähtedega rahvaste spordiajalukku. Fred Anton Maier, Cornelis Verkerk, Kaija Mustonen, Franco Nones, Harald Grönningen ja Ole Ellefsäter, Eero Mäntyranta ning Toini Gustafsson, Johnny Höglin ja Erhard Keller, Franz Keller ning Alois Kälin, Jiři Raška ja Toni Sailer, Isabella Mir ja Nancy Greene, Marielle Goitschel, Peggy Fleming, Gabi Seifert ning Hana Maškova. Paljud, paljud teisedki. Aga samuti 18 võitmatut Nõukogude «jääkasakat», Ludmilla Titova ja Ludmilla Beloussova, Jevgeni Grišin ja kuldkotkas Vladimir Beloussov, Aleksandr Tihhonov ning imetlusväärne Alevtina Koltšina. Kui palju avaneb inimesel elus juhust näha nii tugevas konkurentsis nii karastatud võitlejanatuure üksteisega jõudu proovimas? Jäägu see kas või ainsaks korraks, aga mäletada annab neid nädalaid elupäevade lõpuni.

Siit olümpiaadilt lähevad kodumaale teeneliste meistersportlastena suusahüppaja Vladimir Beloussov, jäähokitähed Jevgeni Mišakov, Viktor Blinov ja Jevgeni Zimin, Juri Moissejev, Igor Romiševski, laskesuusatajad Nikolai Puzanov, Aleksandr Tihhonov ja Vladimir Gundartsev, aga samuti hõbedane iluuisutajate paar Žuk-Šesternjova—Gorelik.

Jääb hinge Alpide igavene ilu. Olümpia lõpetamisel kõlas kahuritesaluut. Selle kaja kaikus vastu kaugetelt Vercors'i ning Chaine de Belledonne'i massiividelt. Mõtlesid: jäägu alatiseks maailmas kostma kahurite saluudimürin, jäägu need Prantsusmaa mägedesse püstitatud tagasihoidlikud mälestussambad isamaa langenud poegadele viimasteks. Maailma noorus ei taha üksteist piiluda läbi kaevikute laskepilude, ei taha tappa ega tulistada. Ta tahab elada rahus, sõpruses ja õnnes. Maailma noored tahavad arendada oma kultuuri, täita elu, mis inimesele on antud vaid üks kord, sisuka loomingulise tööga, et järeltulevatel põlvedel oleks vundament, kust edasi minna veelgi kõrgemale, veelgi kiiremini ja veelgi kaugemale.

On kirjutatud suurepärane raamat, mis kannab pealkirja «Lumetiiger». See on jutustus julgest mägedealistajast Tenzing Norgayst. «Lumetiigrit» lugedes võib mõnelgi tekkida küsimus — miks inimene pühendab ja kulutab kogu oma elu selleks, et val-

lutada lumiseid, kättesaamatuna näivaid mäetippe, pannes läbi aastate ohtu oma elu. Tasu selle eest?

Tenzing ise ütleb: «Tahan aina ülespoole minna, ikka kaugemale ja kõrgemale. See on unistus, vajadus, vääramatu tung veres.»

Ja mõnel tunnil Autrans'is ja Chamrousse'is, kui sind haaras mägede lummus, mõtlesid Tenzingi sõnadele ja mõistsid. Mõistsid ka siis, kui olid tunnistajaks olümpiavõitudele, mis tulid läbi raskuste, kui Fred Anton Maier lausus: «Sekunditki rohkem ma poleks endast enam välja pigistanud.» Miks nad nii teevad? Nad on inimesed ja igas inimeses peab põlema tahe võita, alistada raskusi. Nad on inimesed ja on üllad ning ausad. Ma võrdlesin olümpiavõistlejaid sageli kotkastega, kes ei karda pilvedesse tõusta ja tormis oma tiivatugevust proovida. Kui palju võistles Grenoble'i päevadel selliseid inimesi, kes ületasid ennast ja kelle kohta uhkusega võime paljudel puhkudel kinnitada: nad olid väärt esindama oma rahvast.

Lugupidamine. Meid oli palju ja olime erinevatest rahvustest. Me ei mõistnud keele abil sageli üksteist. Aga kui palju oli juhuseid, kus üksainus nimi või žest tegi kõik mõistetavaks.

Võistlustele, mis toimusid mägedes, me sõitsime enamasti alpi jaamast, mis kandis kirjatähti: Alpexpo.

Igal hommikul valitses siin kirjeldamatu sagin ning keelte paabel. Juhtusid autobussis võõra mehe kõrvale, kelle jopikäisel ilutses vapp sõnaga «Norge».

Ta näitas sellele vapile ja osutas siis minu varrukale, ilmselt soovides teada — kust olen mina?

«Nõukogude Liit!»

«Oo! Ludmilla Titova, Anatoli Firsov, Juri Gagarin!» Ta pani kõik need nimed n.-ö. ühe mütsi alla ja lõi põidla tunnustavalt püsti. Mis oli mul vastata:

«Amundsen, Fred Anton Maier, Harald Grönningen!» Ja samuti põial püsti lüüa. Kes ta oli, mis ta nimi oli, ma ei tea! Kuid kogu sõidutee me jagasime ühiselt oma sigaretitagavara ning küpsistepakke ja lahkudes viipasime käega. Ütlesime kumbki oma soovi emakeeles:

«Kivi kotti!»

Ka sellised on olümpiamälestused.

Oleksime halvad patrioodid, kui meenutaksime üksnes sõbralikke kohtumisi, huvitavaid jutuajamisi, lõbusaid ja naljakaid juhtumeid, mille poolest iga spordivõistlus alati rikas on.

Tuleb teha ka asjalikud järeldused igast võidust või kaotusest, et tulevikus õiget rada edasi minna. Seekord me jäime ju üldarvestuses ning medalitesaagilt Norrale alla. Mõningatest põhjustest püüdsin ma paljude olümpialinnas ja võistluspaikades sündinud intervjuude põhjal jutustada. Mõningaid momente võiks puudutada veel siingi, seda enam et vastavate alade spetsialistid

nii meil kui ka välismaal on vahepeal jõudnud paljusid asjaolusid analüüsida. Mõnedel aladel — eeskätt kiiruisutamises ja murdmaasuusatamises, kaotasime eelmistel olümpiamängudel võidetud positsiooni. Mitte paigaltammumise või tagasimineku arvel, vaid sellepärast, et teiste areng on olnud kiirem. Rekordid, mis hollandi ja norra uiskude all sündisid Grenoble'i jäärajal, said alguse juba varakult enne olümpiamängude algust teadlaste laboratooriumides. Tänapäeva kõrgusteni viidud sport on lahutamatult seotud teaduse edusammudega, katsetuste ning otsingutega.

Teooriaid ja hüpoteese on püstitatud nii rohkesti, et kõige kogenenumatelgi spetsialistidel on neis raske orienteeruda. Teooria ilma praktika pitsatita ei maksa teatavasti midagi. Olümpiamängudki on eelkõige praktiline tõestus. Võtkem Skandinaaviamaade edu kiiruisutamises. Tõsi, hollandi treener Anton Huiskes, kes sepistas Höglini võidu ja rootsi teistegi staierite eduka esinemise, on tuntud tugeva psühholoogina. Aga ega sellest veel üksi piisa. On vaja palju harjutada, ja selleks et varakult jääle minna, peavad olema baasid. Skandinaaviamaades on ehitatud palju kunstlikke jääradu. Kui varematel aastatel algas neil rahvusvaheline kõrghooaeg uusaastavõistlustega Bisletil, siis nüüd minnakse jääle juba septembri lõpus. Võistlejate koormused on mõõtmatult kasvanud ja kasvanud on tulemusedki. Meditsiin — sõnaga bioloogia, füsioloogia ja farmakoloogia — aga otsivad palavikuliselt uusi teid, kuidas inimvõimete piire veelgi laiendada. Et see sünnib, selles pole kahtlust.

Mis puutub norralaste edusse X taliolümpiamängudel (eks neilgi ole veel küllalt oma kitsaskohti ja reserve, tuletagem meelde kahevõistlust või mäehüppeid), siis ei tohi kahe kõrvapaari vahele jätta sedagi fakti, et talispordialadel on Skandinaavias tugevamad traditsioonid kui kuskil mujal. Uisutamine ja suusatamine on nende rahvuslikud spordialad, see on nende kutsumus, nende kirg. Kui sellele lisada õige treeningumetoodika õigetel teaduslikel alustel, siis peaks jõudma kaunis objektiivsete võidu põhjusteni.

Õige treeningumetoodika, teaduslikud lähtealused, võistleja kõrged moraalsed-füüsilised omadused + treeneri isiksus, see ongi võit. Kui mitte võit, siis vähemasti kõrged tulemused.

Tehkem veel üks kõrvalepõige. Aastast aastasse tunnevad eesti jalgpallisõbrad muret ja nördimust meeskonna esinemise üle üleliidulises võistlussarjas. Igal kevadel alustatakse ajalehtedes ühe ja sama jutuga — tänavu on võistlusvorm tõusnud, tänavu esineme tunduvalt paremini jne. jne.

Kogu see lugu meenutab laste liivakastimängu, mitte tõsist ja asjalikku sporditegemist. Päris õigustatud küsimuse esitas kord üks ajakirjanik: mis sünniks siis, kui eesti jalgpall usaldada näiteks niisuguse mehe käe alla nagu Ilmar Kullam? Kui ta korvpalluritega tööd alustas, oli eesti korvpall jõudnud teha «vähi-

käigu» umbes samale tasemele, kus jalgpall on praegu. Küsimus sai antud Kullamile edasi. Ta vastas talle omase tagasihoidlikkusega: «Võib olla üht-teist muuta annaks. Kuid see nõuab aega.»

Tuletasin jutuajamist meelde üksnes sellesama lause pärast. «See nõuab aega!»

Nii tuleb öelda ka pärast Grenoble'i taliolümpiaadi, kui me analüüsime üksikute alade vähikäiku või mahajäämust. Teistel on praegu hea, pidurdamatu hoog sees, üleöö ja iseenesest ei sünni meil mingit imet. Tuleb teha tööd, ja nagu Tammsaare kinnitab, siis tuleb ka armastus.

Need mõttemõlgutused, nagu ma juba raamatu alguses kinnitasin, on kõrvalseisja-pealtvaataja-ajakirjaniku mõtted. Aga ma loodan, et umbes taolistest tõdedest lähtudes hakkab meie maal paljude talispordialade arendamine. Palju väärt otsuseid ongi juba vastu võetud, ja nagu Grenoble'is paljud debütandid — Titova, Beloussov, Gorelik, Tihhonov jt. — kinnitasid, on meie võistlejates potentsiaalset jõudu tuleviku jaoks rohkem kui ühelgi teisel maal. See jõud tuleb liikuma panna.

Hüvasti, Alpid! Nagu ei raatsi öelda sõna — jumalaga! Ehk avaneb võimalus neid veel kord tervitada. Sellest reisist aga tõime kaasa killukese Chamrousse'i päikest ja Autrans'i udu, osakese olümpialinna värvilisest tuledesärast. Mälestused, öeldakse, rikastavad inimest. Needki on rikkad mälestused. Peale kõige muu veel peoperemeeste lahkus ja optimism. Üks Prantsusmaa suur poeg R. Rolland laseb oma kangelasel Colas Breugnonil öelda:

«Elame veel!»

Need on head sõnad. Tõepoolest, ees seisab veel palju, palju jõukatsumusi. Elame, näeme!

Sapporo! Sapporo!

Sõna Grenoble ja numbrid X ning 1968 on minevik. Sõna Sapporo ja numbrid XI ning 1972 tulevik.

Igal olümpiajõukatsumisel on kõneldud ka järgmisest kokkutulekust. Nii tutvustasid Squaw Valley mängudel austerlased oma Innsbrucki ja Innsbruckis prantslased Grenoble'it. Jaapanlasi oli seekord Prantsusmaal rohkesti, nad jälgisid hoolega võistlusi kõigis võistluspaikades, korraldasid pressikonverentse ja tutvustasid oma Sapporot.

«Me tahame ületada Grenoble'i mänge,» nentisid tõusva päikese maa pojad. Ühtlasi oli nendes sõnades suur tunnustus prantslastele. Nad ei öelnud: me tahame ületada Squaw Valleyd või Innsbrucki, vaid just Grenoble'it. Nad pidasid X taliolümpiamänge seni peetuist etalooniks. Ju nii vast oli, sest Grenoble'is oli võistlusalasid rohkem kui kunagi varem, osavõtjaid ja pealtvaatajaid rohkem kui kunagi varem. (Üldse külastas olümpiavõistlusi ligi 624 000 piletiga pealtvaatajat.)

Sapporos käisid sel ajal juba ettevalmistused 1972. aastaks. Nagu jaapani kolleegid-ajakirjanikud jutustasid, alustati tõsiseid ettevalmistustöid juba 1967. aasta märtsis: kunstnikud nuputasid olümpiaembleemi eskiiside kallal, valmistati olümpiaplakatite variante ja linnas endas algasid suured ehitustööd.

Kui te kaardilt leiate Hokkaido saare, siis peaks ka Sapporo käes olema. Sapporo on saare majanduslik, kultuuriline ja poliitiline keskus. Hokkaido aga Jaapani saarestiku kõige põhjapoolsem saar, metsarikas ala, kus on hästiarenenud metsa- ja piimatööstus.

Veel sada aastat tagasi laulsid tänase linna kohal üksnes metsad. Nüüd on Sapporo peaaegu miljonilinn. Ta asub orus ja on mägedest piiratud. Klimaatilisi olusid võrdlesid jaapanlased Helsingi ja Torontoga. Võib-olla metsadest ja mägedest tingitult pidid saare elanikud olema tugevad, mehised ja enesekindlad.

Sapporo on muuseumide linn, seal on pedagoogiline instituut, ülikool ja põhjamaade kultuuri instituut. Populaarseks on saanud Sapporo «lumefestivalid», üldrahvalikud pidustused linna tänavail, väljakutel ja Odori pargis. See pidi olema võrratu pidu, lausa fantastiliste vaatemängudega. «Lumefestival» on lülitatud ka 1972. aasta olümpiaprogrammi. Mis loodusesse puutub, siis selle kirjeldamiseks ei leidnud jaapani kolleegid sõnu ning üksnes kinnitasid: «Meie metsi ja mägesid peab igaüks oma silmaga ise nägema.»

Nad ei kavatse Grenoble'i olümpiamänge jäljendada. Sapporol on oma nägu ja Sapporo mängud peavad minema spordiajalukku omanäolistena.

Võrreldes X taliolümpiamängudega on Sapporol kahtlemata mõningad eelised. Grenoble'i võistluspaigad, nagu öeldud, olid olümpialinnast võrdlemisi suurtes kaugustes. See raskendas võistlusalade külastamist ja jälgimist. Sapporos on kõik palju kompaktsem. Üksnes kiirlaskumisrada asub linnasüdamikust 30 kilomeetri kaugusel, ülejäänud võistluspaigad vaid 5—7 kilomeetrit Sapporost. Kuid eks needki kaugused nõua erilist tähelepanu transpordi organiseerimisel. Metroo ehitamisega on linnas igatahes juba algust tehtud. Ühtekokku on Sapporo olümpiaehitusteks eraldatud 22,5 miljonit dollarit.

Veel huvitas meid kõiki küsimus: millistel võistlusaladel loodavad tulevased võõrustajad ise edu saavutada. Muidugi nendel, kus edu olemas. Eks nende kiiruisutajad-sprinterid ja mäehüppajad ole tõsist konkurentsi pakkunud juba eelmistel taliolümpiaadidel. Natuke üllatav tundus väide, et edu loodetakse ka mägialadel — kiirlaskumises ja slaalomis. Kuid põhjendused olid asjalikud. Rohkem kui veerand miljonit jaapanlast pidi praegu harjutama mäesuusatamist. See arv kasvavat veelgi. Kui nii, siis

miks ei võiks sealt tõepoolest sirguda uusi sailereid ja killysid. Jäähokis võistles jaapani meeskond ka Grenoble'is ning jäi B-grupis Jugoslaavia järel teiseks. Mäng ise peaks jaapanlaste iseloomule ja temperamendile igati vastama. Iluuisutamise kohta nad ütlesid, et Beloussova-Protopopovi suur eeskuju on olemas ja nõukogude kuldse paari triumf on nakatanud ka jaapani selle ala viljelejaid. Üks mure oli jaapani olümpiavaatlejatel siiski südamel. Nad on väikesekasvulised. Kas see segab edu saavutamist talialadel? Selle küsimuse esitasid nad paljudele. Raske vastata. Igal juhul nad ise lohutasid end sotsioloogiliste uurimuste tulemustega. Viimastel aastakümnetel on jaapanlaste keskmine kasv tunduvalt tõusnud.

Nende lemmikud Grenoble'is? Jean-Claude Killy, Kaija Mustonen, Franco Nones, Ludmilla Titova ja Jevgeni Grišin.

Aga küllap Sapporo tõstab kilbile juba uued tähed ja kindlasti on nende hulgas siis ka jaapani olümpiakangelasi.

Sapporo ootab! Sapporo kutsub!

Kolmkümmend aastat ootasid jaapanlased neid mänge, kandideerisid ja pidid pettuma. Viimati segas sõda.

Nüüd on asi kindel. Ja egas midagi. Hoiame Sapporole pöialt ning soovime tulevastele olümpialastele jõudu tööks!

Grenoble'i protokollid

MÄESUUSATAMINE

MEHED

Kiirlaskumine

Chamrousse, Casserousse'i mägi. 9. veebruar. Raja pikkus 2890 m, kõrguste vahe 840 m. 86 osavõtjat.

1.	J.-Claude Killy	Prantsusmaa	1.59,85
2.	Guy Perillat	Prantsusmaa	1.59,93
3.	J. Daniel Daetwyler	Šveits	2.00,32
4.	Heinrich Messher	Austria	2.01,03
5.	Karl Schranz	Austria	2.01,89
6.	Ivo Mahlknecht	Itaalia	2.02,00

7. Gerhard Prinzing, Saksa FV — 2.02,10, 8. Bernard Orcel, Prantsusmaa — 2.12,22, 9. Gerhard Nenning, Austria — 2.02,31, 10. Edmund Bruggmann, Šveits — 2.02,36, 40. Viktor Beljakov, NSV Liit — 2.09,32, 49. Andrei Belokrinkin — 2.10,98. Vassili Melnikov diskvalifitseeriti.

Slaalom

Chamrousse, 17. veebruar.
Raja pikkus mõlemal laskumisel 520 m, kõrguste vahe 176 m.
Väravaid esimesel laskumisel 62, teisel laskumisel 69.

		I	II	Koguaeg
1. J.-Claude Killy	Prantsusmaa	49,37	50,36	99,73
2. Herbert Huber	Austria	50,06	49,76	99,82
3. Alfred Matt	Austria	49,68	50,41	100,09
4. Dumeng Giovanoli	Šveits	49,89	50,33	100,22
5. Vladimir Sabich	USA	49,75	50,74	100,49
6. Andrzej Bachleda	Poola	49,88	50,73	100,61

7. James Huega, USA — 100,97, 9. Alain Penz, Prantsusmaa — 101,14, 9. Frederick Chaffee, USA — 101,19, 10. Peter Frei, Šveits — 101,98, 26. Vassili Melnikov, NSV Liit — 114,42, 31. Andrei Belokrinkin, NSV Liit — 127,86.

Suurslaalom

Chamrousse, 12. veebruar.
Raja pikkus esimesel laskumisel 1800 m ja teisel laskumisel 1780 m. Kõrguste vahe 450 meetrit. Väravaid esimesel laskumisel 70, teisel 57.

		I	II	Koguaeg
1. J.-Claude Killy	Prantsusmaa	1.42,74	1.46,54	3.29,28
2. Willy Favre	Šveits	1.43,94	1.47,56	3.31,50
3. Heinrich Messner	Austria	1.45,16	1.46,67	3.31,83
4. Guy Perillat	Prantsusmaa	1.44,78	1.47,28	3.32,06
5. William Kidd	USA	1.45,91	1.46,46	3.32,37
6. Karl Schranz	Austria	1.45,28	1.47,80	3.33,08

7. Dumeng Giovanoli, Šveits — 3.33,55, 8. Gerhard Nenning, Austria — 3.33,61, 9. Georges Mauduit, Prantsusmaa — 3.33,78, 10. James Huega, USA — 3.33,89, 45. Vassili Melnikov, NSVL — 3.48,97, 46. Viktor Beljakov, NSVL — 3.49,27.

NAISED

Kiirlaskumine

Chamrousse, 10. veebruar.
Raja pikkus 2160 meetrit,
kõrguste vahe 602 meetrit.

1.	Olga Pall	Austria	1.40,87
2.	Isabelle Mir	Prantsusmaa	1.41,33
3.	Christl Haas	Austria	1.41,41
4.	Brigitte Seiwald	Austria	1.41,82
5.	Annie Famose	Prantsusmaa	1.42,15
6.	Felicity Field	S.-Britannia	1.42,15

7. Fernande Bochatay, Šveits — 1.42,87, 8. Marielle Goitschel, Prantsusmaa — 1.42,95, 9. Florence Steurer, Prantsusmaa — 1.43,00, 10. Nancy Greene, Kanada — 1.43,12. 27. Nina Merkulova, NSV Liit — 1.48,04.

Slaalom

Chamrousse, 13. veebruar.
Raja pikkus mõlemal laskumisel 425 m, kõrguste vahe 156 m, väravaid esimesel laskumisel 56, teisel 57.

		I	II	Koguaeg
1. Marielle Goitschel	Prantsusmaa	40,27	45,59	85,86
2. Nancy Greene	Kanada	41,45	44,70	86,15
3. Annie Famose	Prantsusmaa	42,21	45,68	87,89
4. Gina Hathorn	S.-Britannia	41,84	46,08	87,92
5. Isabelle Mir	Prantsusmaa	42,14	46,08	88,22
6. Burgl Färbinger	SFV	42,70	46,20	88,90

7. Glorianda Cipolla, Itaalia — 89,74, 8. Bernadette Rauter, Austria — 90,44, 9. Olga Pall, Austria — 91,11, 10. Christine Laprell, SFV — 91,25, 19. Irina Turundajevskaja, NSVL — 98,26.

Suurslaalom

Chamrousse, 15. veebruar.
Raja pikkus 1610 m,
kõrguste vahe 450 m.
68 väravat.

1.	Nancy Greene	Kanada	1.51,97
2.	Annie Famose	Prantsusmaa	1.54,61
3.	Fernande Bochatay	Šveits	1.54,74
4.	Florence Steurer	Prantsusmaa	1.54,75
5.	Olga Pall	Austria	1.55,61
6.	Isabelle Mir	Prantsusmaa	1.56,07

7. Marielle Goitschel, Prantsusmaa — 1.56,09, 8. Divina Galica, S.-Britannia — 1.56,58, 9. Gertrud Gabl, Austria — 1.56,85, 10. Burgl Färbinger, SFV — 1.57,20, 34. Alvina Suhhanova, NSVL — 2.06,48, 39. Galina Sidorova, NSVL — 2.12,01.

MEHED

15 km

Autrans, 10. veebruar.

1.	Harald Grönningen	Norra	47.54,2
2.	Eero Mäntyranta	Soome	47.56,1
3.	Gunnar Larsson	Rootsi	48.33,7
4.	Kalevi Laurila	Soome	48.37,6
5.	Jan Halvarsson	Rootsi	48.39,1
6.	Bjarne Andersson	Rootsi	48.41,1

7. Pal Tyldum, Norra — 48.42,0, 8. Odd Martinsen, Norra — 48.59,3, 9. Valeri Tarakanov, NSVL — 49.04,4, 10. Kalevi Oikarainen, Soome — 49.11,1, 16. Anatoli Akentjev, NSVL — 50.19,9, 22. Vladimir Voronkov, NSVL — 50.40,7.

30 km

Autrans, 7. veebruar.

1.	Franco Nones	Itaalia	1:35.39,2
2.	Odd Martinsen	Norra	1:36.28,9
3.	Eero Mäntyranta	Soome	1:36.55,3
4.	Vladimir Voronkov	NSVL	1:37.10,8
5.	Giulio de Florian	Itaalia	1:37.12,9
6.	Kalevi Laurila	Soome	1:37.29,8

7. Kalevi Oikarainen, Soome — 1:37.34,4, 8. Gunnar Larsson, Rootsi — 1:37.48,1, 9. Walter Demel, SFV — 1:37.49,2, 10. Anatoli Akentjev, NSVL — 1:37.52,4, 14. Vjatšeslav Vedenin, NSVL — 1:38.36,1, 17. Valeri Tarakanov, NSVL — 1:39.25,0.

50 km

Autrans, 17. veebruar

1.	Ole Ellefsäter	Norra	2:28.45,8
2.	Vjatšeslav Vedenin	NSVL	2:29.02,5
3.	Josef Haas	Šveits	2:29.14,8
4.	Pal Tyldum	Norra	2:29.26,7
5.	Melcher Risberg	Rootsi	2:29.37,0
6.	Gunnar Larsson	Rootsi	2:29.37,2

7. Jan Halvarsson, Rootsi — 2:30.05,9, 8. Reidar Hjermstad, Norra — 2:31.01,8, 9. Walter Demel, SFV — 2:31.14,4, 10. Assar Rönnlund, Rootsi — 2:31.19,3, 16. Vladimir Voronkov, NSVL — 2:33.07,3, 20. Anatoli Akentjev, NSVL — 2:34.54,5.

4×10 km

1. Norra (Odd Martinsen, Pal Tyldum, Harald Grönningen, Ole Ellefsäter) — 2:08.33,5.
2. Rootsi (Jan Halvarsson, Bjarne Andersson, Gunnar Larsson, Assar Rönnlund) — 2:10.13,2.
3. Soome (Kalevi Oikarainen, Hannu Taipale, Kalevi Laurila, Eero Mäntyranta) — 2:10.56,7.
4. NSV Liit (Vladimir Voronkov, Anatoli Akentjev, Valeri Tarakanov, Vjatšeslav Vedenin) — 2:10.57,2.
5. Šveits (Konrad Hischier, Josef Haas, Florian Koch, Alois Kälin) — 2:15.32,4.
6. Itaalia (Giulio de Florian, Franco Nones, Palmiro Serafini, Aldo Stella) — 2:16.32,2.
7. Saksa DV — 2:19.22,8, 8. Saksa FV — 2:19.37,6, 9. Tšehhoslovakkia — 2:19.51,3, 10. Jaapan — 2:20.54,8.

NAISED

5 km

Autrans, 13. veebruar.	1.	Toini Gustafsson	Rootsi	16.45,2
	2.	Galina Kulakova	NSVL	16.48,4
	3.	Alevtina Koltšina	NSVL	16.51,6
	4.	Barbro Martinsson	Rootsi	16.52,9
	5.	Marjatta Kajosmaa	Soome	16.54,6
	6.	Rita Atškina	NSVL	16.55,1

7. Inger Aufles, Norra — 16.58,1, 8. Senja Pusula, Soome — 17.00,3, 9. Stefania Biegun, Poola — 17.03,4, 10. Berit Mördre, Norra — 17.11,9, 20. Alevtina Smirnova, NSVL — 17.43,2

10 km

Autrans, 9. veebruar.	1.	Toini Gustafsson	Rootsi	36.46,5
	2.	Berit Mördre	Norra	37.54,6
	3.	Inger Aufles	Norra	37.59,9
	4.	Barbro Martinsson	Rootsi	38.07,1
	5.	Marjatta Kajosmaa	Soome	38.09,0
	6.	Galina Kulakova	NSVL	38.26,7

7. Alevtina Koltšina, NSVL — 38.52,9, 8. Babben Enger Damon, Norra — 38.54,4, 9. Christine Nestler, SDV — 39.07,9, 10. Barbro Tano, Rootsi — 39.09,6, 11. Alevtina Smirnova, NSVL — 39.10,3.

3×5 km

Autrans, 16. veebruar.

1. Norra (Inger Aufles, Babben Enger Damon, Berit Mördre) — 57.30,0.
2. Rootsi (Britt Strandberg, Toini Gustafsson, Barbro Martinsson) — 57.51,0.
3. NSVL (Alevtina Koltšina, Rita Atškina, Galina Kulakova) — 58.13,6.
4. Soome — 58.45,1, 5. Poola — 59.04,7, 6. Saksa DV — 59.33,9.

Suur mägi

SUUSAHÜPPED

				Hüpped	Punktid
Saint-Nizier, 18. veebruar.	1.	Vladimir Beloussov	NSVL	101,5 98,5	231,3
	2.	Jiři Raška	Tšehhoslovakkia	101,0 98,0	229,4
	3.	Lars Grini	Norra	99,0 93,5	214,3
	4.	Manfred Queck	Saksa DV	96,5 98,5	212,8
	5.	Bent Tomtum	Norra	98,5 95,0	212,2
	6.	Reinhold Bachler	Austria	98,5 95,0	210,7
	8.	Anatoli Žeglanov	NSVL		205,7
	11.	Harri Napalkov	NSVL		203,1

Väike mägi

				Hüpped	Punktid
Autrans, 11. veebruar.	1.	Jiři Raška	Tšehhoslovakkia	79,0 72,5	216,5
	2.	Reinhold Bachler	Austria	77,5 76,0	214,2
	3.	Baldur Preiml	Austria	80,0 72,5	212,6
	4.	Björn Wirkola	Norra	76,5 72,5	212,0
	5.	Topi Mattila	Soome	78,0 72,5	211,9
	6.	Anatoli Žeglanov	NSVL	79,5 74,5	211,5

8. V. Beloussov — 207,5, 14. Harri Napalkov — 205,4.

KAHEVÕISTLUS

				Punktid 15 km murd-maasuu-satamise eest	Kokku
			Punktid hüpete eest		
Autrans, 10.—11 veebruar.	1.	Franz Keller	Saksa FV	208,94	449,04
	2.	Alois Kälin	Šveits	254,79	447,99
	3.	Andreas Kunz	Saksa DV	227,20	444,10
	4.	Tomas Kučera	Tšehhoslovakkia	216,74	434,14
	5.	Ezio Damolin	Itaalia	223,54	429,54
	6.	Josef Gasienica	Poola	211,08	428,78

7. Robert Makara, NSVL — 426,92, 8. Vjatšeslav Drjagin, NSVL — 424,38, 12. Tõnu Haljand, NSVL — 412,68, 19. Mihhail Artjuhhov, NSVL — 391,90.

LASKESUUSATAMINE

				20 km	Trahvi-minutid	Lõppaeg
Autrans, 12. veebruar.	1.	Magnar Solberg	Norra	1:13.45,9	0	1:13.45,9
	2.	Aleksandr Tihhonov	NSVL	1:12.40,4	2	1:14.40,4
	3.	Vladimir Gundartsev	NSVL	1:16.27,4	2	1:18.27,4
	4.	Stanislaw Szczepaniak	Poola	1:17.56,8	1	1:18.56,8
	5.	Arvo Kinnari	Soome	1:17.47,9	2	1:19.47,9
	6.	Nikolai Puzanov	NSVL	1:17.14,5	3	1:20.14,5
	7.	Viktor Mamatov	NSVL	1:20.20,8		

LASKESUUSATAMISE TEATEVÕISTLUS

4×7,5 km

Autrans, 15. veebruar

1. NSV Liit: Aleksandr Tihhonov (1), Nikolai Puzanov (1), Viktor Mamatov (0), Vladimir Gundartsev (0) 2:13.02,4*
2. Norra: Ola Waerhaug (1), Olav Jordet (2), Magnar Solberg (0), Jon Istad (2) 2:14.50,2
3. Rootsi: Göran Arvidsson (0), Tore Eriksson (0), Olle Petrusson (0), Holmfrid Olsson (0) 2:17.26,3
4. Poola — 2:20.19,6, 5. Soome — 2:20.41,8, 6. Saksa DV — 2:21.54,5

BOBISÕIT

Kaheline

Alpe d'Huez, 11. veebruar.

1.	Eugenio Monti — Luciano de Paolis	Itaalia	4.41,54
2.	Horst Floth — Peppi Bader	Saksa FV	4.41,54
3.	Ion Panturu — Nicolae Neagoe	Rumeenia	4.44,46
4.	Erwin Thaler — Reinhold Durnthaler	Austria	4.45,13
5.	Anthony Nash — Robin Nixon	S.-Britannia	4.45,16
6.	Paul Lamey — Robert Huscher	USA	4.46,03

Neljaline

Alpe d'Huez, 17. veebruar.

1. Itaalia I
(Eugenio Monti, Luciano de Paolis, Roberto Zandonella, Mario Armano) 2.17,39
2. Austria
(Erwin Thaler, Reinhold Durnthaler, Herbert Gruber, Josef Eder) 2.17,48
3. Šveits
(Jean Wicki, Hans Candrian, Willi Hofman, Walter Graf) 2.18.04
4. Rumeenia
(Ion Panturu, Nicolae Neagoe, Petre Hristovici, Gheorghe Maftei) 2.18,14
5. Saksa FV
(Horst Floth, Peppi Bader, Willi Schäfer, Frank Lange) 2.18,33
6. Itaalia II
(Gianfranco Gaspari, Leonardo Cavallini, Giuseppe Rescigno, Andrea Clemente) 2.18,36

KELGUTAMINE

NAISED
Villard-de-Lans, 15. veebruar.

1.	Erica Lechner	Itaalia	2.28,66
2.	Christa Schmuck	Saksa FV	2.29,37
3.	Angelika Dünhaupt	Saksa FV	2.29,56
4.	Helena Macher	Poola	2.30,05
5.	Jadwiga Damse	Poola	2.30,15
6.	Dana Beldova	Tšehhoslovakkia	2.30,35

* Sulgudes trahviringid.

MEHED
Villard-de-Lans, 15. veebruar

1.	Manfred Schmid	Austria	2.52,48
2.	Thomas Köhler	Saksa DV	2.52,66
3.	Klaus Bonsack	Saksa DV	2.53,33
4.	Zbigniew Gawior	Poola	2.53,31
5.	Josef Feistmantl	Austria	2.53,57
6.	Hans Plenk	Saksa FV	2.53,67

Paarissõit

Villard-de-Lans, 18. veebruar.

1.	Klaus Bonsack — Thomas Köhler	Saksa DV	1.35,85
2.	Manfred Schmid — Ewald Walch,	Austria	1.36,34
3.	Wolfgang Winkler — Fritz Nachmann	Saksa FV	1.37,29
4.	Hans Plenk — Bernhard Aschauer	Saksa FV	1.37,61
5.	Horst Hörnlein — Reinhard Bredow	Saksa DV	1.37,81
6.	Zbigniew Gawior — Ryszard Gawior	Poola	1.37,85

ILUUISUTAMINE

NAISED
Grenoble, 11. veebruar

1.	Peggy Fleming	USA	1970,5 (9)*
2.	Gabriele Seyfert	Saksa DV	1882,3 (18)
3.	Hana Maškova	Tšehhosl.	1828,8 (31)
4.	Albertina Noyes	USA	1797,3 (40)
5.	Beatrix Schuba	Austria	1773,2 (51)
6.	Zsuzsa Almassy	Ungari	1757,0 (57)
12.	Jelena Štšeglova	NSVL	1670,4 (110)
16.	Galina Gržibovskaja	NSVL	1628,5 (114)

MEHED
Grenoble, 16. veebruar

1.	Wolfgang Schwarz	Austria	1904,1 (13)
2.	Timothy Wood	USA	1891,6 (17)
3.	Patrick Pera	Prantsusmaa	1884,5 (31)
4.	Emmerich Danzer	Austria	1873,0 (39)
5.	Gary Visconti	USA	1810,2 (52)
6.	John Petkeviz	USA	1806,2 (56)
9.	Sergei Tšetveruhhin	NSVL	1737,0 (93)
18.	Sergei Volkov	NSVL	1632,0 (158)

Paarissõit

Grenoble, 14. veebruar

1.	Ludmilla Beloussova — Oleg Protopopov	NSVL	315,2 (10)
2.	Tatjana Žuk-Šesternjova — Aleksandr Gorelik	NSVL	312,3 (17)
3.	Margot Glockshuber — Wolfgang Danne	SFV	304,4 (30)
4.	Heidemarie Steiner — Heinz-Ulrich Walther	SDV	303,1 (37)
5.	Tamara Moskvina — Aleksei Mišin	NSVL	300,3 (44)
6.	Cynthia Kauffman — Ronald Kauffman	USA	297,0 (58)

* Sulgudes kohtade arv.

MEHED

500 m

Grenoble, 14. veebruar

1.	Erhard Keller	Saksa FV	40,3
2.	Magne Thomassen	Norra	40,5
2.	Richard Mc Dermott	USA	40,5
4.	Jevgeni Grišin	NSVL	40,6
5.	Arne Herjuaunet	Norra	40,7
5.	John Wurster	USA	40,7
5.	Neil Blatchford	USA	40,7
8.	Seppo Hänninen	Soome	40,8
8.	Hakan Holmgren	Rootsi	40,8
8.	Kejichi Suzuki	Jaapan	40,8
11.	Anatoli Lepjoškin	NSVL	41,0
11.	Herbert Höfl	Saksa FV	41,0
18.	Valeri Muratov	NSVL	41,4
21.—22.	Valeri Kaplan	NSVL	41,6

1500 m

Grenoble, 16. veebruar

1.	Cornelis Verkerk	Holland	2.03,4
2.	Ard Schenk	Holland	2.05,0
2.	Ivar Eriksen	Norra	2.05,0
4.	Magne Thomassen	Norra	2.05,1
5.	Björn Tveter	Norra	2.05,2
5.	Johnny Höglin	Rootsi	2.05,2
7.	Svein Erik Stiansen	Norra	2.05,5
8.	Eduard Matussevitš	NSVL	2.06,1
9.	Petrus Nottet	Holland	2.06,3
10.	Örjan Sandler	Rootsi	2.07,0
11.	Aleksandr Kertšenko	NSVL	2.07,1
12.	Ants Antson	NSVL	2.07,2
12.	Valeri Kaplan	NSVL	2.07,2

5000 m

Grenoble, 15. veebruar

1.	Fred Anton Maier	Norra	7.22,4
2.	Cornelis Verkerk	Holland	7.23,2
3.	Petrus Nottet	Holland	7.25,5
4.	Per Willy Guttormsen	Norra	7.27,8
5.	Johnny Höglin	Rootsi	7.32,7
6.	Örjan Sandler	Rootsi	7.32,8
7.	Jonny Nilsson	Rootsi	7.32,9
8.	Jan Bols	Holland	7.33,1
9.	Kimmo Koskinen	Soome	7.35,9
10.	Valeri Lavruškin	NSVL	7.37,9
11.	Stanislav Seljanin	NSVL	7.38,5
14.	Anatoli Maškov	NSVL	7.41,9

10 000 m

Grenoble, 17. veebruar

1.	Johnny Höglin	Rootsi	15.23,6
2.	Fred Anton Maier	Norra	15.23,9
3.	Örjan Sandler	Rootsi	15.31,8
4.	Per Willy Guttormsen	Norra	15.32,6
5.	Cornelis Verkerk	Holland	15.33,9
6.	Jonny Nilsson	Rootsi	15.39,6
7.	Magne Thomassen	Norra	15.44,9
8.	Petrus Nottet	Holland	15.54,7
9.	Valeri Lavruškin	NSVL	15.54,8
10.	Stanislav Seljanin	NSVL	15.56,4
16.	Anatoli Maškov	NSVL	16.22,1

NAISED

500 m

Grenoble, 9. veebruar

1.	Ludmilla Titova	NSVL	46,1
2.	Mary Meyers	USA	46,3
2.	Dianne Holum	USA	46,3
2.	Jennifer Fish	USA	46,3
5.	Elisabeth van den Brom	Holland	46,6
6.	Sigrid Sundby	Norra	46,7
6.	Kaija Mustonen	Soome	46,7
8.	Kirsti Biermann	Norra	46,8
9.	Tatjana Sidorova	NSVL	46,9
9.	Irina Jegorova	NSVL	46,9

1000 m

Grenoble, 11. veebruar

1.	Carolina Geyssen	Holland	1.32,6
2.	Ludmilla Titova	NSVL	1.32,9
3.	Dianne Holum	USA	1.33,4
4.	Kaija Mustonen	Soome	1.33,6
5.	Irina Jegorova	NSVL	1.34,4
6.	Sigrid Sundby	Norra	1.34,5
7.	Jeanne Ashworth	USA	1.34,7
8.	Kaija-Liisa Keskivitikka	Soome	1.34,8
9.	Kirsti Biermann	Norra	1.35,0
10.	Christina Kaiser	Holland	1.35,2
11.	Lasma Kauniste	NSVL	1.35,3

1500 m

Grenoble, 10. veebruar

1.	Kaija Mustonen	Soome	2.22,4
2.	Carolina Geyssen	Holland	2.22,7
3.	Christina Kaiser	Holland	2.24,5
4.	Sigrid Sundby	Norra	2.25,2
5.	Lasma Kauniste	NSVL	2.25,4
6.	Kaija-Liisa Keskivitikka	Soome	2.25,8
7.	Ludmilla Titova	NSVL	2.26,8
8.	Ruth Schleiermacher	Saksa DV	2.27,1
9.	Christina Lindblom	Rootsi	2.27,5
9.	Hildegard Sellhuber	Saksa FV	2.27,5
11.	Lidia Skoblikova	NSVL	2.27,6

3000 m

Grenoble, 12. veebruar

1.	Johanna Schut	Holland	4.56,2
2.	Kaija Mustonen	Soome	5.01,0
3.	Christina Kaiser	Holland	5.01,3
4.	Kaija-Liisa Keskivitikka	Soome	5.03,9
5.	Wilhelmina Burgmeijer	Holland	5.05,1
6.	Lidia Skoblikova	NSVL	5.08,0
7.	Christina Lindblom	Rootsi	5.09,8
8.	Anna Sablina	NSVL	5.12,5
9.	Sigrid Sundby	Norra	5.13,3
10.	Jeanne Ashworth	USA	5.14,0
12.	Lasma Kauniste	NSVL	5.16,0

JÄÄHOKI

Grenoble, 6.—17. veebruarini

A-GRUPP	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	PUNKTE	SUHE
1. NSV LIIT	●	4:5	5:0	3:2	8:0	10:2	9:1	9:0	12	48:10
2. TŠEHHO-SLOVAKKIA	5:4	●	2:3	2:2	4:3	5:1	5:1	10:3	11	33:17
3. KANADA	0:5	3:2	●	3:0	2:5	3:2	6:1	11:0	10	28:15
4. ROOTSI	2:3	2:2	0:3	●	5:1	4:3	5:4	5:2	9	23:18
5. SOOME	0:8	3:4	5:2	1:5	●	1:1	4:1	3:2	7	17:23
6. USA	2:10	1:5	2:3	3:4	1:1	●	8:1	6:4	5	23:28
7. SAKSA FV	1:9	1:5	1:6	4:5	1:4	1:8	●	4:2	2	13:39
8. SAKSA DV	0:9	3:10	0:11	2:5	2:3	4:6	2:4	●	0	13:48

B-GRUPP

(arvud tähendavad järjekorras peetud mänge, võite, viike, kaotusi, väravate suhet ja punkte)

1. Jugoslaavia	5	5	0	0	33:9	10
2. Jaapan	5	4	0	1	27:12	8
3. Norra	5	3	0	2	15:15	6
4. Rumeenia	5	2	0	3	22:23	4
5. Austria	5	1	0	4	12:27	2
6. Prantsusmaa	5	0	0	5	9:32	0